

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KITLIK SONRASI ANARŞİZM

MURRAY BOOKCHIN

TÜRKÇESİ: UMUT KOCAGÖZ

KITLIK SONRASI ANARŞİZM

MURRAY BOOKCHIN

Birbiriyle ilişkili olan makaleler dizisini kapsayan bu kitapta Murray Bookchin "kitlık sonrası" dönemin sunduğu imkanlarla kendi ekolojik ve anarşist vizyonunu tartar. Marksist politik ekonominin —maddi kitlık çağından kaynaklanmış ve geleceğin kökten değişimlerini ön göremeyen— kısıtlarını aşan Bookchin, karmaşık sanayi toplumunun özyönetimi için gerekli olan araçların çoktan gelişmiş olduğunu ve devrimci çehremizi büyük oranda değiştirdiğini öne sürer. Yirminci yüzyılda gerçekleşen teknolojik ilerlemeler, üretimi büyük oranda genişletmiş olmakla birlikte, bunu şirketlerin kârı lehine ve insan ihtiyaçları, işçi denetimi ve ekolojik sürdürülebilirlik pahasına gerçekleştirmiştir. Sanayinin doğrudan kontrolü ve topluma yönelik ekolojik ve ütopyacı bir vizyonu bir arada ele alan işçi sınıfı, özgürlük mücadelesi için devletin, hiyerarşik toplumsal ilişkilerin ve (öncü) politik partilerin gerekli olduğuna dair miti bertaraf edebilir. Güncel toplumun gerçekliklerine dayanan Bookchin'in analizi, pragmatik tazeliğini hala korumaktadır. Muhtemelen Bookchin'in en etkili makalelerini (meşhur "Dinle, Marksist!" ve "Ekoloji ve Devrimci Düşünce" dahil) bir araya getiren bu üçüncü baskıya yazarın yeni bir önsözü de eşlik etmektedir.

"Anarşizmin dinamik bir şekilde ortaya çıkışıyla birlikte, güncel yönelik bir kavrayış için Bookchin'in *Kitlık Sonrası Anarşizm* kitabından daha iyi bir klasik yoktur. Hatta, makalelerden oluşan bu derleme "yeni anarşizm" için bir mihenk taşıdır. Günümüz anti-kapitalist hareketlerindeki en mücbir meseleler —yakınlık grupları ve doğrudan eylem, ekoloji ve çeşitlilik içinde birlik, hiyerarşinin eleştirisi— kırk yıl öncesinin *Kitlık Sonrası Anarşizm* kitabında bulunmaktadır. Bookchin'e referans vererek söylemek gerekirse, *Kitlık Sonrası Anarşizm* özgürlüğün doğrudan demokratik biçimleri için ütöpik talepleriyle —günümüzün küresel deneyimlerinde yüksek sesle yankılanmakta olan— "vaat hissi" sunmaya devam etmektedir."

9 786056 893384

Murray Bookchin

1921 yılında New York City'de doğdu. Daha çocukluk yaşlarından itibaren gençlik çalışmaları içerisinde yer almaya başlamış olup, gençlik döneminde Genç Komünistler Birliği içerisinde yer alarak siyasal çalışmalara katıldı. 1940'larda sendikal harekete, 60'larda Yeni Sol harekete aktif olarak katıldı. Post Scarcity Anarchism (1971, Kıtık Sonrası Anarşizm) adlı yapıtından sonra toplumsal ekolojinin önde gelen isimlerinden biri oldu. 1974'te Vermont'taki Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nün kuruluşuna katıldı ve enstitünün yöneticiliğini üstlendi. Emekli öğretim üyesi statüsüyle New Jersey Ramapo College'da ve Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nde dersler veren Bookchin, 30 Haziran 2006 yılında yaşama veda etti. Bookchin'in bilinen ve yayımlanan kitapları şöyledir:

Kıtık Sonrası Anarşizm (1971-2004)- *The Limits of the City*, 1974;- *The Spanish Anarchists*, 1977- *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, 1981- *Özgürlüğün Ekolojisi*, 1991-*Modern Kriz* (1986)- *Kentsiz Kentleşme* (1987-1992)-*Toplumsal Ekolojinin Felsefesi* (1990-1996)-*Revolution. Popular Movements in the Revolutionary Era* (1996-2003)-*Social Anarchism or Lifestyle Anarchism: An Unbridgeable Chasm* (1997)-*The Politics Of Social Ecology: Libertarian Municipalism* (1997)-*Anarchism, Marxism and the future of the Left. Interviews and Essays*, (1993-1998) konularla ilgilenmiş ve bu konularda yazmış olan Bookchin, Ramparts, Telos, Our Generation ve Environmental Ethics gibi süreli yayınlara da katkıda bulunmuştur.

Türkiye'de birçok kitabı çevrileri yapılarak yayınlanmış, *Toplumu Yeniden Kurmak* 2013, *Özgürlüğün Ekolojisi* 2013, *Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm* 2013, *Ekolojik Bir Topluma Doğru* 2013, *Kentsiz Kentleşme* 2014 , *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi* 2014, *Modern Kriz* 2017, *İnsanlığı Yeniden Büyülemek* 2018, *Anarşizm Marksizm* 2021, Sümer Yayıncılık, *Köylü İsyanlarından Fransız Devrimi'ne ve Fransız Devrimi'nden İkinci Enternasyonal'e* 2012, Dipnot Yayınları.

Sosyal Bilimler Dizisi-28

Kıtlık Sonrası Anarşizm
Özgün adı: Post-Scarcity Anarchism
© Sümer Yayıncılık, 2021

Editör: Sümer Yayıncılık
Türkçesi: Umut Kocagöz
Kapak Tasarım ve Sayfa Düzeni: Semih Büyükkurt
ISBN: 978-605-68933-8-4
1. Baskı: Ağustos 2021
Sertifika No: 50411

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 239
Topkapı, İstanbul
Tel: 0212 613 11 12
Sertifika No: 45750

Mitani Basın ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Hüseyin Ağa Mah. İstiklal Cad. No: 36/1
Kat: 5 D: 24 Küçük Han Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 251 62 27
www.sumeryayincilik.com
sumeryayincilik@yahoo.com.tr

KITLIK SONRASI ANARŞİZM

MURRAY BOOKCHIN

Çevirenin Notu

Yazar bazı yerlerde atıf yaptığı metinlere sonnot referansı vermemiştir. Tespit edebildiğimiz yerlerde bu referans eksiklerini gidermeye çalıştık. Orijinal metinde yazar, ana metin içerisinde yapmadığı tartışmaları dipnot şeklinde yapmayı, referanslarıysa sonnot şeklinde vermeyi tercih etmiştir. Okuma kolaylığı sağlamak için tüm metin boyunca dipnot kullanılmıştır. Okuyucu, referans verilmiş yerlerde, yazarın aslen sonnot kullandığını hatırlayabilir.

*Josef Weber ve Allan Hoffman anısına
ithaf edilmiştir...*

İçindekiler

Birinci Baskıya Önsöz	9
İkinci Baskıya Önsöz	29
Üçüncü Baskıya Önsöz	47
Kıtlık-Sonrası Anarşizm	55
Ekoloji ve Devrimci Düşünce	75
Özgürlükçü Teknolojiye Doğru	99
Özgürlüğün Biçimleri	147
Dinle, Marksist!	171
Yakınlık Grupları Üzerine Bir Not	211
"Dinle, Marksist!" Üzerine Bir Tartışma	213
Fransa'da Mayıs-Haziran Olayları 1: Yaşam İçin Hareket	233
Fransa'da Mayıs-Haziran Olayları 2: Bir Mektuptan Parçalar	243
Arzu ve İhtiyaç	251

Birinci Baskıya Önsöz

Normalde şimdiki zamana gömülü bir şekilde yaşarız —çoğu zaman yaşadığımız toplumsal dönemin geçmişten, hatta bir önceki kuşaktan bile, nasıl farklılaştığını görmeyi başaramayız. Güncele böylesi tutukluk hali bazen çok sinsî olabilir. Bu, hükmü geçmiş değerler ve ideolojiler, hiyerarşik örgüt biçimleri veya tek-yanlı politik davranışlar gibi geleneğin en tutucu yanlarına zincirleyebilir bizi. Güncel hayat-taki köklerimiz zengin bir perspektifle genişletilmedikçe, dünyanın gerçekten olduğu haliyle kavranması, aynı zamanda geleceğe dair sahip olduğu zengin potansiyelleri bozulabilir.

Zira dünya, bir çoğumuzun görünüşte anladığından çok daha derin bir şekilde değişiyor. Yakın geçmişe kadar, insan toplumları kaçınılmaz maddi kıtlığın ve bunun öznel karşıtları olarak inkar, feragat ve suç gibi kaba hususlar etrafında gelişti. Erken dönem organik toplumları yok eden, insanı doğadan ve insandan ayıran büyük tarihsel bölünmelerin kaynağında hayatta kalma sorunları, insan varoluşunun basit idamesi sorunu yer almaktadır.¹ Maddi kıtlık, patriarkal ailenin, özel mülkiyetin, sınıf tahakkümünün ve devletin gelişiminin tarihsel gerekçesini sağlamış; köy karşısında kenti, duygusallık karşısında akli, oyun karşısında işi, toplum karşı-

1. “Organik toplum” derken, yaşam sorunlarıyla baş etmede akrabalık bağları ve ortak çıkarlar vesilesiyle bir araya gelen örgüt biçimlerini kastediyorum. Organik toplumlar, hiyerarşik toplumlarda gördüğümüz sömürüye dayalı sınıflara ve bürokrasilere henüz bölünmemişlerdir.

sında bireyi; en nihayetinde, insanın karşısında kendisini aşındıran, hiyerarşik toplumun büyük bölünmelerini beslemiştir.

Bu uzun ve sancılı gelişimin farklı ve daha yumuşak bir yol izleyip izleyememiş olmasının artık bir önemi yok. Gelişimi büyük oranda geçtik. Nasıl ki efsanevi elma bir kez ısırıldıktan sonra hepsi yenmesi gerekiyordu, hiyerarşik toplum da önce kendi kanlı yolculuğunu tamamlayacaktı ki, şeytani kurumları defnedilebilsin. Öyle de olsa, bizim pozisyonumuz geçmişteki tüm tarihsel oyunlardan temelden farklıdır. 20. yüzyılın insanları olarak bizler, insanın kendi tarihinden beri var olan angarya ve maddi güvensizlikten özgürleşme çabasının varisleri, insanlık tarihinin mirasçılarıyız. Birbirini izleyen yüzyıllar içinde, ilk defa —ve yalnızca— bu yüzyıl, insanlığı teknolojik başarıda tamamen yeni bir düzeye çıkardı, insan deneyimine dair tamamıyla yeni bir bakış açısına taşıdı.

Çağın insanları olarak nihayet, hayati ihtiyaçlarımız için sürünmeden, gündelik aşırı çalışma zahmetine gerek duymadan, herkesin faydalanabileceği maddi bolluk imkanının kapısını açtık. İnsanların ve sanayinin kullanımı için, bir önceki kuşağın hiç bilmediği kaynaklar keşfettik. Kendi kendine makine üreten makineler icat ettik. En güçlü insanın kas gücünden çok daha verimli olarak meşakkatli işleri yapan, en becerikli insan elinden daha becerikli sınai yeteneklere sahip, en becerikli üstün insan aklından daha hızlı ve kusursuz hesap yapabilen cihazlar ürettik. Niteliksel açıdan bu yeni teknolojinin sayesinde, insanlığın kıymetli zamanını tüketmeden ve akılsızca kullanılan emeğin kıymetli yaratıcı enerji rezervini çarçur etmeden, beslenme, barınma, giyinme ve geniş bir spektruma yayılan lüksleri sağlamaya başlayabiliriz. Kısacası, tarihte ilk defa kıtlık sonrası toplumun eşliğinde duruyoruz.

Burada “eşik” kelimesine yaptığımız vurgu, mevcut toplumun kıtlık sonrası teknoloji potansiyelinin hayata geçtiği anlamında asla gelmiyor. Ne modern kapitalizmin orta sınıflara tanıdığı maddi “ayrıcalıklar” ne de kaynakların müsrifçe tüketilmesi, kıtlık sonrası toplumun rasyonel, hümanist, hatta yabancılaşmamış içeriğini oluşturmaktadır. “Kıtlık sonrası” kelimesini kabaca toplumsal olarak yüksek oranda mallar mevcudu şeklinde ele almak, yaşayan bir

organizmayı kabaca yüksek oranda kimyasallar şeklinde ele almak kadar absürttür². Evvela, kıtlık, kısıtlı kaynak durumundan fazlasıdır: eğer bu kelime insani açıdan bir şey ifade edecekse, insan psişesindeki güvensizliği pekiştiren toplumsal ilişkileri ve kültürel aparatları kapsamalıdır. Organik toplumlarda bu güvensizlik istikrarsız doğal dünya tarafından tesis edilen ağır sınırların bir fonksiyonu olabilirdi; hiyerarşik toplumlarda bu güvensizlik, sömürücü sınıfsal yapı tarafından tesis edilen ağır sınırların bir fonksiyonudur. Bu sebeple, “kıtlık sonrası” kelimesi, temelde yaşamsal araçların basitçe bolluğundan fazlasını, bu araçların desteklediği yaşam biçimini de ifade eder. Kıtlık sonrası toplumda insan ilişkileri ve bireyin psişesi, bu bolluğun mümkün kıldığı özgürlüğü, güvenliği ve kendini ifadeyi tamamen yansıtmalıdır. Kısacası, kıtlık sonrası toplum, bolluk teknolojisinde saklı olan toplumsal ve kültürel potansiyelin hayata geçirilmesidir.

Kapitalizm, orta sınıflara “ayrıcalık” vermek şöyle dursun, bu sınıfları toplumdaki diğer tabakalardan çok daha adice aşağılar. Sistem, bolluk kapasitesini, küçük burjuvaziye kendi ezilmişliğiyle suç ortağı kılmak için harekete geçirir —önce onu metaya, pazarda satılan bir nesneye dönüştürür; sonra da onun ihtiyaçlarının kendisini meta rabitasında içerimler. Burjuva toplumda yaşanan her değişimde ezilmiş olan küçük burjuvazinin tüm benliği güvencesizlikle titrer. Uyutucu ilacı —meta, daha çok meta— onun esas zehridir. Bu açıdan günümüzde, “ayrıcalık”tan daha baskıcı bir şey yoktur, çünkü “ayrıcalıklı” kişinin psişesinin derinlikleri, sömürü ve baskı için kolay lokmadır.

Ancak diyalektik ironinin yüce marifetiyle, zehir aynı zamanda onun panzehridir.. Kapitalizmin bolluk kapasitesi —tahakküm için kullandığı uyutucular— kurbanlarının hayal dünyasında garip imajları kışkırtır. Tahakküm kabusunu yarıp aşmak, “eğer ki bu bolluk insan ihtiyaçları için kullanılsa ne olurdu” sorusunun bastırılmış sezgisi, özgürlük vizyonudur. Nasıl ki bolluk bilinçdışını işgal ederek onu manipüle ediyorsa, bilinçdışı da bolluğu işgal eder ve onu

2. Tom Hayden’in *The Trial* (1970) adlı kitabındaki “kıtlık sonrası” ifadesi de benzer bir absürtlük taşır. Hayden’in gençlik kültürünün “kıtlık sonrası hedonizmi”ne düşeceği ve toplumsal olarak pasifleşeceğine yönelik korkusu. “kıtlık sonrasını” ve gençlik kültürünün ruhunu yeterince kavrayamamasıyla ilgilidir.

özgürleştirir. Bugün kapitalizmin baş çelişkisi, olan ile olabilecek olan —tahakkümün gerçekliği ile özgürlük potansiyeli— arasındaki gerilimdir. Burjuva toplumun yıkımı için gerekli olan tohumlar, onun kendini koruma araçlarında yatmaktadır: tarihte ilk defa, özgürlüğün maddi temelini sağlayacak olan bolluk teknolojisi. Bu anlamda sistem, kendisine karşı işbirliği yapıyor. Hegel'in başka bir bağlamda ifade ettiği gibi: "Mücadele için çok geç; her önlem hastalığı körüklüyor..."³

Burjuva toplumunu koruma mücadelesi ne kadar kendini yozlaştırma eğilimindeyse, onu ortadan kaldırma mücadelesi de öyledir. Bugün, kapitalizmin dayanma gücü en çok, tahakküm ideolojisiyle devrimci idealleri bozma becerisinde yatmaktadır. Bunu sağlayan temel faktörlerden biri, "burjuva ideolojisi"nin yalnızca burjuva ideolojisi olmamasıdır. Kapitalizm tarihin varisidir, önceki hiyerarşik toplumlardan kalan baskıcı unsurları miras almıştır. Burjuva ideolojisi de, toplumsal tahakkümün ve koşullandırmanın en eski öğelerini —ki bu öğeler öyle eski, öyle çetin ve görünüşe göre pek de sorgulanmayan öğelerdir ki, biz onları genellikle "insan doğası"yla karıştırıyoruz— bir araya getirmiştir. Bu kültürel mirasın gücünü anlatmanın en iyi yolu, sosyalist projenin içine bile hiyerarşi, cinsiyetçilik ve dönekliliğin sinmiş olmasıdır. Burjuva toplumun —ve sözde "radikal hareketin"— gündelik ilişkilerini katalize eden tüm enzimler bu öğelerden ileri gelmektedir.

Hiyerarşi, cinsiyetçilik veya dönemlik; "demokratik merkezîyetçilik", "devrimci önderlik", "işçi devleti" veya "planlı ekonomi"yle kaybolmaz. Aksine; hiyerarşi, cinsiyetçilik ve dönemlik, eğer ki merkezîyetçilik "demokratik" görünürse, liderler "devrimci" görünürse, devlet "işçilere" aitmiş gibi görünürse ve meta üretimi "planlı" gibi olursa, çok daha verimli işler. Şimdiye kadar, sosyalist projenin bu öğelerin varlığını, az çok zararlı rolünü dahi fark etmemiş olmasından dolayı, "devrim"in kendisi karşı devrimin kılıfı haline gelmiştir. Marx'ın görüşüne karşın, bu tür bir "devrim" sonrasında zamanla

3. G. W. F. Hegel, *The Phenomenology of Mind*, Çev. J. B. Baillie, 2. baskı. (New York: Humanities Press, 1949): sf. 654. [*Tinin Görüngübilimi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi, 2010.]

ortadan kaybolan şey devlet değil, tahakküme dair farkındalığın kendisidir.

Sosyalist teoride “planlı ekonomi” olarak geçen bir çok şey kapitalizm tarafından fiilen başarıldı. Devlet kapitalizminin Marksist doktrini resmi ideoloji olarak masetme kapasitesidir bu. Ayrıca, gelişmiş kapitalist ülkelerde teknoloji, “sosyalist devletin” en önemli varlık sebebinin —Marx ve Engels’in sözcükleriyle, “üretici güçlerin toplamını en hızlı şekilde geliştirmek” — ortadan kaldırmıştır.⁴ Kapitalizmin erken evresinde ve teknolojik gelişmenin erken dönemlerinde icat olunmuş “planlı ekonomi” ve “sosyalist devlet” hususlarında takılıp kalmak sekte bir kretenizmdir.⁵ Devrimci proje, çağımızın muazzam toplumsal potansiyelleriyle uyumlu olmalıdır. Nasıl ki özgürlüğün maddi ön koşulları geçmişin en cömert hayallerinin ötesinde genişlemiştir, özgürlük tasavvuru da öyle genişler. Biz kıtlık sonrası toplumun eşiğinde durdukça, toplumsal diyalektik neyin ortadan kaldırılacağı ve neyin yaratılması gerektiği hususlarında olgunlaşıyor. Yalnızca burjuva toplumun toplumsal ilişkilerine değil, aynı zamanda uzun binyılların hiyerarşik toplumuna da son vermeliyiz. Burjuva toplumun yerini alması için yaratmamız gereken şey sosyalizmin tahayyül ettiği sınıfsız toplum değil yalnızca, aynı zamanda anarşizmin tahayyül ettiği baskıcı-olmayan ütopyadır.

Bugüne kadar, burjuva toplumun teknolojik kapasiteleri, bunun bir kıtlık sonrası toplumu destekleme potansiyeli ve bu durumun mevcut olan ile olabilecek olan arasında yarattığı gerilim gündemimizi işgal etmekteydi. Bu gerilimin teorik soyutlamalar arasında, boşlukta yüzdüğüne dair yanlış bir inancımız olmasın. Bu gerilim gerçektir ve milyonların gündelik hayatında ifade bulur. Yalnızca on yıl veya daha fazla zaman önce pasifçe kabul edilmiş toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullar insanlar tarafından, çoğunlukla öngörüye dayanarak, kabul edilmez hale geldi. Bunun en bariz ör-

4. Karl Marx ve Friedrich Engels, “The Communist Manifesto,” *Selected Works* içinde, New York: International Publishers, tarih yok, vol. 1, sf. 227. (*Komünist Manifesto*, Çev. Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam, 2013.)

5. Tiroid hormonunu yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan, zihinsel gerilik yaratan hastalık —ÇN.

neklerinden biri siyah özgürlük hareketinin (bu hareket her siyahın kendi ezilmişliğine olan duyarlılığını yükseltmiştir) geçtiğimiz on yıldaki büyümesidir. Siyah özgürlük hareketine kadınların, gençlerin, çocukların ve eşcinsellerin özgürlük hareketi dahil olmuştur. Tüm etnik gruplar ve hemen hemen tüm meslek grupları, sadece bir kuşak önce anlaşılması mümkün olmayacak şekilde mayalanma halindeler. Geçmişin “ayrıcılıkları” günümüzde öğrenciler, genelde gençler, kadınlar, etnik azınlıklar ve sistemin geleneksel olarak destek bulduğu tabakalar tarafından başdöndürücü bir hızda “hak” olarak kabul ediliyor. Kendinden aşağı gördüklerine “haklar” ve “ayrıcılıklar” bahşeden ve onları yadsıyan kibirli elitin “hak” kavramından şüphe duyuluyor. Elitizm ve hiyerarşi karşısındaki mücadele, ana amacını “haklar” olarak değiştiriyor. Artık talep edilen şey *adalet* değil, özgürlük. Ahlaki anlayış ihlalleri —geçmiş ölçülere göre en küçük ihlaller bile— bir kaç yıl öncesinde kavranılmayacak ölçüde keskinleşiyor.

Gerçeklik ve potansiyel arasındaki gerilimi liberal bir şekilde örtmek için kullanılan tabir “yükselen beklentiler” ifadesidir. Bu sosyolojik ifadenin sunmakta başarısız olduğu şeyse, “beklentilerin” ütopyanın kendisine ulaşana kadar “yükseleceğidir”. Ve iyi uğurda. “Beklentileri” “yükselmeye” —hatta, kazanılmış her “hakla” yükselmeye— itecek olan şey kapitalist sistemin kendisinin mutlak irrasyonelliğidir. Programlanmış ve otomatik makineler zahmeti sifıra yaklaştırdığında, genç insanlar için hayat boyu zahmetten daha anlamsız bir şey olmayacaktır. Modern endüstri herkese bolluk sağladığında, yoksul insanlar için yaşam boyu yoksulluktan daha zalim bir şey olmayacaktır. Tüm kaynaklar toplumsal eşitliği sağlamayı teşvik ettiğinde, etnik azınlıklar, kadınlar ve homoseksüeller için boyun-duruk altına alınmaktan daha suçlu bir şey olmayacaktır. Çağımızın toplumsal ızdırabını üreten bu zıtlıklar sonsuza kadar çoğaltılabilir.

Kıtlık sonrasının yükselen boş zaman, bolluk ve özgürlük potansiyeline karşı kıtlık, zahmet, yoksulluk ve boyun eğdirmeyi yükseltmeye çalışan kapitalizm tarihin en akıldışı, hatta en sahte toplumu olarak karşımıza çıkıyor. Toplumun görünüşü artık tamamen *yabancı* (ve yabancılaştırıcı) bir güç halini alıyor. İnsanlığın en derin arzuları ve dürtülerine karşı, tabiri caizse, “öteki” olarak duruyor. Sürekli

büyüyen bir ölçüde, potansiyellik, bir kişinin gerçeklik üzerine gündelik bakış açısını belirliyor ve şekillendiriyor; ta ki toplumla ilgili her şey —en “çekici” olanaklar bile— koca bir toplumsal cinnetin sonucunda, tamamen delilik olarak görülüyor.

Toplumun sentetik beslenmesi karşısında, doğal bir beslenmeye işaret eden alt-kültürlerin ortaya çıkması şaşırtıcı değil; aynı şekilde tek eşli aile karşısında geniş aile, cinsel baskı karşısında cinsel özgürlük, atomizasyon karşısında kabilecilik, kentleşme karşısında topluluk, rekabet karşısında yardımlaşma, mülkiyet karşısında komünizm; ve son olarak, hiyerarşi ve devlet karşısında anarşizm. Burjuva tenkitlerle yaşamanın reddedildiği tam o eylemde, ütopyanın ilk tohumları atılıyor. Olumsuzlama, doğrulamaya dönüşüyor; bugünü reddetmek, kapitalizmin çürük bağırsaklarına uygun geleceği onaylamaya dönüşüyor. “Sistemde yaşamayı bırakmak” sloganı; ütopyanın belirsiz, deneysel, ancak çok muğlak toplumsal ilişkilerine “girmek” haline dönüşüyor. Kendinde bir amaç olarak alındığında, bu hayat tarzı ütopya değil; aksine, hazin bir şekilde eksik olabilir. Ancak, bir araç olarak ele alındığında, bu hayat tarzı ve ona uzanan süreç, devrimci olanın yeniden tanımlanması için zaruridir; devrim nihayete erdiğinde, ne ölçüde değişim yaşanacağına dair algıları uyandırır. Yaşam tarzı, burjuva değerlerin devrimci projeyi tahrip etmesine karşı, devrimci olanın bütünlüğünün korunması için psikik kaynaklar sunar.

Gerçeklik ile potansiyel, bugün ile gelecek arasındaki gerilim, günümüzün ekolojik krizinde kıyamet düzeyinde bir boyut alıyor. Bu kitabın büyük bölümü çevresel sorunlarla ilgilenecek olsa da, bir kaç genel sonuç vurgulanmalıdır. Çevresel krizi burjuva sistemi içinde çözmeye kalkan her girişim, asılsız olduğu için reddedilmelidir. Kapitalizm doğası gereği anti-ekolojiktir. Rekabet ve birikim kapitalist hayatın yasasıdır. Marx bu yasayı, keskin bir şekilde, “üretim için üretim” ifadesiyle özetlemiştir. Ne kadar kutsal yahut nadide olursa olsun, her şeyin “fiyatı vardır” ve pazar için meşrudur. Böylesi bir toplumda, doğa da yalnızca, yağmalanmak ve sömürülmek üzere kaynak olarak görülür. Doğanın tahribatı, kibirli bir gaf yapmaktan uzak, kapitalist üretim mantığını dosdoğru takip etmektedir.

Toplumun teknolojiye dair şizoit yaklaşımı —korkuyla umudun birbirine karıştığı bir yaklaşımdır bu— hafife alınmamalıdır. Bu yaklaşım basit bir sezgisel gerçeği ifade eder: insanın ihtiyaçları etrafında örgütlenmiş bir toplumda insanı özgürleştirecek olan teknoloji, “üretim için üretim” etrafında örgütlenmiş bir toplumda, kaçınılmaz olarak, insanı yok edecektir. Elbette, teknolojiye atfedilen Manici düalizm, böylesi bir teknolojinin özelliği değildir. Modern teknolojinin yaratma ve yok etme kapasiteleri, ortak bir toplumsal diyalektiğin —hiyerarşik toplumun negatif ve pozitif özelliklerinin— iki yüzüdür. Eğer ki Marx’ın, doğaya “tahakküm” için hiyerarşik toplumun “tarihsel zorunluluk” olduğu yönündeki iddiası herhangi bir doğruluk payı içeriyorsa, şunu asla unutmamalıyız ki doğaya “tahakküm” kavramı insanın insana tahakkümüyle ortaya çıkmıştır. İnsan ve doğa, beraber, hiyerarşik toplumun kurbanı olmuşlardır. İkisinin de bugün karşı karşıya olduğu ekolojik yokoluş, üretim araçlarının nihayet çok güçlenerek bir tahakküm aracı olarak yönetildiğinin kanıtıdır.

Bugün, hiyerarşik toplumun gelişiminin sonundayken, onun negatif ve pozitif yönlerinin uyumlu olduğundan bahsedemeyiz. Bunlar, birbirleriyle uyumsuz şekilde, karşı karşıya durmakla kalmıyor; birbirlerini dışlayan birer bütün olarak karşı karşıya duruyorlar. Hiyerarşik toplumun bütün kurumları ve değerleri “tarihsel zorunluluk” işlevlerini tükettiler. Artık mülkiyet ve sınıfların, tek eşlilik ve patriarkanın, hiyerarşi ve otoritenin, bürokrasi ve devletin hiç bir rasyonel açıklaması yok. Kent, okul ve ayrıcalık araçlarıyla birlikte, tüm bu kurum ve değerler tarihsel sınırlarına erişti. Marx’a karşı, hiyerarşik toplumun kurum ve değerlerinin *her daim* “tarihsel olarak zorunlu şeytan” olduğuna dair Bakunin’in görüşleriyle küçük bir münakaşa yapabiliriz. Bugün Bakunin’in hükmü Marx’ın karşılarında ahlaki bir üstünlük sağlıyorsa, bunun sebebi, kurumların nihayet ahlaki otoritelerini yitirmiş olmasıdır.⁶

6. Hiyerarşi, otorite ve devleti insanlığın devrim sonrası geleceğinin bir parçası olarak görmeyi sürdüren sosyalist projenin gerici yanı budur. Bu proje, sonuç olarak, mülkiyet (kamulaştırılmış) ve sınıf (proletarya diktatörlüğü) kavramlarını hâlâ taşıyor. Çeşitli “ortodoks” Marksistler (Maoistler, Troçkistler, Stalinistler ve her üç eğilimi birleştiren karma hizipler) ortalama toplumsal gelişmenin pozitif ve negatif yönlerini ideolojik olarak —*tamda* nesnel olarak hiç uzlaşır olmadıkları zamanlarda— dolayımrlarlar.

Aynı sebeple, gelmekte olan devrim ve bu devrimin yarattığı ütopya bir bütün olarak algılanmalıdır. Tahakkümün bulaşmış olduğu hiç bir alana yaşam şansı vermemelidir.⁷ Eskinin bütün bölünmüşlüklerini aşan bir toplum ortaya çıkmalıdır devrimle; öyle ki, her bireye çok yönlü, tamamlanmış ve bütünlüklü bir deneyim ziyafeti şunmalıdır.

Ütopyaı “anarşizm” olarak tariflerken, aynı anlama gelecek başka bir tabir kullanabilirdim: “anarko-komünizm”. İki terim de devletsiz, sınıfsız, merkezsiz; mülkiyetli toplumların bölünmüşlüklerini yeni, yabancılaşmamış insan ilişkileriyle aşan bir toplumu ifade eder. Anarşist veya anarko-komünist toplum, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını, malların bireylerin ihtiyaçlarına göre dağıtılmasını, meta ilişkilerinin tamamen yok olmasını, işte rotasyonu ve emeğe harcanan zamanın belirgin bir şekilde azalmasını gerektirir. Tanımın bu haliyle, özgür toplumun anatomisinden birazcık fazlasına sahip oluruz. Oysa, özgürlüğün psikolojisi— komünleştirme süreci olarak özgürlük— bu tanımda eksiktir. Aslında, toplumun yeniden kuruluşuyla psişenin yeniden kuruluşunu birbirine bağlayan öznel boyutlar burada eksiktir.

Anarşistler, muhtemelen devrimin öznel problemlerine diğer devrimci hareketlerden daha çok ilgi göstermiştir. Geniş bir tarihsel perspektiften bakıldığında anarşizm, insanlığın tahakküm ve otoriteye karşı, ilk zamanlardan beri ve farklı isimlerle yürüttüğü mücadelesi, halkın libidinal kabarıışı, ötelenen toplumsal bilinçdışının coşkusudur. Anarşizmin dogmatik sloganlara bağlılığı

7. Kadınların özgürleşme hareketinin devrimci özü, tahakkümün sentaksı ve kas sistemini kamusal görüşe sunmuştur. Bunu yaparak hareket, yalnızca “Toplum”, “Sınıf”, “Proletarya” gibi soyutlamaları değil, hayatın kendisini sorgulamaya açmıştır. Bu kitapta kullandığım “man”, “mankind” ve “humanity” sözcükleri erkeğe ait cinsiyet kalıbını kullandığım için af dilemeliyim. “People” [insanlar-halk] ve “individuals” [bireyler] kelimelerinin yerine geçecek ifadelerin yokluğunda, anlatımım kullanışlı olmayacaktı. Dilimizin de özgürleşmesi zorunludur. [İngilizce’de, genel insan topluluğunu veya bireyi ifade eden kelimeler, yazarın da işaret ettiği ve kullandığı “man” kelimesinden, yani Türkçe’de “erkek kişi” olarak karşılayabileceğimiz kelimeden türetilerek kullanılmıştır. Türkçe çevirideyse, yazarın bu niyetini gözeterek ve kişisel tercih de kullanarak, bu tür kullanımlarda cinsiyetsiz bir karşılık bulmaya çabaladım —ÇN.]

zayıftır. Gündelik hayat meselelerine aktif ilgisi içinde anarşizm her daim yaşam tarzı, cinsellik, topluluk, kadınların özgürlüğü ve insan ilişkileriyle uğraşmıştır. Ana odağında her zaman, toplumsal devrimin sahip olabileceği tek anlamlı amacı —dünyayı yeniden kurarak, insanların kendileri için bir amaç haline gelmesi ve insan hayatının saygın, dahası, fevkalade bir deneyim olması— vardır. Pek çok radikal ideoloji için bu, bir yan amaç olarak kalmıştır. Bu ideolojiler çoğu defa, “Halk” ve “Özgürlük” adı altında, bu soyutlamaların insanları araçsallaştırmasına sebep olmuştur.

Anarşistlerle sosyalistler arasındaki fark, kendini yalnızca çatışan teorilerde değil, aynı zamanda çatışan örgütlenme ve praksis anlayışlarında da gösterir. Sosyalistlerin hiyerarşik yapılarda örgütlendiklerini daha önce söyledim. Buna karşın, anarşistler örgütlenme yapısını “yakınlık grupları” olarak kurar. Bunlar, toplumsal amaçları kadar insani ilişkilerini de dert edinen yakın arkadaşlardan oluşan kolektiflerdir. Anarşist örgütlenme tarzı, psişe ve sosyal yaşam arasındaki geleneksel ayrımı aşar. Yakınlık gruplarının daha geniş hareketleri koordine etmesi gereken durumlarda, bunu alıkoyan herhangi bir şey yoktur (örneğin, İspanyol anarşistleri bu çekirdek biçimin binlercesinden oluşan ulusal ölçekli bir federasyon kurmuşlardı). Hareketlerinse, büyük örgütlenmeleri denetlemek açısından, koordinasyon yapılarına nazaran yakınlık gruplarına dayanmak gibi bir avantajı bulunur. Bütün eylemlerse, gönüllülük ve özdisipline dayanır; zora veya komutaya değil. Bu tür örgütlerde praksis bireysel olduğu kadar toplumsal arenada da özgürleştiricidir. Grubun doğası, devrimcinin kendini devrimci-leştirmesini teşvik eder.

Praksise dair bu özgürleştirici yaklaşım, anarşist bir kavram olan “doğrudan eylem”de daha da ileri taşınır. Genelde doğrudan eylem bir taktik, devlet kurumlarına ve tekniklerine başvurmadan devletin ortadan kaldırılması metodu sayılır. Bahsi geçen bu yaklaşım bir yere kadar doğrudur; ama yeteri kadar değil. Doğrudan eylem temel bir devrimci stratejidir, “kitlelerin” bireyleşmesini teşvik edecek bir praksis tarzıdır. Genelin bağlamında, parçanın kimliğini oluşturması işlevi görür. Politik işlevinden daha önemli şeyse

psikolojik etkisidir; doğrudan eylem, insanların kendi kaderlerini etkileyebilen bireyler olarak kendilerini duyumsamalarını sağlar.⁸

Son olarak, aynı zamanda anarşist praksis —praksisi dışsal ve manipülatif değil, içsel bir süreç olarak kavrayan— kendiliğindenliğe vurgu yapar. Bu kavram, onu eleştirenlerin aksine, safi tekdüze “itkiyi” fetişleştirmez. Tıpkı hayat gibi, kendiliğindenlik de farklı düzeylerde var olur; az çok bilgiden, içgörüden ve deneyimden süzülebilir. Özgür bir toplumda, yaşı üç olanla yaşı otuz olanın kendiliğindenliği aynı olmayacaktır. Her ikisi de herhangi bir kısıt olmadan gelişmeye açık olsa da, otuz yaşındakinin davranışları daha tanımlı ve bilinçli olacaktır. Benzer şekilde, bir yakınlık grubundaki kendiliğindenlik, bir başkasına nazaran bilgi ve deneyim açısından daha olgunlaşmış olabilir.

Yine de kendiliğindenlik, doğrudan eylem gibi örgütsel bir “teknik” değildir. Kendiliğinden eyleme olan inanç, hâlâ daha büyük bir inancın —kendiliğinden gelişime duyulan inancın— parçasıdır. Her gelişme kendi dengesini bulacak şekilde özgür olmalıdır. Kendiliğindenlik, kaosu çağdırmaktan uzak, bir gelişmenin hakiki düzenini ve sabitliğini bulacak şekilde, gelişmenin içsel güçlerini içerir. Kitaptaki makalelerde göreceğimiz üzere, toplumsal yaşantıdaki kendiliğindellik doğadaki kendiliğindellikte buluşarak ekolojik toplumun temelini sunar. Organik toplumlardaki ekolojik ilkeler, ütopyayı şekillendirmek için toplumsal ilkeler biçiminde ortaya çıkarlar. Tabi bu ilkeler, artık, tarihin maddi ve kültürel kazanımlarıyla donanmıştır. Doğal ekoloji toplumsal ekoloji halini alır. Ütopyada, anarko-komünizm ilkel komünizme dönmediği gibi, insanlar da atalarının doğayla kurduğu doğrudanlığa, dönmezler. Bugün veya gelecekte, insanların doğayla kurdukları ilişki her zaman bilim, teknoloji ve bilgiyle dolayımlanır. Ancak, bilim, teknoloji ve bilginin, doğayı kendi çıkarına iyileştirme

8. Burada eklemem gerekir ki “İktidar halka” sloganı, ancak toplumsal elitlerce kullanılan iktidarın halka doğru çözülmesiyle hayata geçer. O zaman her birey kendi gündelik hayatının kontrolünü eline alır. Eğer “iktidar halka” ifadesi, iktidarın halkın “liderlerine” geçmesinden başka bir şey ifade etmezse, halk, devrim öncesi gibi güçsüz, bireylerinin farklılaşması gerçekleşmemiş, manipüle edilebilir bir kitle olarak kalmaya devam edecektir. Son tahlilde, halk “halk” olarak ortadan kaybolmadıkça iktidar olamaz.

konusunda insanlara sunacağı katkı, insanların toplumsal koşullarını geliştirme yeteneklerine bağlıdır. Ya devrim, yeni eko-teknolojiler ve ekotopluluklarla, ekolojik bir toplum kuracak; ya da, bildiğimiz anlamda insanlık ve doğa ortadan kaybolacak.

Her devrimci çağ, görünüşte ayrıık süreçlerin bir araya gelerek, toplumsal patlamayla kriz oluşturduğu bir dönemdir. Bizim devrimci çağımız bazen geçmiştekilerden daha karmaşık görünüyorsa, bunun sebebi, bir araya gelen süreçlerin geçmiştekilere nazaran daha evrensel olmasıdır. Bizim çıkış noktamız, tarihsel öncüllere dayanmayı mümkün kılmıyor. Geçmiş devrimci çağlarda, en azından benzer kurumsal kategorilerle uğraşılırmıştı —aile, din, mülkiyet, zahmetli çalışma ve devletin biçimlerine meydan okunsa bile, bunların varlığı kabulleniliyordu.⁹ Hiyerarşik toplumlar bu kategorileri tüketmedi. Bu toplumun daha yetkin ve bütüncül toplumsal ilişkilere doğru gelişimi henüz tamamlanmamıştı.

Ancak, bizim zamanımızda, bu gelişme doyma noktasına ulaştı. Hiyerarşik toplumun gelecek iddiası yok, bizim içinse yalnızca ütopya veya toplumsal yokoluş alternatifleri mevcut. Geçmişin enkazıyla aşırı yüklüüz, aynı şekilde geleceğin mümkünlükleriyle doluyuz; dünyayla yabancılaşmamız keder verici bir noktaya erişiyor. Geçmiş ve gelecek, tıpkı üst üste gelen iki fotoğrafın birbiri üzerinde belirişi gibi, kendilerini diğlerinin üzerinde olmaya zorluyor. Aşına olunan orada duruyor; ancak, harfleri, tıpkı insan eklemleri biçimini alan sanırsal posterlerde olduğu gibi, yabancı olana karşı konulmaz biçimde karışıyor. Durulan yerde yapılacak ufak bir değişiklikle mevcut gerçeklik tamamen altüst olacak. Yaşamayı öğrenmek, bize tek hayatta kalma biçimi olarak görünüyor; oyun tek çalışma biçimi; kişisel olan tek toplumsal olma biçimi; cinsiyet rollerinin ortadan kalkması tek cinsellik biçimi; kabilecilik tek aile biçimi; duygusallık tek rasyonellik biçimi olarak. Geçmişle geleceğin bu iç içe geçmesi, bu inanılmaz altüst oluşlarıyla birlikte, kurulu düzenin olağan “laf salatası” değil. Doğmakta olan koca toplumsal değişimleri yansıtan nesnel durum.

9. Bu durum Rus Devrimi veya ondan sonra gelen “sosyalist” devrimlerle de değişmedi. Bu kurumsal kategoriler ortadan kalkmadı; en fazla adları değışti.

Ayrıca, her devrimci çağ, görünüşte ayrık olan süreçlerin bir araya gelmesiyle kalmaz, onları toplumsal krizin zamansal ve mekansal olarak en keskin yerinde buluşturur. On yedinci yüzyılda bu merkez İngiltere'ydi; on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılda Fransa, erken yirminci yüzyıldaysa Rusya. Geç yirminci yüzyılda toplumsal krizin merkezi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir; dünya nüfusunun yüzde beşinden biraz fazla olan bu ülke dünyadaki malların yarısından fazlasını üreten sanayi devidir. Burası, dünya kapitalizminin Roma'sı, Emperyal Tak'ın köşe taşı, metalarının atölyesi ve pazar yeri, finansal büyücülüğün mağarası, kültür tapınağı, silahların mermisi-dir. Burası, aynı zamanda karşı-devrimin merkezi —ve dünya-tarihsel sistemi olarak hiyerarşik toplumun— alaşağı edileceği yerdir.

ABD'nin hem tarihsel hem uluslararası stratejik pozisyonunu yok saymak, gerçekliğe ciddi olarak aldırış göstermemektir. Bu pozisyonun tüm sonuçlarını tarif etmedeki başarısızlık ve bu sonuçlara dayanmadan hareket etmek, suç boyutunda bir savsaklamadır. Buradaki çıkarlar, gericiliğe izin vermeyecek kadar büyüktür. Amerika, vurgulanmalıdır ki, dünyadaki en gelişmiş toplumsal alanı kaplıyor. Amerika, diğer tüm ülkelerden çok daha fazla, tarihteki toplumsal krizlere gebe-dir. Hiyerarşik toplumun ortadan kaldırılması ve ütopyanın inşa edilmesine dair her mesele burada, diğer yerlerden çok daha fazla, ortadadır. Marx'ın insanlığın "tarihöncesi" olarak adlandırdığı tüm ilga ve baskı kaynakları burada var. Burada, ayrıca, en gelişmiş devrimci mücadele biçimini üreten çelişkiler mevcut. Amerikan kurumsal yapısının çürümesi, mistik "sinirlerin bozulması" veyahut Üçüncü Dünya'daki emperyalist maceralardan dolayı olmadı; esasında, Amerika'nın teknoloji potansiyelinin aşırı olgunlaşmasından dolayı oldu. Tohumları tamamen olgunlaşarak sallanan bir meyve gibi, bu yapı da hafif bir esintiyle düşebilir. Bu esinti Üçüncü Dünya'dan, büyük iktisadi altüstoluştan, olgunlaşmamış bir baskıdan bile gelebilir. Oysa yapının düşmesi, olgunlaşmış ve çürümüş olmasına bağlıdır.

Böylesine büyük bir krizde; kişisel veya toplumsal, politik veya ekolojik, ahlaki veya maddi olsun, hiyerarşik toplumun temel problemlerine yaşamın *her* yönünden ulaşılabilir. Her eleştirel eylem ve

hareket, yerel ve emperyal büyük yapıyı sarsabilir. Herhangi bir hoşnutsuzluğu, tamamen farklı sahnelerden ve devirlerden ödünç alınan sekter tiratlarla reddetmek, basitçe körlüktür. Mantıksal sonuçlarına bakıldığında, siyah özgürlüğü için mücadele emperyalizme karşı mücadeleyle *aynı şeydir*, doğanın dengesi için mücadele meta üretimine karşı mücadeleyle *aynı şeydir*, kadınların özgürlüğü için mücadele insan özgürlüğü mücadelesiyle *aynı şeydir*.

Doğru, bu hoşnutsuzluk büyük oranda yerleşik kurumsal kanallara bir süreliğine yöneltilebilir. Ama yalnızca bir süreliğine. Toplumsal kriz öyle derin ve dünya-tarihseldir ki, mevcut kurumsal yapılar onu kaldıramaz. Sistem siyah hareketi, “aşk kuşağını” ve altmışların öğrenci hareketini asimile etmeyi başaramadıysa, bunun sebebi kurumsal esneklik ve kaynak yoksunluğu değildi. Amerika “solu”nun Kassandravari kehanetlerine rağmen, bu hareketler yerleşik kurumların verebileceği şeyi reddettiler. Daha doğrusu, talepleri her karşılandığında, el yükselttiler. Aynı zamanda hareketin fiziki tabanı genişledi. Bir kaç izole kent merkezinden ırsın gibi yayılan siyahi, hippie ve öğrenci radikalizmi ülke çapında yayıldı; üniversitelere ve liselere, varoşlara ve gettolara, kırsal topluluklara ve aynı zamanda kentlere nüfuz etti.

Bu hareketlerin değerlerinin, hareketin beyaz orta sınıf gençlerden oluşmasından dolayı hiçe sayılması, sorgulamayı gerektiriyor. Hareketin bir çok radikal militanının görece varlıklı kesimlerden gelmesi, burjuva toplumun istikrarsızlığına en iyi kanıttır. Bir çok kişi, 50’lerin başka tipte bir Kasandra’ya sahip olduğunu —“Orwell kuşağı”, bürokratik toplumun Amerika gençliğini düzenle parlatılmış bir uyuma yöneltme tasarısı konusunda uyardı — kolayca unutuyor. O dönemin öngörüsüne göre, bürokratik toplum temel desteğini başarılı genç kuşaktan alacaktı. Artık bozulmakta olan otuzlar kuşağının, radikal ve insani değerleri taşıyan son kuşak olacağı tartışılıyordu. Görülüyor ki, tam tersi oldu. Otuzlar kuşağı, kendi isteğiyle, gelmiş geçmiş en sağcı kuşaklardan biri olurken, altmışların genç kuşağı ise en radikal kuşaklardan biri haline geldi.

Görünüştaki bu paradoksta, kılıkla kılık sonrasının imkanları arasındaki çelişki, keskin bir çatışma biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Psişesinin tamamı kütlikle —otuzların depresyon ve güvencesizlikleriyle— biçimlenmiş bir kuşak, psişesi kütlik sonrası toplumun imkanlarından etkilenen bir kuşakla çatışmaktadır. Beyaz orta-sınıf gençliği, sahte “ayrıcılığı” reddetme ayrıcalığına sahiptir. Depresyonla lanetlemiş ebeveynlerinin aksine, genç insanlar, kendilerini pasifize eden ancak hiç bir zaman tatmin etmeyen, havalı bir tüketimcilik tarafından hayal kırıklığına uğratılmıştır. Kuşaklar arasındaki fark gerçektir. Nesnel bir kuşak farkını yansıtmakta, bugün Amerika’yı kendi toplumsal tarihinden, bugün artık arkaik hale gelen geçmişinden ayırmaktadır. Bu tarih henüz defnedilmemiş olsa bile, bu tarihin mezarkazıcısı olabileceğini kanıtlayabilecek bir yeni kuşak ortaya çıkmaktadır.

Bu kuşağı “burjuva kökenleri” sebebiyle eleştirmek, en ciddi kelamının kahkaha yaratmaktan başka bir şeye yol açmadığını bilmeyen mankafalı birinin bilgeliğini sergiliyor. İşçi veya öğrenci, genç veya yaşlı, siyah veya beyaz olsun, burjuva toplumda yaşayan herkesin “burjuva kökleri” vardır. Bir kişinin ne kadar burjuva olduğu, yalnızca, burjuva toplumdaki neyi kabul ettiğine bağlıdır. Eğer ki genç insanlar tüketimciliği, çalışma ahlakını, hiyerarşi ve otoriteyi reddediyorsa, proletaryadan daha “proleter”lerdir —semantik safsatadan bir parça kullanalım ki, sosyalist ideolojinin bayatlamış öğelerini, ve bunların içinden geldikleri arkaik tarihi toprağa gömmek için teşvik edici olsun.

Eğer bu safsata bize hâlâ bir şey hatırlatacaksa, bunun sebebi ABD’deki devrimci projenin karakterindeki cansızlıktır. Amerika devrimcileri, Amerikanın meselelerine dokunabilecek bir sesi henüz bulamadılar. Birinci Dünya’nın sorunlarıyla Üçüncü Dünya’nın sorunları aynı değildir. Dahası, bu iki dünya, on dokuzuncu yüzyıla ait sorunlara geri döndüren ideolojilerle birbirine bağlanamaz. Şimdiye kadar Amerika devrimcileri mekanik bir şekilde Asya ve Latin Amerika’dan formüller ve sloganlar devşirmiş, Üçüncü Dünya’ya ağır bir kötülük yapmışlardır. Üçüncü Dünya’nın ihtiyaç duyduğu şey Amerika’da devrim olmasıdır, hayatın akışına etki edemeyen izole hizipler değil. Devrimin, ezilmiş halklarla dayanışma ve enternasyonalizm açısından en büyük eylem olduğunu öne sürmek

için, ABD'ye özgü sorunlarla doğrudan ilişkilenebilen bir bakışa ve harekete ihtiyaç var. Amerika'nın toplumsal sorunlarıyla uyumlu, devrimci bir yaklaşıma ihtiyacımız var. Amerika'da devrimci olan her kişi Amerika'nın dünyadaki pozisyonundan dolayı *zorunlu* olarak enternasyonalisttir; bu açıdan bu ülkeyi vurgulamakta bir beis görmüyorum.

Bu kitapta yer alan makaleler birleştirilmiş bir bütünlük olarak görülmelidir. Onları birleştiren temel şey, insanın en düşsel özgürlük rüyasının artık zorlayıcı ihtiyaçlara dönüştüğü yaklaşımıdır. Bütün makaleler, kanlı bin yıllar sonunda, hiyerarşik toplumun gelişiminin artık doruk noktasına eriştiğine dair bakış açısıyla yazılmıştır. Mülkiyet biçimlerinin, sınıfların, devletin ve tahakkümün bütün kültürel araçlarının kaynağı olan kıtlık sorunları, kıtlık sonrası toplum tarafından artık çözülebilir. Kıtlığın sorun olmaktan çıkacağı bir noktaya eriştiğimizde, kıtlık sonrası toplum yalnızca arzulanabilir veya mümkün olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun devamı için mutlak olarak zorunlu hale gelir. Özgürlüğün maddi koşullarının gelişmiş olması, özgürlüğe ulaşmayı bir toplumsal zorunluluk haline getirir.

Eğer toplum doğayla uyumlu yaşayacaksa, geleceğin toplumunun nasıl örgütleneceğinin temel ilkelerini bulmak üzere, ekolojiye dönmeliyiz. Yine, arzulanabilir olanın aynı zamanda gerekli olduğunu göreceğiz. Doğal dengeye ulaşabilmek için, insanın baskılanmamış, doğrudan ifade; deneyimde ve yaşam çehresinde çeşitlilik; ve insani boyutlara göre ölçeklendirilmiş bir çevre arzusu gerçekleşmelidir. Eski toplumun ekolojik sorunları yeninin şekillenmesi için yöntemleri de sunar. Bütün bu süreçlerin tamamen yeni bir yaşam biçiminde bir araya geleceğine dair önsezi en somut karşılığını gençlik kültüründe bulur. Büyük oranda ebeveynlerinin kıtlık psikozuna yedeklenmiş yetişmekte olan kuşak, bunun arkasındaki gelişmeleri sezmektedir. Gençliğin bakış açısında ve praxisinde, gelecek ütopyasına işaret eden, kabilecilikten duygusallığın radikal bir şekilde kabulüne kadar kültürel önceden tasarımlar bulunabilir.

Tartışmanın büyük bölümünü toplumsal gelişmede yeni olana adanmış olsam da, eski olanı kesinlikle yoksaymıyorum. Sömürü,

ırkçılık, yoksulluk, sınıf mücadelesi ve emperyalizm hâlâ bizimledir —ve bir çok açıdan toplumu kontrol biçimlerini derinleştirdiler. Bu sorunlar tamamen çözülmedikçe, devrimci teori ve praksis içinde yer etmeye devam etmek zorundalar. Ben bu konulara, başkalarının tartışmamış olduğu çok bir şey ekleyemem. Benim ütopyacı vurgumu gerekçelendiren şeyse, çağımızın potansiyellerine dair neredeyse hiç yazılıp çizilmemiş olması. Pek az araştırılmış bu alana yönelik herhangi bir çaba olmazsa, radikal hareketin geleneksel meseleleri bile bize yanlış bir ışıkla —geleneksel bakışla— görünecek. Bu, tanıdık olanla ilişkimizi çarpıtacaktır. Sömürüye dair meseleler yabancılaşmaya dair meseleler tarafından gölgede bırakılmış olmasa da, öncekinin gelişimi sonrakinin gelişiminden derin bir şekilde etkilenmiştir.

Bunun ne anlama geldiğini bir örnekle açıklayalım. Geleneksel işçi hareketi yeniden ortaya çıkmayacak. Alt tabakanın isyanına rağmen, “geçim” meseleleri, eski sosyalist işçi sendikaları tarzına zemin oluşturmak için çoklukla burjuva sendikacılığı tarafından başarıyla kontrol altına alınıştır. Ancak işçiler, kendi yaşantılarının ve işlerinin *niteliği* —üretim üzerinde işçilerin kontrolünü sağlamak— için radikal örgütler kurarak mücadele edebilirler. İşçiler, mevcut-olan ile olabilecek-olan arasındaki gerilimi sezene kadar böyle örgütler kurmayacaktır. Bana göre, değerlerinde —yalnızca fabrikayla ilgili olanlar değil, yaşantılarıyla ilgili olan— büyük değişimlerden geçmelidirler. Yaşantılarıyla ilgili meseleler fabrika meselelerine baskın geldiğinde, fabrika meseleleri yaşantı meselelerinin bir parçası haline gelir. Böylece, bir ekonomik grev toplumsal direnişe dönüşür ve burjuva topluma karşı koca bir fırtınayla yayılır.

İşçi sınıfı kökenli gençlerin beyaz orta-sınıf akranlarının kültürlerine olumlu tepkide bulunması, fabrikanın devrimci ideallere kapalı kalmayacağına dair en umutlu sinyaldir. Kültürel gelişim, teknolojik bir gelişme gibi, bir defa köklendiği zaman, —özellikle akıllı koşullanma ve yaşlanmayla katılaşmamış genç insanlar arasında— daha geniş bir şekilde nüfuz eder. Gençlik kültürünün kendi özgürlük algısı ve ruhuna içkin bir cazibesi vardır. Bu kültürün liselere ve ilkokullara yaygınlaşması, bugün dünyadaki en yıkıcı toplumsal olgudur.

Bu kitaptaki makaleler, buraya kadar yazdıklarımda ifade edilen görüşlerin dikkatlice ayrıntılandırılmasıdır. Özgürlük, çevre, cinsiyet rolleri ve yaşam tarzına dair sorunlara yeni bir vurgu yaparken, günlük toplumsal düzene karşı ütopyacı alternatifleri geliştirmektedir. İncancım o ki, bu vurgular bugün Amerika'daki devrimci proje için olmazsa olmazlardır.

Makalelerin bir çoğu 1965 ile 1968 arasında yazıldı, takvim olarak yalnız birkaç yıl eski olsa da ideolojik olarak yüzyıllar önce. "Ekoloji ve Devrimci Düşünce" yazıldığı zaman hippy hareketi New York'ta daha yeni ortaya çıkıyordu, "Dinle, Marksist!" bittiğinde ise Haziran 1969'daki o korkunç SDS Kongre'si [*Students for a Democratic Society*] henüz yapılmamıştı. Bir çok makale *Anarchos* dergisinde ve *Anarchos* broşürlerinde yayınladı. Az sayıda makale gizli gazetelerde yayımlandı veya "Yeni Sol" derlemesinde yeniden yayımlandı. Bazı kısımları çıkarmak ve bir kaç paragraf eklemek dışında yaptığım çoğu değişiklik biçimseldir.

"Özgürlüğün Biçimleri" başlığını taşıyan makale, işçi konseyleri üzerine düşüncelerimin yanlış anlaşılmasını önlemek için, büyük oranda yeniden yazıldı. Bu örgütsel biçimin devrim-sonrası dönemde ekonominin ele alınması ve yönetilmesi için gerekli olacağı düşüncesini —elbette bu konseylerin (ya da tercih ettiğim haliyle "fabrika komitelerinin") işçi meclisleri tarafından tamamen kontrol edildiğini kabul ederek— uzun yıllar taşıdım. İlk metinde, politika oluşturan yapılar olarak işçi konseylerinin hatalarının eleştirisiyle sınırlı bir tartışma yapıyordum. Metnin yeniden yazılışında, bu yapıların idari organ olma işlevlerini politika oluşturma organı olma işlevinden ayırdım.

Bu kitabın Josef Weber ve Allan Hoffman'a adanması, iki yakın dostuma duyduğum duygusal bir jestten fazlasını ifade ediyor. 1958 yılında, 58 yaşında vefat eden Alman devrimci Josef Weber, bu kitapta geliştirilen ütopyacı projenin temellerini yirmi yıldan fazla zaman önce formüle etmişti. Ayrıca o, benim için, Leninizm öncesi Alman sosyalizminin entelektüel geleneğindeki hayati ve özgürlükçü ne varsa, onun canlı bağıydı. Bu yıl 28 yaşında kamyon kazasında ölen ve Kaliforniya'daki komün hareketinin yeri doldurulamaz bir

kaybı olan Allan Hoffman'dan, karşı-kültür ve gençlik isyanının bütünlüğü hissini öğrendim.

Anarchos grubundaki kız ve erkek kardeşlerime, süreğen ve çoğaltan fikri tartışmalarımız ve sıcak ve gerçek insan ilişkilerimiz için çok şey borçluyum. Bu anlamda, bu kitapta kıymetli olan ne varsa, New York'un Aşağı Doğu Tarafı'nda ve Alternate U'daki bir çok kişinin, ayrıca ülkenin bir çok yerindeki grup ve kolektifin anlayışına dayanmaktadır.

Hepsine — çok yaşayın!

Murray Bookchin

New York

Ağustos - Ekim 1970

İkinci Baskıya Önsöz

Bu kitabı, *Ramparts Books* tarafından yayınlandıktan on beş yıl sonra gözden geçirmek, “güncellemek” ve çok daha çağdaş kılmak kolay olurdu. Seksenlerin başında kitabın ilk baskısı tükendiğinde çeşitli yayıncılar bunu yapmamı istedi. Çoğu zaman nedensiz bir şekilde, direndim. Bazı eserlere dokunulmamalıdır –ve *Kıtlık Sonrası Anarşizm* bunlardan biri şüphesiz. Kitap, haklı veya haksız şekilde, modern anarşist yazınına girmiş ve altmışların ilham vermiş olan ideallerinin bir kısmını akli bir tutarlılıkla dile getirmişti. Kitabı değiştirmek, tarihin harikulade –hayatla, insan ruhunun içsel doygunluğa ulaşacak olduğunda ölümsüzleşeceğini düşündüğüm yeni, ve neredeyse büyümlü bir romans yaratmış olan– bir dönemine de zarar vermek olacaktı.

Bu kitabın, pek çok ekolojist ve radikal teorisyenden daha fazla etki yarattığı kabul edilecektir. Kitabın öne sürdüğü düşüncelerin, birbirine pek de benzemeyen bir çok yerde hâlâ dolaşımda olduğunu duyuyorum. Altmışlarda, ekolojik perspektifin zengin radikal bir içeriğinin olduğu, sosyalist ve anarşist teorisyenlerin bu perspektifle ilgilenmek zorunda kalacakları pek düşünülmezdiyse de, artık bu durum sıradan hale gelmiştir.

Her halükarda, Avrupa ve Kuzey Amerika’da kitabın satışları binleri buldu. Kitaptaki bazı makaleler, özellikle “Dinle, Marksist!” (1969) –altına imza atmadığım orijinal broşür formatı dışında, antolojilerde ve dönemin geniş okur kitlesine sahip “yeraltı basınında” makale olarak da– fazlaca dolaşıma girdi. Neredeyse aynı durum, ilk olarak kendi teorik bültenim olan *Comment*’te 1964’te, bir yıl

sonra da yeniden basımı aylık yayınlanan İngiliz *Anarchy*'de yapılan "Ekoloji ve Devrimci Düşünce" için de söylenebilir.

Lakin, geçtiğimiz on beş sene içerisinde kitabın yazılmış olduğu radikal "seçmenler" büyük değişimler yaşadı. Amerika radikalizmi, altmışların o rüzgar gibi esen üniversite kampüslerinden seksenlerin daha durgun fakülte odalarına, Rudi Dutschke'nin ifadesiyle, "kurumlar içerisinde uzun yürüyüşünü" gerçekleştirdi. Hareketli popülizm, sakin bir Marksizm için terk edildi. Bu yolculuk, Theodore Draper'ın terimiyle, Marksist "profesörya"nın ufkunu genişletmedi; hayli partizanca bir ifade kullanacak olursak, onu daha "ayrımcı" bir yapıya dönüştürdü. Bugün "Marksist" olarak etiketlenmiş bütün kitaplar, bu kelimenin kapsamak zorunda olduğu ıvrır zıvır düşünceleri hesaba katmadan, bu profesöryanın kaynakçalarında yer alacaktır. "Anarşist" kelimesini kullandığınızdaysa, Peter Kropotkin veya Paul Goodman gibi tarihsel öneme sahip bir yazar olsanız bile, kitabınızın akademik kayıtsızlığa terk edilir.

Bu yazarların radikal gelenekten kaybolacağına ikna olduğumu söylemek istemiyorum: bu yazarların düşüncelerini daha az orijinal olarak ve toplumsal olarak daha kabul görebilecek şekilde yazan sahte yazarları gerçeklerinden ayırabilecek faktörler daha geniştir. Beni bu taklitçi yazında rahatsız eden şey, düşünceleri gizleme ve melezleme biçimleridir. Doğayı ele alışı açık bir şekilde özgürlükçü olan bir ekolojistlikle, doğayı ele alışı tarihsel zorunluluk gereği tahakkümcü olarak yapılanmış Marksizmi aynı potada eritme çabalarını görmek sınırlarımı bozuyor. Bu çabalar yalnızca (benim kendi düşüncelerime verdiğim isimle) toplumsal ekolojinin anlamına zarar vermekle kalmıyor, Marx'ın kendi düşüncelerinin çıkış noktasına da zarar veriyor. Nasıl ki ben yazılarımda doğanın doğurganlığından, yaratıcılığından ve karmaşıklığından bahsederek onun bir "özgürlük alanı" olma potansiyeline işaret ediyorsam, Marx da kendi yazılarında doğadan bir "cimri", insan sömrüsünün basit bir nesnesi, "insanın" özgür bir dünya arzusunda "zorunluluk alanı" olarak tahakküm altında tuttuğu bir yer olarak tasvir eder. Bu öyle bir dünyadır ki, insan yalnızca tahakkümden değil, aynı zamanda doğanın insan üzerindeki "tahakkümünden" de kurtulmuştur.

Dahası, Marx'ın "sınıf analizi"ni bir kenara bırakın, sınıflı toplumun ve Devlet'in ortaya çıkışına dair sunduğu gerekçenin altında yatan şey, "hayali ezilen bir "barbar"ın, inatçı, ele avuca gelmeyen, doğal dünyayla "mücadele etmek" zorunda olmasıdır. Bu Viktorya dönemine ait, geniş ölçüde *burjuva* kökenlere dayanan imgelem üzerine başka bir kitapta etraflıca tartışmıştım.¹⁰ Toplumsal kalkınmanın bu korkunç oyunuyla, doğayı doğurgan, yaratıcı ve potansiyel "özgürlük alanı" olarak kavrayan özgürleştirici yaklaşımı baş göz etmek, basit bir baştansavma düşünce değildir: ağır bir şekilde gericiliktir. Bir kişi, elbette, saygınlık bekleyen ve gerçekten çözüm gerektiren açık çelişkileri hasır altı etmek için Gramsci veya Marcuse'den bahsedip durabilir. Ancak onları, incelikli bir şekilde araştırmak isteyen çalışmalar üzerine tutumlu bir şekilde dökülen sessizlik maskesi yoluyla yok saymak, onları bütünlük düşüncesinden ve böylesi bir eleştirel düşünceyi de doğasından mahrum etmek anlamına gelir.

Beni rahatsız eden bir başka şey de güncel radikalizmin ahlaki durumudur. Bir zamanlar, ki otuzlar gibi erken bir tarihte, her türden radikal, onları ayıran ideolojik farklılıklarına rağmen, etik bir topluluk oluşturuyordu. Sosyalist, anarşist, sendikalist veya popülist olsunlar, birbirleriyle fikirlerini özgürce paylaşıyor, birbirlerinin haklarını savunuyor, burjuva basınında yasaklanan eserlerin basılması için birbirlerine destek oluyorlardı. Emma Goldman gibi bir anarşist, zor zamanlarında John Reed gibi bir Marksist'ten destek alıyor; açık Sovyet Rusya eleştirilerine rağmen Sacco ve Vanzetti gibi anarşistlerin evrensel yardımına, komünistler de dahil, Sol koşuyordu.

O günler geçti. Bugün Sol, yalnızca bölünmüş değil, aynı zamanda dogmatik kalelerine kapatılmış; bir çok solcu da politik etki yaratmadaki eksiklikleri ve profesyonel kincilikleriyle şöhret salmıştır. Artık, polemik yapmanın ateşi ve dürüstlüğü kayboldu. Polemik, artık "dergi" sterilliği sorunundan muzdarip: jargonlaşmanın, yapmacıklığın, bilgiçliğin, namertçe dedikoduculuğun ve intihalcilik kapasitesinin önü alınamıyor. Sosyalizm bir endüstriye, yazınsal

10. Özellikle *Ekolojik Bir Topluma Doğru* kitabımdaki "Burjuva Sosyolojisi Olarak Marksizm" makalesine ve *Özgürlüğün Ekolojisi* kitabımdaki genel Marksizm eleştirisine bakabilirsiniz.

ürünleri de metaya dönüştü. Uzun zamandır profesyonel statüleri için politik ideallerini satan, çoğunlukla hırslı kariyeristler tarafından işportaya çıkarıldı. “Yeni Sol” kötü bir şekilde olgunlaştı. Kendi gençlerine yönelik hain bir nefret içinde; kendi akademik pozisyonu ve akranları tarafından bilinirliklerini tehlikeye atacak olan öğrenci militanlığı karşısında, korkuyla yaşıyor.

Bir çok örnekte görülebileceği üzere, akademik Sağ ile onun karşısı solcular arasında garip bir simbiyotik ilişki var. Az sayıdaki Marksist akademisyen, sadece karmaşık üniversite müfredatı için bir *sine qua non* [olmazsa olmaz— ÇN.] değil; akademik dergilerin ve çevrelerin kontrolü, üniversitenin istikrarı için konuşulmayan bir anlaşmayla Sağ ve Sol arasında bölünmüş, hatta öğrenci yapısının etkin kontrolü bile, bu ikisi arasındaki hassas denge üzerinde yükseliyor; entelektüel uyarıcılardan biri olan “çoğulculuk” yerini kötürümlüğe bırakıyor. Sert bir şekilde söylemeliyim ki, anarşistler bu akademik ekümen içerisinde yer almak için pek uygunsuzdur ve anarşist yazın okuma listelerinde ve ders programlarında yer almamalıdır. Bugün akademide hatırı sayılır bir barış ortamı sözkonusuysa, bunun sebebi, ekonomik açıdan güvencesiz bir dünyada öğrencilerin kariyerizmleri değil, sıkı akademik pazardaki “radikal” profesörlerinin kariyerizmleridir. “Profesörya” kendi çıkarlarının peşine düşmüş durumda ve öğrenci muhalefetinin bir uyarıcısı olmaktan ziyade, daha çok —daha zeki muhafazakarların fazlasıyla iyi karşıladıkları— emniyet sübabı işlevi görüyor.

Kıtlık Sonrası Anarşizm’i yeniden okurken, bugünün “radikal” hareketi içerisinde yaygın olarak görülen planlı umutsuzluk ve reformizm hisleri karşısında, altmışların isyancılığının sağlıklı bir panzehir olduğunu gördüm. Kitap “devrim”, “ayaklanma”, ve hatta “burjuvazi” kelimelerinin henüz egzotik olarak görülmediği bir zamanda konuşuyordu. O dönem tanıdığım genç radikalleri sarıp sarmalayan, —devrimin pek yakında olduğuna dair samimi bir inanç olan— devrimci hararetin dikkatli bir şekilde düzeltilmesinin amaçlıyordu aynı zamanda. Altmışlarda artık orta yaşlı, otuzlardaki Sol’un uzun deneyimini arkamda bırakmış, genç yoldaşlarımı “Amerika’da bugün ‘devrimci durum’ yok” diye uyarmaya çalışıyordum. O zaman yaz-

dığım gibi, aslında “mevcut düzeni devrimci bir şekilde zorlamanın doğrudan olasılığı yok”. Aksine, “70 yıl önceki halkçı canlanmadan beri, radikal fikirler hiç bu kadar sorgulanabilir olmamıştı... [ancak] geniş Amerika beyaz nüfusunun, bugün devrimci bir değişimi kabul edeceği, hele ki destekleyeceğine dair bir gerekçe söz konusu değil”. Bu satırlar, New York’un Aşağı Doğu Yöresinde bir grup arkadaşın işbirliğinde 1967 yılında başlatmış olduğum *Anarchos* dergisinin ilk sayısında yayınlanmıştı.¹¹ Beni en çok zorlayan şey, genç radikal insanlar arasındaki, devrimin çok yakında olması beklentisinin —yetmişlerin gösterdiği üzere, haklılığı fazlasıyla kanıtlanmış bir korku— gerçekliğe baskın gelmesiydi.

Ancak altmışlar, bir çoğu Amerika yaşamında izler bırakan harika şeyler yaptı. Kişisel olanı politik olanla, estetik fanteziyi toplumsal gerçeklikle, hiyerarşik olmayan bir toplumu sınıflı bir toplumla, özgürleştirici süreçleri devrimci amaçlara ilişkilendirmesi— ayrıca; komünal yaşam, cinsel özgürlük gibi deneyimler havuzunda; giyimde, beslenmede, eğitim tekniklerinde ve bunlara dayanan radikal değişikliklerdeki deneyim akışında, örtük olarak devrimci ve açıkça ütopyacıydı. Bugün çok yaygın olan, tüm bunların kümелendiği “karşı kültür” kavramının sistem tarafından içerimlendiği düşüncesi fena halde yanlıştır. Yeni imkanlar peşinde koşan ticaretin, karşı-kültürün kırıntılarını kendi kârı için kullanıyor olması, onun içerimlendiğini değil, ama bölündüğünü gösterir. Biri kalkıp da aynı şeyi, sırf Rothschilds onun parasal ihtiyaçlarını karşılamayı teklif ettiği için, 1871 Paris Komünü için de söyleyebilir. Karşı-kültürü bir *bütün* olarak içerimlemek demek, kâr amacı gütsen bile, gerçekliğin deneyimlenmesinde devrimci bir yolun tohumunu sistemin kalbinde ekmek anlamına gelir.

Her koşulda, Amerika bu toplumsal ve kültürel değişimleri bir gecede kabul edemezdi. Bunlara ulaşmak, hepsi olmasa bile, yılların aydınlanmasını gerektiriyordu. “Yeni Sol” ve karşı-kültür, karakter olarak ilk başta oldukça cömert, halkçı ve anarşistti; yıllar geçtikçe

11. Bkz: Robert Keller (takma isim): “Amerika’da Devrim”, *Anarchos*, No. 1, Şubat, 1968, sf 3.

kendinden-haklı ve dogmatik bir vaziyete büründü. Vietnam Savaşı ve Çin'deki "kültür devrimi" de bu hareketlere hiç bir yarar sağlamadı. Barbara Garson'un gözlemlediği üzere, bugün Nikaragua'da tanık olduğumuz durum gibi, "bir sürüye bağlanma" imkanı verdi. Altmışlarda Amerika emperyalizmine karşı olmak son derece haklıydı ve hayranlık uyandırıyor; ama, elbette Vietnam ve Çin'i devrimci bilgelik ve yeni toplumun "modeli" olarak uyarlamak yanlıştı. Amerika deneyiminden kopmuş olan "Yeni Sol", büyük ölçüde, hatta karşı-kültürden bile daha çok, izole oldu; ki karşı-kültür, uyuşturucu, müzikal yöneticileri ve kendini vaftiz eden gurular gibi kendi iç yaralarıyla kanıyordu. Hoşgörülü bir arzunun yerini, insanları eğitmek isteyen bir hoşgörüsüzlük aldı; karşı çıktığını iddia ettiği kültürel yapıların hoşgörüsüzlüğüne sahip bir politik hareketten süzölmüş, Marksizmden ziyade Stalinizme yakın olan Marksist-Leninist dogmanın ümit verici başlangıcı, raydan çıkarak bir kültürel terörizm biçimine dönüştü.¹² Toplumsal dönüşüm beklentisi, dönüşümün gerçekten olma ihtimalini aşmaya başladığı için, sınırsız gelişim imkanına sahip gibi görülen büyük hareketler, yenilgi geldiği zaman, fiilen yıkıldılar. Amerika'nın Kent State Üniversitesi'ndeki silahlı saldırıya gösterdiği korkunç tavır —şok içinde kalan çocukları karşısında, ebeveynlerinin karakteristik yanıtı "Ulusal Muhafızlar daha çok ateş etmeliydiler" olmuştu—, Nixon'un popülaritesi ve nihayet ekonomik krizin gelmesiyle birlikte, altmışların son perdesi kapanmış oldu.

Bu dönemin göze çarpan en keskin yanı masumiyetidir. Gündelik hayatı büyülemeye çalışmış olan sürükleniş, onu yaratan tarihsel eğilimleri anlama konusundaki yeteneksizliğinden ötürü çöktü. Gündelik hayat, "Yeni Sol"un ve karşı-kültürün ortaya çıktığı daha geniş toplumsal bağlamı kavrama ihtiyacını gizledi aslında. Acı verici şekilde, eksik olan şey olgunlaşma, bilincin istikrarlı etkisi ve "Hareket"i'nin birbirinden ayrı parçalarını birleştirecek tutarlı teorik

12. Döneme dair bilgi birikimi hâlâ sağlam olan okur, Hollandalı *Provos*'un iyi huylu oyunculuğuyla Fransız Sitüasyonistlerinin tiksindirici dogmatizmlerini karşılaştırırsa iyi eder. 1965-1968 arasındaki dejenerasyonu tam olarak ölçebilmek için bu iki eğilimi yan yana koyup karşılaştırmak gerekir.

düşüncelerdi. İhtiyaç duyulduğunda ona anlam verecek, bir yön duygusu sağlayacak, ve onu toplumsal olarak etkili ve bağlantılı yapacak örgütsel yapılara ihtiyaç vardı. Marksizm “sınıf analizi” hakikatiyle ve ekonomik determinizmiyle “Hareket” üzerinde atalet yaratan bir uyuşturucuya dönüştü, yolunu aydınlatan bir ışık olmadı. Çünkü “Hareket” *sınıflarötesi* olmasaydı, hiç bir şey için değildi: insanlar —“üretim ilişkileri” içerisindeki statüleriyle değil— yaşlarıyla, topluluk olma hisleriyle, etnik kimlikleriyle ve sonra da cinsiyetleriyle birleştiler. Hareketin yeterli teorik altyapıya sahip olmaması; ayrıca, fikirlerden ve teorinin değerinden kaçınmış tipik Amerika yapısında köklenmiş olması, kimliği konusunda artan belirsizliklerle kuşatılmasına, kendinden korkmasına yol açtı. Korkuyla kuşatıldı: hangi yöne gideceğine dair, izole kalmaya, sömürülmeye, güçsüzlüğe, masumiyetinin hor görülmesine bağlı ortaya çıkan özgüven kaybına, ve —ticari ve lümpen— köpekbalıkları karşısındaki korunmasızlığa dair korku tarafından çevrelendi. Son olarak, maddi kapasitesine karşı ciddi kuşkular uyandıran iktisadi şoklar karşısında direnemedi. Uyuşturucuyla bağlantılı, kamuoyuna büyük oranda yansıyan bir kaç cinayet sonrasında, genç insanların New York’un Aşağı Doğu bölgesinden koşuşarak kaçması, San Francisco’nun Haight-Ashbury bölgesinde “hippi cenaze töreni” şeklindeki olgunlaşmamış sembolik vaka ve *Student’s For Democratic Society*’nin 1969 yılında Chicago’daki buluşmalarının yarattığı fırtına, temelde bu dönemin sonunu getirmiştir.

Altmışlar tekrerrüt etmeyecek, etmemeli de. İşaret ettiği güçsüzlük hissi, yabancılaşma, yer değiştirme ve varoluşsal bir anlam ihtiyacı, amaçsız bir hayatı tatlandırma konusunda zengin bir dönemin karşılayamayacağı şeylerdi. Her şeyden öte, bunun için otantik ve yaratıcı bir topluluk biçimine ihtiyaç vardı. Sebebi, bu sorunların altmışlara özgün olmasından değil. Bu sorunlar, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri farklı biçim ve derecelerde var oldular. Dönemi farklı kılan şeyse, geleneksel toplumun çözülmesiyle maddi bolluğa dayalı, öngörülemez bir sürecin yan yana durmasıydı. Kültürel açıdan toplumsal çözülüşle maddi açıdan toplumsal yeniden kuruluş umudu arasındaki gerilim, bir yanda huzursuzluk diğer yandaysa ütopyacı tasavvurlar yarattı.

Siyahlar, gettolardaki huzursuzluğa daha önce görülmemiş bir ölçek sağladı, artan yoksunluklarının yanında yükselen beklentilerinin de bir ürünüydü bu. Gettolardaki patlamaların yanında, üniversite “isyanları” hallice uysal meselelerdi, ama gerekiyordu. Çoğunluğu orta sınıf temelli beyaz gençlik, umulan yahut olması gerektiği gibi, rassavura dair bir his sağladı.

Ancak ikisi de azınlık içindeki azınlıklardı. Daha “sorumlu” liderlerine siyasi nüfus sağlamak için gerekli şoklar dışında, siyahi militanlar kendi halkları içinde zar zor kabul görüyordu. Solcu gençlik ve karşı-kültür içinde yer alan gençlik de, seslendiğini iddia ettiği öğrencilerin çoğunluğu veya olağan halk gençliği tarafından pek de kabul görmüyordu. Nihayetinde, beslendikleri dogmalar ve yargılayıcı davranışları, bu kesimleri etkilemekten ziyade korkutuyordu. Bu iki akım altmışlarda belirgin olmuşsa da, kendi kulvarlarında kalıcı bir katılıma ulaşamadılar. Buna ulaşmak içinse zahmetli bir eğitimi veya sabırlı bir hoşgörüyü denemediler.

Temel toplumsal değişim için, gelecekte olabilecek bir hareket, bugünün ihtiyaçlarını —güçsüzlük, yabancılaşma, yer değiştirme, anlam ve topluluk hisleri— kendini ancak *bilinçli* bir şekilde, yavaş yavaş, ideolojik netliği ve teorik içbütünlüğü hedefleyerek bir araya getirdiğinde karşılayabilecek. Bana kalırsa eğitim, bugünümüzün radikalleşmesi için en “önemli” unsur. Başka bir tarihsel boşluğa doğru hızlıca adım atmak, altmışların sonunu getiren aynı korku ve soyutlanma hissini yaratacaktır. Bu eğitim açıkça sınıflarötesilik olgusuna —“Halkın” daha önceden de olduğu gibi, yeniden ortaya çıkışına—, yüzyıllar önce modern çağı başlatan şeye seslenmeli; yalnızca iktisadi değil, en iyi şekilde etik tarafından tanımlanmış sorunları da ele almalıdır.¹³ Bu toplumun kökünden değişimi, bilincin yüce eylemi ve sahip olduğu etik dürtüsüyle ancak mümkün olabilir. Bu bilincin ve etigin, öğretmenlerde ve onların dışına taşarak yaygınlaşmasının “nesnel koşullar” gerektirdiği yeterince açıktır. Günümüzün en temel ihtiyaçlarından biri, yalnızca “yakınlık grupları” değil, aynı zamanda

13. *Ekolojik bir Topluma Doğru* kitabımda yer alan “Kendiliğindenlik ve Örgütlenme Üzerine” makalesine bakabilirsiniz.

—özellikle de günümüzü belirleyen rezalet entelektüel ve kültürel dehşet ortamında— elzem olan *okuma* gruplarıdır.

“Nesnel koşulların” toplumsal yeniden kuruluş açısından yeni bir dönem açması, otuz yıl önce ekolojik sorunlara atfettiğim büyük önemden vazgeçmemi gerektirmiyor. “Ekoloji ve Devrimci Düşünce” radikal teoride ortaya çıkan en öngörülü çalışmalardan biri. Kapsamı, kestirimleri ve beklentileri, 1964’den bugüne, yirmi yıl önce ne kadar geçerliyse bugün de öyle geçerli. “Devrimci düşünce” ile özdeşleştirdiğim anarşizmin, Marksist profesöryanın bu düşünceye dair yaygın görüşünü geçersiz kılması, en büyük aşağılanmayı hak eden engizisyona özgü dogmatizme, hatta ideolojik fanatizme dair bir tanıklıktır. Öyle ki, bir çok Marksist’in bizzat aşırılık suretiyle yaptığı toptancılığa, ABD’de radikal bir “topluluk” olduğuna dair mitin karşısında duran, kalıcı bir serzenişti. Bu yazında, ekolojik hareketlerin Almanya’daki en ciddi toplumsal muhalefet olma olgusu, bahsi geçen metinde yaptığım vurguyu haklı çıkarmaktadır.

Benzer şekilde, bu metinden feminizmin —özellikle ekofeminizmin— önemine dair hatırı sayılır ölçüde ilham alınmıştır. İngilizce konuşulan ülkelerde ekofeminizmin, onu marjinalize etme ihtimali bulunan küçük-grup sendromunun ötesine geçip geçmeyeceği, Ulusal Kadın Örgütü’nün (NOW) liberal politikalarını atlayarak daha geniş bir hareketin, umarım özgürlükçü *Yeşil* hareketin parçası olup olmayacağını, göreceğiz. Solcu feministlerin kendi kabuğuna çekilmeye duydukları yatkınlık, göz ardı edilmemesi gereken bir sorundur. Bu sorun, feminizmin haklı evrensel iddiasının gelişkin biçimi olan babaerkillilik, piyasa rekabeti, tahakküm ve militarizm hissiyatı karşısında “gezegendeki hayat” adına konuşmasını kesin olarak yadsırmaktadır.

Başka bir sınıfötesi “tarihsel güç” olan barış hareketi de münhasırlık ve kapsam problemiyle karşı karşıyadır. Bu hareketin başarı veya başarısızlıklarını, nükleer füzelerin yerleşimini önleyebilmek, “süper güçleri” “pazarlık” masasına oturtmak, yahut silahlanmada kabul edilebilir ölçülerde azaltma sağlamak üzerinden ölçmek, rahatsız edici bir saflığı gösteriyor. Bu hareketin hakiki ve süreğen amacı *militarizme* karşı olmak, olmalıdır; yalnızca silahsızlanma için mücadele etmek

değil. Bu da demek oluyor ki, bu hareketin en temel varlık sebebi, toplumsal ekolojinin alanına giriyor: doğa üzerindeki tahakkümle insanlar arasındaki tahakkümü ilişkilendiren, hiyerarşik ve tahakkümcü duygu ve toplumsal ilişkileri yerinden etmek. Feminizm olduğu kadar barış hareketi de daha geniş bir bütünlüğün parçası olmalı; farklı bir çok dişlisi —hepsi kendi canlılığını oluşturmak üzere— kapsayıcı bir koordinasyonla, iyi odaklanmış ve nihayetinde özgürlükçü bir politik harekete dönüşmelidir.

Son olarak bugün, homojenleştirici, atomize edici ve özelleştirici kentleşmenin —ki kent *ve* kırsal her ikisini de yok etme tehditidir— dimdik karşısında olan topluluğa dair popüler itki, benim kastettiğim “güçlerin” en ön safına geçmiştir. Günümüzde İngiltere sosyalizmi, ulus-devlet yerine yerelliği vurgulayan hareketler ve eğilimler tarafından delik deşik edilmiş; yeni “yerel sosyalizm” pek çok şey öğrenilmesi gereken bir olgu haline gelmiştir. Her koşulda, yeni siyaset yerel düzeyde gelişecektir —köyde, kasabada, şehirde veya mahallede— ve bu siyaset ekolojik siyaset olarak diğer tüm “güçleri” biraraya getirecektir. Gerçek halk iktidarının alanını, insanların en *doğrudan* ve *kişisel* yaşamlarını sürdürmekte olduğu yerel yönetimlerde buluyoruz. Bu kamusal alan, aktif anlamda yurttaşlığın kendini var edebileceği zemini sunmaktadır. Toplumsal ekoloji, hiyerarşi ve tahakküm karşıtı bir eleştirel teori olmasıyla, bir yeniden kuruluş teorisi olarak katılımcılığa ve farklılığa vurgu yapmasıyla, tüm bu farklı akımları bir araya getirir.

Başka bir yerde, politika ve devletçilik arasında keskin bir ayrım yapmıştım.¹⁴ Şu kadarını söylemeliyim ki, çokça yanlış bir şekilde ifade ettiğimiz, ulus-devletçilik bağlamında devlet yönetimiyle karıştırdığımız “politika”nın aksine, benim için politika, Yunanca bir terim olarak yerel kamusal alanın —belediyenin— onarılmasıdır. Henüz kente, kabile toplumunun cemaatçiliğini ve ulus-devletin şovenizmini aşan; yurttaşlığın, özgüçlenmenin, karşılıklı yardımlaşmanın ve paylaşılan *humanitas* duygusunun alanı olarak yeterli

14. Bkz: “Liberter Belediyecilik üzerine Tezler”, *The Limits of the City*’nin yeni önsözü, ve *Kentsiz Kentleşme...* Burada Devletçilik, devlet yönetiminde ustalaşmak anlamını taşımaktadır.

önemi vermede başarılı değiliz. Oysaki radikal gelenek, mahalle veya kent ekseninde yapılanan devrimci hareketlerle doludur (sadece bir kaçından bahsetmek gerekirse, 1793-94 Paris seksiyonları, 1871 Paris Komünü, New England'daki kasaba toplanmalarına dayanan demokrasi ve Amerika Devrimi). Liberal ve Marksist tarih bilimciler tarafından “burjuva” olarak ifade edilen —ve benim kesinlikle katılmadığım— bu büyük devrimlerin demokratik içeriğini geri almalıyız. Bana kalırsa bu demokratik içerik, belirgin bir özgürlükçü öze sahiptir ve doğrudan günümüz Amerika özgürlükçü geleneklerine —ve muhtemelen Avrupa'dakilere de— hitap etmektedir. Trajiktir ki, kendi Batı toplumlarımızdaki radikal geleneklerle bağımız kopmuş durumda; onların yerine, büyük ölçüde Marksizm-Leninizm olmak üzere, bizim topluluklarımıza düpedüz yabancı bir lügatı ve ideolojileri koyduk.

Buraya kadar, *Kıtlık Sonrası Anarşizm* yayınlandıktan sonra toplumda öne çıkan meseleleri ve fikirleri özetlemeye çalıştım. “Ekoloji ve Devrimci Düşünce” (1964) metnini yazdığım da henüz bir çevreci hareket yoktu; “Özgürlükçü Teknolojiye Doğru” (1965) metnini yazdığım da “uygun teknoloji” hareketi yoktu; “Özgürlüğün Biçimleri” (1968) metnini yazdığım da, politik doğası komüniter olan bir hareket yoktu. Akılda tutulmalıdır ki, örneğin, benim teknoloji üzerine makalem yazıldığında, güneş ve rüzgar enerjisinin kullanılmasına yönelik öneriler, alandaki uzmanlar tarafından terk edilmişti; özgürlükçü kurumlara duyulan ihtiyacı keşfettiğim deyse, politik bir olgu olarak topluluğa ciddi bir ilgi duyulmamaktaydı. Geleneksel Sol için bu meseleler ancak uzayda var olabilirdi. Marksistlerin bu konuları önemsiz görmekten vazgeçmesi, fakat en iyi ihtimalle “küçük burjuva”, en kötü ihtimalle “gerici” olarak görmesi için on yıl gerekecekti.

Kıtlık Sonrası Anarşizm kitabını yazdıktan beri, bu kitapta temeli atılmış olan düşüncelerimin çoğunu genişlettim. Çıkarmak isteyeceğim çok az şey vardı. Daha ziyade, basbayağı sınırlı bir tarzda ele alınmış düşünceleri elden geçirdim. Sonuçta, “Özgürlüğün Biçimleri” metnini geliştirmek ve özgürlükçü belediyeçilik hakkında düşüncelerimi eklemek, “Dinle, Marksist!” içindeki Marksizm eleştirimi derinleştirmek, “Özgürleştirici Teknolojiye Doğru” metnindeki teknik

ve çalışmaya dair tartışmalarımı genişletmek isterim. O makalenin kapanış cümlelerinde yer alan, Brecht'in sinik sosyalizm tarifini çıkarmak ve özgürlüğün teknolojik "ön koşullarına" verdiğim önemi yumuşatmak isterim.

Acaba ben de "kıtlığın" ortadan kalkmasında, Marx'ın vurguladığı gibi bir tür *tarihsel* "ön koşul" mu görüyorum? Bu yaklaşımı kabul etmem, ki çoğunlukla benim düşünce dünyamı ellilerde derinden etkilemiş olan Marksistler'den kalan bir mirastır, kitabın hızlı okunduğunda hissettirebileceği üzere, üzerinde yeterince durulmamış bir kabul değil. İlk basım için yazdığım önsözde kıtlığın tarihsel bir mesele olarak değil güncel bir mesele olarak ele alındığı unutulmamalıdır. "Bu uzun ve sancılı gelişimin farklı ve daha yumuşak bir yol izleyip izleyememiş olmasının artık bir önemi yok. Gelişimi büyük oranda geçtik." (s. 10) Bu belirsiz ifade on beş yıl sonra burada bilerek sunuldu, çünkü kitabın bir çok yerinde tartışmış olsam da, kıtlık kavramının tarihsel anlamına dair kuşku vardı. Bizim toplumumuzun teknolojik olarak çözmüş olduğu tarihsel bir drama olarak bakıldığında, geçmişteki maddi yoksunlukları reddetmek mümkün olmasa da, bu kavrayış benim gözümde artık yeterli değil. Yine de, bu kitabı yeniden yazmaya kalksam başlığını *Kıtlık Sonrası Anarşizm* koyardım. Karl Polanyi'nin yıllar önce işaret ettiği üzere kapitalizm bir toplum olmaktan çok bir ekonomidir. İhtiyaçların bir kontrol ölçütünde tutulduğu kültürel, geleneksel ve ideolojik bağları çözen piyasa sistemi, kapitalizm öncesi veya geleneksel toplumlarda, daha önce hiç olmayan bütünlüklü bir şey üretti: ihtiyaç fetişizmi, ki Marx'ın ünlü "meta fetişizmi" değil sadece. *Özgürlüğün Ekolojisi*'nde ifade ettiğim üzere, "ihtiyaçlar, uygulamada, öznel bir güçten ziyade bir üretim gücü haline gelir. Metaların üretimi nasıl akıldan uzaklaştıysa, ihtiyaçlar da aynı şekilde akıldan uzaklaşmıştır... "ihtiyaç fetişizminin" kuskacından kurtulmanın yolu —*benliğin* özgürce seçim yapabilmesine bağlı bir proje olan— *seçme özgürlüğünün* yeniden kazanılmasından geçer."¹⁵ Kıtlık sonrası, bireyin aslında *neye* ihti-

15. *Özgürlüğün Ekolojisi*, Çev. Mustafa Kemal Coşkun, (İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2013) sf: 146.

yaç duyduğuna yahut *ne* istediğine bağlı olarak seçim yapabilmesini mümkün kılacak şekilde malların yeterliliğini yaratarak, ekonominin toplum üzerindeki hakimiyetini defetmek için, *kapitalizm* altında bir “önkoşul”dur. Kısacası, ekonominin insan koşulları üzerinde her şeyi yöneten bir aktör olma sırrını ortaya çıkarmak için, içeriden —düpedüz bollukla— çökertilir. Basitçe söyleyelim; kapitalizm altında öyle bir bolluğa ulaşmaya çalışmalıyız ki, bu bolluk, bolluğun kendisini anlamsızlaştırsın; kendimize sahip özgür insanlar olmamıza, bize uygun yaşam tarzını seçebilen insanlar olmamıza izin versin.

Benzer şekilde, *Kıtlık Sonrası Anarşizm* teknolojiyi fetişleştirmez. Tam aksine, okuyucu kitapta daha önce uyarıldığı üzere, “teknoloji ve kaynak bolluğu kapitalizmi parlatır, toplumun büyük kesimlerini yerleşik hiyerarşi ve otorite sistemlerine uyumlulaştırır. Sistemi, kitlesel baskı tehdidi ve gerçekliği karşısında, bunları tespit edebileceği aygıtlarla ve medya propagandası araçlarıyla donatır. Bolluğun kaynakları, merkezi doğası gereği, politik tertibatın tekeli, merkezi ve bürokratik eğilimlerini besler. Kısacası, Devleti, hayatın bütün çehresini manipüle ve mobilize edecek —ve hiyerarşiyi, sömürüyü ve özgür olmama halini devam ettirecek— tarihte daha önce var olmamış araçlarla donatır.” (s. 56-7)

“Özgürlükçü Teknolojiye Doğru” makalemde teknolojinin özgürlükçü potansiyeline yaptığım vurgunun teknokrasiyi savunan bir argüman olduğu yanlışına düşülmemesi için, bu makale geçen yıllar içerisinde önemi artan konuları ortaya koydu. Hâlâ birarada ele alındığında, öncü bir takım kavramdan bahsedebiliriz: teknolojinin artık yalnızca ilhamlı bir yaratım süreci olmadığı, aynı zamanda sistematik bir tasarım süreci olduğuna dair bir imgelem; “programlanmış” cihazların muazzam yaygınlıktaki kullanımı; “minyatürleştirme” gibi terimlerin kullanılarak teknolojinin bütününe uygulanması; teknolojiye ekolojik bir yaklaşımın olması ve bunun güneş ve rüzgar gibi üretici birimlerin birlikte oluşturdukları *gruplar* biçiminde olması. Bir çok çevrecinin bu kavramları henüz yeteri kadar benimsediği söylenemez. Ulusal işbölümü sonucu terkedilen yerel bölgesel kaynakları kurtarmaya yönelik argüman, seksenlerdeki en iyi biyo-bölgesel düşüncenin çatısını oluşturur.

Son olarak, on yedi yıl önce yazılmış olan “Özgürlüğün Biçimleri”, halen daha (demokrasinin hakiki temeli olarak meclisleri kabul eden) özgürlükçü belediyeçilik üzerine görüşlerimin ve sendikacılık eleştirimin temelini oluşturmaktadır. Bu makalede çok şey var ve aynı isimle yayınlamayı umduğum başka bir kitapta bunları geliştireceğimi umuyorum. Yine de bu makalede değiştirmek istediğim kısımlar az da olsa mevcut.

Yer kısıtı, bugün hâlâ altmışlardaki gibi geçerli olan düşünceleri nokta nokta açmama izin verdi. Kıtık üzerine kısıtlı yorumlarım ve “önkoşul” gibi ifadeleri kullanışım dışında, *Kıtlık Sonrası Anarşizm*, daha sonra yazdığım kitaplarda ve makalelerde geliştirdiğim düşüncelere temel bir giriş niteliğindedir. “Anarşist” kelimesini kullanmaktan kaçınmakta herhangi bir sebep görmüyorum. Özgürlükçü gelenek bugün de yirmi yıl önce olduğu kadar yakın; bu geleneğin içinde yer alan bir takım eğilimlere yönelik eleştirilerimi dile getirmiş olsam da, kendimi onun bir savunucusu olarak ifade ediyorum. Bu gelenek, sürmeyi hak ediyor. Ekoloji hareketi içinde, bu harekete borcunu teslim eden bir çok Solcunun yanında, ona atıf yapmadan da onu kullanan bir çok kişinin varlığı, bu geleneğin gelecek kuşaklara yönelik taşıdığı değerın canlı bir kanıtıdır.

Dünya ekonomisinde ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, kitabın bazı öğelerini artık eskitmiştir. ABD artık “dünyadaki malların yarısından fazlasını üreten” bir ülke değildir; en fazla üçte biri kadarını üretmektedir. Yine de bu düşüş, onun dünya kapitalizmindeki “temel sütun” olmasına dair görüşümü değiştirmedir. Üretimdeki özgül ağırlığı kaybolmuş olsa da, teknoloji üretimi ve askeri güç konusunda eskisinden daha güçlüdür. Kaldı ki, bir ülkenin öncü rolü, onun üretime dair değerlerine bakılarak anlaşılamaz; zira, İkinci Dünya Savaşı sürecinde, dünyanın savaşa girdiği dönemde ABD’yi depresyona uğramış üretim değerleri kişi başına en düşük değerlerdeyken, bu felaketi keşfeden Mihver Devletleri’nin sonunu hatırlamakta fayda var.

Detaylara girecek olursak: ülkenin gelecek yıllardaki elektrik enerjisi üretimini beş katına çıkarmaya gerek yok. Beklentiler çok daha aşağı düzeyde. Bu metin yazılırken yapılan araştırmalar, ısı

elektrik bağlantılarının yerini ısı elektrikli bağlantılarının aldığını söylüyor. Elektrikli arabalar, elektrik enerjisine duyulan ihtiyaç sebebiyle, elektrik santrallerinden kirliliğin azalmasına değil, çoğalmasına sebep olabilir. Yirmi yıl öncesinde nükleer yakıtları enerji kaynakları mozağına dahil etmemin sebebi anlaşılabilir, zira aklımda hep “temiz” olarak nitelenen termonükleer kaynaklar vardı. Oysa bugün bu fikir aklıma hiç bir şekilde kesmiyor. Bir DDP-124 bilgisayarını saniyede 1.75 milyon çevrimle çalışıyor, 1.75 “milyar” değil. Bu bir yazım yanlış mıydı, bilmiyorum, ama her koşulda yanlıştı.¹⁶

Yayıncılarım tarafından, Fransa’da Mayıs-Haziran 1968’de gelişen öğrenci-işçi hareketinin tamamen unutulduğu ve benim yorumlarımın da bir karşılığı olmadığı uyarısını aldım. Burada, bir olayın güncelliğinin, onun tartışılmaya değer olup olmadığını belirlemeyeceğini söylemeye mecbur hissediyorum kendimi. 68 yılı ve o yıl yaşananlar, altmışların doruk noktası olarak değerlendirilmekte; bir kuşak, özellikle Avrupa’da, kendini “68’in insanları” olarak adlandırmaktalar. Ayrıca, 68 olaylarının kendisi, ortaya koyduğu mesajlar ve olayların gelişim biçimleri açısından da çok önemlidir ve unutulmaması gerektirir. Bu büyük hareketin başarısızlığı unutulmayı değil, daha çok araştırılmayı hak ediyor. Yaklaşık 20 yıl önce ifade edildiği şekliyle “Mayıs-Haziran” olarak anılan iki kısa metin bu analizin yalnızca bir parçasını oluşturmakla birlikte bizim çağımızda toplumsal hareketlerin gelişimi ve gelecekte olası açıklama biçimlerine dair tartışmalara temel bir katkıdır.

Kıtlık Sonrası Anarşizm’in yayınlanışından sonra yapmış olduğum entelektüel ve politik değerlendirmeler, burada geliştirmek için fazla karmaşık. Marksizm üzerine yaptığım, her standarda göre ileri görüşlü eleştirilerim, “Dinle, Marksist” yayınlandıktan sonra daha karmaşık ve esaslı hale geldi. Yine de, metni tekrar okuduğumda, Haziran 1969’da düzenlenen SDS kongresinde ilk defa sunulduğu zamanki geçerliliğini koruyor. Bu metin hâlâ basılmakta ve Mark-

16. Rampart Yayınevi’nden Laurance Moore’a kitaptaki hataların çoğuna işaret ettiği için teşekkür ederim. Larry’nin yaptığı diğer gözlemler, her ne kadar ilginç olsa da, olgulara dair hatalardan ziyade, çoğunlukla toplumsal meseleleri yorumlamamıza dair farktan kaynaklanıyordu.

sizmin potansiyel kabullenicileri üzerindeki etkisi, o zaman olduğu kadar güçlü. Makalenin ortaya koyduğu eleştirilerin daha kapsamlı versiyonları *Ekolojik bir Topluma Doğru* ve *Özgürlüğün Ekolojisi* kitaplarında yer alıyor. Broşürde bahsi geçen, yalnızca işçilerin değil, askerlerin de devrimci bir rol oynayabileceğine dair öngörüm, Portekiz’de, aşağı kademelerde görev yapan askerlerin, bir çok sosyalistten ve onların işçi sınıfı içerisindeki takipçilerinden daha devrimci olduklarını kanıtlamalarıyla gerçeklik kazanmıştır. Eklemek gerekir ki, “Dinle, Marksist!”, altmışlar ve yetmişlerde Marksist basında ciddi bir meydan okumayla karşılaşmadı. Çok sayıda dağıtılmış olmasına rağmen, sessizliğin gizemi içine zarflandı, bugüne kadar da bu sessizlik devam ediyor. Kaldı ki, yayımlandıktan sonra sözde “neo-Marksistler” tarafından en kaba tabirle üstüne yatıldı ve Marksist geleneğin öğeleriyle melezlendi.

Kıtlık Sonrası Anarşizm yayımlandıktan sonra, toplumsal ekolojiye dair çok fazla alanda gelişim gösterdim ve bu gelişim şu anda doğa felsefesi, ekolojik etik, sosyobiyoloji ve biyolojiciliğin öteki gerici biçimlerinin eleştirisi, ve doğal evrime daha ekolojik bir bakış açısı gibi konuları içeriyor. Teknolojiye ve toplumun yeniden kuruluşuna dair, özellikle özgürlükçü belediyeçiliğe dayanan ekolojik siyaset anlayışım, *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, *Özgürlüğün Ekolojisi*, *Kentin Sınırı* kitabının Black Rose edisyonu; ve Kanada’daki Black Rose Kitapları ve Birleşik Devletler’deki New Society Yayıncılık ve Toplumsal Ekoloji Enstitüsü işbirliğinde yayınlanan son kitabım *Modern Kriz*’le birlikte yüzlerce sayfalık bir külliyat oluşturmuştur. *Modern Kriz* kitabı, *Kentin Sınırları*’nda zaruri bir giriş yapılan meseleleri geliştiriyor. Bu iki kitap birbirini tamamlamaktadır ve siyasetin ekolojik kavrayışı ve hakiki yurttaşlığın kurtulmasıyla ilgilenen tüm okuyucular tarafından keşfedilmelidir.

Bu dünyada “saflığı” Mozart’ın olgunlaşmış müziği ve İspanyol anarşist “aziz” Fermin Salvochea’nın dürüst ahlakı dışında herhangi bir yerde bulamadım. Bu kitaptaki bütün düşünceler, bir açıdan, “saf değil” — ve daha kötüsü, epey yanlış olan düşünceler ve hareketlerde anti-tezleri mevcut. Şimdiden ana-akım akademi içinde kendine bir yol bulan toplumsal ekoloji teriminin itibarı, antitezleri olan

sosyobioloji, antihümanizm ve aşırı sağcı eko-faşizmin tarafından düşürülmektedir. Kendi yazılarımda geliştirdiğim haliyle doğa felsefesinin antitezi, sistem teorisinin her şeyi kapsayan uygulamasında, “Bircilik” evrenselliğinin bir miti olan indirgemecilikte, tüm ayrımları ve (Hegel’in terimleriyle) “meditasyonları” gözden kaybeden “birbirine-bağılılık” mitinde, “kan ve soya” dayanan şovenizme veya diyalektik materyalizme toptan çağrılarda mevcuttur. Özgürlüğe dayanan ekolojik etik, anti-tezini “doğal hukuk” gibi deterministik doktrinlerde, “genin ahlakında”, sosyal Darwinizm’de, “filika” ve “triyaj”(yaralıları öncelik derecesine göre ayırma – ç.n.) ahlakında buluyor. Topluluğun ve politikanın özgürleştirici versiyonlarının antitezleri parlementer siyasette, parti örgütlenmesinde ve eğitimden ayırt edilen seçim seferberliğinde bulunmaktadır. Deneyimin izinden uzak ve marjinal kalarak gerçek dünyadan kopuş yaşamadığı sürece; bizlere doğru ve yanlış, iyi ve kötü arasındaki çatışmaların üstünde yer almış ilkeler veya pratik sağlayan, sihirli bir strateji yahut saf bir dogma bulunmamaktadır. Toplumsal ekolojinin, kendi hakikatinin karşısı olan gerici bir sapmayı besleyebileceği ihtimalinin hatırlatılmasına ihtiyacım yok. Yahut, adının ele geçirilmesi ve ruhunun lekelenmesi ihtimali. Hayatımın büyük bir kısmını, hakiki ekolojik görüşleri açıkça yabancı kavramlarla saptıran veya bu kavramlara yabancılık sızdırarak zehirleyen açıktan gericilere ve kendinden menkul “radikallere” karşı eleştirel makaleler yazmakla geçirdim.

Altmışların bize öğreteceği gereken şey, öyleyse, bilincin yerine geçecek bir şeyin olmadığı. Gerçeklik yalnızca öngörüyle, eleştirel düşünceyle, kendi ilkelerini oportünist kazançlara kurban etmeyen bir gerçeklik ilkesiyle, ideallerin kuşatıldığı zaman karamsarlığa direnecek bir ahlaki dürüstlikle ortaya çıkabilir. Eğitim hâlâ bugünün hizmetindedir— hatta, geçmişten fazla bugünün, çünkü bugünün sorunlarının karmaşıklığı ve entelektüel bayağılıktaki kitleselleşme bunu gerektirmektedir.

Altmışların bize öğreteceği başka bir şey de karşı-kültürün — önemli olduğu ölçüde— yeterli olmadığıdır. Bu yeni kültürü destekleyecek, sabit iskelet yapıları ihtiyacımız var —açıkçası, *karşı kurumlara*. Bu durum bizi özgürlükçü bir *politik* hareket yaratmak

ve “politika” kelimesini devlet yönetimi kepezeliğinden kurtarmakla baş başa kılıyor. Her ne kadar yeterince saf değilseler de, —en dikkat çeken yerel yönetimler olmak üzere— hâlâ yaşamsal alanlar mevcuttur. Bunlar, halk meclislerine aktif katılan yurttaşlar tarafından yeni politik alan olarak geri alınabilir, konfedere yapılara dönüştürülebilir, ve nihayetinde, ulus devletin kurumsallaşmaları karşısında, karşı-kurumsallaşmalarla birlikte karşı-iktidara doğru gelişebilirler. Seksenler ve altmışlar, doğrudan yüzleşmek için —birbirlerine karşıt alternatifler sunan çatışan iki dönem olarak değil, birbirini tamamlayan, birlikte ele alındığında, yirmi yıl öncesinde ve bugün mevcut olan alternatifleri *tamamlayacak* bir imkan sunacak şekilde— birbirlerine bakıyorlar. Birbirine katacak çok şeyi olan, birbirini tamamlayan bu iki dönemi, günümüz kördüğümünde yeni yol açabilecek kurucu bir politika içerisinde bir araya getirip getiremeyeceğimiz, bu yüzyılın ve gelmekte olan yüzyılın geleceğini belirleyecektir.

Murray Bookchin
Eylül 1985

Üçüncü Baskıya Önsöz

60'lardaki makaleleri bir araya getiren bu kitabın en etkili makalelerinden biri olan "Ekoloji ve Devrimci Düşünce" üzerinden kırk yıl geçmiş olduğuna inanmak çok zor. Ortaya çıkan çevresel krize dair bilince "toplumsal ekoloji" ismini vermeye çalışmıştım. *Ekoloji* terimini, Tamlığa duyulan ihtiyacı, yahut Georg Lukács ve Frankfurt Okulu'nun ifade ettiği "Bütünlük" ihtiyacını vurgulamak için kullanmıştım. *Toplumsal* terimiyse, Stalinizmin acımasız bir bürokratik dogmayı o adla sunmasından önce, iki savaş arasındaki boşlukta ortaya çıkan "sosyalizm" için kullandığım, esnekliği yüksek bir ifa-deydi. Düzgün bir şekilde ayrıntılandırıldığında ve araştırıldığında, Lukács'ın alışılmadık yeni-sosyalizminin ve Hitler öncesi Doğu Avrupa akademisinin, genç Marx'ın diline yeni bir şekil verdiği görülür. Bu durumu bir tür çifte sarmal gibi hayal ediyorum; bir kolu ("özgürlük mirası") diğer koluyla ("gelişen "tahakküm mirası") diyalektik olarak ilişkilenen, sürekli genişleyen; umuyorum ki özgürlüğün, tahakküm alanını kaplayarak genişleyeceği bir sarmal olarak.

Bu görünüşle birlikte, özgürlüğün tahakküm aleyhine genişleyeceğini öngörmüştüm. İkilik kaybolmayacaktı; hatta bu ikisi arasında, otoriter olanın özgürlüğün genişlemesine boyun eğdiği yaşamsal bir ilişkilenme olacaktı. Bu kavramsallaştırma bugün biçimsel görünse de; aslında boğuşmakta olduğum şey, benim kuşağımdan Marksistlerin yıllardır uğraştığı bir problemdi: eğer ki tarihsel gelişim döngüselse (Hegel bunu bir yüzyıl önce söylemişti) ve her son daha gelişkin bir yeniyi, başlangıcı ifade ediyorsa, "tarihin sonu"na erişecek olan bir

komünizm hangi düzeye erişebilecekti? Yoksa, Hegel'in döngüsellik kavramı felsefi mitlerden yalnızca biriydi ve bu mitin yerine belirsiz bir "süreç" kavramı, yahut daha rezilce, Francis Fukuyama ve onun hayranlarının önerdiği türden gri bir liberalizm mi geçirilmeliydi?

Benim "tarihin sonu" meselesine ilgim metafiziksel değil. Fukuyama'nın aynı adı taşıyan kitabı yayınlandığında, insanlığın sonu ihtimali akademik bir mesele değildi. Nükleer silahlar, biyo-silahlar, yapay hastalıklar, söylemeye bile gerek olmayan büyük ölçekli iklimsel kargaşalık ve binlerce canlı türünün halihazırda yokoluşu, ekolojik açıdan hassas türlerin kitlesel yok oluşunu ifade etmiyorsa da, gelişkin canlı türleri arasında bazılarının hayatlarının kalıcı olarak sona erdiğini göstermektedir.

Buna göre, eğer tarih yükselen helezonlarla tarif edilebiliyorsa, modern kapitalizmin yerine geçecek olan toplum biçimi meselesi artık distopik bir kurgu (spekülasyon) olamaz. Elbette hiç bir şey, sonsuza kadar sürmez. Her toplum kendi nihai ölümününü hesaba katmak zorundadır. Nükleer silahlar üretilmeden çok önce-leri bile, spekülâtif yazarlar, hayal güçlerini insanlığın yok oluşuna yönlendirmişti — Jack London'ın *Kızıl Veba'sı* veya H. G. Well'sin *Dünyaların Savaşı* kitaplarını düşünün. Günümüzde, bütün algılanabilir elektronik medyayı saran dev dalga fantezisine baktığımızda, iletişimin neredeyse her yolunun insanın kendi kendini yok etmeye yakın olduğu; insan türünün ortadan kalkması için her türlü aracı kullandığı düşüncesi tarafından sömürülmektedir.

Özellikle ekoloji, türümüzün kendi kendisini ortadan kaldıracı-bilmesi için "istila", "icat" ve her türlü sonsuz yöntemin yer aldığı senaryolar içinde en gerçekçisi olmaya başladı. Dahası, insan türü orta çağdan beri ilk defa edebi ve sanatsal üretiminin büyük çoğunluğunu kendi dehşetli sonuna yöneltmiştir.

Sanatçılar tarafından bu sona dair eski izahatlar, çevrelerinde gördükleri insanların fiziksel özelliklerine dayanan, hakiki fantezilerin sınırlarında gezmekteydi. Temsillerde bu insanlar daha çok maymuna benziyordu. Sanatsal duyarlılığın tıkanıklığı, ince değişikliklerin ifade ettiğine bakıldığında, hayvansallaşma değil insanlaşma yönündedir. Mekanikleşme çağında —hatta, Demir Çağı'nda— insan

hayatı büyük fabrikalarla, son derece ölümcül silahlarla ve kitlesel ölçekli cinayetlerle uğraşmak zorundadır. Radikal olarak yeni bir doğa yaratıyoruz, *ikinci* doğa; kuşa benzer yaratıkların, bizim geldiğimiz birinci doğanın zorluklarına karşı bir denge oluşturabilmek üzere davranacakları bir mitik dünya.

Yalnızca bu olgunun kendisi bile ekolojiye bir kaç yüzyıl önce mümkün olmayan merkezi bir rol sağlıyor. Ekoloji, birinci (“bakır”) doğa ile insanın ikinci (“sentetik”) doğası arasındaki arayüzle uğraşmaktadır. Ekoloji, gıdadaki kimyasallar, organik bahçecilik, güneş ve rüzgar enerjisi gibi safi çevresel meselelerden daha çok teknolojiyle ilgilenir. Bu teknoloji sadece amaca hizmet eden bir araç olarak ele alınmaz; aynı zamanda bu yöntemlerle ulaşmayı umut ettiğimiz amacın tanımlayıcı yönü olarak kavramsallaştırılır.

Daha geniş bir çevresel ufkun gerçek bir parçası olarak, ekolojik Bütün içine entegre edilmediği sürece, güneş panellerini sırayla dizmek enerji sorunumuzu çözmeyecektir. Güneş makineleri, Bütünselliğin bir ögesi olarak ahlaki, estetik, toplumsal, kurumsal ve yaratıcı faktörlerin birbirine geçmesi olarak; kısacası, değerler ve güzellikle birlik oluşturan bir teknik olarak görülmelidir. Teknik, özetle, güzellik ve gerçeklik gibi modern standartlar açısından, eğer teknik karşıtı değilse, teknik dışı olarak değerlendirilen soruları sormakta ve cevaplar aramaktadır. Hegel veya Schiller’in ortaya koyabileceği üzere, bunlar gerçek hayatın parçasıdır, ihtiyatla ve zarif biçimde, dünyayla iç içe geçmişlerdir. Çeşitlilikteki birliğe yaptığı vurguyla ekoloji — özellikle de toplumsal ekoloji— gelişmenin tüm öğelerini, sürekli genişleyen ve kapsam alanı da genişleyen Bütün içinde dokuyarak karşılar; çok ile teki *gelişmenin* ufkunda bir araya getirir; tıpkı mayalanmak gibi, Çok’u Tek’in içerisinde, herhangi birinin kimliğine zarar vermeden, buluşturur.

Sosyalizme bağlanmış toplumsal ekoloji, yeni bir ekolojik alan açarak ikinci doğayı yaratma, ilksel birincil doğa alemine özgürlük getirme çağrısında bulunur. Birinci doğanın yeniden şekillenmesinde ekolojiye belirleyici bir rol oynama görevini vermekle kalmaz; aynı zamanda, dünyayı akılcı politik çizgilerde hem kurumsal hem etik olarak yeniden yaratmak için uygun zemini birinci doğada görür.

Nötr bir bilgi alanı olmaktan uzak, ekoloji yüksek oranda taraflıdır ve hayatın hakiki refahına sıkı sıkıya bağlıdır. Burada bilim bir politikaya dönüşür: dünyanın sorunları ve umutlarının tamamen içindedir. Ekoloji, politik bir hareket halini alır, ve en önemlisi, pasif bir gözlemci olarak değil, dünyayı değiştirmenin bir aracı olarak.

Son olarak, toplumsal ekoloji insanın doğal dünya içindeki yerini müzakere etmede bir pusula işlevi görür. Doğal dünyaya bir alan olma anlamı katan tek diyalektiği ortaya koyar; bu alanda akıl birinci doğayı algılayabilir, onu her daim gelişmekte olan bütünlük için bir rasyonel kılavuz olarak ele alır, farkındalığa ve yaratıcılığa ulaşmada, her seviyede parçaları anlamlı kılmak için Bütünlüğü bir araç olarak kullanır. 1920 ve 30'ların büyük İngiliz arkeoloğu V. Gordon Childe, neredeyse unutulmuş olan kitabında, yalnızca insanlığın öz-farkındalığının başlangıcını anlatmamış, aynı zamanda (başka yaşam biçimleri için bilinmez olan) bu öz-farkındalık kapasitesinin, eski doğal yasaları yeniden üretmenin yanında, yeni yasalar da üreten bir ikinci yeni doğanın biçimlenmesine dair somut adımları da açıklamıştır. Bu büyük aşkınsal adımda (yaşamın ortaya çıkışına eşit bir *Aufhebung*) insanlık kendini yaratmanın esas aracı haline gelmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında, politik ekonominin alabileceği en ileri biçimi buydu, ve bu biçim, neredeyse tek başına Karl Marx tarafından, ustalıkla eleştirilmişti. Sendikalizm de o dönemde icat edilmiş en kapsamlı sosyal teori biçimiydi. En temel sonuçlarına bakıldığında, sendikalizm, Artsybashev'in 1907 tarihli *Sinin* romanında alttan alta nihilizm kokan anarşizmiyle kolayca karıştırılabilirdi ve 1905 devrimi sonrasında binlerce genç Rus'un aklını da karıştırmıştır.

Kurumları, yönetim sistemleri ve hukuku olmayan bir toplum mümkün değildir. Bu meseleye dair tek soru, bunların otoriter mi yoksa özgürlükçü mü olduğudur. Çünkü bunlar, toplumsal varoluşun temel biçimlerini oluşturur. Devlet kendi başına bir kurum değildir, (çoğunlukla sınıflar tarafından kontrol edilen) otoriter kurumların birliğidir, ki anarşizm bu noktada, yüksek oranda bireysel kavramların düğümünde kaybolur.

Öyleyse, neden bu kitabın başlığını *Kıtlık Sonrası Anarşizm* olarak belirledim ve ayrıca bu kavramı kitaptaki makalelerde de kullandım? Kabul etmeliyim ki, esas gerekçem propagandadır. Bu kitapta yer alan, yayınlanmış ilk makale, Marksist politikadan gözümü açmış olduğum, yönlendirici radikal politikanın her biçimine karşı abartılı bir düşmanlık duyduğum zamanda yayınlanmıştı. Bir o kadar önemli olan başka bir şey de, radikal romantizme duyduğum hayranlık, sendikalizmle anarşizm arasındaki muazzam fark üzerine sahip olduğum kafa karışıklığının yarattığı mağduriyetti. 1970’lerde, modern tarihin, yani Rus Devrimi’nin yaygın gölgesi altında, İspanya İç Savaşı’na hararetle bir ilgi duymaya —ve ancak o zaman, kendi düşüncelerimi oluşturmaya başlayarak anarşistlerle anarko-sendikalistlerin birbirine ne kadar uzak olduğunu anlamaya— başladım. Bu farkına varış, sosyalist teorinin geçtiğimiz yüzyılda yaşanan değişikliklere ayak uydurabilecek yeni bir sosyalist teori sentezine Karl Marx’ın yazdıklarının ne ölçüde katkı sunabileceğini düzgün bir şekilde konumlandırmama imkan verdi.

Dahası, kapitalizmin geçirdiği değişimleri, bu değişimlerin yeni yanıtlar gerektiren yeni sorular doğurduğunu anlayacak derinlikte bir içgörü geliştirdiğim için şanslıydım. Muazzam önemdeki şeylerden biri, geleneksel Marksizmin kapitalizmin “çöküş teorisi”nin tamamen yanlış olduğuydu. Bana göre açıktı, kapitalizm “iktisadi büyümeyi kısıtlaması gerektiği için “parçalanmayacak”tı; ancak, gezegeni tahrip ederek, karmaşık ekosistemleri basitleştirerek, gelişkin yaşam formlarının devam etme kapasitesini azaltarak genişlediği (hatta, hakim ekonomi olarak kendini bularak) kalıcı bir çöküşle yüz yüze gelmekteydi.

Günümüzde bu tez kimseye tuhaf gelmiyor — bir çok kişi bunları anlatıyor. Oysa bu tezi ilk defa öne sürdüğümde, sınıf mücadelesi ve gelmekte olan “proleter devrim” —tarih tarafından yarım yüzyıldır askıya alınmış olmasına rağmen, aç asalaklar gibi sosyalist teoriye ısrarla tutunan bu kavramlar— gibi “yakıcı meseleler”den koptuğum şekilde algılanmıştı.

Vurgulamak gerekirse, toplumsal ekoloji artık anarşizm de bi-reyselcilik de değildir. Kesin olarak, özgürlükçü sosyalizmin yeni

bir biçimidir: organik ve “aşağıdan yukarı” praksis tarzı itibariyle özgürlükçü; iktidarın konfederal topluluklar tarafından ele alınması gerektiği düşüncesinden dolayı da sosyalist. 1871 Paris Komünarlarından biri olan Gustav Lefrancais’in deklare ettiği üzere, o bir “komünalistti; lütfen, anarşist değildi.”¹⁷

Bugün Lefrancais, olağan belediye seçimlerine özgürlükçü bir belediyeci olarak katılabilirdi. Halkçı belediye meclislerinin kurulmasına çağrı yapabilir, bu belediye meclislerini, ülke çapında otoriteyi ortadan kaldıracak belediyeler konfederasyonlarına, oradan da ulusal bir konfederasyona dönüşmesi için, onları koordine etmeye çalışabilirdi. Bu konfederasyon, ikili bir iktidar yaratarak, “tahakküm mirası” olan devlet kurumlarının yerine geçerek, onların var oluşunu zorlardı. Bir komünalist politik yapıya dair detaylı yorumlarım için *Kentleşmeden Şehre* kitabımın son bölümüne bakılabilir.

Bu kitaptaki en eski makale olan “Ekoloji ve Devrimci Düşünce” 1964 yılında *Comment*’te yayınlanmış ve 1971’de yayınlanan *Kıtlık Sonrası Anarşizm* için gözden geçirilmişti. Erken 1960’larda anarşizm, ABD’de çok nadir bulunan bir üründü ve neredeyse dogmatik bir hararetle oy vermeyi reddetme pratiği onun zihnini işgal ediyordu. Hatırladığım üzere, aşağı Manhattan’da küçük bir odada kırılğan, neredeyse bunamış bir yaşam sürüyordu; üyelerinin çoğu yabancı ülkelerde doğmuş yaşlı emeklilerdi ve 1960’larda yükselen “karşı-kültür” onları oldukça şaşırtmıştı. Onlara, teknolojik gelişmenin önemini ve bunun maddi bolluğa sahip sosyalist toplum için açtığı yolun önemini belirttiğimde, (o dönemin lügatını kullanalım) “denenmiş ve sınanmış işçi kardeşlerim” beni Marksist ilan ettiler —benzer sebeplere dayanarak, 1930’larda FAI’nin önde gelen teoristlerinden İspanyol Diego Abad de Santillan’ı da böyle ilan edebilirlerdi.

“Ekoloji ve Devrimci Düşünce” ve “Dinle, Marksist!” makalelerinin antolojilerde ve broşürlerde tekrar tekrar yer alması, standart Sosyal Demokrasi taraftarlarının, hatta Stalinizmden anarşizme kadar farklı kesimlerden binlerce insan tarafından okunarak tartışma

17. Bkz: Pyotr Alekseyeviç Kropotkin, *Memoirs of a Revolutionist*, (New York: Grove Press, 1970), sf. 393. [*Bir Devrimcinin Anıları*, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: Agora, 2015.]

yaratmasından mutluyum. Okurun hatırlaması gerekir ki “Ekoloji ve Devrimci Düşünce” geleceğe dair hiç bir zaman kabul edilmemiş bir takım öngörüler içermektedir: özellikle de fosil yakıtların “büyüyen karbondioksit örtüsü”ne yol açacak ve “ısının dünya yüzeyinde yayılmasını engelleyecek; böylece ortalama sıcaklık değerleri yükselecek, buna bağlı olarak kutuplardaki buz kütleleri eriyecek ve kıyı şeridinde geniş alanlarda su baskınıyla sonuçlanacağı” gibi (s. 57). Su ve topraktaki toksik atıklar, gezegeni saran çeşitli hastalıklarla ilgili uyarılarda bulunmuştum. Bu öngörüler o zaman duyulmamıştı ve hiç bir zaman da hakları layıkıyla teslim edilmedi.

“Özgürlükçü Teknolojiye Doğru” yayınlandıktan bir yıl sonra, o zamanlar ifade ettiğim “ekolojik krizin” kaynaklarına yönelik önerdiğim toplumsal ve teknolojik alternatifler, daha küçük bir kesim tarafından okunmuş ama daha geniş bir kesim tarafından aşırılmıştı. Dünya, benim gözümde ciddi birer sosyal bilimci olmaktan ziyade “ünlü” egzotik teknisyenler olan Buckminster Fuller, Barry Commoner ve benzerlerinden, popüler “radikal ekolojist” çöplüğünden muzdaripti. Pazartesi günü neo-Malthusçu fikirlerle böbürlenmiş Paul Ehrlich’i takdir edip, Salı günü bir anda aynı neo-Malthusçu fikirlere karşı çıkan kişiler benim hayranlığımı kazanmıyordu. Ancak, yetmiş yıllık aktif radikalizmin bana öğrettiği üzere, dünyanın düzeni bu.

Murray Bookchin
20 Ağustos 2004

KITLIK-SONRASI ANARŞİZM

Ön Koşullar ve İhtimaller

Geçmişteki tüm başarılı devrimler, bir azınlık sınıfın kendi özgün çıkarlarını tüm toplum üzerinde gerçekleştirmeyi amaçlayan kısmi devrimlerdi. Modern zamanların büyük burjuva devrimleri, kapsamlı bir politik yeniden kuruluş ideolojisi öneriyor, ancak gerçekte, burjuvazinin toplumsal tahakkümünü onaylıyor, sermayenin ekonomik üstünlüğüne resmi politik ifade hakkı tanımlıyordu. “Ulus”, “özgür yurttaş”, “hukuk önünde eşitlik” gibi afili kavramlar, merkezileşmiş devletin, atomize izole insanın, burjuvazinin baskın çıkarlarının dünyevi gerçekliğini gizliyordu. Kapsamlı değişime yönelik ideolojik iddialarına rağmen, bu kısmi devrimler bir sınıfın yönetimini bir diğer sınıfla, bir sömürü sistemini bir başka sömürü sistemiyle, bir eziyet sistemini başka bir eziyet sistemiyle ve bir psikolojik baskı sistemini bir başkasıyla değiştirmekten başka bir şey yapmamışlardır.

Çağımızın özgün özelliğiye, kısmi devrimin artık genel —tamamlanmış ve bütüncül — bir devrimle yer değiştirme ihtimalidir. Burjuva toplum, hiç bir şey başaramadıysa bile, üretim araçlarını tarihte hiç bir zaman öngörülememiş bir şekilde devrimciyeştirdi. Doruk noktası bilgisayarla kontrol olan bu teknolojik devrim, sınıfların yönetmediği, sömürünün, zahmetin ve maddi eksikliğin olmadığı bir dünyanın nesnel, niceliksel zeminini yarattı. Artık tamamlanmış, bütünlüğe ulaşmış, otoriter eğitim biçimlerinden ve suçluluktan özgürleşmiş insanın gelişimi; ve kendini müthiş olanı arzulamaya ve kavramaya adanması için gerekli araçlar mevcut. İn-

sanın gelecek deneyimlerini tutarlı bir süreç olarak kavrayabilmek artık mümkündür ki bu süreçte; düşünce ve eylem, akıl ve duygusallık, disiplin ve kendiliğindenlik, bireysellik ve topluluk, insan ve doğa, kent ve kırsal, eğitim ve yaşam, çalışma ve oyun arasındaki yanlış ikilikler niteliksel olarak yeni bir özgürlük alanında çözülür, uyumlanır, organik birleşim yaşarlar. Nasıl ki kısmi devrim kısmileşmiş, yanlış ikiliklere dayalı bir toplum yaratmışsa, genelleşmiş devrim organik olarak birleşmiş, çok yönlü bir komünite yaratabilir. Mülkiyetli toplumda “toplumsal sorun” olarak açılan büyük yara artık iyileşebilir.

Yeterince açıktır ki özgürlük hayvani açıdan değil de insani açıdan ele alınmalıdır — hayatta kalma olarak değil, yaşam olarak. İnsanların kölesi oldukları bağlardan kurtulması ve tam insan haline gelebilmesi için, salt toplumsal tahakkümü terk etmesi ve *soyut* özgürlük biçimine sahip olması yetmez. Aynı zamanda, *somut* olarak da özgür olmalılar: maddi yokluktan, zahmetten, zamanlarının—hatta hayatlarının—büyük çoğunluğunu zorunluluk yükü altında geçirmekten kurtulmalılar. İnsanın özgürlüğü için bu maddi ön koşullara ihtiyaç olduğunu görmek, özgürlüğün serbest zaman ve maddi bolluğu gerektirdiğini, serbest zaman hususununsa toplumsal ayrıcalık olmaktan çıkarılması gerektiğini vurgulamak, Karl Marx’ın modern devrim teorisine büyük katkısıdır.

Aynı sebeple, özgürlüğün ön koşulları, özgürlük *koşulları* ile karıştırılmamalıdır. Özgürleşmenin *imkanları*, onun *gerçekliği*ni oluşturmaz. Teknolojik ilerlemenin pozitif yanlarının dışında, belirgin olarak negatif, toplumsal olarak gerici yanları da vardır. Teknolojik ilerlemenin, özgürlüğün tarihsel imkanlılığını arttırdığı doğrudur, burjuvazinin teknolojiyi kontrol etmesi, toplum ve gündelik hayatın yerleşik örgütlenişini pekiştirdiği de doğrudur. Teknoloji ve kaynak bolluğu kapitalizmi parlatır, toplumun büyük kesimlerini yerleşik hiyerarşi ve otorite sistemlerine uyumlulaştırır. Sistemi, gözdağı ve kitlesel baskı gerçekliği için; silahlar, algılama cihazları ve medya propagandası araçlarıyla donatır. Bolluğun kaynakları, merkezi doğası gereği, politik tertibatın tekeldi, merkezi ve bürokratik eğilimlerini besler. Kısacası, Devleti, hayatın bütün çehresini manipüle ve se-

ferber edecek —ve hiyerarşiyi, sömürüyü ve özgür olmama halini devam ettirecek— tarihte daha önce var olmamış araçlarla donatır.

Ancak vurgulamak gerekir ki, çevrenin bu şekilde manipülasyonu ve seferberliği son derece problemlidir ve krizlerle yüklüdür. Yatıştırmayla sonuçlanmak bir yana (ayrıca uyumlulaşmaktan da bahsetmek zordur), burjuva toplumun hem toplumsal hem doğal çevresini kontrol etme ve sömürme girişiminin yıkıcı sonuçları vardır. Atmosferin ve su yollarının kirlenmesi, ağaç varlıklarının ve toprağın yok olması, yiyecek ve içeceklerdeki mevcut toksik maddeler üzerine ciltlerce kitap yazılmıştır. Daha tehlikeli olan nihai sonuçsa, insan gibi karmaşık bir canlının yaşayabileceği ekolojinin kirlenmesi ve yok olmasıdır. Radyoaktif atıkların canlılardaki yoğunlaşması, neredeyse bütün canlı türlerinin sağlığını ve genetik yeteneklerini tehdit etmektedir. Dünya çapında, planktonların oksijen üretimini engelleyen pestisitlerin, veya yakıt egzozundan çıkan kurşunun zehire yakın düzeyde olması, gelişmiş yaşam biçimlerinin —insan dahil— biyolojik bütünlüğünü tehdit eden sürekli kirlenmeye örneklerdir.

Benzer aciliyete sahip bir başka mesele de, çevre kirleticilerinin ne olduğuna dair geleneksel kavramlarımızı radikal biçimde gözden geçirme zorunluluğumuz. Bir kaç on yıl önce, alışılmış anlamda karbondioksit ve ısıdan kirleticiler olarak söz etmek absürttü. Halbuki, ikisi de ekolojik dengesizliğin gelecekteki en ciddi kaynakları arasında yer almakta ve gezegenin yaşanabilirliğine dair en büyük tehditi oluşturmaktadır. Sanayide ve hanelerde yakım faaliyetleri sebebiyle, atmosferdeki karbondioksit miktarı son 100 yılda hemen hemen %25 oranında artmış olup, yüzyıl sonuna kadar bu oranın iki katına çıkması beklenmektedir. Üretilen gaz miktarının artışıyla ortaya çıkması öngörülen meşhur “sera etkisi” medya tarafından genişçe tartışılmaktadır. Buna göre, eninde sonunda, miktarı artmış olan gaz, ısıнын dünya yüzeyinde yayılmasını engelleyecek; böylece ortalama sıcaklık değerleri yükselecek, buna bağlı olarak kutuplardaki buz kütleleri eriyecek ve kıyı şeridinde geniş alanlarda su baskınıyla sonuçlanacaktır. Nükleer ve konvansiyonel enerji santrallerinin boşalttığı sıcak suyun sebebiyet verdiği termal kirlilik, göller, nehirler ve haliçlerin ekolojisi üzerinde yıkıcı etki yaratmıştır. Su sıcaklığındaki

artış, balıkların fizyolojik ve üreme etkinliklerine zarar vermekle kalmamakta, su yollarında korkunç sorunlara dönüşen büyük alg patlamalarını da desteklemektedir.

Ekolojik açıdan, burjuva sömürüsü ve manipülasyonu, dünyanın gelişkin yaşam biçimlerinin devam etme kapasitesinin altını oymaktadır. Büyük çaplı yükseliş gösteren hava ve su kirliliğiyle; parçalanamayan atıkların, gıdada kurşun, pestisit toksik madde kalıntılarının dağ gibi yığılmasıyla; şehirlerin büyük kentsel kuşaklar olarak genişlemesiyle; izdihamlar, gürültü kirliliği ve kalabalık yaşantıların arttırdığı stresle; ve toprağın madencilik faaliyetleri, kerestecilik ve emlak spekülasyonları yoluyla kontrolsüz bir şekilde yaralanmasıyla, kriz derinleşmektedir. Sonuç olarak, dünyanın, insanların gezegende yaşadıkları tarih boyunca öngörülememiş ölçekte yağmalanması son bir kaç on yılda gerçekleşmiştir.

Toplumsal açıdan burjuva sömürüsü ve manipülasyonu, gündelik yaşamı anlamsızlığın ve can sıkıntısının en dayanılmaz noktasına ulaştırmıştır. Toplum bir fabrikaya ve pazara dönüştürüldükçe, yaşamın temel mantığı yalnızca kendi için üretmeye — ve kendi için tüketmeye— indirgenmiştir.¹⁸

Kurtarıcı Diyalektik

Toplumsal gelişmeyi insanların hayatları üzerinde tam kontrole sahip oldukları anarşist bir toplum yoluna yönlendirecek kurtarıcı bir diyalektik var mıdır? Yoksa, toplumsal diyalektik kapitalizmle bir sona geldi, baskıcı ve içerimleyici amaçlarla kullanılan yüksek teknoloji onun imkanlarını mühürledi mi?

Bu noktada, maddi kıtlık zamanlarında anlaşılabilir şekilde toplumsal diyalektiği ve çelişkileri iktisadi alana sıkıştırmış olan Marksizmin sınırlarından öğrenmeliyiz. Marx, vurgulandığı üzere, özgür-

18. Burada vurgulamaya değer bir şey, “tüketim toplumu”nun ortaya çıkışının, Marx’ın zamanındaki sanayi kapitalizmiyle günümüz devlet kapitalizmi arasındaki farka dair belirgin bir kanıt sunuyor olmasıdır. Marx’a göre “üretim için üretim” yaklaşımı etrafında örgütlenen bir sistem olan kapitalizm, proletaryanın iktisadi yoksullaşmasıyla sonuçlanır. “Üretim için üretim” bugün “tüketim için tüketim” yaklaşımıyla paralellik taşımakta, burada yoksullaştırılma iktisadi değil, —yaşamın açlıktan kıvrınması olarak— helezon bir biçim almaktadır.

leşmenin *koşullarını* değil, önkoşullarını inceledi. Marksist eleştiri, maddi yokluklara dayanan ve görece kısıtlı bir teknolojik gelişmeye sahip olan geçmiş zamanda köklenmiştir. Marksizmin hümanistik yabancılaşma teorisi bile yüzünü çalışma ve insanın kendi emeğine yabancılaşması meselelerine dönmüştür. Oysa bugün, kapitalizm gelecek üzerinde bir parazit, teknoloji ve özgürlüğün kaynakları üzerinde bir vampirdir.

Marx'ın çağındaki sanayi kapitalizmi meta ilişkilerini hakim maddi kıtlık sistemi üzerine örgütleyordu; zamanımızın devlet kapitalizmi, meta ilişkilerini egemen bir maddi bolluk sistemi etrafında düzenliyor. Bir yüzyıl önce, kıtlığa tahammül edilmeliydi; bugünse kıtlığa —ve aynı şekilde, devletin önemine— karşı çıkılmalı. Bu demek değil ki modern kapitalizmin çelişkileri¹⁹ ve toplumsal diyalektik ortadan kalkmıştır; daha ziyade, toplumsal diyalektik ve kapitalizmin çelişkileri, toplumun ekonomik alanından hiyerarşik alanına doğru, soyut “tarihi” alandan gündelik hayat deneyiminin somut ayrıntılarına, hayatta kalma arenasından yaşam arenasına doğru genişlemiştir.

Bürokratik devlet kapitalizminin diyalektiği, meta toplumunun baskıcı karakteriyle teknolojik gelişmenin açtığı muazzam özgürlük potansiyeli arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Bu çelişki, aynı zamanda toplumun sömürüye dayalı örgütlenişiyle doğal dünyayı karşı karşıya getirir— ki bu dünya yalnızca doğal çevreyi değil, aynı zamanda insanın kendi “doğası” olan, Eros tarafından yönlendirilmiş itkilerini de barındırır. Toplumun sömürüye dayalı örgütlenişiyle doğal çevre arasındaki çelişki, içirimlenmenin ötesindedir: insanın hayatta kalması için gerekli olan atmosfer, su yolları, toprak ve ekoloji, reformlar, imtiyazlar veya stratejik politikalarındaki değişikliklerle telafi edilemez. Gezegendeki yaşamın sürmesi için gerekli olan nitelikte oksijeni üretecek bir teknoloji yok. Radyoaktif izotoplar, pestisidler, kurşun ve petrol atıklarının muazzam çevresel kirliliğini ortadan kaldıracak bir teknik yok. Yahut, en ufak bir belirti yok ki burjuva

19. Kapitalizmin iktisadi çelişkileri kaybolmadı, ancak sistem öyle bir düzeyde planlama yapabiliyor ki, bu çelişkiler eskiden olduğu gibi bir toplumsal patlama yaratacak karakteristiğe sahip değildir.

toplum gelecekte, öngörülebilir herhangi bir zamanda hayati ekolojik süreçleri bozmaktan, doğal kaynakları sömürmekten, atmosfer ve su yollarını atıklar için kullanılmasından, yahut kanser tipindeki kentleşmeden ve toprak kullanımındaki suistimalden vazgeçecek.

Daha acil bir çelişkiyse toplumun sömürüye dayalı yapısıyla insanın Eros'tan temellenen itkileri arasındadır. Bu çelişki kendini, bürokrasi tarafından manipüle edilmiş, kişisiz kitle toplumu içinde deneyimin sıradanlaşması ve niteliksizleşmesi şeklinde gösterir. İnsanın içinde yatan Eros kaynaklı itkiler baskı altına alınabilir veya yönetilebilir, ancak hiç bir zaman ortadan kaldırılamaz. Her yeni doğan insanla ve her genç kuşakla, bunlar yenilenir. Gençliğin, bugün —arzuyu teşvik eden, hislere hitap eden, fevkalade olana ayartan— yaşamsal itkileri herhangi bir iktisadi sınıf veya tabakadan çok daha fazla taşıyor olması şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, hiyerarşik toplumun yıllar önce ortaya çıkmasına vesile olan biyolojik matris, hiyerarşinin sonuna işaret eden yeni bir düzeyde ortaya çıkmakta, ancak şimdilerde toplumsal olgularla doygun hale gelmektedir. İnsanlığın irsiyet plazmasını manipüle etmek dışında, yaşam itkilerinin ortadan kaldırılması ancak insanın kendisinin ortadan kalkmasıyla mümkün.

Bürokratik devlet kapitalizminde bulunan çelişkilerin hepsi, burjuva toplum tarafından geliştirilen ve aşırı geliştirilen tüm hiyerarşik biçimlerin içine nüfuz etmiştir. Mülkiyetli toplumu yıllarca besleyen ve bu toplumun gelişimini teşvik eden devlet, kent, merkezi ekonomi, bürokrasi, patriarkal aile ve piyasa gibi hiyerarşik biçimler tarihsel sınırlarına ulaştı. İstikrar tarzı olarak toplumsal işlevlerini tükettiler. Bu hiyerarşik biçimlerin Marksist anlamda herhangi bir zamanda “ilerici” olup olmadığı artık tartışma konusu değil. Raoul Vaneigem’in tespit ettiği üzere: “Elbette, hiyerarşik iktidarın insanlığı binlerce yıldır, gelişmeyi de çürümeyi de engelleyerek, alkolün cenini sakladığı gibi sakladığını söylemek yeterli değildir.”²⁰ Bugün, bu hiyerarşik biçimler, modern kapitalizmin ortaya çıkardığı bütün devrimci hareketlerin hedefini oluşturmakta olup, sonucu ister

20. Raoul Vaneigem, “The Totality for Kids” (*Internationale Situationniste* #7, Paris, 1962), sf. 1.

nükleer facia isterse de ekolojik yıkım olarak görülsün, *bunlar artık insanlığın hayatta kalmasının ta kendisini tehdit etmektedir.*

Hiyerarşik biçimlerin gelişerek insanlığın varoluşunun kendisini tehdit eder hale gelmesiyle birlikte toplumsal diyalektik, ortadan kalkmak bir yana, yeni bir boyut kazanmıştır. “Toplumsal sorun” meselesini yepyeni bir yolla ele almaktadır. İnsanın yaşamak için geçim koşullarını kazanması gerekirken (Marx’ın vurguladığı şekilde), artık geçinmek için yaşam koşullarını kazanması zorunludur. Yaşamak ve geçinmek arasındaki ilişkinin bu şekilde terse dönmesi yeni bir aciliyet duygusunu gerektirir. Artık biz, Marx’ın ünlü sosyalizm veya barbarlık seçenekleriyle karşı karşıya değiliz²¹; anarşizm veya yok oluş gibi, daha keskin alternatiflerle karşı karşıyayız. Zorunluluk ve hayatta kalma sorunlarıyla, özgürlük ve yaşam sorunları içe içe geçmiştir. Bu durum, mevcutta olan ve mümkün olan arasındaki her türlü teorik tefekkürü, “geçiş” süreçlerini, veya merkezi örgütlenmeleri geçersiz kılıyor. Mümkün olan, aslında, var olabilen herşeydir. Dolayısıyla, Marksistleri neredeyse bir yüzyıldır meşgul eden “geçiş” sorunu, teknolojinin gelişmesi yanında, toplumsal diyalektiğin kendisi tarafından da geçersiz kınılır. Toplumsal yeniden kuruluşa dair sorunlar, toplumun kendini özgürleştirici eylemleri yoluyla, kendiliğinden çözebileceği pratik görevlere dönüşmüştür.

Çözümler kendilerine başlangıç noktası olarak sorunları seçerler. Tarih devletin, kentin, bürokrasinin, merkezi ekonominin, patriarkal ailenin ve piyasanın tarihsel sınırlarına ulaştığı bir noktaya geldiğinde, yapılacak şey biçimde bir değişim değil, *tüm bu* hiyerarşik biçimlerin mutlak olarak reddidir. Devletin mutlak olumsuzlanması —insanın yalnızca “tarihi” değil, aynı zamanda kendi gündelik yaşamının dolaysız koşullarını da özgürleştirdiği— anarşizmdir. Kentin mutlak olumsuzlanması —toplumsal çevrenin çok yönlü, ekolojik açıdan dengeli komünlere doğru dağıldığı— topluluktur. Bürokrasinin mutlak olumsuzlanması, dolayımlanmış ilişkilerden ayırt edilebilecek —temsiliyetin yerine, yüz yüze ilişkilere dayanan özgür bireylerin genel meclisinin geçtiği— doğrudanlıktır. Merkezi

21. Bahsi geçen ifadeyi Marx değil Rosa Luxemburg dillendirmiştir —ÇN.

ekonominin mutlak olumsuzlanması —üretim enstrümanlarının ekosistem kaynaklarına uygun olarak ele alındığı— bölgesel ekoteknolojilerdir. Patriarkal ailenin mutlak olumsuzlanması —cinsellik nizamının bütün biçimlerinin, eşitler arasında kısıtlanmamış, doğrudan erotizmiyle aşılmış olan— özgürleşmiş cinselliktir. Piyasanın mutlak olumsuzlanması —kolektif bolluk ve işbirliğiyle çalışmanın bir oyuna, ihtiyacın arzuya dönüşlüğü— komünizmdir.

Kendiliğindenlik ve Ütopya

Hiyerarşik iktidar ve manipülasyonun tarihte ulaşabileceği en tehditkar boyutlara ulaştığı bir noktada, tam da hiyerarşi, iktidar ve manipülasyon gibi kavramların sorgulanması tesadüf değil. Bu kavramlara meydan okumak, kendiliğindenliğin önemini —ekolojiden, kendini geliştirmekten ve toplumda devrimci sürecin yeni bir kavrayışından beslenmekte olan— yeniden keşfinden kaynaklanmaktadır.

Ekolojinin göstermiş olduğu şey, doğadaki dengenin homojenlik veya basitleştirmeden değil, organik çeşitlilik ve karmaşıklıktan kaynaklandığıdır. Örneğin, bir ekosistemin flora ve fauna çeşitliliği fazlaysa, potansiyel bir zararının nüfusu daha dengelidir. Çevresel çeşitlilik azaldıkça, potansiyel zararlı nüfusu dalgalanacak ve kontrolden çıkma ihtimali yükselecektir. Kendi haline bırakıldığında, bir ekosistem kendiliğinden organik çeşitliliğe, yüksek çeşitte flora ve faunaya, avcı ve avlanan çeşitlerinin sayısında artışa yönelir. Bu demek değil ki insanın müdahalesinden kaçınılmalıdır. Üretken bir tarıma duyulan ihtiyaç —ki bu da insan müdahalesinin bir biçimidir— daima gıda yetiştirmenin ve orman yönetiminin ekolojik sınırlarında kalmalıdır. İnsanın sıklıkla yaptığı müdahalelerle değiştirdiği ekosistemin, ekolojik niteliğini geniş bir şekilde ilerletebileceği de pek ala önemlidir. Ancak bu çabalar içgörü ve kavrayış gerektirir, kaba kuvvet veya manipülasyon değil.

Yönetimin bu şekilde kavranışının, kendiliğindenliğin önemine dair bu yeni yaklaşımın teknoloji ve topluluk —hatta, insanın özgürleşmiş bir toplumdaki imajı— için çok kapsamlı uygulamaları vardır. Büyük ölçekli ve merkezi olarak kontrol edilen arazilerde,

monokültürün hayli özelleşmiş biçimlerinin uygulandığı, arazinin bir fabrika koridoruna indirgendığı, organik süreçler yerine kimyasal süreçlerin geçirildiği, sürü emeğinin kullanıldığı vb. bir fabrika faaliyeti olarak kapitalist tarım idealine meydan okur. Gıda üretmek, iki rakibin arasındaki bir yarış olarak değil de, doğayla yapılan bir işbirliği olarak düşünülürse, tarımcının toprağın ekolojisiyle boydan boya tanışık olması, onun ihtiyaçları ve imkanlarına yeni bir duyarlılık geliştirmiş olması gerekir. Bu, tarımın insani ölçeklerde yapılacak şekilde küçültülmesini, makul ölçekli tarımsal birimlerin yeniden yürürlüğe koyulmasını ve tarımsal durumların çeşitlendirilmesini gerektirir. Kısacası, merkezsizleşmiş, ekolojik bir gıda üretim sistemini gerektirir.

Aynı mantık kirliliğin kontrolü için de geçerlidir. Devasa fabrika komplekslerinin gelişmesi, tek veya çift enerji kaynağının kullanılması, atmosfer kirliliğinin sebebidir. Daha küçük endüstri birimlerinin geliştirilmesi ve enerji kaynaklarının —temiz enerji kaynakları (güneş, rüzgar ve su) ağırlıkta olmak üzere— çeşitlendirilmesi, endüstriyel kirliliğin azaltılmasını mümkün kılar. Bugün, bu radikal teknolojik değişimi gerçekleştirebilecek araçlara artık sahibiz. Teknoloji uzmanları, büyük ölçekli endüstriyel faaliyetlerin yerine geçecek olan minyatürleri —çok yönlü küçük makineler ve güneş, rüzgar ve su gücünü sanayi ve evsel kullanıma dönüştürebilecek karmaşık yöntemler— geliştirdiler. Bu ikameler genelde daha verimliler ve mevcutta kullanılan büyük ölçekli tesislere nazaran daha az atık üretilirler.²²

Küçük ölçekli tarım ve sanayinin bir topluluk için etkileri açıktır: insanlık bir ekosistemi yönetmek için gereken ilkeleri kullanacaksa, sosyal yaşamın temel ortak birimi bir ekosistem —bir eko-topluluk haline gelmelidir. O da çeşitlendirilmeli, dengeli ve çok yönlü olmalıdır. Bu topluluk kavramı, hiçbir şekilde yalnızca insan ile doğal dünya arasında kalıcı bir denge kurma ihtiyacıyla motive edilmemiştir; aynı zamanda, duyarlılıkları, deneyim yelpazesi ve

22. Bu “minyatürüze” teknoloji hakkında daha ayrıntılı bir tartışma için Bkz: “Özgürleştirici Teknolojiye Doğru”.

yaşam tarzı çok çeşitli uyaranlarla, çeşitli etkinliklerle ve her zaman tek bir insanın kavrayışında kalan bir sosyal ölçekle beslenen bireyle, çok yönlü insan Ütopyacı idealiyle de uyumludur. Böylece hayatta kalmanın araçları ve koşulları, yaşamın araçları ve koşulları haline gelir; ihtiyaç arzu, arzu ihtiyaç haline gelir. En büyük sosyal ayrışmanın en yüksek sosyal bütünleştirme biçiminin kaynağını sağladığı ve en acil ekolojik gereklilikleri en yüksek Ütopik ideallerle ortak bir odağa getirdiği noktaya ulaşılır.

Guy Debord'un "gündelik hayat her şeyin ölçütüdür: insan ilişkilerinin gerçekleşmesi ya da aslında gerçekleşmemesinin, zamandan nasıl faydalandığımızın"²³ ifadesindeki tespiti doğruysa, bir soru belirir: bu "biz" kimiz? Zamanı yaşama, mekânı topluluğa, insan ilişkilerini fevkaladeliğe dönüştürme kapasitesi olan özgürleşmiş kişi nasıl ortaya çıkar?

Kişinin özgürleşmesi, her şeyden önce, bir toplumsal süreç içerir. Kişiyi buruşturarak metaya —değişim için bir imalat nesnesine— dönüştüren bir toplumda, kişiliğin gerçekleştirilmesi söz konusu olamaz. Kişiliğin yalnızca başlangıcı olabilir, kendini gerçekleştirme arayışında olan —büyük oranda, gerçekleşmeye ulaşmak için aşması gereken engellerle tanımlanmış— kişinin *ortaya çıkışı*. Karnı patlama noktasına kadar devrime gebe, kronik durumu bitmek tükenmez doğum sancıları, gerçek koşullarıysa tırmanan aciliyet olan bir toplumda, yalnızca bir düşünce ve eylem geçerlidir: doğum. Bu olguyu —özel veya sosyal— insan deneyiminin merkezine almayan herhangi bir çevre sahtedir ve burjuva toplumun olağan ritminde gündelik olarak aldığımız zehir sonrasında bize kişilik olarak kalan her şey kaybolur.

Açık ki, bugünün devriminin amacı gündelik hayatın özgürleştirilmesi olmalıdır. Bu amacı gerçekleştirmeyi başaramayan her devrim, karşı-devrimdir. Her şeyden öte, özgürleştirilmesi gereken *biziz*, her saniyesi, saati ve günüyle *bizim* gündelik hayatımız, "Tarih" ve "Toplum" gibi tümeller değil.²⁴ Kişi, devrim içinde her zaman

23. Guy Debord, "Perspectives for Conscious Modification of Daily Life," *Internationale Situationiste*, no. 6, sf 2 (tarih yok).

24. Diyalektiğe katkı yapmış olsa da, geleneksel sol Hegel'in felsefi "somut ev-

belirlenebilir olmalı, onun tarafından ezilmemelidir. Kişi her zaman devrimci süreç içerisinde *algılanabilir* olmalı, ona tabi kılınmamalıdır. “Devrimci” lügatta “kitleler” kelimesinden daha uğursuz bir kelime yoktur. Devrimci özgürleşme, toplumsal boyutlara ulaşan bir kendilik-özgürleşmesi olmalıdır; elit bir yönetimin, hiyerarşinin ve devletin pusuda beklediği bir “kitlesel özgürleşme” veya “sınıfsal özgürleşme” değil. Eğer devrim, devrimcilerin kendi etkinliği ve kendi eylemliliğiyle yeni bir toplum yaratmayı başaramazsa, eğer kişiyi devrimci sürecin kalıbında şekillendiremezse, gündelik hayatın olağan akışı içerisinde yaşamak durumunda olanların hayatına çomak sokamamış ve gündelik hayata dokunamamış olur. Devrim, gündelik hayatını tamamen ele geçirmiş bir kişi ortaya çıkarmalıdır; kişiyi tamamen ele geçirmiş bir gündelik hayat değil. Sınıf bilincinin en ileri biçimi böylece —büyük özgürleştirici tümellerin gündelik hayatta yoğunlaştığı— kendilik-bilinci haline gelir.

Sırf bu sebeple bile, devrimci hareket yaşam tarzıyla derinden ilgilenir. Devrime sadece katılmakla kalmamalı, onu bütün tamlığında *yaşamaya* çalışmalıdır. Devrimcinin nasıl yaşadığıyla, çevresiyle kurduğu ilişkiyle ve kendini özgürleştirme düzeyiyle derinden ilgilenmelidir. Devrimci, toplumu değiştirmeye çabalarırken, kendi varlığını ele geçirmeyi talep eden kendindeki değişimi göz ardı edemez. Tıpkı katıldığı hareket gibi, devrimci de ulaşmak için çabaladığı toplumun durumunu —en azından bugün mümkün olduğu kadarıyla— yansıtmaya çalışmalıdır.

Geçtiğimiz elli yılın zafer ve yenilgileri, *devrimci süreçle devrimci amaç arasında bir ayrım yapılamayacağını izahtan vareste* hale getirmiştir. Yaşamın tüm alanlarında özyönetim gerçekleştirmeyi amaçlayan bir toplum ancak öz etkinlikle hayata geçebilir. Bu koşul, özyönetim biçiminin her daim kişi tarafından sahiplenilmesini gerektirir. İnsanın insan üzerindeki iktidarının ortadan kalkması için, insanın kendi hayatı üzerindeki iktidarı ele geçirmesi yetmez; kendini “keşfetmesi” yanında, daha anlamlı şekilde, kendiliğini bütün

rensel” kavramını bir kavram olarak değil ama toplumsal program olarak almıştır. Oysa bu, yalnızca Marx’ın erken dönem yazılarında, büyük Ütopyacıların (Fourier ve William Morris) ve çağımızın düşüp kalkan gençliğinde mevcuttur.

toplumsal boyutlar içerisinde tariflemesiyle mümkün olur.

Özgürlükçü bir topluma yalnızca özgürlükçü bir devrimle ulaşılabilir. Özgürlük, “devrimin” bir “son ürünü” olarak bireylere “dağıtılamaz”; meclis veya topluluk, yargı veya hüküm yoluyla hayata geçirilemez. Devrimci bir grup, bu biçimlerin yaratılması için iradi ve bilinçli bir çaba gösterebilir; ancak, meclisin veya topluluğun organik bir süreçle yaratılmasına izin verilmiyorsa, bunların gelişimi kitle olma olgusunun parçalanması [demassification], öz eylemlilik ve kendini gerçekleştirme süreçleriyle olgunlaşmıyorsa, bunlar ancak devrim sonrası Rusya’daki sovyetler gibi biçim olarak kalmaya mahkumdur. Meclis ve topluluk devrimci süreç içinde ortaya çıkmalıdır; hatta, devrimci sürecin kendisi meclis ve topluluk oluşumunun *kendisi*; iktidar, mülkiyet, hiyerarşi ve sömürünün imha edilmesi olmalıdır.

Özetkinlik olarak devrim çağımıza özgü değildir. Modern tarihteki bütün büyük devrimlerin en yüce özelliğidir. 1792 ve 1793’ta *sans-culottes*’lerin *journées*’lerini [Paris’te baldırıçıplakların isyanı—ÇN.], 1917 Şubat ayında Petrograd’daki ünlü “Beş Gün”ü, 1936’da Barselona’da proletaryanın ayaklanmasını, 1956’da Macaristan Devrimi’nin ilk günlerini, 1968 Paris’teki Mayıs-Haziran olaylarını simgeler. Zamanımızda, neredeyse bütün devrimci ayaklanmalar—devrimci örgütlerin öne sürdüğü kararsız politikaların sağlam muhalefetine rağmen!—“kitlelerin” kendiliğinden özetkinliğiyle gerçekleşmiştir. Bu ayaklanmalarda yer alan her kişi olağanüstü bireyselleşmeyle, gündelik hayatı bir festivale dönüştüren keyiflilik ve dayanışmayla damgalanmıştır. Devrimci sürecin bu sürreal boyutu, derinlere yerleşmiş olan libidinal güçleri de harekete geçirerek, tarihin sayfalarında, tıpkı satirin titrek suya yansıyan suratı gibi, hınzırca gülümsemektedir. Bolşevik komiserlerin 7 Kasım 1917’de Kışlık Saray’da şarap şişelerini parçalaması sebepsiz olmamalı.

Geleneksel solun sofuluğu ve çalışma ahlakı, bugün devrim karşısında yer alan en büyük güçlerden birine—burjuva çevrenin, devrimci çerçevenin içine sızma kapasitesine—dayanmaktadır. Bu gücün kökeni, insanın kapitalizm altındaki meta doğasına dayanmakta, bu nitelik, neredeyse otomatik olarak örgütlü gruba aktarılmakta,

grup da bu doğayla üyelerini beslemektedir. Josef Weber'in geç döneminde vurguladığı üzere, her örgütlü grup "kendini özerk olarak resmetme eğilimi gösterir; örneğin, kendini ilk amaca yabancılaştırarak, yönetimde olanların belirlediği bir amaca dönüştürür."²⁵ Bu olgu, devletler, yarı devlet kurumlar, resmi partiler ve sendikalar için olduğu gibi devrimci örgütler için de geçerlidir.

Yabancılaşma sorunu, devrimci sürecin kendisi dışında hiç bir zaman tam olarak çözülemez; ancak, sorunun varlığına dair somut bir bilinçle, devrimcinin ve grubun esaslı bir yeniden yapılması yoluyla kısmen çözülebilir ve tedbir alınabilir. Bu yeniden yapım, devrimci grubun kendisini "öncü" olarak değil bir katalizör olarak algılamasıyla başlayabilir. Devrimci grup, amacının iktidarı ele geçirmek olmadığını, iktidarın dağılması olduğunu —hatta, bütün iktidar sorununun, aşağıdan ve yukarıdan kontrol sorununun, yalnızca aşağı ve yukarı denilen şeyin olmadığına çözülebileceğini— açık bir şekilde görmelidir.

Her şeyin ötesinde, devrimci grup kendini bütün iktidar biçimlerinden mahrum bırakmalı —statüler, hiyerarşiler, mülkiyet, salık verilmiş kanaatler, fetişler, özel eşyalar, resmi etiketler— ve, bilinçli veya bilinçsiz olarak otoriteyi ve hiyerarşiyi pekiştiren, en kurnaz olduğu kadar en açık bürokratik ve burjuva özelliklerden de. Grup, aldığı kararları kamuya açmakla yetinmemeli, kendisini oluşturan kararı da kamu denetimine açık tutmalıdır. Grubun, teorisinin pratiği ve pratiğinin de teorisi olduğu konusunda derin bir tutarlılığa sahip olması gerekir. Gündelik yaşantısında tüm meta ilişkilerinden uzak durmalı, amaçladığı toplumun ademi merkezîyetçi temel örgütsel ilkelerine —topluluk, meclis, kendiliğindenlik— bağlı olarak kendini hayata geçirmelidir. Josef Weber'in muhteşem kelimeleriyle, bu örgüt "her zaman basitlik ve açıklıkla anılmalı, hazırlığı olmayan binlerce kişi içine girebilmeli ve onu yönetebilmeli, her zaman hepimize şeffaf olmalı ve hepimiz tarafından kontrol edilmelidir."²⁶ Ancak o zaman, devrimci hareket ulaşmaya çabaladığı ademi merkezîyetçi toplulukla

25. Josef Weber, "The Great Utopia," *Contemporary Issues*, vol. 2, no. 5 (1950), sf. 12.

26. Aynı yerde, sf. 19 (vurgu bana ait).

uyumlu hale gelerek, toplumsal gelişmenin önünde yeni bir seçkinci engel olmayı engelleyebilir ve devrimin içinde bir dikiş ipinin yaranın içerisinde kaybolduğu gibi kaybolabilir.

Gelecek

Bugün Amerika'da yaşanan en önemli süreç burjuva toplumsal yapının kurumsallaşmasının kapsamlı ölçüde çözülmesidir. Mevcut düzenin değerlerine, yapılarına, amaçlarına, ve her şeyden öte, kurumlarına karşı basit, geniş kapsamlı bir saygısızlık ve derin bir sadakatsizlik gelişmektedir. Amerika tarihi boyunca öngörülememiş bir düzeyde, milyonlarca insan, içinde yaşadıkları topluma duydukları bağlılıktan kopmaktadır. Bu toplumun vaatlerine artık inanmıyorlar. Bu toplumun sembollerine artık saygı göstermiyorlar. Onun amaçlarını kabul etmiyorlar, ve, en önemlisi, neredeyse sezgisel olarak onun kurumları ve toplumsal kodlarıyla yaşamayı reddediyorlar.

Bu artan reddetme hali çok derinlere işliyor. Savaşa karşı çıkmakla başlayıp, politik manipülasyonun tüm biçimlerinden nefrete dönüşüyor. Irkçılığı kabul etmemekle başlıyor, mevcut haliyle hiyerarşik iktidarın varlık sebebinin sorgulanmasına dönüşüyor. Orta sınıf değerlerinden ve yaşam tarzından tiksinti duyması, meta sisteminin reddiyesine dönüşüyor. Çevresel kirliliğe duyulan öfke, Amerika kentinin ve modern kentleşmenin reddine yerini bırakıyor. Kısacası, topluma yönelik kısmi kalan her eleştiriyi aşma eğilimi göstererek, daha geniş bir düzlemde, burjuva düzene karşı çıkmaya evriliyor.

Bu açıdan, içinde yaşadığımız dönem, on sekizinci yüzyılda Fransa'yı kasıp kavuran —Fransız bilincini tamamen yeniden işlemiş ve 1789 Büyük Devrimi'nin koşullarını hazırlamış olan— devrimci Aydınlanma dönemine yakından benziyor. O zaman da şimdiki gibi, aşağıının moleküler eylemleriyle eski kurumlar yavaş yavaş toz haline gelmiş, çok geçmeden kitlesel devrimci eylemle devrilmişlerdi. Bu moleküler hareket, genel bir hukuksuzluk atmosferi yaratır: kişiselleşmiş gündelik itaatsizlikler, mevcut sistemle “devam etmeme” eğilimi, gündelik hayatın her yönünde görünüşte “küçük” olmasına rağmen kısıtlamalara çomak sokan eleştirel teşebbüsler yaygınlaşır. Toplum aslında düzensiz, disiplinsiz, Dionysus gibidir —bu durum

kendini resmi suç işleme sayısının artışıında gösterir. Tabana doğru sızan ve moleküler hareketi hızlandıran —iki yüz yıl önce mevcut olan Aydınlanma'nın kendisi, ve bugün mevcudu kasıp kavuran— sistem eleştirisi genişler. İster kızgın bir davranış, bir “başkaldırı” yahut yaşam tarzının bilinçli değişimi olsun —toplumun kendisine olmadığı gibi örgütlü devrimci harekete de bağlılığı olmayan— artan sayıda kişi, kendi eylemlerinin muhalif propagandasını kendiliğinden yapmaya başlar.

Somut detaylarına bakıldığında, çözülmeye yol açan toplumsal süreç bir çok kaynaktan beslenir. Süreç, her devrimci eğilimde bulunan eşitsizliklerle, hatta bütün çelişkilerle beraber gelişir. On sekizinci yüzyılda Fransa'da radikal ideoloji, katı bir bilimcilikle kaygan bir romantizm arasında salınıyordu. Özgürlüğe dair kavramlar, keskin, mantıksal özdenetim idealine, aynı zamanda da bulanık, içgüdüsel bir kendiliğindenlik normuna bağlanmıştı. Rousseau ile d'Holbach, Diderot ile Voltaire anlaşmazlık içindeydi. Oysa bugünden bakıldığında, devrime yönelik *kümülatif* gelişmede, birinin diğerini yalnızca aşmadığı, aynı zamanda bir ön koşul olarak gerektirdiği görülmektedir.

Aynı eşitsiz, çatışmalı ve biriken gelişim bugün de mevcuttur ve bir çok durumda belirgin bir şekilde aynı yolu izlemektedir. 1950'lerin sağlam orta sınıf değerlerinde en önemli gediği “beat” hareketi açmıştı. Bu gedik, pasifistlerin, yurttaşlık hakları çalışanlarının, yoklama kaçaklarının ve uzun saçlıların illegallikleriyle olağanüstü genişlemişti. Dahası, Amerika gençliğinin basitçe reaktif olan tepkisi, paha biçilmez düzeyde özgürlükçü ve ütopyacı olumlamalar —kısıtlanmadan sevişme hakkı, topluluk amacı, para ve metaların reddi, karşılıklı yardımlaşmaya inanmak, ve kendiliğindenliğe duyulan yeni bir saygı— yarattı. Devrimciler açısından, bu kişisel ve toplumsal değerlere yönelimdeki belirli tuzak noktaları eleştirmek kolay olsa da, bu yönelimin mevcuttaki disiplinsizlik, kendiliğindenlik, radikalizm ve özgürlük atmosferinin oluşmasında kati suretle rol oynadığı gerçeği bakidir.

Devrimci Aydınlanma'yla bizim dönemimizin ikinci benzerliği, temel bir toplumsal protesto aracı olarak “güruh” denilen kalabalığın, ortaya çıkmasıdır. Kamusal memnuniyetsizliğin tipik kurumsallaşmış

biçimleri —günümüzde sistemli seçimler, gösteriler ve kitlesel buluşmalar— kalabalıkların doğrudan eylemine yol verme eğiliminde. Mevcut toplumun kurumsallaşmış çerçevesi içindeki öngörülebilir, hayli organize protestoların yerini bıraktığı, toplumsal kabul almış biçimlerin dışında (ve hatta karşısında) gelişen ve neredeyse ayaklanmacı saldırı şekline dönüşebilen, düzensiz, kendiliğinden eylemler, halkın psikolojisindeki büyük değişimi yansıtıyor. “İsyancı”, kısmen ve sezgisel de olsa, “kitleleri” yerleşik düzene sıkıca bağlayan, derine yerleşmiş davranış normlarından kopmaya başlamıştır. O, her türlü polis şiddeti ve adli misilleme korkusundan çok daha etkili bir şekilde kişiyi sisteme bağlayan, içselleştirilmiş otoritenin uzunca bir dönemde yerleştirdiği, şartlanmış refleksler kurma ve boyun eğme pratikleri üzerinden gelişmiş olan suçluluk duygusunu aktif bir şekilde üzerinden atar. “Güruh” adı verilen bu ürkünç kolektif varlıkta bireyin boyun eğişini gören sosyal psikologların aksine, “isyanlar” ve kalabalıkların eylemleri, kitle içerisinde yer alanların kendi bireyselleşmelerine doğru ilk duraksamalı ilerlemeleridir. Kitleler, burjuva aile, okul ve medyanın otomatik kitleselleşme tepkileri karşısına kendini koyarak, kitlesel olmaktan çıkma eğilimi gösterir. Aynı sebeple, kalabalık eylemler sokakların yeniden keşfedilme ve özgürleştirilme çabasını içeriyor. Nihai olarak sokak, iktidarın yok edilmesi gereken yerdir: gündelik hayata tahammül edildiği, acısının çekildiği, tüketildiği, iktidarla yüzleşildiği ve onunla kavga edildiği yer olan sokak, hayattan zevk alınan, yaşamın yaratıldığı ve beslendiği bir yere dönüştürülmelidir. İsyancı kalabalık, özel olanı toplumsal başkaldırıya kendiliğinden dönüştürmenin başlangıcı olmakla kalmamış, toplumsal başkaldırının soyutlamalarından gündelik hayat meselelerine dönüşümünün de başlangıcı olduğunu göstermiştir.

Son olarak, Aydınlanma’da olduğu gibi, toplumun farklı her katmanından gelen lümpenleşmiş bireylerden oluşan *déclassés* katmanının içkin bir şekilde ve genişleyerek ortaya çıktığını görüyoruz. Bizim çağımızın müzmin bir şekilde borçlanmış ve toplumsal olarak güvencesiz orta sınıflarıyla, devrim öncesi Fransa’daki müzmin bir şekilde iflas etmiş ve sorumsuz soylu sınıfları arasında pek fark yoktur. Bugün olduğu gibi o dönemde de, sınırdan yaşayan, sabit kariyeri veya

yerleşik toplumsal kökleri olmayan, geniş bir okumuş ayaktakımı ortaya çıkmıştı. İki toplumsal yapının en altında da kronik yoksulları buluyoruz — serseriler, avareler, yarı zamanlı işlerde çalışanlar veya iş bulamayanlar, korkutucu, yönetilemez *sans-culottes*. Bunlar, kamu destekleriyle ve toplumun artıklarıyla hayatta kalan, Paris gecekondularındaki yoksullar, Amerikan gettolarındaki siyahlardır.

Benzerlikler burada bitiyor. Fransız Aydınlanması, — her ikisi de ekonomik kıtlık, sınıfsal yönetim, sömürü, toplumsal hiyerarşi ve devlet iktidarına dayanan— feodalizmden kapitalizme devrimci geçiş dönemine ait. On sekizinci yüzyıla damgasını vuran ve açık devrimle sonuçlanan halkın gündelik direnişleri, kısa zaman içerisinde ortaya çıkan yeni sanayi düzeni —ve çıplak şiddet— tarafından disipline edildi. Geniş *déclassés* ve *sans-culottes* kitleleri, fabrika sistemi tarafından absorbe edildi ve endüstriyel disiplin tarafından uysallaştırıldı. Önceden kökeni olmayan entelektüeller ve ipsis sapsız asiller, yeni burjuva düzen içerisinde kendilerine güvenli ekonomik, politik, sosyal ve kültürel mevkiiler buldu. Toplum, yapısı ve ilişkileri itibarıyla, hayli genelleşmiş akışkan bir sosyal ve kültürel durumdan, katı, belirlenmiş sınıfsal ve kurumsal bir yapıya dönüştürüldü —Klasik Viktorya dönemi yalnızca İngiltere’de değil, o veya bu düzeyde, bütün Batı Avrupa’da ve Amerika’da da ortaya çıktı. Eleştiri savunmaya, devrim reforma, *déclassés* tanımlanmış sınıflara ve “güruh” politik seçmenlere pekiştirildi. “Ayaklanma”, bizim “gösteri” olarak ifade ettiğimiz iyi huylu ayinlere, kendiliğinden doğrudan eylemse seçim ritüellerine dönüştü.

Bizim dönemimiz de bir dönüşüm dönemi, ancak belirgin ve yeni bir farklılıkla. Fransız Devrimi’ndeki *sans-culottes* büyük başkaldırımlarının sonunda “Ekmek ve ‘93 Anayasası!” ateşli sloganının altında birleşiyordu. Amerika gettolarındaki siyahi *sans-culottes* “Siyah güzeldir!” sloganı altında birleşiyordu. Bu iki slogan arasında öngörülme-yen önemde bir fark var. On sekizinci yüzyılda *déclassés* tarımdan endüstriyel döneme yavaş bir geçiş sürecinde oluştu. Bir zahmet rejiminden diğerine, tarihsel dönüşümde verilen bir aralıkta yaratıldılar. Ekmek talebi, mülkiyetli toplumun evriminin her hangi bir zamanında duyulabilirdi. Yirminci yüzyıldaki *déclassés* ise zahmete

dayanan tüm toplumsal biçimlerin iflası sonucu yaratılmıştır. Mülkiyetli toplumun kendisinin ve maddi açıdan hayatta kalma çabasının sonuç ürünleridir. İnsanın insan tarafından sömrüsünü, zahmeti ve her biçimdeki maddi ihtiyacı sorgulamaya yönelten ileri teknoloji ve sibernetik çağında, “Siyah güzeldir”, “Savaşma, seviş” gibi sloganlar, geleneksel geçimlik taleplerin, tarihsel olarak yeni bir yaşam talebine dönüştüğünü göstermektedir.²⁷ Bugün ABD’deki her toplumsal çelişkinin temelini oluşturan şey, bütüncül, dengeli ve tamamlanmış bir hayat yolunda, insanın bütün potansiyellerinin gerçekleştirilmesi talebidir. Kısacası, bugün Amerika’daki devrim imkanları, insanın kendi imkanlarına bağlanmıştır.

Bugün tanık olduğumuz şey, *en çarpıcı kavram olan ütopyanın gerçekleştirilebilir olduğu bir tarihsel noktada*, yüz elli yıllık burjuvalaşmanın çökmesi ve tüm burjuva kurumların toz haline gelmesidir. Mevcut burjuva düzenin, geleneksel kurumların yok olması karşısında bunların yerine koyabileceği yegane şey, bürokratik manipülasyon ve devlet kapitalizmidir. Bu süreç en keskin biçimde ABD’de açığa çıkmaktadır. Yirmi yıldan birazcık fazla zamandır, “Amerika Rüyası”, yahut onu eşdeğeri olarak, insanların arasındaki meta ilişkilerine dayanan maddi bolluğun, burjuva yaşama içkin olan yoksulluğun üzerini örtebileceği mitinin, çöküşünü gördük. Bu sürecin bir devrimle mi yoksa yokoluşla mı sonuçlanacağı büyük oranda, devrimcilerin toplumsal bilinci ne kadar genişletebileceğine, “sol”dan ve sağdan gelen otoriter ideolojilere karşı devrimci gelişimin kendiliğindenliğini ne ölçüde koruyabileceklerine bağlıdır.

New York
Ekim 1967 - Aralık 1968

27. Yukarıdaki satırlar 1966’da yazıldı. O günden sonra, Mayıs-Haziran devrimi süresince Paris’in sokaklarında çeşitli sloganlarla karşılaştık: “Hayalgücü iktidara”, “Arzularımı gerçek olarak alıyorum, çünkü arzularımdaki gerçekliğe inanıyorum”, “Asla çalışma”, “Ne kadar sevişirsem, devrim yapmayı o kadar çok istiyorum”, “Ölüm olmadan yaşam”, “Daha çok tüketen daha az yaşar”, “Kültür hayatın tersidir”, “Kimse mutluluğu satın almaz, onu çalar”, “Toplum etçil bir çiçektir”. Bunlar slogan değil, yaşam ve arzu için bir programdır.

EKOLOJİ VE DEVRİMCİ DÜŞÜNCE

Rönesanstan beri neredeyse her dönem, devrimci düşüncenin gelişimi, çoğu kez bir düşünce okuluyla çakışacak şekilde, bilimin bir branşından yoğun bir şekilde etkilenmiştir.

Kopernik ve Galileo'nun zamanında astroloji, hurafelere gömülmüş olan Orta Çağ düşüncesini, eleştirel rasyonalizm, açık natüralizm ve hümanizm görüşüne taşıyan kapsamlı bir harekete yardım etmiştir. Fransız Devrimi'yle taçlanan Aydınlanma çağı zamanında, bu özgürleştirici hareket mekanik ve matematikte yaşanan gelişmelerle desteklenmiştir. Biyoloji ve antropolojideki evrimci teoriler, Marx'ın politik ekonomiye ve Freud'un psikolojiye yaptığı katkılar, Viktorya dönemini temelden sarsmıştır.

Kendi çağımızda, bir zamanlar özgürleştirici olan bu bilimlerin yerleşik düzen tarafından ehlileştirildiğini gördük. Dahası, bilimin kendisini insanın düşünce süreçleri ve fiziki varlığı üzerinde bir kontrol aracı olarak ele almaya başladık. Bilime ve bilimsel yönetime yönelik bu inançsızlık gerekçesiz de değildir. Abraham Maslow'un gözlemine göre, "bir çok hassas insan, özellikle de sanatçılar, bilimin lekeleyen ve iç karartan bir şey olduğu; şeyleri birleştirmek yerine dağıttığı, bu anlamda da yaratmak yerine yok ettiği konusunda çekincelere sahiptir."²⁸ Muhtemelen aynı öneme sahip başka bir şey de, modern bilimin eleştirel keskinliğini yitirmiş olmasıdır. Maksudı

28. Abraham H. Maslow, *Toward a Psychology of Being* (New York: Van Nostrand, 1962), s.f viii.

çoğunlukla araçsal veya fonksiyonel olmak üzere, bilimin farklı branşları, bir zamanlar insanın zincirlerini kırmaya uğraşırken, şimdilerde bu zincirleri daimileştirmek ve parlatmakla uğraşıyor. Felsefe bile araçsalcılığa boyun eğdi ve mantıksal düzenekler yığını olmaktan daha fazlası değil; devrimcinin yerine bilgisayara hizmet ediyor.

Yine de, geleneksel bilimler ve felsefelerin özgürleştirici itibarını kurtaracak ve hatta aşabilecek yalnızca bir bilim bulunuyor. Bu bilim, oldukça esnek biçimde “ekoloji” olarak anılıyor — Haeckel’in bir yüzyıl önce “hayvanların kendi inorganik ve organik çevreleriyle kurdukları tüm ilişkileri araştırmayı” ifade etmek üzere türettiği bir terim.²⁹ İlk bakışta, Haeckel’in terimi son derece masumdur; ekoloji, güç bela biyolojik bilimlerden biri olarak algılanır, gıda zincirlerine ve hayvan popülasyonlarının istatistiğine odaklanan saha çalışanlarının bir biyometriğine indirgenir. Amerika Tabipler Birliği’nin hassasiyetlerine neredeyse hiç dokunmayan bir sağlık ekolojisi vardır, yahut New York Kent Planlama Komisyonu’nun iyi tasarlanmış kavramlarıyla örtüşen bir toplumsal ekoloji kavramı mevcuttur.

Daha geniş biçimde kavrandığında, ekoloji doğanın dengesiyle uğraşır. İnsan doğaya dahil edildiği ölçüde, bilim insanla doğanın uyumuyla ilgilenir. Ekolojik bir bakış açısının güçlü çıkarımlara sahip olmasının sebebi, ekolojinin içkin bir eleştirel bilim olmasından kaynaklanmıyor—ki bu eleştirelilik, politik ekonominin en radikal sistemlerinin ulaşmayı başaramadığı bir düzeydir— aynı zamanda bütünleyici ve yeniden inşa edici bir bilim olmasından kaynaklanıyor. Ekolojinin bu bütünleyici ve yeniden kurucu boyutları, tüm çıkarımları boyunca ilerlendiğinde, bizi toplumsal düşüncenin anarşik düzlemine götürmektedir. Çünkü, son tahlilde, kendi doğal çevresiyle uyumlu bir şekilde yaşayan insan toplulukları yaratılmadan, insanın doğayla uyumlu bir yaşama ulaşması mümkün değildir.

29. Aktaran: Angus M. Woodbury, *Principles of General Ecology* (New York: Blackiston, 1954), sf. 4.

Ekolojinin Eleştirel Doğası

Genel bilimsel yumuşaklık çağında, ekolojinin özgün niteliği olan eleştirel keskinliği, bu bilimin konu ettiği şeyden —tam da etkinlik alanından— gelmektedir. Ekolojinin uğraştığı meseleler, insanın ve gezegenin varlığını sürdürmesine dair meseleleri sorgulamadan ele alınmaları ve çözümleri mümkün olmayan meselelerdir. Dolayısıyla, ekolojinin eleştirel keskinliği — bilimin en devrimci çağında kutsanmış olduğu— insan aklının gücünden pek de kaynaklanmamaktadır; daha yüksek bir güçten, doğanın egemenliğinden kaynaklanmaktadır. Kitle medyasının sahiplerinin tartıştığı üzere insanlar, yahut mühendislerin savunduğu üzere doğanın bileşenleri, belki manipüle edilebilir; ancak, ekoloji açıkça göstermektedir ki, doğal dünyanın —doğayı bütün boyutları, çevrimleri ve karşılıklı ilişkileriyle ele aldığımızda— *bütünü*, insanın gezegen üzerinde efendilik yapabileceğine dair tüm sanısını geçersiz kılmaktadır. Bir zamanlar başarılı tarımsal faaliyetlere veya zengin faunaya sahip bir alan olan Akdeniz'in büyük çölleri, insanın parazitliği karşısında doğanın intikamının tarihsel kanıtıdır.

Sanayi Devrimi'nden, özellikle de 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren insanın doğa üzerinde yarattığı tahribatın —ve doğanın intikamının— düzeyiyle tarihteki hiç bir örnek boy ölçüşemez. Antik çağda insanın asalaklığı özünde yerel ölçekliydi; bunlar, insanın yıkıcılık potansiyelinin kusursuz örneklerinden başka bir şey değildi. Çoğu zaman, bir bölgenin doğal ekolojisinde hatırı sayılır iyileşmelerle telafi edildiler. Örneğin, Avrupa köylüleri yüzyıllar boyunca toprağı enfes bir şekilde işlemiş, İnkâ çiftçileri Kolomb dönemi öncesinde Ant Dağları'nı teraslamayı başarmışlardır.

Modern insanın çevreyi yağmalaması, tıpkı emperyalizmi gibi küresel ölçektedir. Hatta, bir kaç yıl önce Van Allen Kuşağı'ndaki karışıklıklara bakıldığında, gezegenin ötesine de taşmaktadır. Bugün, insanın asalaklığı bir bölgeden daha çok, atmosferi, iklimi, su kaynaklarını, toprağı, flora ve faunayı bozmaktadır: doğanın en temel çevrimlerinin neredeyse hepsini bozmakta ve dünya ölçeğinde çevresel istikrarı tehdit etmektedir.

Modern insanın bu yıkıcı rolünün nasıl bir kapsama sahip olduğuna örnek verecek olursak; fosil yakıtların (kömür ve petrol)

yakılması sonucunda atmosfere yıllık 600 milyon ton karbon dioksit eklendiği öngörülmektedir. Bu rakam, mevcut atmosfer kütesinin %3'ü civarındadır —ve tabi söylemem gerekir ki bu rakam içerisinde hesaplanamaz olan toksik atıkların miktarı bulunmuyor. Sanayi Devrimi'nden beri atmosferdeki karbon dioksit miktarı, geçmişin daha sabit düzeylerine nazaran %25 oranında artmıştır. Epey geçerli teorik zeminlere dayanarak söylenebilir ki, bu karbon dioksit örtüsünün büyümesiyle yerden yükselen ısı tutulacak, bu durum sonuç olarak daha yıkıcı fırtına örüntülerine, buzulların erimesine, deniz seviyesinin yükselmesine, ve geniş toprakları su basmasına yol açacaktır. Sel baskınlarından çok daha farklı olan bu sonuçlar, karbon dioksitin diğer atmosfer gazlarına göre değişen oranının, insanın doğanın dengesi üzerinde yarattığı etkiye dair bir uyarı olduğunu göstermektedir.

Kendini daha hızlı gösteren başka bir ekolojik mesele, dünyanın su yollarının insan tarafından yaygın bir şekilde kirlenmesidir. Burada kastedilen, insanın nehir veya göl gibi mevcut bir kaynağı —yüzyıllardır yaptığı gibi— kirlenmesi değil, su kirliliğinin son iki yüzyılda ulaştığı boyuttur. ABD'nin neredeyse tüm yüzey suları kirlenmiş durumda. Amerika su yolları, kentsel lağım sisteminin genişlemesi sebebiyle, bayağı açık lağım olarak nitelenebilmektedir. Bunlara nehir veya göl demek, edebi kalam olur. Daha önemlisi, yeraltı sularının büyük bölümü içilemeyecek ölçüde kirlenmiş, banliyö bölgelerinde kaynakların kirlenmesine bağlı olarak bir takım yerel hepatit salgınları gözlenmiştir. Yüzey suları kirliliğinin aksine, yeraltı veya yüzeyaltı sularının kirliliğini tasfiye etmek oldukça zordur ve kirliliğin kaynağı ortadan kalktıktan onlarca yıl sonra bile kirlenme belirtileri görülür.

Yaygın dağıtımı olan bir dergide yayınlanmış olan bir makale, Birleşik Devletler'in kirlenen su yollarını gayet yerinde bir şekilde "Ölen Sularımız" olarak tarif etmiştir. ABD'deki su kirliliği sorununun çaresiz, apokaliptik biçimde tarif edilmesi dünya ölçeğine de uygulanabilir. Dünyanın suları, kelimenin tam anlamıyla ölmektedir. Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın nehir ve gölleri, uzun zamandır hor kullanılan, sanayileşmiş kıtalardaki yaşamsal araçlar olan su yolları,

muazzam kirlenme sebebiyle tahrip olmaktadır. (Burada yalnızca denizin tüm flora ve faunasına ulaşabilen nükleer bomba testlerinden ve nükleer santrallerden kaynaklanan radyoaktif kirlilikten söz etmiyorum; petrol sızıntıları ve dizel yakıtların tahliyesi de büyük kirlilik problemlerine yol açmakta, her sene çok büyük oranlarda deniz yaşamının içine yayılmaktadır.)

Bu türden aktarımlar, biyosferin neredeyse tüm parçaları için tekrarlanabilir. Dünyanın her kıtasında, verimli topraklarda her yıl yaşanan kayıp; önemli kentsel alanlarda yaşanan ölümcül hava kirliliği; radyoaktif izotoplar ve kurşun gibi toksik maddelerin dünya çapında yayılması; pestisit küspeleri ve gıda katkı maddeleriyle insanın doğrudan temas ettiği çevrenin —denilebilir ki, yemek masasının— kimyasallaşması üzerine sayfalarca yazılabilir. Bir yapbozun parçalarını birleştirircesine, çevreye yönelik bu aşağılama, insanın dünya üzerindeki uzun tarihi boyunca görülmemiş bir tahribat örneği oluşturmaktadır.

Açık ki insan, konuğu olduğu doğal dünyayı ve nihayetinde kendi kendini yok etmekle tehdit eden, hayli yıkıcı bir parazit olarak tariflenebilir. Ancak, ekolojide “parazit” ifadesi bir soruya cevap olarak söylenmez, kendisi bir soru olarak ortaya konur. Ekolojistler bilir ki böylesi yıkıcı bir parazitsel durum genellikle bir ekolojik durumun bozulduğunu göstermektedir; hatta, belirli bir koşullar grubunda hayli yıkıcı olan bir çok tür başka bir koşullar grubunda fazlasıyla işlevli olabilir. Ekolojiye büyük oranda eleştirel bir rol atfeden şey de insanın yıkıcı becerilerinden gelen sorudur: insanı yıkıcı bir parazite dönüştüren bozulma nedir? Doğanın büyük ölçekli dengesizliği yanında insanın kendi varlığını tehdit etmesiyle sonuçlanan parazitlik biçimini üreten şey nedir?

İnsan yalnızca doğada dengesizlikler yaratmadı; daha temelde, başka insanlarla ilişkilerinde ve toplumun temelinde de dengesizlikler yarattı. İnsanın doğal dünyada yarattığı dengesizlikler, toplumsal dünyada yarattığı dengesizliklerden kaynaklanmaktadır. Bundan yüzyıl önce, hava ve su kirliliğinin sebebinin, sanayi baronları ve bürokratların kişisel etkinlikleri olduğunu düşünmek mümkündü. Bugün, bu ahlaki açıklama apaçık bir şekilde, fazlaca basitleştirme

olur. Burjuva girişimcilerin çoğunun, kamunun hâlâ görmezden geldiği bir yaklaşımla davrandığı su götürmez bir gerçektir: kirlenme sorununa enerji, otomobil ve metal şirketlerinin yaklaşımlarının tanıklık ettiği gibi. Ancak daha büyük bir sorun, bu şirketlere sahip olanların yaklaşımlarından ziyade, sahip oldukları şirketlerin büyüklükleridir —kocaman büyüklükleri, belirli bölgelerdeki yerleşmeleri, bir topluluğa veya su yoluna istinaden yoğunlukları, su ve hammadde gereksinimleri, ulusal işbölümünde oynadıkları roller.

Bugün gördüğümüz şey toplumsal ekolojide yaşanan bir krizdir. Modern toplum, özellikle de ABD ve Avrupa'dan bildiğimiz biçimleri, yoğun kent kuşakları, hayli endüstriyelleşmiş tarım, ve ikisini de kaplayan, şişkin, bürokratikleşmiş, anonim bir devlet aparatı olarak örgütlenmiştir. Eğer tüm ahlaki düşüncelerimizi bir kenara koyup bu toplumun fiziksel yapısını değerlendirecek olursak, çözmek zorunda olduğumuz inanılmaz mantıksal sorunlar —ulaşım, yoğunluk, (hammaddelerin, işlenmiş metallerin ve gıda ürünlerinin) tedariki, ekonomik ve politik örgütlenme, sanayi konumu ve dahası— bize tesir etmek zorundadır. Böylesi kentleşmiş ve merkezileşmiş toplumların herhangi bir kıtaya yüklediği ağırlık inanılmazdır.

Çeşitlilik ve Sadelik

Sorun daha da derinleşiyor. İnsanın doğayı tahakküm altına alması gerektiği fikri, doğrudan insanın insanı tahakküm altına almasından kaynaklanıyor. Patriarkal aile, insanlığın çekirdek ilişkilerine tahakküm tohumlarını ekmiş; antik dünyadaki klasik ruh ve gerçeklik —hatta, akıl ve emek— ayrımı onu geliştirmiş; Hristiyanlığın anti-doğalcı önyargısı büyümesini sağlamıştır. Ancak, gerek feodal gerek köylü topluluklarının organik ilişkileri ne zaman piyasa ilişkileri içinde çözülmüştür, o zaman gezegenin kendisi de sömürülecek bir kaynağa indirgenmiştir. Bu çağlar boyu süren eğilim en yaygın gelişimini modern kapitalizmde bulur. Burjuva toplumu, içkin yarışmacı doğasına bağlı olarak, yalnızca insanları karşı karşıya getirmekle kalmaz, aynı zamanda insanlığın çoğunluğunu da doğal dünyanın karşısına diker. Nasıl ki insanlar metalara dönüşür, doğanın bütün boyutları da bir metaya, imalat yapılacak, ahlaksızca satılacak bir

kaynağa dönüştürülür. Liberal kelim, bu süreci açıklarken “büyüme”, “sanayi toplumu” ve “kentsel karmaşa” terimlerini kullanır. Hangi lügat kullanırsa kullanılsın, bu olgunun kökeninde insanın insan tarafından tahakküm altına alınması vardır.

“Tüketici toplumu” ifadesi, mevcut toplumsal düzenin “sanayi toplumu” olarak tarif edilmesini tamamlıyor. Tamamen gereksiz metalara yönelik kamusal talep oluşturmak için insanların ihtiyaçları kitle medyasının istediği kılıfa göre dikiliyor ve bu metaların her biri, önceden belirlenmiş bir süre çalıştıktan sonra bozulmak üzere tasarlanıyor. İnsan ruhunun piyasa tarafından talan edilmesiyle dünyanın sermaye tarafından talan edilmesi birbirine benziyor. (Liberal özdeşleştirme, ekolojik krizin toplumsal dayanağını etkisizleştiren bir metaforudur.)

Nüfus büyümesi üzerine mevcut yaygaraya rağmen, ekolojik krize dair stratejik oranlar Hindistan nüfusunun büyüme oranlarına değil, dünya mallarının yarısından fazlasını üreten Birleşik Devletler’in üretim oranlarına dayanır. Burada, liberal kelim “varsıllık” kelimesini kullanarak, “atık” gibi duygusuz bir kelimenin eleştirel dayanaklarını gizliyor. Sanayi kapasitesinin dokuzda birini savaş üretimine adanmış ABD, kelimenin gerçek manasında dünyanın üzerine çıkıp onu çiğniyor ve insanın hayatta kalması için elzem olan ekolojik bağlantıları parçalıyor. Eğer mevcut sanayi projeksiyonlarının geçerliliği kanıtlanırsa, çoğunlukla nükleer yakıtlar ve kömüre dayanan elektrik enerjisi üretiminin yüzyılın kalan 30 yılı içerisinde beş katına çıkacağına tanık olacağız. Radyoaktif atıkların ve diğer atık maddelerin bu artışla beraber dünyanın doğal ekolojisi üzerine nasıl bir yük oluşturacağını tarif etmeye gerek yok sanırım.

Daha kısa dönemli baksak da, sorun daha az huzursuzluk vermiyor. Önümüzdeki beş yıl içerisinde kereste üretimi toplam %20; kerestenin çıktısı olan kâğıt yılda %5; katlanır kutular yıllık %3; (belediye atıklarının %1-2 oranını oluşturmakta olan) plastiklerse yılda %7 oranında artabilir. Birarada düşünüldüğünde çevreyi en çok kirletenler bu sanayilerdir. Kelimenin gerçek manasında duygusuz olan modern sanayi etkinliğinin doğasına en iyi örnek, 1960’ta 54 milyar olan depozitolu (ve çok kullanımlık) bira şişelerinin sayısının günü-

müzde 26 milyara düşmesidir. Bunların yerini, “geri dönüşsüz” şişeler (aynı zaman aralığında 8’den 21 milyara çıkmıştır) ve teneke kutular (38’den 53 milyara) almıştır. “Geri dönüşsüz” şişeler ve teneke kutular, elbette, katı atığın imhasında muazzam sorunlar yaratmaktadır. Mineraller yığını olarak düşünülen gezegen, çöp çıkıtısında bu akılsızca artışı destekleyebilir. Karmaşık bir yaşam ağı olarak düşünülen gezegense, elbette bunu yapamaz. Tek bir soru vardır: acaba gezegen bu yağmayı; insanlığın bu mevcut yıkıcı toplumsal sistemi hümanist, ekolojik bir toplumla değıştirene kadar kaldıracabilecek mi?

Ekolojistlerin, sıklıkla ve alaycı bir şekilde, doğanın ekolojik kırılma noktasının — insanı çökerteceğı nokta— ne olduğunu, bilimsel bir netlikle cevaplaması bekleniyor. Bu soru, bir psikiyatriste, nevrozlu birinin psikozunun hangi belirgin noktada işlevsiz olacağının sorulmasıyla eşdeğer. Böyle bir cevap hiç bir zaman var olmadı. Lakin ekolojist, insanın doğal dünyayla ayrışmasının sonucu olarak takip eder görüldüğü yollara dair, stratejik bir kavrayış sunabilir.

Ekolojik bakış açısına göre, insan yaşadığı çevreyi tehlikeli bir şekilde aşırı basitleştirmektedir. Modern kent, sentetiğın doğala, inorganığın (beton, metaller ve cam) organiğı, çiğ ve dizginsiz uyarıcıların renkli ve geniş uyarıcılar üzerindeki gerici saldırısıdır. Dünyanın sanayileşmiş bölgelerinde gelişmekte olan büyük kentsel kuşaklar, yalnızca göze ve kulağı fena halde saldırgan görünmez, ayrıca bunlar kronik olarak dumanlı sisle çevrelenmiş, gürültülü, tamamen izdihamla yoğrulmuş durumdadır.

İnsanın çevresini basitleştirmesinin, bu durumu giderek daha çok dizginsizce ve çiğce sıvalamasının kültürel ve fiziksel boyutları bulunur. Kentte yaşayan büyük kitleleri manipüle etme —ulaşım, beslenme, çalışma, eğitim ve bir şekilde bu yoğunlaşmış milyonlarca insanı eğlendirme—ihtiyacı, sivil ve toplumsal standartların önemli ölçüde düşmesine sebep oldu. İnsan ilişkilerine dair —totaliter, merkezietçi ve sıkı kontrole yönelmiş— kitle kavramsallaştırması, geçmişin daha çok bireye ait olduğu düşünülen kavramlarını baskılama eğiliminde. Toplumsal yönetimin bürokratik teknikleri, hümanist yaklaşımları baskılama eğiliminde. Kendiliğinden, yaratıcı ve özgün olan ne varsa, standartlaştırılmış, düzenlenmiş ve kitlesel-

leştirilmiş olanla sınırlanıyor. Yüzü olmayan, kişiliksiz bir toplumsal aparat, bireysel alanı sürekli daraltarak sınırlandırıyor. Özgün kişisel niteliklere dair herhangi bir tanınma, artan bir şekilde, kitlenin en düşük ortak paydasının manipülasyonu ile kuşatılıyor. Kişilerin biricikliğine, ifade özgürlüğüne ve kültürel çeşitliliğine vurgu yapan kıymetli, bireyselleşmiş ve niteliksel yaklaşım karşısında, sanki bir arı kovaniyle ilgilenirmişçesine niceliksel, istatistiki yaklaşım üstün geliyor.

Çevrenin bu gerici basitleştirilmesinin aynısı modern tarımda da yaşanmaktadır.³⁰ Modern kentlerde yaşayan manipüle edilmiş insanlar doyurulmalıdır; bunun için endüstriyel tarım genişlemelidir. Besin bitkileri, daha yüksek mekanizasyonun önünü açacak şekilde yetiştirilmelidir —buradaki amaç, insana yüklenen zahmeti azaltmak değil, üretkenliği ve verimi arttırmak, yatırımları maksimuma çıkarmak ve biyosferi sömürmek olmalıdır. Bundan dolayı toprak, düz bir ovaya —dilerseniz, bir fabrikaya— indirgenmeli, yüzeydeki doğal çeşitlilik olabildiğince yok edilmelidir. Bitki yetiştirmek, gıda-işleme fabrikalarının takvimlerine sıkıca uydurulmalıdır. Sürme, gübreleme, ekim ve hasat kitlesel ölçekte yapılmalı, sıklıkla bölgenin doğal ekolojisi ihmal edilmelidir. Geniş ölçekli topraklarda —yalnızca mekanizasyona değil, aynı zamanda zararlı istilasına yol açan bir tarım yöntemi olarak— tek tip ürün yetiştirilmelidir. Tek ürün, zararlı türlerin yetişmesi için ideal ortamı sağlar. Son olarak, böcekler, yabancı otlar ve bitki hastalıklarının yarattığı sorunları çözmek, üretimi düzenlemek ve toprağın sömürsünü maksimuma çıkarmak için kimyasal girdiler savurgan bir şekilde kullanılmalıdır. Modern tarımın sembolü orak (veya bu bağlamda, traktör) değildir; uçaktır. Modern gıda yetiştiricisi —üretim yaptığı toprağın özgün nitelikleriyle yakın ilişki kurması beklenen— köylü, küçük toprak

30. Bu soruna dair bir kavrayış için okuyucu Charles S. 'Elton'un *The Ecology of Invasions by Animals and Plants* (New York: Wiley, 1958), Edward Hyams'ın *Soil and Civilisation* (London: Thames and Hudson, 1952), Murray Bookchin'in [Lewis Herber takma adıyla] *Our Synthetic Environment* (New York: Knopf, 1962), ve Rachel Carson'un *Silent Spring* [*Sessiz Bahar*] (Houghton Mifflin; Boston, 1962) kitaplarına bakabilir. Sonuncusu, pestisitlere karşı bir savunma olarak değil, ekolojik çeşitliliğe dair bir savunma olarak okunmalıdır.

sahibi çiftçi, hatta tarım uzmanı bile değildir; toprağı salt bir kaynak, canlı olmayan bir ham madde gibi gören pilot veya kimyacıdır.

Basitleştirme süreci hâlâ abartılmış ölçüde bölgesel (hatta, ulusal) bir işbölümüyle yürütülmektedir. Gezegenin büyük alanları özgün sanayi işlerine daha çok ayrılmakta veya hammadde depoları olarak kullanılmaya indirgenmektedir. Diğer alanlarsa kentsel nüfus alanları olarak, çoğunlukla alışveriş ve ticaret alanlarına dönüştürülmektedir. Kentler ve bölgeler (esasinda, ülkeler ve kıtalar) özel ürünlerle özdeşleştirilmektedir —Pittsburgh, Cleveland ve Youngstown metalle, New York finansla, Bolivya kalayla, Arabistan petrolle, Avrupa ve ABD sanayi ürünleriyle, dünyanın geri kalanıysa başka türlü hammaddeler veya başka ürünlerle özdeşleşmiştir. Bir kıtanın bölgelerini oluşturan karmaşık ekosistemler, bütün bir ülkenin örgütlenmesi tarafından, her biri küresel ölçekli endüstriyel bant sisteminin bir ara durağı olan, iktisadi açıdan rasyonalize edilmiş varlıklara dönüştürülmüştür. Tıpkı ABD'nin Doğu kıyılarının alt bölgeler ve bungalovlara yenik düştüğü gibi, kırsal bölgenin en çekici kısımlarının beton mikserine yenik düşmesi yakındır. Doğal güzelliklerden geriye kalan ne varsa karavan grupları, çadır kondular, manzaralı otoyollar, moteller, gıda satıcıları ve motorlu teknelerin yağ tabakasıyla bayağılaşacaktır.

Mesele şu ki, insan organik evrim sürecinin yaptığı işi yıkıyor. Beton, metal ve camdan oluşan geniş kentsel yığıntılar, doğal dünyada var olan yerel farklılıkların oluşturduğu karmaşık, zarif bir şekilde örgütlenmiş ekosistemleri bozarak —yani kısaca, hayli karmaşık, organik bir çevreyi basitleştirilmiş, inorganik bir çevreyle değiştirerek— insanlığı binyıllardır desteklemiş olan biyotik piramidi söküme uğratmaktadır. Tüm ileri düzey canlıların bağlı olduğu karmaşık ekolojik ilişkileri daha basit ilişkilerle değiştiren insan, biyosferi yalnızca basit yaşam formlarını destekleyebilecek bir düzeye, geriye doğru durmadan götürmektedir. Evrimsel sürecin bu geriye dönüşü devam ederse, daha yüksek yaşam biçimlerinin geri dönülmez bir şekilde yok olacağı ve dünyanın insanın kendisini bile destekleyemeyecek hale geleceğini varsaymak hiç de hayalcilik değildir.

Ekolojinin eleştirel keskinliği, bütün bilimlerden yalnızca kendisinin bu dehşet mesajı insanlığa sunmasından gelmiyor; aynı

zamanda bu mesajı yeni bir toplumsal boyut içinde sunmasından geliyor. Ekolojik bakış açısına göre organik evrimin geriye sarması kentle kırsal, devletle topluluğun, sanayiyle hayvancılığın, kitlesel imalatla zanaatkarlığın, merkeziyetçilikle bölgecilğin, bürokratik ölçekle insan ölçeğinin arasındaki sarsıcı çelişkilerden kaynaklanmaktadır.

Ekolojinin Yeniden İnşa Eden Doğası

Şimdiye kadar, kentleşme, merkezileşme, bürokratik büyüme ve devletleşmenin yarattığı çelişkileri çözme girişimleri “ilerleme”ye boşuna bir karşı-yönelim olarak görülüyordu —hayali ve gerici olarak görülerek kaale alınmıyordu bu karşı-yönelişler. Anarşistlerse ıssız hayalciler, toplumun dışına itilmişler, köylü yaşantısına veya Ortaçağ komünlerine nostaljiyle bakan kişiler olarak değerlendiriliyordu. Anarşistlerin doğayla ve —otorite tarafından dizginlenmemiş, kendiliğinden— bireylerin ihtiyaçlarıyla uyumlu merkezi-olmayan bir toplum ve hümanist bir topluluk arzuları bir romantizmin, sınıfdışı zanaatkarın veya “uyumsuz” entelektüelin tepkisi olarak görülüyordu. Merkezileşme ve devletleşmeye karşı tutumunun ikna edici yönleri daha azdı, çünkü daha çok etik değerlendirmelere —insanın ne olduğuna değil, ne olabileceğine dair ütöpik, görünüşte “gerçekçi olmayan” kavramlara— dayanıyordu. Bu tepkilere cevaben, anarşistlerin rakipleri —liberaller, sağcılar ve otoriter “solcular”— kendilerini tarihsel gerçekliğin sözcüsü olarak düşünüyor, devletçi ve merkeziyetçi kavramlarının nesnel, pratik dünya içine köklendiğini öne sürüyorlardı.

Zaman, düşüncelerin çatışmasına karşı pek nazik değildir. Bir kaç yıl öncesinde özgürlükçü olan ve olmayan görüşlerin geçerli olup olmadıkları bir yana, tarihsel gelişme anarşist düşünce karşısında geliştirilen bütün itirazların bugün anlamsız olduğunu açığa çıkardı. Modern kent ve devlet, Sanayi Devrimi’nin devasa kömür-demir teknolojisi, sonraki, daha akılcı seri üretim sistemleri ve emeğin üretim bandı sistemleriyle örgütlenmesi, ulusal merkezileşme, devlet ve bürokratik aparatı —hepsi sınırlarına ulaştı. Bunlar geçmişte ilerici veya özgürlükçü roller oynadıysa da, artık tamamen gerici ve baskıcı hale geldiler. Bunlar yalnızca insan ruhunu tahrip ettikleri veya topluluğun tüm bağlılığını, dayanışmasını ve etik-kültürel standartlarını tükettiği için gerici değil,

aynı zamanda ekolojik bakış açısına göre de gericiler. Çünkü yalnızca insan ruhunun ve insan topluluklarının altını oymuyor, aynı zamanda gezegenin ve gezegende yaşayan tüm canlıların yaşayabilirliğini de ortadan kaldırıyorlar.

Dengeli bir topluluk, yüz-yüze demokrasi, insancıl teknoloji ve merkezi-olmayan toplum gibi — zengin özgürlükçü— anarşist kavramları güçlü bir şekilde savunmak bugün sadece arzuya bağlı değil, aynı zamanda bir zorunluluktur. Bu kavramlar salt insan geleceğinin büyük tasavvuruna ait değiller; aynı zamanda, insanın bugün hayatta kalmasının önkoşullarını oluşturmaktalar. Toplumsal gelişim süreci bu kavramları etik, öznel boyutlardan çıkararak pratik, nesnel boyutlara taşımıştır. Bir zamanlar kullanışsız olarak değerlendirilen bu kavramlar artık son derece kullanışlı hale gelmişlerdir. Bir zamanlar kullanışlı ve nesnel olduğu düşünülen kavramlarsa, insanın dopdolu, dizginsiz bir varoluş yönünde gelişimi açısından son derece kullanışsız ve alakasız olarak ele alınıyor. Eğer ki topluluğa, yüz yüze demokrasiye, insancıl-özgürleştirici teknolojiye ve ademi-merkeziyete yönelik talepleri mevcut gidişat karşısında birer tepki —bugün mevcut olanı “kabul”e karşı güçlü bir “red”— olarak algılasak, anarşist toplumun gerçekleşmesini zorlayıcı, nesnel bir savunma geliştirilebilir.

Bana kalırsa, genel mevcut gidişata dair reddiye, sezgisel anarşizmin bugün gençlik arasında patlayarak yayılmasına bakılarak açıklanabilir. Gençlerin doğaya sevgisi, kentsel çevremiz ve onun adı ürünlerinin yüksek sentetik niteliğine karşı bir reaksiyondur. Kıyafetlerinin ve davranışlarının formalitelere uymaması, modern kurumsallaşmış yaşamın biçimselleşmiş, standartlaşmış doğasına bir tepkidir. Doğrudan eyleme yatkınlıkları, toplumun bürokratikleşmesine ve merkezileşmesine bir tepkidir. Okulu bırakma, zahmetten ve çetin işlerden kaçınma eğilimleri, fabrika, ofis ve üniversitelerde modern kitle imalatı tarafından beslenen akılsız sanayi rutinine duydukları öfkedendir. Kendi basit biçimlerinde aşırı bireyselleşmeleri, toplumsal yaşamın *de facto* merkezleşmesi —kitle toplumundan bireysel geri çekilmedir.

Bazen nihilizme de varan bu statüko reddiyesini yaşamın etkili bir olumlamasına —hatta, hümanist bir toplum için yeniden kurucu bir imana— çevirme becerisi, ekolojinin en belirgin özelliğidir.

Ekolojinin yeniden kurucu mesajının özü “çeşitlilik” kelimesiyle özetlenebilir. Ekolojik bir bakış açısına göre doğada, toplumda, ve sonuç olarak davranışta sağlanacak denge ve uyum, mekanik bir standartlaşmayla değil, ama tam tersiyle, organik bir farklılaşmayla sağlanabilir. Bu mesaj ancak pratikte sınanarak anlaşılabilir.

Charles Elton’un “türlerin korunması” olarak adlandırdığı —ve biyolojiye, özellikle de tarıma uygulanan— ekolojik çeşitlilik ilkesini değerlendirelim. Çok sayıda inceleme —Lotka’nın ve Volterra’nın matematiksel modelleri, Bause’nin kontrollü ortamlarda tekgözeliler ve kenelerle yaptığı deneyler, ve geniş saha araştırmaları— hayvan ve bitki popülasyonlarında ılımlıdan zararlıya değişen oranlardaki dalgalanmanın, büyük ölçüde ekosistemde bulunan türlerin sayısına ve çevrede bulunan çeşitlilik düzeyine bağlı olduğunu açıkça göstermektedir. Av ve avcı çeşitliliği ne kadar yüksekse, popülasyon o kadar istikrarlıdır: çevrede flora ve fauna çeşitliliği ne kadar fazlaysa, ekolojik istikrarsızlık olasılığı o kadar az olur. İstikrar, türlerin ve çeşitlerin bir fonksiyonudur: eğer çevre basitleştirilmiş, hayvan ve bitki türleri azalmışsa, nüfus dalgalanması belirginleşir ve kontrolden çıkabilir hale gelir. Bu durum karşısında, bu canlılar zararlı oranlarına ulaşmaya çalışır.

Bir çok ekolojist zararlı kontrolü hususunda, canlılar arasında karşılıklı etkileşim yaratmaya daha çok izin verdiğimizde, böcek ilacı ve bitki öldürücü gibi zehirli kimyasalların tekrar tekrar kullanılmasından artık vazgeçebileceğimizi ifade eder. Doğanın kendi akışına; ekolojik durumu oluşturan, çeşitliliğe sahip biyolojik güçlere daha fazla alan bırakmalıyız. Robert L. Rudd, “Avrupalı böcek bilimi uzmanlarının artık tüm bitki-böcek topluluklarını yönetmekten söz ettiklerini” gözlemlemiştir. “Buna diril-ortamın (biocenosis) manipülasyonu”³¹ denmektedir. Diril-ortamsal çevre, çeşitliliğe da-

31. Rudd’un “manipülasyon” kelimesini kullanışı, bir ekolojik durumun basit mekanik terimlerle aktarılabilmesine dair yanlış bir etki yaratma eğilimindedir. Bu etki olmasın diye, bir ekolojik duruma dair bilginin ve bu bilginin pratik kullanımının iktidardan ziyade sezgiden kaynaklandığını vurgulamak isterim. Charles Elton, bir ekolojik durumun yönetim meselesini şöyle aktarır: “Dünyanın geleceği yönetil-melidir, ancak bu yönetim satranç oynamak gibi değil —daha ziyade bir tekneyi yönlendirmeye benzer.” *The Ecology of Invasions*, sf. 151.

yanmakta, karmaşık ve dinamikdir. Bireylerin sayısı sürekli değişse bile, tek bir tür hiç bir zaman zararlı bir orana ulaşamaz. Tek bir türün karmaşık bir ekosistemde yüksek bir nüfusa ulaşmasını sağlayan özel koşullar nadir olaylardır. Diril-ortamın veya ekosistemin yönetimi, onunla olduğu haliyle ilgilenmek, bizim amacımız haline gelmelidir.”³²

Halbuki, diril-ortamın anlamlı bir şekilde “manipülasyonu”, tarımın geniş ölçüde merkezlesmesini varsayar. Mümkün olan her yerde, endüstriyel tarım yerine toprağa ve tarımsal iyi bakıma yol verilmeli; fabrikanın yerini bahçecilik ve bostancılık almalıdır. Büyük ölçekli tarım ve mekanizasyonun kazandırdıklarından vazgeçelim demiyorum. Öne sürdüğüm şey, aslında toprağın eskiden olduğu gibi, bir bahçe gibi işlenmesi; florasının çeşitlendirilmesi ve özenli bakılması, bölgeye uygun faunayla ve ağaç koruyucularla dengelenmesi. Merkezlesme aynı zamanda tarımcının ve tarımın gelişmesi için de önemlidir. Ekolojik anlamda uygulanan gerçek gıda üretimi, tarımcının bitki yetiştirdiği toprağın tüm özellikleri ve alanın tüm incelikleriyle aşına olmasını varsayar. Toprağın fiziki coğrafyasına, yani —bitki, orman, mera gibi— toprak çeşitleri, mineral ve organik bileşenleri, mikro iklimine dair kapsamlı bilgisine sahip olması; ayrıca, yeni flora ve faunanın ürettiği etkileri devamlı inceliyor olması gerekir. Bir yandan tarımsal sürecin organik bir parçası haline gelirken, bir yandan da toprağın olanakları ve ihtiyaçlarına dair hassasiyetini geliştirmelidir. Tarımı böylesi bireysel ölçeğe, insani bir ölçeğe getirmeden, gıda üreticisinin bu türden yüksek hassasiyete ve bütünleşmeye ulaşmasını düşünmek zor. Gıda üretiminde ekolojik yaklaşımın taleplerini yerine getirmek için, tarım devasa endüstriyel çiftliklerden mütevazı ölçekteki birimlere doğru yeniden ölçeklendirilmelidir.

Aynı akıl yürütme enerji kaynaklarının rasyonel gelişimi için de uygulanabilir. Sanayi Devrimi insanın kullandığı enerjinin *niceliğini* arttırmıştır. Sanayi öncesi toplumların temelde hayvan ve insanın kas gücüne bağlı olduğu kesinlikle doğruysa da, Avrupa’nın bir çok

32. Robert L. Rudd, “Pesticides: The Real Peril,” *The Nation*, vol. 189 (1959), sf. 401.

bölgesinde karmaşık enerji modelleri gelişmiş, bunlar içerisinde rüzgar ve su enerjisiyle bazı yakıtlar (odun, yer tezeği, kömür, sebze nişastası ve hayvansal yağ) yer almıştır.

Sanayi Devrimi bu bölgesel enerji sistemlerine üstün geldi ve bunları büyük oranda ortadan kaldırarak yerlerine önce tek kaynaklı enerji sistemi (kömür), sonra çift kaynaklı (kömür ve petrol) enerji sistemi getirdi. Entegre enerji modelleri olarak bölgeler ortadan kalktı —hatta, çeşitlilik yoluyla *bütünleşme* kavramının izi silindi. Daha önce belirttiğim üzere, bir çok bölge maden alanına dönüştürülerek bir enerji kaynağının çıkarılmasına adanırken, başka bölgeler çoğunlukla bir kaç metanın üretildiği, yoğun sanayi bölgelerine dönüştürüldü. Gerçek bölgeciliğin bu şekilde bozulmasının hava ve su kirliliğinin üretilmesinde oynadığı rolü, kırdaki büyük alanları maruz bıraktığı zararı ve kıymetli hidrokarbon yakıtlarımızın tüketilmesi sonucu neyle karşılaşacağımızı tekrar etmeye gerek yok.

Elbette, nükleer yakıtlara dönebiliriz, ama nükleer santrallerin tek enerji kaynağımız olduğunu düşündüğümüzde, bunların yaratacağı ölümcül radyoaktif atıkların nasıl tasfiye edileceğini düşünmek tüyler ürpertici. Eninde sonunda, radyoaktif maddelere dayanan bir enerji sistemi —başta, gizli, sonraysa çok geniş ve aşıkarak yıkıcı bir şekilde— çevreyi kirletecektir. Bunların karşısında, enerji sorunumuzu çözmek için ekolojik ilkeler uygulayabiliriz. Eski bölgesel enerji modellerini yeniden kurmayı deneyebilir; rüzgar, su ve güneş enerjisinden faydalanan bileşik bir sistem kullanabiliriz. Geçmişte bilinenden çok daha gelişkin cihazlar bize yardımcı olacaktır. Güneş panelleri, rüzgar tribünleri ve hidroelektrik kaynaklar tek başlarına ele alındıklarında, enerji sorunlarımıza ve konvansiyonel yakıtların yarattığı ekolojik kirlenmeye çözüm olamazlar. Bunlar bir mozaik gibi birleştirildiğinde, bir bölgenin potansiyelleri üzerinden organik bir enerji sistemi olarak geliştirildiğinde, merkezsizleşmiş bir toplumun enerji ihtiyacını yeterli düzeyde karşılarlar. Güneşli enlemlerde, yakıtlardan çok güneş enerjisine sırtımızı dayayabiliriz. Atmosferik türbülanslarla anılan bir bölgede daha çok rüzgar aygıtları kullanabiliriz; ve uygun kıyı bölgelerinde veya iyi nehir ağlarının olduğu iç bölgelerde, enerjimizin büyük çoğunluğunu hidroelektrik

donanımlardan sağlayabiliriz. Her koşulda yanıcı olmayan, yanıcı olan ve nükleer yakıtların bir *mozaigini* kullanmalıyız. Burada işaret etmek istediğim nokta, bir bölgede enerji kaynaklarımızı çeşitlendirerek, onları ekolojik olarak dengeli bir modelde, rüzgar, güneş ve su enerjisini bir arada kullanarak bir topluluğun sınai ve evsel enerji kullanım ihtiyacını, zararlı yakıtları minimal düzeyde kullanmak suretiyle sağlayabileceğimiz. Nihayetinde, yakılmadan enerji sağlayan araçlarımızı öyle bir düzeye geliştirebiliriz ki, zararlı enerji kaynaklarını kullanmaktan vazgeçebiliriz.

Ancak, tarımda olduğu gibi enerji kaynaklarında da ekolojik ilkelerin uygulanması, geniş ölçekte toplumun merkezsizleşmesini ve gerçekten bölgeselliğe dayanan bir toplumsal örgütlenme kavramını gerektirmektedir. Geniş bir kenti idare etmek için çok büyük oranlarda kömür ve petrole ihtiyaç vardır. Halbuki güneş, rüzgar ve —büyük gelgit barajları dışında— gelgit enerjisi, bize küçük paketler halinde ulaşır; nadiren bir kaç bin kilovatsaat elektrikten fazlasını sağlar. Koca bir buhar tesisinin ürettiği enerjiyi, uçsuz bucaksız sıralarda güneş ışığı kolektörlerinden oluşan elektrik santralleri tasarlayarak üretebileceğimizi düşünmek zor. Benzer şekilde, Manhatttan Adası'nı aydınlatmaya yetecek kadar enerji üreten rüzgar tribünleri sürüsünü düşünmek de öyle. Haneler ve fabrikalar bir bölgede aşırı yoğunlaşmışsa, temiz enerji kaynaklarını kullanmaya vesile olacak aygıtlar basit oyuncaklar olarak kalacaktır; ancak, eğer kentsel topluluklar boyut itibariyle küçülür ve geniş alanlara yayılırsa, bu enerji aygıtlarının, sanayi uygarlığının bize sağlamış olduğu konforu sağlaması önünde herhangi bir engel bulunmaz. Güneş, rüzgar ve gelgit enerjisini verimli kullanabilmemiz için, büyük kentleri merkezsizleştirmek gerekiyor. Bir bölgenin karakteristiğine ve kaynaklarına uygun yeni bir topluluk biçimi, bugün ortaya çıkmakta olan yayılımcı kentsel kuşakların yerini almalıdır.

Elbette, merkezsizleşmenin nesnel gerekçeleri, tarım ve yanıcı enerji kaynaklarının yarattığı sorunları tartışmakla bitmiyor. Günümüzün hemen tüm “mantıklı” sorunları, merkezi olmayan çözümlerin gerekçesi olarak gösterilebilir. Ulaşım gibi sorunlu bir alandan örnek vereyim. Benzinle çalışan motorlu taşıtların zararlı etkileri —savur-

ganlıkları, kentsel hava kirliliğindeki rolleri, kent çehresinde yaratıkları gürültü kirliliği, dünyanın büyük kentlerinde ve otoyollarda her yıl sebep oldukları ölüm vakaları— üzerine çokça yazılmıştır. Kentleşme oranı hayli yüksek bir uygarlıkta, bu zararlı taşıtların yerine aküyle çalışan temiz, verimli, tamamen sessiz ve kesinlikle daha güvenli taşıtları geçirmenin hiç bir yararı olmaz. Bizim en iyi elektrikli araçlarımız, her 100 milde bir (-161 km —ÇN.) yeniden şarj edilebilmelidir— ki bu özellik onları büyük kentler için işlevsiz yapar. Küçük, merkezi olmayan bir toplulukta, kentsel ve bölgesel ulaşım bu elektrikli taşıtları kullanmak uygundur ve uzun mesafe ulaşım için tek raylı demir yolları yapılabilir.

Benzinle çalışan taşıtların kentsel hava kirliliğine ciddi oranda katkı sunduğu oldukça iyi bilinmekte olup, otomobilin daha kötü özelliklerini unutulmaya itecek “projelendirme”ye yönelik de güçlü bir hassasiyet var. Çağımızın kendi akıldışılıklarını çözmede karakteristik özelliği dalaveredir —zehirli benzin dumanı için art yakıcı, hastalık için antibiyotik, psikik sorunlar için sakinleştirici. Ancak, kentsel hava kirliliği sorunu dalavere yapmak için pek kolay bir lokma değildir; muhtemelen, inandığımızdan daha zordur. Temelde hava kirliliği nüfus yoğunluğundan —insanların küçük bir alanda aşırı yoğunlaşması— kaynaklanır. Milyonlarca insan, büyük bir kent içinde aşırı yoğunlaşmış bir şekilde, ister istemez yalnızca gündelik etkinliklerini yaparak ciddi *yere*l hava kirliliği üretirler. Ev ve sanayi işleri sebebiyle yakıt tüketirler; bina yapımaları veya yıkmaları gerekir (bu faaliyetlerde oluşan hava enkazı, kentsel hava kirliliğinin temel sebeplerinden biridir); çok büyük düzeyde atık tahliyesi yaparlar; lastik tekerlerle yolculuk yaparlar (lastiklerin ve yolların aşınmasıyla oluşan partiküller ciddi bir hava kirliliği kaynağıdır). Otomobillere ve enerji santrallerine, kirlilik kontrolü sağlayan türden cihazlar eklesen de, bu cihazların üreteceği sağlıklı kentsel hava büyük kentlerin gelecekteki gelişimleri tarafından etkisiz kılınacaktır.

Anarşizm, ademi-merkeziyetçi topluluklardan daha ötededir. Bunun olasılığını bir takım detaylarıyla tartıştıysam, bunu yapmamdaki amaç anarşist toplumun uzaktaki bir ideal olmadığını, ekolojik ilkelerin pratikte uygulanmasının ön koşulu olduğunu göstermekti.

Ekolojinin eleştirel mesajını özetleyecek olursak: doğal dünyadaki çeşitliliği yok edersek, onun birliğini ve bütünlüğünü kıymetsizleştiririz; doğal uyumu ve sonsuz dengeyi sağlayan güçleri ortadan kaldırırız; ve daha önemlisi, doğal dünyaya mutlak bozulmayı soktuğumuzda, gelişkin yaşam biçimleri için uyumsuz bir çevreye dönüştürmüş oluruz. Ekolojinin yeniden kurucu mesajını özetlemek gerekirse: doğal dünyanın birliğini ve istikrarını geliştirmek istiyorsak, uyumu sağlamak istiyorsak, türleri korumalı ve yaygınlaştırmalıyız. Elbette, türülük için türülük, manasız bir amaçtır. Doğada türülük kendiliğinden oluşur. Yeni bir türün kapasitesi, iklimin şiddetiyle, avcılarla mücadele etme becerisiyle, ekolojik konumunu tesis etme ve genişletme kapasitesiyle test edilir. *Ama, çevrede kendi konumunu genişletmeyi başarmış olan türler aynı zamanda ekolojik durumu da bir bütün olarak genişletir.* E. A. Gutkind'in cümlesini ödünç alacak olursak, bu türler kendileri için ve dengeli bir ilişkiye girmiş olduğu diğer türler için "çevreyi genişletir."³³

Peki bu kavramlar sosyal teoriye nasıl uygulanır? Bir çok okuyucu için, zannediyorum ki, insan ne kadar doğanın parçasıysa, genişleyen doğal çevre toplumsal gelişmenin temellerini de genişletecektir, demek yeterli olacaktır. Ancak bu soruya verilen yanıt, bir çok ekolojistin ve özgürlükçünün sandığından çok daha derindir. Ekolojinin, çeşitlilik tarafından üretilmiş olan bütünlük ve denge ilkelerine dönmeme izin verin. Bu ilkeleri akılda tuttuğumuzda, Herbert Read'in *The Philosophy of Anarchism* (1944) metninden bir paragraf ilk yanıtı sağlamaktadır. "İlerlemenin ölçütleri"ni sunarken Read şöyle bir gözlemde bulunur: "İlerleme, bir toplumdaki farklılaşmanın düzeyiyle ölçülür. Eğer birey birleşik bir kitle içinde bir birimse, hayatı kısıtlanmış, ruhsuz ve mekaniktir. Eğer birey, ayrı eyleme kapasitesi ve alanı olan, kendi içinde bir birimse, kazaya ve şansa daha fazla maruz kalır, ancak kendini en azından genişletir veya ifade edebilir. Bilinçliliğin gücünde, canlılığında ve neşesinde kendini —kelimenin gerçek anlamıyla— geliştirebilir."

33. E. A. Gutkind, *The Twilight of the Cities* (New York: The Free Press of Glencoe, 1962), sf. 55-144.

Read'in düşüncesi ne yazık ki tamamen gelişkin değildir, ama enterasan bir başlangıç noktası sunar. Bizi ilk çarpan şey, ekolojist ve anarşistin ikisinin de kendiliğindenliğe güçlü vurgu yapmasıdır. Ekolojist, bir teknisyenden daha fazlası olduğu kadarıyla, "doğanın üzerinde iktidar" nosyonunu reddetme eğilimindedir. Daha çok bir ekolojik durum içerisinde kendi yolunu "çizmekten", bir ekosistemi *yeniden yaratmaktan* ziyade onu *yönetmekten* söz etmektedir. Söz anarşiste geldiğinde, toplumsal kendiliğindenlikten, toplumun ve insanlığın potansiyellerini serbest bırakmaktan, insanların yaratıcılık dizginlerinin serbest bırakılmasından ve kısıtlanmamış olmasından bahseder. İkisi de kendi akışında, otoriteyi doğal ve toplumsal durumların yaratıcı potansiyelini sınırlayan bir kısıtlayıcı, bir ağırlık olarak ele almaktadır. Amaçları bir bölgede hüküm sürmek değil, onu serbest bırakmaktır. Sezgiyi, aklı ve bilgiyi, bir durumun potansiyelleri açısından, bu potansiyelleri peşinen kabullenilmiş kavramlarla değiştirmek veya bunların gelişimlerini dogmalarla bozmak için değil, gerçekleştirmek için birer araç olarak görürler.

Read'in sözcüklerine geri dönecek olursak, bizi çarpan şey, ekolojist ve anarşistin ikisinin de farklılaşmayı gelişmenin bir ölçütü olarak görmesidir. Ekolojist, biyolojik ilerlemeden söz ederken "biyotik piramit" terimini; anarşist, toplumsal ilerlemeler için "bireyleşme" kelimesini kullanır. Read'in ötesine geçtiğimizde göreceğiz ki, ekolojist ve anarşistin ikisi için de, giderek artan birliğe, farklılıkların genişlemesiyle ulaşılır. *Genişleyen bir bütünlük, parçalarının farklılaşması ve zenginleşmesiyle yaratılır.*

Nasıl ki ekolojist ekosistemin menziline genişlemesini ve türler arasında serbest ilişkinin yaygınlaşmasını istiyor, anarşist de toplumsal deneyimin menziline genişlemesini ve gelişimi engelleyen tüm zincirlerin ortadan kalkmasını ister. Anarşizm yalnızca devletsiz toplum değildir; aynı zamanda kırsal ve kentsel yaşamın, fiziksel ve zihinsel etkinliğin, bastırılmamış duygusallığın ve özerk tinselliğin, komünal dayanışmanın ve bireysel gelişmenin, bölgesel biricikliğin ve dünya çapında kardeşliğin, kendiliğindenliğin ve özdisiplinin, zahmetin ortadan kalkmasının ve zanaatkarlığın yaygınlaşmasının sağlamış olduğu hareketlenmeye kendini açan, uyumlu bir toplumdur. Bizim

şizofren toplumumuzda bu amaçlar birbirlerini karşılıklı dışlayan, hatta keskin karşıtlığı olan amaçlar olarak değerlendirilir. Tüm bunlar, günümüz toplumunun mantığından —kentle kırın birbirinden ayrılması, emekte yaşanan uzmanlaşma, insanın atomize olması— dolayı karşıtlıklar olarak görünür ve bu ikiliklerin, anarşist toplumun sahip olduğu *fiziksel* yapı gibi genel bir fikir olmadan çözüleceklerine inanmak saçmadır. William Morris'in *Hiçbir Yerden Haberler* ve Peter Kropotkin'in yazılarını okuyarak bu toplumun nasıl olabileceğine dair fikir edinebiliriz. Ancak bu eserler yalnızca bir bakış sunar. II. Dünya Savaşı sonrasında teknolojide yaşanan gelişmeleri ve ekolojik gelişimin yaptığı katkıları hesaba katmazlar. Burası “ütopyacı yazına” yatırım yapılacak yer değil, ama genel bir tartışmada bile bazı kesin kurallar sunulabilir. Ve bu kuralları sunarken vurgu yapmak istediğim şey yalnızca onları destekleyen daha belirgin ekolojik önermeler değil, hümanist önermeler de aynı zamanda.

Anarşist toplum, insanın doğayla daimi uyumunun temelini sağlamak yanında, *insanın insanla uyumuna yeni boyutlar eklemek için de* merkeziszleşmiş bir toplum olmalıdır. Çokça hatırladığımız Yunanlılar, yurttaşların yüz-yüze, çoğu kez tanışık oldukları bir ilişkiyi akamete uğratacak büyüklükte ve nüfustaki şehirden dehşete düşerlerdi. İnsan topluluğunun boyutlarını küçültmekte apaçık bir ihtiyaç vardır —kısmen kirlilik ve ulaşım sorunlarını çözmek için, kısmen de *gerçek* topluluklar yaratmak için. Bir anlamda, insanlığı *insanileştirmeliyiz*. Telefon, telgraf, radyo ve televizyon alıcıları gibi elektronik cihazlar insanlar arasındaki ilişkiyi dolaylamaması için olabildiğince az kullanılmalıdır. Kolektif karar alırken —antik Atina meclisi [ecclesia], bazı açılardan, toplumsal karar alma modeliydi— topluluğun her üyesinin mecliste yer alan tüm üyelere seslenebileceği bir iştirak mesafesi olmalıdır. Topluluk üyeleri konuşan kişinin davranışlarına kendilerini verebilecek, ifadelerini etüd edebilecek, dürtülerini ve düşüncelerini tartabilecek bir pozisyonda, doğrudan kişisel karşılaşma ve yüz-yüze tartışma içerisinde olabilmelidir.

Bizim küçük topluluklarımız ekonomik açıdan dengeli ve çok yönlü olmalıdır; bir yandan yerel hammaddeleri ve enerji kaynaklarını kullanabilmek için, bir yandansa bireylerin maruz kalabilecekleri

tarımsal ve sınai uyaranları genişletebilmek için. Örneğin, mühendisliğe meyilli biri ellerini toprağa sokmalı; düşünce insanının kaslarını kullanması teşvik edilmeli; “doğuştan” çiftçi biri un değirmeniyle haşır neşir olabilmelidir. Mühendisi topraktan, düşünürü kazmadan, çiftçiyi sanayi tesisinden ayırmak, mesleki açıdan aşırı uzmanlaşmayı yaygınlaştırır ve böylece uzmanların toplumsal kontrolü tehlikeli ölçülere yönelebilir. Eşit ölçüde önemli olan şeyse, profesyonel ve mesleki uzmanlaşmanın, toplumun hayati bir amacı yerine getirmesine engel olduğudur: doğanın teknisyen tarafından insanileştirilmesi ve toplumun biyolog tarafından doğalaştırılması.

Anarşist bir topluluğun açıkça tanımlanabilir bir ekosisteme benzeceğini öne sürüyorum; bu topluluk çeşitliliğe dayanacak, dengeli ve uyumlu olacak. Böylesi bir ekosistemin, [Antik] Yunan’ın *polis* [yurttaş kenti —ÇN.] veya Ortaçağ komünündeki gibi, belirgin bir merkezi olan kentsel varlığın şeklini alıp almayacağını, veya, Gutkind’in ortaya koyduğu gibi, toplumun belirgin bir merkezi olmayan yaygın dağınık topluluklardan oluşup oluşmayacağı tartışılabilir. Her koşulda, bu topluluklar için ekolojik ölçeklendirme, makul büyüklüğe sahip bir nüfusu destekleyebilecek en küçük ekosistem tarafından belirlenecektir.

Görelî olarak kendine yeterli bir topluluk, yaşamsal ihtiyaçları için açıkça kendi çevresine bağımlıdır, onu sürdüren bu çevreyle, karşılıklı organik bir ilişki geliştirmek için yeni bir açı kazanacaktır. Nihayetinde, kendine yeterliliğe yaklaşma çabası, bana kalırsa, bugün sürmekte olan abartılmış ulusal işbölümünden çok daha verimli olduğunu kanıtlayacaktır. Şüphesiz ki bir çok küçük sanayi tesisinin bir topluluktan diğerine kopyalanmış olması gerekcek olsa da, her grubun kendi çevresiyle ve ekolojik kökenleriyle tanışıklığı, bu çevreyi kullanmada daha akılcı ve daha sevgi dolu bir kullanımı getirecektir. Görelî olarak kendine yeterlilik, tasarruflu üretmekten uzak bir şekilde, bireysel ve komünal gelişim için yeni bir matris —topluluğa hayat verecek bir çevreyle birlik olma hali— yaratacaktır.

Sivil, mesleki ve profesyonel sorumlulukların rotasyonu bireyin varlık hislerini canlandıracak, kişisel gelişiminde yeni boyutlar yaratacak ve onları tamamlayacaktır. Eksiksiz bir toplumda, eksiksiz insanın

oluşmasını umabiliriz: tamamlanmış bir toplumda, tamamlanmış insanın. Batı dünyasında, bütün eksiklikleri ve kısıtlarına rağmen, eksiksizliğe dair bir kavramı bize ilk veren Atinalılar olmuştur. H.D.F Kitto bize “*polis*in amatörler için yaratıldığını” anlatır. “Bu idealde her yurttaş (*polis*in demokratik veya oligarşik olmasına bağlı olarak, aşağı yukarı) bir çok etkinlikte kendi rolünü oynamalıdır —bu ideal, belirgin bir şekilde, bütünyle mükemmeliyet ve etkinlik olarak, yüce gönüllü Homeros’a ait *arete* kavramından ileri gelmektedir. Hayatın bütünlüğüne veya tekliğine bir saygı vardır, ve sonuçta uzmanlaşmaya bir antipati. Verimliliği küçümseyen bir ima taşır —yahut, çok daha yüksek bir verimlilik ideali olarak, hayatın tek bir kolunda değil, hayatın kendisinde bir verimliliği.”³⁴ Anarşist toplum, elbette bundan daha fazlasına taliptir, ama bundan daha azına sahip bir haleti ruhiyede, ona erişebilme umudu yoktur.

Eğer ekolojik topluluğa pratikte ulaşılabilirse, toplumsal hayat insani ve doğal çeşitliliğin hassas gelişimine kendini bırakacak, dengeli, uyumlu bir birliktelik başlayacaktır. Bir bölgeden başlayıp bir kıtanın tamamına doğru sıralanacak şekilde, kendi potansiyelliklerini geliştiren, üyelerini geniş bir çeşitlilikte iktisadi, kültürel ve davranışsal uyarıcılara açacak, renkli bir şekilde farklılaşmış insan grupları ve ekosistemler göreceğiz. Kendi sorumluluk alanlarımıza dahil olmak —burada mimari ve sınai uyarlamalardan yarı kasvetli ekosistemlere, orada bozkıra, başka yerde orman alanlara uyum— komünal biçimlerin heyecanlı, sıklıkla dramatik, çeşitlidir. Bireyle grup, toplulukla çevre, insanlıkla doğa arasında yaratıcı bir karşılıklı etkileşime tanık olacağız. Günümüzde, insanlarla diğer canlı varlıklar arasındaki farklılıkları hiyerarşik çizgilerle düzenleyen, dışsal olanı “üstünlük” veya “aşağılık” üzerinden tanımlayan akıl düzeneği, yerini çeşitliliği ekolojik bir şekilde ele alan bakışa bırakacaktır. İnsanlar arasındaki farklılıklara saygı duyulacak, hatta bunlar birlik deneyimini ve olgusunu zenginleştiren unsurlar olarak teşvik edilecektir. Özneye nesneyi karşı karşıya getiren geleneksel ilişki niteliksel olarak değiştirilecek; “dışsal”, “farklı”, “öteki”, bütün içerisinde karmaşıklığından

34. H. D. F. Kitto, *The Greeks* (Chicago: Aldine, 1951), sf. 16.

ötürü daha zengin olarak görülen tekil parçalar olarak algılanacaktır. Bu birlik hissiyatı, insanlarla insanların, toplumla doğanın arasındaki çıkarların uyumlaşmasını yansıtacaktır. Nihayetinde baskıcı bir rutinden, kötürüm yapan baskı ve güvencesizliklerden, zahmet yükü ve sahte ihtiyaçlardan, otoritenin kısıtları ve akıl dışı zorunluluklardan özgürleşmiş bireyler, tarihte ilk defa, insan topluluğunun ve doğal dünyanın parçası olarak kendi potansiyellerini gerçekleştirecek bir pozisyonda olacaklardır.

New York
Şubat 1965

ÖZGÜRLÜKÇÜ TEKNOLOJİYE DOĞRU

Sanayi Devrimi'nden bu yana teknolojiye dair genel tutum, geçtiğimiz bir kaç on yılda olduğu keskinlikte dalgalanmaları hiç bir zaman yaşamamıştır. Yirmili yılların çoğunda, hatta otuzlarda da, kamuoyu teknolojik yenilikleri genelde iyi karşılamış ve insanlığın refahını dönemin endüstriyel gelişimiyle bir tutmuştur. Bu dönemde Sovyet savunucuları, modern Rusya'yı "sanayileştiren" kişi olarak tanımladıkları Stalin'in en zalim yöntemlerini ve en ağır suçlarını, sırf bu sebeple aklayabiliyorlardı. Ayrıca bu dönem, ABD ve batı Avrupa kapitalist toplumuna yönelik en etkili eleştirilerin, bu ülkelerdeki ekonomik ve teknolojik durgunluğun kaba gerçeklerine bağlandığı bir dönemdir. Bir çok insana göre teknolojik ilerlemeyle toplumsal gelişim arasında doğrudan, birebir ilişki vardı: en kötü ekonomik plan ve programlar, "sanayileşme" kelimesinin fetişleştirilmesiyle birlikte, mazur gösteriliyordu.

Bugün, bu yaklaşımları naif buluyoruz. Elbette "yazılımı" tasarlayan teknisyenler ve bilim insanları dışında, bir çok insanın teknolojik yeniliklere dair yaşadıklarını şizofrenik olarak niteleyebiliriz; bir yanda, nükleer yokoluş korkusu içimizi kemirirken, bir yanda maddi bolluğa, serbest zamana ve güvenliğe dair şiddetli arzu duyuyoruz. Teknolojinin kendisi de anlaşmazlık içinde. Bomba, enerji santralinin; kıtalar arası füze, iletişim uydularının karşısına koyuldu. Aynı teknolojik disiplin insanlığın hem dostu hem de düşmanı olarak ortaya çıkıyor; hatta, örneğin tıp gibi geleneksel insan-temelli bilimler —kemoterapideki gelişmelerin vadettiği ve biyolojik varlığa

dair araştırmaların tehditlerinde şahit olduğumuz— kararsız bir konumda kaldılar.

Umut olmakla tehdit olmak arasındaki gerilimin, teknolojinin kapsamlı bir şekilde reddedilmesiyle birlikte, giderek tehdit olmanın lehine sonuçlanması şaşırtıcı olmamalı. İnsan teknolojiyi her geçen gün artan bir şekilde, şeytan olarak görüyor: kendi hayatı için uğursuzluklarla dolu, kökünün kurutulması başarılamazsa, insanı mekanize edecek bir şey. Bu dönemin derin kötümserliği, önceki dönemlerde var olan iyimserlik kadar meseleyi basitleştirmektedir. Teknolojiye yönelik perspektifimizi kaybetmek, onun özgürleştirici eğilimlerini yok saymak, ve daha kötüsü, onun yıkıcı amaçlar için kullanımına kadcerc bir şekilde boyun eğmek gibi çok sahici tehlikeler mevcuttur. Eğer toplumsal kadcerciliğin bu yeni biçimi bizi kötürüm kulmayacaksa, bir denge bulmamız şart.

Bu makalenin amacı, üç soruya cevap aramaktır. Maddi ve manevi olarak, modern teknolojinin özgürlükçü potansiyeli nedir? Organik, insan odaklı bir toplumda makinenin yeniden şekillenmesi eğilimleri, eğer varsa, nelerdir? Ve son olarak, yeni teknoloji ve kaynaklar ekolojik biçimde —doğanın dengesini destekleyerek, doğal bölgelerin tam gelişimini sağlayarak, organik, insancıl topluluklar yaratarak— nasıl kullanılır?

Yukarıdaki görüşlerde vurgu yapacağımız yer “potansiyel” kelimesidir. Teknolojinin zorunlu olarak özgürleştirici olduğunu veya insan gelişimine faydalı olduğunu öne sürmüyorum. Ancak, (Juenger ve Elul’un bu konu hakkında kitaplarında yazdıkları gibi)³⁵ insanın teknoloji ve teknolojik düşünme biçimleri tarafından mutlaka esir alınacağının altında yazılı olduğunu düşünmüyorum. Aksine, teknolojik bileşeninden mahrum kalmış organik bir hayat biçiminin, iskeletinden mahrum kalmış bir insan kadar işlevsiz olduğunu göster-

35. Juenger ve Elul’un ikisi de, makinenin insanın itibarını bozmasının teknolojik gelişmeye içkin olduğuna inanır ve ikisinin çalışması da çekilmeye dair acımasız bir notla sonlanır. Bu bakış açısı —özellikle, güncel insanlık durumunun semptomlarını daha fazla taşıyan Elul tarafından ifade edilenler— aklımdaki toplumsal kadcercilik bakış açısını yansıtmaktadır. Bkz George Juenger, *The Failure of Technology* (Chicago: Regency, 1956) ve Jacques Elul, *The Technological Society* (New York: Knopf, 1968.)

mem gerekiyor. Teknoloji, bir toplumun temel yapısal ayaklarından biri olarak görülmelidir; kelimenin tam manasıyla, ekonominin ve bir çok toplumsal kurumun çerçevesidir.

Teknoloji ve Özgürlük

1848 yılı modern devrimler tarihinin dönüm noktalarından biri olarak durur. Bu yıl, *Komünist Manifesto*'nun sayfalarında Marksizm belirgin bir ideoloji olarak, Haziran barikatlarında da Parisli işçiler tarafından temsil edilen proletarya belirgin bir politik güç olarak sahneye çıkar. 19. yüzyılın ortasına gelindiğinin bir işareti olan 1848 aynı zamanda, bir buçuk yüzyıl önce Newcomen tarafından geliştirilen buhar makinesi teknolojisinin doruğa varmasını temsil eder.

Bu ideolojik, politik ve teknolojik dönüm noktalarının bir araya gelmesinde bizi ilgilendiren esas şey, *Komünist Manifesto* ve Haziran barikatlarının, kendi dönemlerinin ilerisinde bir kapsama sahip olmalarıdır. 1840'larda, Sanayi Devrimi üç ekonomik alan etrafında toplanıyordu: tekstil üretimi, demir yapımı ve ulaşım. Arkwright'ın dokuma tezgahını, Watt'ın buhar makinesini ve Cartwright'ın mekanik dokuma tezgahını icat etmesi, tekstil sanayisine nihayet fabrika sistemini getirdi. Aynı zamanlarda, metal yapım teknolojisinde çarpıcı yenilikler, fabrikaların ve demiryollarının gelişmesini sürdürecektir yüksek kaliteli, ucuz metallerin tedarikini güvenceye aldı. Bu yenilikler önemli olsalar da, başka alanlardaki sınai teknoloji değişimleriyle orantılı değildi. Bir kere, az sayıdaki buhar makinesi on beş beygir gücünü aşabilmiş, en iyi fırınlar bir haftada yüz ton demirden birazcık fazlasını sağlayabilmiştir —bu rakamlar, modern fırınların sağladığı binlerce tonun yalnızca küçük bir parçasıdır. Daha önemlisi, diğer ekonomik alanlar henüz teknolojik yeniliklerden belirgin bir şekilde etkilenmemişti. Madencilik teknikleri, örneğin, Rönesanstan beri çok az değişmişti. Madenci, cevheri hâlâ elle ve küsküyle toplamaktadır; drenaj pompaları, havalandırma sistemleri veya nakil teknikleri, Agricola'nın üç asır önce madencilik üzerine yazdığı klasikte betimlediklerinden beri büyük gelişimler yaşamamıştır. Tarım, yüzlerce yıllık uykusundan henüz yeni uyanıyordu. Bir çok toprak parçası tarım yapmak için temizlenmiş olsa da, toprak

araştırmaları henüz çok yeniydi. 1822 gibi erken bir dönemde mekanik biçme teknolojisi mükelleşmiş olsa da, gelenek ve tutuculuğun ağırlığından kaynaklı olarak, hasat işleri büyük çoğunlukla elle yapılıyordu. Binalar her ne kadar büyük ve şaşalı olsalar da, tamamen saf insan gücüyle dikiliyorlardı. El vinci ve çıkırık gibi mekanik öğeler, inşaat faaliyetinin merkezindeydi. Çelik, nispeten az bulunan bir metaldti: 1850 gibi geç bir tarihte ton başına 250 dolardı ve Bessemer Konventörü keşfedilene kadar, çelik yapım teknikleri yüzyıllarca hiç ilerlememişti. Son olarak, hassasiyet araçları büyük ilerlemeler göstermiş olsa da, Charles Babbage'in gelişkin mekanik bilgisayar yapmaya dair çabalarına, çağın yetersiz makineleştirme tekniklerince ket vurulduğunu söylemeliyiz.

Bu teknolojik gelişmeleri gözden geçirmemin sebebi, bunların hem vaatleri hem de sınırlarının on dokuzuncu yüzyıl devrimci düşüncesi üzerinde çok derin etkileri olmasıdır. Tekstil ve metal üretimindeki yenilikler, sosyalist ve ütopyacı düşünceye yeni bir vaat hissi, hatta canlanma sağladı. Devrimci teorisyenlere, hayallerini kurdukları özgürlükçü bir toplumun, maddi bolluğun ve insanlığın kitlesel konforunun artmasının görünür vaadi tarihte ilk defa yerleşebildi. Sosyalizm, teorisyenlerin tartıştığı üzere, insanın kuşkulu akıl ve ruh yüceliğinden ziyade, çıkarları üzerine dayanabilirdi. Teknolojik yenilik, sosyalist ideali belirsiz bir insani umuttan pratik programa dönüştürdü.

Bir çok sosyalist teorisyen, özellikle Marx ve Engels, o çağın teknolojik kısıtlamalarıyla mücadele ettiler. Stratejik bir meseleyle karşı karşıyaydılar: önceki hiç bir devrimde teknoloji, insanın maddi yokluktan, zahmetten ve hayat mücadelesinden özgürleşebileceği bir düzeyde gelişmemişti. Geçmişin devrimci idealleri ne kadar çok coşkulu ve ulvi olsalar da, halkın büyük çoğunluğu, maddi yokluğu sırtlamış olarak, devrimden sonra sahneyi terk etmeli, işe dönmeli ve toplumun yönetimini konforlu bir yeni sömürü sınıfına bırakmalıydılar. Açıkçası, toplumsal zenginliği teknolojik gelişmenin alt düzeylerinde eşitleme girişimi de ihtiyaçları ortadan kaldırmadı, toplumun tamamının basitçe genel bir özelliğine dönüştürdü. Böylece yaşamın maddi şeyleri, yeni mülkiyet biçimleri

ve sonunda yeni bir hakim sınıfla sonuçlanan yeni mücadele koşullarının yeniden yaratılmasıyla sonuçlandı. 1846 yılında Marx ve Engels, üretici güçlerin gelişiminin “komünizmin mutlak pratik öncülü” olduğunu yazıyordu: “çünkü, o olmazsa *yokluk* genelleşir, ve yoklukla birlikte, zorunluluklar için mücadele ve öteki pis işler yeniden üretilmek zorunda olacaktır.”³⁶

Gerçekte on dokuzuncu yüzyılın bütün ütopya, teori ve devrimci programları ihtiyaç sorunuyla —emek ve maddi mallar göreceli düşük teknolojik gelişmede nasıl pay edilecek— karşılaşmıştır. Bu sorunlar, Hristiyan teolojisindeki ilk günahın etkisiyle karşılaştırılabilir ölçüde devrimci düşünceye yayılmıştır. İnsanın kendi hayatının azımsanmayacak bir zaman dilimini, karşılığında kısıtlı bir geri dönüşü olacak olan zahmetli çalışmaya adayacak olması, tüm sosyalist ideolojiler için —otoriter veya özgürlükçü, ütöpik veya bilimsel, Marksist veya anarşist— asli bir önermedir. Marksist planlı ekonomi nosyonuna içkin olan şey, Marx’ın zamanında açık ve su götürmez bir durum olarak, sosyalizmin hâlâ kısıtlı kaynakları sırtlanacağıdır. İnsanlar, malların dağıtımını —aslında, kısıtlanmasını— planlamalı, emeğin kullanımını —aslında, yoğunlaştırılmasını— rasyonalize etmelidir. Zahmet etmek, sosyalizm altında, her sağlam bedene sahip kişinin yerine getirmesi gereken bir ödev, sorumluluktur. Proudhon bile, bu aksi bakışı şöyle yazarak geliştirmiştir: “Evet, hayat bir mücadeledir. Ancak bu mücadele insanla insan arasında değildir; insanla Doğa arasındadır, ve bu ödevi herkes paylaşmalıdır.”³⁷ Mücadele ve ödevde dair bu sofu, neredeyse kutsal vurgu, Sanayi Devrimi sürecindeki sosyalist düşüncenin sert niteliğini gösterir.

İhtiyaç ve çalışmanın —Sanayi Devrimi tarafından yaygınlaştırılmış bu eski sorun— nasıl ele alınacağı devrimci düşüncede sosyalizm ve anarşizm arasındaki büyük çeşitliliği üretmiştir. Öz-

36. Karl Marx ve Frederick Engels, *The German Ideology* (International Publishers; New York, 1947), sf. 24. (*Alman İdeolojisi*, Çev. Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez, İstanbul: Evrensel, 2013).

37. Pierre-Joseph Proudhon, *What Is Property?* (Londra: Bellamy Library), vol. 1, p. 135. (*Mülkiyet Nedir?*, Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.)

gürlük, devrim durumunda bile hâlâ ihtiyaçla sınırlandırılabilir. Bu ihtiyaçlar dünyası nasıl “yönetilecek”? Malların ve görevlerin paylaşımına nasıl karar verilecek? Marx bu kararı devlet iktidarına, geçici “proleter” devlet iktidarına, ancak elbette, toplum üzerinde kurulan baskıcı bir yapıya bırakır. Marx’a göre devlet, teknoloji geliştikçe ve özgürlük alanını genişlettikçe “ortadan kaybolacak”, insanlığa maddi bolluğu ve işlerini doğrudan kontrol etme vak-tini bahşedecektir. Zorunluluk ve özgürlüğün devlet tarafından dolayımlandığı bu garip matematik, geçtiğimiz yüzyılın burjuva demokrasisinin radikal kanaati gibi genel işleyişinden pek fazla farklılaşmamaktadır. Devletin ortadan kaldırılmasına yönelik anarşist umutsa, aksine, insanın çoğunlukla toplumsal içgüdülerine uyumlu olduğu inancına dayanmaktadır. Örneğin Bakunin, gelecek olgusunun, anti-sosyal eğilimlere sahip her bireyi dahi baskı uygulanmadan kolektivist değerler ve ihtiyaçlara uymaya mecbur bırakacağını düşünmüştür. Bu spekülâtif alanda anarşistler arasında daha fazla etkisi olan Kropotkin, insanın —özellikle toplumsal bir içgüdü olarak— karşılıklı yardımlaşma eğilimine başvurarak, anarşist bir toplulukta dayanışmanın garantörü olarak görmüştür (hayvanların ve toplumun evrimine dair yaptığı çalışmalardan aldığı bir kavramdır).

Ancak —Marksist ve anarşist—her iki örnekte de durum değişmemiş, ihtiyaç ve çalışma sorununa yönelik yanıtlar belirsizliklerle dolu kalmıştır. Zorunluluk alanı mevcuttu; salt teori ve spekülasyon hokkabazlığıyla kaybolamazdı. Marksistler ihtiyaçların yönetimini devletle çözmeyi, anarşistlerse bu meseleyle özgür topluluklar yoluyla baş etmeyi umuyordu; ancak, geçmiş yüzyılın kısıtlı teknolojik imkanları verili alındığında, son tahlilde iki okul da ihtiyaç ve çalışma sorununu kadere havale ediyordu. Anarşistler, her hangi geçici devletin, retoriği ne kadar devrimci ve yapısı ne kadar demokratik olursa olsun, sonsuza kadar devam edeceği konusunda Marksistlerle tartışabilirlerdi; bu devlet, nihayetinde kendisi için bir amaç haline gelme eğilimi taşıyabilir ve ortadan kaldırmak istediği maddi ve toplumsal koşulları korur hale gelebilirdi. Böylesi bir devletin “ortadan kalkması” (yani, kendi çözülüşünü teşvik etmesi)

için, liderliğinin ve bürokrasisinin insanüstü ahlaki özelliklere sahip insanlardan oluşması gerekirdi. Bunun karşılığında Marksistler, tarihten yardım alarak, gelenek ve karşılıklılık eğilimlerinin maddi ihtiyaç baskısına, veya mülkiyet taarruzuna, veya sömürü ve sınıf tahakkümünün gelişimine karşı hiç bir zaman etkin bariyerler olmadığını gösterebilirlerdi. Bundan dolayı Marksistler, doğal insanın üstün özellikleri ve doğuştan gelen sosyal erdemlerini canlandıran ahlaki bir doktrin olarak gördükleri anarşizme itibar etmediler.

Geçtiğimiz yüzyılda ihtiyaç ve çalışma sorunu —zorunluluk alanı— iki doktrin tarafından da hiç bir zaman yeterince çözülmedi. Anarşizm kalıcı saygınlığını uzlaşmaz yüksek özgürlük idealinden —kendiliğinden örgütlenme, topluluk ve tüm otoritenin ortadan kaldırılması— alsa da, bu ideal yalnızca, teknolojinin bir gün zorunluluk alanını tamamen ortadan kaldıracağına dair insanın gelecek vizyonu olarak kalmıştır. Marksizm giderek özgürlük idealinden taviz vermiş, onu acı bir şekilde bir takım geçiş aşamaları ve politik uygunluklarla karakterize etmiş, ve bugün artık modern devlet kapitalizminin ideolojilerinden neredeyse ayırıştırılmayacak şekilde, çıplak iktidarın, fırsatçı bir verimliliğin ve toplumsal merkezleşmenin ideolojisi haline gelmiştir.³⁸

Geriye dönüp bakıldığında, ihtiyaç ve çalışma sorununun devrimci teori üzerindeki gölgesinin ne kadar uzun zamandır yer aldığını görmek şaşırtıcıdır. Yalnızca 90 sene uzunluğunda —1850 ve 1940 yılları arasında— Batı toplumu iki büyük teknolojik tarihsel dönem yaratmış, bu dönemlerin üzerinden geçmiş ve ötesine evrilmiştir —kömür ve çeliğin paleoteknik çağı, ve elektrik gücü, sentetik kimyasallar, elektrik ve içten yanmalı motorların neoteknik çağı. İronik olarak, iki teknoloji çağı da zahmetli çalışmanın toplumdaki önemini arttırmıştır. Diğer toplumsal sınıflara oranla endüstri işçilerinin sayısı arttıkça, emek —daha kusursuz söylemek gerekirse,

38. Bana göre, Rusya'da gelişen "işçi devleti" Marksist devletçiliğin anarşist eleştirisini boylu boyunca desteklemektedir. Hatta, modern Marksistler, Marx'ın *Kapital*'de yaptığı meta fetişizmi tartışmasına, her şeyin (devlet dahil) metaların değişimi koşullarında kendinde bir amaca nasıl dönüştüğünü anlamak için başvuru olarak iyi etmektedirler.

zahmet³⁹— devrimci düşünce içinde giderek artan şekilde yüksek bir statüye sahip oldu. Bu dönemde, sosyalistlerin propagandası zahmete yönelik bir sevinç nidası olarak geliyordu kulaklara: çok çalışma yalnızca “ulvileştirilmedi”, aynı zamanda işçiler, toplumsal fabrikada işlevi olan tek bireylermişcesine yüceltildiler. Felsefe, sanat ve toplumsal örgütlenmelerde yargıçlık rolü, içkin bir üstün yeteneğe sahip oldukları düşünülerek işçilere bahşedildi. Solun bu püriten çalışma ahlakı zamanın geçmesiyle birlikte değişmedi ve hatta 1930’larda belirgin bir öncelik kazandı. Kitlese işsizlik, iş ve emeğin toplumsal örgütlenmesini 1930’larda sosyalist propagandanın merkezi konuları yaptı. Sosyalistler, sosyalizmin insanı zahmetli çalışmadan özgürleştireceği mesajına odaklanmak yerine, herkes için iş vızıltısıyla onu endüstriyel etkinliğin arı kovanı gibi resmettiler. Komünistler, Rusya’yı her sağlam kişinin iş bulabildiği ve emeğe her daim ihtiyaç duyulduğu bir ülke olarak işaret ediyorlardı. Bugün de şaşırtıcı görünebilecek olan, bir kuşaktan biraz daha önceki bir zamanda, sosyalizm çalışma odaklı bir toplumla, özgürlük de tam istihdamla sağlanan maddi güvenceyle özdeşleşmişti. Zorunluluk dünyası özgürlük idealini sinsice işgal etmiş ve yozlaştırmıştı.

Son kuşağın sosyalist nosyonlarının artık anakronik görünmesi, herhangi bir üstün sezginin bugün sürmekte olmasından kaynaklanmıyor. Geçtiğimiz 30 yıl, özellikle geç 1950’ler, teknolojik gelişmede bir dönüm noktasına işaret eder; teknolojik devrim, insanlığın tüm kayıtlı tarih boyunca sahip olduğu değerleri, politik düzenleri ve toplumsal perspektifleri olumsuzlamıştır. Binlerce yıllık zahmetli gelişimden sonra, Batı ülkeleri (ve potansiyel olarak tüm ülkeler) maddi bolluğa sahip, neredeyse hayatın tüm işlerinin makineler tarafından yapılabilirdiği, çalışmaya gerek duyulmayan bir yaşam imkanıyla karşı karşıyadır. Görmemiz gerekir ki, zorunluluk alanını büyük oranda özgürlük alanıyla yer değiştirecek bir teknoloji gelişmiştir. Bu olgu, Birleşik Devletler ve Avrupa’da yaşayan milyonlarca insan için o kadar açıktır ki ayrıntılı açıklamalar veya teorik yorumlara gerek

39. Zevkli çalışmayla zahmetli çalışma arasındaki ayrımı hep akılda tutmak gerekir.

duyulmaz. Bu teknolojik devrim ve onun tüm toplum için taşıdığı olasılıklar, günümüz gençliğinin —ebeveynlerinin değerleri ve eskiden kalma iş odaklı geleneklerinden vazgeçen— yeni radikal yaşam tarzının öncülerini oluşturur. Mevcut güvenceli yıllık gelir talebi bile yeni gerçeklikte gençliğin düşüncesine sızan zayıf bir ses olarak duyulmaktadır. Siberetik teknolojinin gelişmesi sebebiyle, zahmetsiz bir yaşam kavramı, sayısı giderek artmakta olan genç insan için bir inanç nesnesi haline geldi.

Doğrusu, bugün karşı karşıya olduğumuz esas şey bu teknolojinin zahmetsiz bir toplumda yaşam araçlarını sunup sunamayacağından ziyade, toplumu *insanileştirmede* bize yardım edip edemeyeceği, insanla insan arasında tamamen yeni bir ilişki kurmaya katkı sunup sunamayacağıdır. Güvenceli gelir talebi —maddi ihtiyaçların zahmetsiz bir şekilde karşılanması olanağı—teknolojinin *niceliksel* olarak bağlandığı bir vaat olmayı sürdürmektedir. Bu niceliksel yaklaşım, *niteliksel* vaatler —ademi merkezi, komüniter yaşam tarzı, veya benim tercih ettiğim şekilde ekolojik insan topluluklarının ekolojik biçimleri.⁴⁰

Modern teknoloji hususunda alışılmış sorulardan çok daha farklı bir soru soruyorum. Bu teknolojiler, insanın özgürleşmesinde yeni bir boyut öne sürüyor mu? İnsanı yalnızca yokluk ve çalışmadan kurtarmak değil; aynı zamanda özgür, uyumlu, dengeli bir insan toplumuna —insanın potansiyellerinin gelişimini kısıtlamamayı vaat eden bir ekotopluluğa— götürebilir mi? Son olarak, insanı özgürlük alanından hayat ve arzu alanına taşıyabilir mi?

40. Yeni teknolojiye dair yalnızca niceliksel bir yaklaşım, ekonomik olarak arkaik olmakla kalmaz, ahlaki olarak da gericidir. Bu yaklaşım, yeni özgürlük ilkesinden farklı olarak, eski adalet ilkesini temel alır. Tarihsel olarak adalet, maddi yokluk ve zahmet dünyasından gelmektedir; ahlaki ilkesi “adil” veya “adil değil” olan görelî kıt kaynaklar fikrini kasteder. Adalet, hatta “eşit” adalet, bir kısıtlılık kavramıdır, malların reddedilmesini, zaman ve enerjinin üretim için feda edilmesini içinde taşır. Adalet kavramını bir kere aştıktan sonra —dahası, modern teknolojinin niceliksel olanaklarından nitel olanaklarına geçtiğimizde— doğrudan örgütlenme ve yaşam araçlarına tam erişim üzerine temellenen, özgürlüğün keşfedilmemiş alanına giriş yaparız.

Modern Teknolojinin Potansiyelleri

Modern teknolojinin yeni özelliklerine işaret ederek bu sorulara cevap vermeye çalışayım. Teknoloji, tarihte ilk defa açık uçluluğa erişmiştir. Teknolojik gelişmenin, emeğin yerini alacak makineler sağlamasının potansiyeli neredeyse sınırsızdır. Teknoloji nihayet *icat* alanından *tasarım* alanına — başka bir deyişle, rastlantısal keşiflerden sistematik yeniliklere— geçiş yapmıştır.

Bu niteliksel ilerleyiş, Bilimsel Araştırma ve Kalkınma Ofisi eski yöneticisi Vannevar Bush tarafından çok düşünülmemiş biçimde ortaya konmuştur:

50 yıl önce bir kişinin, bir otomobil sürücüsü uykuya dalsa bile, otomobilin yolun ortasındaki beyaz çizgiyi takip etmesini sağlayacağı bir makine yapmayı önerdiğini varsayalım... Bu fikir akıldışı bulunur, bu kişiyle dalga geçilirdi. O zaman öyle olurdu. Ama bir kişinin bugün böyle bir cihaz istediğini, buna para ödemeye hazır olduğunu varsayalım, bu cihazın herhangi bir gerçek kullanımının olup olmadığı sorusunu dışarıda bırakarak. Buna bir ilgi olacaktır; insanlar bunun için sözleşmeye ve yapmaya hazırdır. Herhangi bir gerçek icada gerek yoktur. Bu tür bir cihazın tasarlanmasından mutluluk duyacak binlerce genç insan var bu ülkede. Raflardan biraz fotosel, elektron tübü, servomekanizma, röle çıkaracak, ve isterlerse, adına deneme maketi dedikleri şeyi yapacaklar, ve bu maket muhtemelen de çalışacaktır. Buradaki şey, çok yönlü, ucuz ve güvenilir malzemeye, ve bunların farklı çalışma yollarını tamamen anlayabilen kişilerin var olması, otomatik cihazların neredeyse açık ve rutin bir şekilde yapılmasına hizmet etmiştir. Bunların yapılıp yapılamayacak olması sorun değil, bunların yapılmaya değer olup olmadığı esas meseledir.⁴¹

Bush burada “ikinci” denilen, yeni endüstriyel devrimin en önemli iki özelliğine, modern teknolojinin devasa potansiyelleri ve ona dayatılan

41. U.S. Congress, Joint Committee on the Economic Report, *Automation and Technological Change: Hearings Before the Subcommittee on Economic Stabilization, 84th Congress, First Session* (Washington: U.S. Govt. Printing Office, 1955), sf. 81.

maliyet odaklı, insanlıkdışı kısıtlamalara odaklanmaktadır. Teknolojik yeniliklere içkin olan maliyet faktörünün —açık açık söylemek gerekirse, kâr amacının— üzerinde gereğinden fazla durmamalıyım. Yeterince iyi bilinmektedir ki, ekonominin bir çok alanında emek kullanımı makine kullanımından ucuzdur.⁴² Bunun yerine, teknolojide bizi açık uçluluğa taşıyan, sanayi ve tarımda emeğin rolünü etkileyen bir takım pratik uygulamalarla uğraşan bazı gelişmeleri değerlendirmek istiyorum.

Muhtemelen yeni teknolojiye uzanan en açık gelişme, bilimsel soyutlamalar, matematik ve analitik metodların, sanayinin somut, pragmatik ve açıkçası bayağı işleriyle iç içe geçmesidir. Bu ilişki düzeni görece olarak yenidir. Geleneksel olarak spekülasyon, genelleştirme ve rasyonel etkinlik teknolojiden keskin biçimde ayrılmıştı. Bu derin yarık, Antik çağ ve Ortaçağ toplumlarında çalışmayan sınıflarla çalışan sınıflar arasındaki keskin bölünmeyi yansıtmaktaydı. Ender sayıdaki kişinin ilham verici çalışmasını bir yana koyacak olursak, uygulamalı bilimler Rönesansa kadar kendine gelememiş ve serpilmeğe başlaması da on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılları bulmuştur.

Bilimin uygulanmasını teknolojik yeniliklerde cisimleştiren kişi Edison gibi yaratıcı düşünürler değil, Faraday gibi, insanın bilimsel ilkelere ve mühendisliğe dair bilgisine anında eklemeler yapan, açık fikirli ilgilere sahip sistematik araştırmacılarıdır. Günümüzde bu sentez tek, mülhem kişilerin çalışmalarında bir defa içerimlendikten sonra, artık anonim takımların çalışmaları haline gelir. Bu takımların açık avantajları olsa bile, bürokratik komisyonların —vasat, sorunlarla uğraşmada hayal gücü kıt— tüm özelliklerine sahiptirler.

Daha az açık olan şey endüstriyel gelişmenin ürettiği etkidir. Bu etki her daim teknolojik değildir; insan emeğinin makinelerle yer değiştirilmesinin ötesindedir. Artan çıktının en etkin araçlarından bir tanesi, aslında, emek sürecinin süregelen yeniden organizasyonu, iş bölümünün genişlemesi ve karmaşılaşmasıdır. İronik olarak, görevlerin istikrarlı olarak daha insandışı boyutlara doğru —tole-

42. Örneğin, Güneydoğu eyaletlerinde pamuk ekim alanlarında, oto montaj tesislerinde ve giysi sanayide.

re edilemeyecek bir dakikaya, bölünmüş operasyon serilerine ve iş sürecinin acımasız basitleştirilmesine— bölünmesi, bir çok işçinin yürüttüğü tüm farklı işleri tek bir mekanize operasyon altında toplamayı önermektedir. Tarihsel olarak, mekanize seri üretimin nasıl ortaya çıktığını, makinenin emeğin yerini nasıl aldığını anlamak için; bağımsız, bir çok farklı operasyonu yürütebilen hayli becerikli zanaatkarlıktan başlayıp, bu çeşitli işlerin vasıfsız ya da az vasıflı çalışanlar tarafından üstlenildiği ızdırıp çekme yeri olan fabrikaya, oradan da bir çok işin az sayıda işletmecinin idare etmesine dayanan hayli mekanize olmuş atölyeye, ve son olarak işletmecilerin yerini teftiş teknisyenleri ve yüksek becerilere sahip yönetici takımının aldığı otomatikleştirilmiş ve sibernetikleşmiş tesislere kadar iş sürecinin gelişimini takip etmek gerekir.

Meselenin ötesine baktığımızda, hâlâ önemli olan başka bir gelişme görürüz: makine, insanın kaslarının uzantısından, insanın sinir sisteminin uzantısına doğru evrilmiştir. Geçmişte, araçlar ve makinelerin her ikisi de ham maddeler ve doğal güçler karşısında insanın kas gücünü artırmışlardı. On sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda geliştirilen mekanik araçlar ve motorlar insan kaslarının yerini almamış, onun verimini artırmışlardı. Makineler çıktıyı muazzam ölçüde büyütmüş olsalar da, işçinin kas ve beyin gücü bunların işlemesi için, en basit işlerde bile, gerekiyordu. Teknolojik ilerlemenin hesabı, katı bir şekilde formüle edilirse, emek verimliliğidir: bir kişi, verili bir makineyi kullanarak, makine olmadan önceye göre beş, on, elli veya yüz kat meta üretebilir. Nasmyth'in 1851'de sunulan buhar çekici, makine olmadan üretimi çok sayıda insanın çalışma saatini gerektirecek demir kirişlere, yalnızca bir kaç vuruşta şekil verebiliyordu. Ancak bu çekiç, kalıbın çekilmesi, tutulması ve bırakılması için kas gücüne ve muhakemeye dayanan yarım düzine güçlü kuvvetli kişiye ihtiyaç duyuyordu. Zamanla, taşıma cihazlarının icadıyla bu işin çoğu ortadan kalksa da, bu makinelerin kullanımı için ihtiyaç duyulan emek ve muhakeme üretkenlik sürecinin vazgeçilmez bir bölümünü oluşturdur.

Kompleks seri-üretim operasyonları için tam otomatik makinaların gelişimi en azından üç teknolojik ilkenin başarıyla uygulanmasını

gerektirir: bu makinelerin kendi hatalarını düzeltebilecek kabiliyetleri olması; işçilerin görsel, işitsel ve dokunsal duyularının yerine geçecek duyusal cihazlara sahip olması; ve nihayet, işçinin muhakeme, beceri ve hafızasının yerine geçecek cihazları olması. Bu üç ilkenin etkin kullanımı için, aynı zamanda gündelik sınai operasyonda uygulanacak duyusal, denetsel ve benzer-akıllı teknolojik araçların (isterseniz, dengeleyici deyin) gelişmiş olduğunu varsayıyoruz; daha verimli kullanım, yarı-bitmiş veya mamul ürünlerin, taşıma, biçimleme, montaj, paketlenme ve ulaştırması için mevcut makinelerin uyarlanmasını veya yeni makinelerin geliştirilmesini varsayar.

Otomatik, kendini düzeltten kontrol cihazlarının sanayi operasyonlarındaki kullanımı yeni değil. James Watt'ın 1788'de icat edilmiş ağırlıklı mekanik regülatörü, buhar makinelerinin kendinden düzenleme yapabileceğine dair erken bir örnek sunar. Motor subabına eklenmiş metal kolları olan regülatör, ince bir döner çubukla desteklenen, serbest takılmış iki metal bilye içermektedir. Eğer ki motor çok hızlı çalışmaya başlarsa, çubuğun artan rotasyonu bilyeleri merkezkaç kuvvetiyle dışa yöneltir, subabı kapar; tersine, eğer subap, motoru istenen oranda çalışacağı yeterli akıma izin vermezse, bilyeler içe doğru düşer, subabı daha çok açar. Termostatikle kontrol edilen ısıtma ekipmanları da benzer bir ilkeyle çalışır. İstenilen sıcaklığa bir kadranla el ile önceden ayarlanmış olan termostat, ısıtma ekipmanını sıcaklık düştüğünde otomatik olarak çalıştırır ve sıcaklık yükseldiğinde otomatik olarak durdurur.

İki kontrol cihazı da bugün “geri bildirim ilkesi” olarak ifade edilen şeyin örneğidir. Modern elektronik ekipman, makinede çalışmanın istenilen düzeyinden bir sapma olduğunda elektrik sinyalleri üretir ve bu sinyaller kontrol cihazı tarafından sapmayı veya hatayı düzeltmek için kullanılır. Hatanın neden olduğu elektrik sinyalleri, makineyi ayarına döndüren kontrol sistemi veya başka cihazlar tarafından güçlendirilir ve beslenir. Normdan ayrılmanın makineyi ayarlamak için bilfiil kullanıldığı kontrol sistemine *kapalı* sistem adı verilmektedir. Bu durum, aygıtın fonksiyonundan bağımsız olarak çalışan kontrol sistemine —elle çalışan elektrik düğmesi veya bir elektrikli vantilatörü otomatik olarak döndüren kollar— sahip *açık*

sistemle ters düşmektedir. Dolayısıyla, düğmeye basıldığında, gündüzse lamba söner, geceyse lamba yanar; benzer şekilde, elektrikli vantilatör oda sıcak veya soğuk olsa da aynı hızda dönmeye devam eder. Vantilatör, gündelik kullanımda otomatik olabilir, ama mekanik regülatör veya termostat gibi kendi kendine düzenleyici değildir.

Kendinde düzenleyici kontrol mekanizmalarının gelişimi açısından sensör cihazların keşfi önemli bir adımdır. Günümüzde ısı çiftler, fotoseller, X-ray cihazları, televizyon kameraları ve radar vericileri de bunlara dahildir. Beraber veya tek tek kullanıldıklarında cihazlara şaşırtıcı düzeyde otonomi sunarlar. Bu sensör cihazları, bilgisayar olmadan uzaktan kontrol sayesinde, işçilerin aşırı tehlikeli işleri bile yapabilmesini mümkün kılar. Bu cihazlar, bir çok geleneksel açık sistemi kapalı sistemlere dönüştürmeye, böylece otomatik işlerin kapsamını geliştirmekte kullanılabilir. Örneğin, bir saat tarafından kontrol edilen elektrik ışığı açıkça basit bir açık sistemdir; verimliliği tamamen mekanik faktörlere bağlıdır. Gün ışığı geldiğinde fotosel tarafından regüle edilerek kapatıldığında, gün doğarken ve batarken günlük ışık değişimine göre ışığa yanıt verir. Artık çalışması işleviyle birleşmiştir.

Bilgisayarın icat edilmesiyle birlikte endüstriyel denetim sistemlerinde tamamıyla yeni bir boyuta girdik. Bilgisayar, bir önceki ve daha eski kuşak işçilerin zihnini işgal eden gündelik işlerin hepsini yapabilecek kapasiteye sahiptir. Basitçe, modern dijital bilgisayar bir elektronik hesaplayıcı olarak aritmetik işlemleri insan beyninden ölçülemeyecek kadar hızlı şekilde yapabilmektedir.⁴³ Bu hız ögesi kritik önemdedir: bilgisayar işlemlerinin son derece hızlı olması —bilgisayarın insan beynine kıyasla niceliksel üstünlüğü— derin niteliksel önemdedir. Bu hızına istinaden, bilgisayar hayli karmaşık matematiksel ve mantıksal işlemleri gerçekleştirebilmektedir. Milyonlarca bit veriyi saklayabilecek hafıza birimleriyle desteklenen ve ikili aritmetiği kullanan (0 ve 9 basamaklarını 0 ve 1 ile değiştirmek) düzgün programlanmış bir dijital bilgisayar, aklın hayli gelişmiş man-

43. Bugün bilgisayarlar iki geniş kategoride sınıflandırılabilir: analog ve dijital. Analog bilgisayarların sanayide kullanımı hayli kısıtlıdır. Bu makalede benim tartışmam tamamen dijital bilgisayarlarla ilgilidir.

tıksal etkinliklerini gerçekleştirebilmeye yaklaşıp. (Bilgisayar teknolojisinde yaşanan çok kapsamlı değişimlere rağmen) bilgisayar “aklının” yaratıcı veya yenilikçi olduğu veya bir gün olabileceği tartışılır olabilir de, dijital bilgisayarın sanayide, bilimde, mühendislikte, bilgiye ulaşmada ve ulaşımında zahmetli ve belirgin bir yaratıcılık taşımayan her zihinsel işi yapabilecek kapasiteye sahip olduğuna şüphe yoktur. Modern insan, aslında, rutin sanayi işlemlerinin çoğunu koordine edecek, inşa edecek ve muhakeme edecek elektronik bir “akıl” üretmiştir. Tasarlanmış olduğu yetkinlik alanına uygun kullanıldığında, bilgisayarlar insandan daha hızlı ve verimlidir.

Bu yeni sanayi devriminin somut önemi nedir? Çalışmaya yönelik hızlı ve öngörülebilir olası sonuçları nelerdir? Cleveland’da bulunan Ford tesislerinde otomobil motorları imalatında bu teknolojinin nasıl kullanıldığını değerlendirerek bu yeni teknolojinin çalışma süreci üzerine etkilerini takip edelim. Bu teknolojik karmaşıklaşmanın tek bir örneği, yeni teknolojinin bütün imalat sanayideki özgülleştirici potansiyelini değerlendirmemize yardımcı olacaktır.

Otomobil sanayisinde bilgisayarla kontrol geliştirilene kadar, bir motor bloğunun motora çevrilmesi için Ford tesislerinde, çok sayıda alet edevat kullanan yaklaşık 300 işçiye ihtiyaç vardı. Döküm kalıbından başlayıp işlenmiş tam bir motor üretilmesi, saatlerce insan gücü gerektiriyordu. “Otomatikleşmiş” makine olarak adlandırdığımız şeyin geliştirilmesinden sonra bu işlem on beş dakikadan az bir zamana düşmüştür. Otomatik kontrol panellerinin izlenmesi işini yapmak dışında, üç yüz iş gücüne gerek kalmamıştır. Daha sonra bu makine sistemine bilgisayar eklenerek, sistemi gerçekten kapalı, kumandalı bir sisteme dönüştürmüştür. 300 nanosaniye elektronik nabızda çalışan bilgisayar, tüm işleme sürecini düzenler.

Bu sistemin bile modası geçti. Alice Mary Hilton’un gözlediği üzere, “yeni kuşak bilgisayarlar 1000 kat daha hızlı çalışıyor—0.3 nanosaniyede. Saniyenin milyonda ve milyarda biri hızlar bizim kısıtlı zihinlerimize pek kavranabilir gelmiyor. Ancak, gelişimin bir veya iki yılda bin kat olduğunu somut olarak kavrayabiliriz. Bin kat daha fazla bilgi işlenebilir, ya da bilgi bin kat daha hızlı işlenebilir. 16 saatten fazla zaman tutan bir iş, bir dakikada yapılabilir! Ve insana

ihtiyaç duymadan! Böylesi bir sistem yalnızca montaj hattını değil, tüm imalat ve sınai süreçleri kontrol edebilir.”⁴⁴

Otomobil motorlarının imalatı için kullanılan bu sibernetik teknolojinin temel ilkelerinin diğer tüm seri imalat alanına —metalurji sanayiden gıda işleme sanayine, elektronik sanayiden oyuncak sanayine, prefabrik köprü imalatından prefabrik ev imalatına kadar— uygulanmaması için hiç bir sebep yoktur. Metal üretimi, özel alet ve kalıp yapımı, elektronik ekipman imalatı ve endüstriyel kimyasal üretim süreçleri artık kısmen ya da büyük oranda otomatikleştirilmiştir. Modern sanayinin tüm aşamalarının tam otomasyona terfi etmesini geciktiren şey, mevcut sanayi tesislerinin daha karmaşık olan yeni tesislerle değiştirilmesinin yaratacağı çok büyük maliyetler, ve büyük bir çok şirketin içsel muhafazakarlıklarıdır. Sonuçta, daha önce söylediğim üzere, bir çok sanayide emek kullanımı makine kullanımına göre hâlâ daha ucuzdur.

Elbette, her sektörün kendine has sorunları vardır ve zahmetsiz bir teknolojinin belirli bir tesise uygulanması, zahmetli çözümler gerektiren çoklu tuhaflıklar ortaya çıkaracaktır. Ancak buradan yola çıkarak, belirli bir sektörde tam otomatik teknolojinin uygulanmasının imkansız olduğunu söylemek, seksen yıl önce deneysel bir uçağın pervanesinin yeteri kadar hızlı dönmediğinden veya pervanenin bedeninin rüzgar karşısında çok kırılgan olduğundan dolayı, uçmanın imkansız olduğunu söylemek kadar absürttür. Eğer ürünleri, tesisleri, imalat prosedürlerini ve yükleme-boşaltma metodlarını yeniden tasarlamaya niyetliyse, tam otomatikleşme sağlamayacak herhangi bir sektör yoktur. Aslında, verili bir sektörün otomatikleştirmesinin nasıl, nerede ve ne zaman gerçekleşeceğine dair zorluk, karşılaşılabilecek olası problemlerden ziyade modern teknolojiye her bir kaç yılda oluşan inanılmaz sıçramadan kaynaklanır. Uygulamalı otomasyonun hemen her tarifi geçicidir: kısmi otomatik bir sektöre dair bir betimleme yapıldığı anda, teknolojik gelişim bu betimlemeyi hükümsüz kılmaktadır.

44. Alice Mary Hilton, “Cyberculture,” *Fellowship for Reconciliation Paper* (Berkeley, 1964), sf. 8.

Ancak, bir ekonomi alanı vardır ki o alanda yaşanan teknolojik gelişmenin her biçimi betimlemeyi hak eder: insan için en vahşi ve alçaltıcı olan çalışma alanı. Bir toplumun ahlaki düzeyinin kadınlara nasıl davranıldığıyla ölçülebileceği doğruysa, aynı toplumun insanın acı çekmesine karşı duyarlılığı da ham madde endüstrisinde, özellikle maden ve taş ocaklarında çalışan işçilerin çalışma koşulları üzerinden ölçülebilir. Antik dünyada madencilik bir tür cezai hizmet biçimiydi ve bu iş en duyarsız suçlular, en dik kafalı köleler ve en nefret edilen savaş esirlerine saklanıyordu. Maden, insanın kafasındaki cehennemün gün be gün canlanmasıdır; güçten düşürücü, kasvetli ve inorganik bir dünya olan maden, baştanbaşa akılsız zahmeti gerektirir.

Yaşamın çehresi tarla ve orman ve dere ve okyanustur: maden ise tek başına cevherin, minerallerin, metallerin çehresidir [diye yazar Lewis Mumford]... Madenci gezegenin içini yararken ve kazarken şeylerin biçimine dair bir gözetim duymaz. Gördüğü şey, damara ulaşana kadar inatla kıarak ilerlediği, kırdıklarını yukarı gönderdiği bir engel olarak gördüğü, safi maddedir. Mağarasındaki mumun kıpraşmasında duvarda görülen şekiller, kazması veya kolunun korkunç bozulmuş halidir: korkunun şekilleri. Gündüz ortadan kaybolmuş ve doğanın ritmi kırılmıştır: gündüz ve geceyi kapsayan, daimi çalışma burada doğmuştur. Dışarda güneş olsa bile madenci burada yapay bir ışıkla çalışmak zorundadır; maden damarında aşağı indikçe, yapay bir havalandırmayla da çalışmak zorunda kalır: 'imal edilmiş çevrenin' bir zaferi.⁴⁵

Bir insan etkinliği olarak madenciliğin ortadan kaldırılması, kendince, özgürlükçü teknolojinin zaferini sembolize edecektir. Buna ulaşmayı, bu yazı gibi bir örnekte dahi işaret etmek, zamanımızın teknolojisine içkin olan zahmetten özgürleşmeyi öngörmektir. Bu yoldaki ilk büyük gelişme, kesintisiz kömür kazıcı makinedir; daki-

45. Lewis Mumford, *Technics and Civilization* (New York: Harcourt, Brace and Co., 1934), ss. 69-70.

kada 8 ton kömürü kömür alnından çıkarabilen bu makinenin 9 fit (274.32 cm —ÇN.) boyunda bıçakları vardır. Mobil yükleme makinaları, elektrikli matkap ve tavan saplamasıyla birlikte bu makine, Batı Virjinya gibi yerlerde madendeki istihdamı 1948'deki oranın üçte birine indirmiş ve kişi başı verimliliği iki katına çıkarmıştır. Kömür madeni halen makinelerin yerleştirilmesi ve çalıştırılması için madencilere ihtiyaç duymaktadır. En güncel teknolojiye, aslında, bu işleri yapan kişiler yerine radar kullanan cihazları geçirerek madencileri gereksiz kılabilmiştir.

Otomatik makinelere algılama cihazları yerleştirerek, işçiyi yalnızca ekonominin ihtiyaç duyduğu geniş, üretken madenlerden değil, aynı zamanda modern endüstriyle modellenmiş tarımsal etkinliklerden de kolayca kurtarabiliriz. Tarımın endüstriyelmesi ve mekanizasyonunun hikmeti hayli sorgulanabilir olsa da (bu konuya daha sonra döneceğim), eğer toplum seçerse, pamuk toplamadan çeltik hasadına, endüstriyel tarımın büyük bölümünün makineleştirilebileceği olgusu mevcuttur. Neredeyse her türlü aracı kullanabiliriz, açık bir maden ocağında devasa bir kepeçden, Büyük Ovalarda biçerdövere kadar, sibernetik sensörlü cihazlar ya da televizyon kamerasıyla uzaktan kontrol edilen cihazlar. Bu cihazların ve makinelerin, bir insan operatöre ihtiyaç duyduğunu varsaydığımızda, güvenli bir mesafeden, konforlu bir meskenden kullanılması için gereken çaba da minimal olacaktır.

Uzak olması için bir sebebi olmayan gelecekte rasyonel örgütlenmiş bir ekonominin, insan emeği kullanılmadan, küçük “paketlenmiş” fabrikalar imal edeceğini öngörmek kolaydır; çok az çabayla parçalar üretilebilir, bir çok yönetsel işlem, hatalı bir makine ünitesinin bir yenisıyla değiştirilmesi gibi —bir tepsiyi dizmek veya boşaltmaktan daha zor olmayan— basit bir işleme indirgenir. Böylesi sanayileşmiş bir ekonomide makineler, işletmeyi gerektiren makinelerin çoğunu yapacak ve tamir edeceklerdir. Böylesi bir teknoloji, tamamen insanların ihtiyacına yönelmiş ve her türlü kâr-zarar hesabından özgürleşmiş olarak, yokluk ve zahmetin —yadıma, ızdırıp ve acımasızlık biçiminde ortaya çıkan, kıtlık ve emeğe dayalı toplumun mecbur tuttuğu ceza— acısını ortadan kaldıracaktır.

Sibernetik teknolojinin yarattığı imkanlar artık sadece insanın maddi ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı değildir. Makinenin, fabrikanın ve madenin insan dayanışmasını geliştirmek ve doğayla dengeli bir ilişki ve gerçekten organik bir ekotopluluk yaratmak için nasıl kullanılabileceğini sormakta özgürüz. Yeni teknolojilerimiz, bugün mevcut olan aynı ulusal iş bölümüne mi dayanacak? Mevcut sanayi organizasyonu —aslında, Sanayi Devrimi tarafından yaratılmış sanayi biçimlerinin bir uzantısıdır— sınai merkezleştirmeyi pekiştirir (her ne kadar, her bir fabrika ve yerel topluluğa dayalı, işçi yönetimi sistemi bu özelliği ortadan kaldırmak için çok iş görebilirse de.)

Yoksa yeni teknolojiler, bölgesel ekonomiye ve insan ölçeğini baz alan bir fiziksel yapıya sahip küçük ölçekli üretim sistemine mi elverişli olacak? Bu tür bir sınai örgütlenme *tüm* iktisadi kararları yerel topluluğa bırakır. Maddi üretim merkezsizleştiği ve yerelleştiği ölçüde, topluluğun önceliği ulusal kurumların —bu tür ulusal kurumların belirgin bir düzeyde geliştiği varsayılacak olursa— önüne geçer. Bu koşullarda, yerel topluluğun halk meclisi, yüz yüze bir demokrasi olarak toplanan, toplumsal yaşamın *tam* yönetimini ele alır. Soru, gelecek toplumun teknoloji etrafında mı örgütleneceği, yoksa teknolojinin toplumun etrafında örgütlenebilecek kadar şekil alabilir olup olmadığı. Bunu yanıtlamak için, yeni teknolojilerin belirli özelliklerini daha fazla değerlendirmeliyiz.

Yeni Teknolojiler ve İnsan Ölçeği

1945 yılında, Pennsylvania üniversitesinden Jr. J. Presper Eckert ve W. Mauchly, tamamen elektronik prensiplerle tasarlanmış ilk dijital bilgisayarı takdim ettiler. Balistik sorunları çözmek üzere görevlendirilmiş ENIAC'ın tasarlanması ve inşası için neredeyse üç yıl zaman gerekmişti. Bilgisayar kocamandı. Otuz tondan fazla ağırlığa sahipti, yarım milyon bağlantıyla (ki bunları lehimlemek Eckert ve Mauchly'nin iki buçuk yılını almıştı) 18.800 adet vakum lambasına, büyük bir direnç ağına ve millerce kabloya sahipti. Elektronik bileşenlerini soğutabilmek için bilgisayarın büyük bir havalandırmaya ihtiyacı vardı. Sık sık bozulurdu veya düzensiz davranırdı, tamir ve işletimi için çok zaman gerekirdi. Geçmişteki tüm bilgisayar gelişim

standartlarına göreyse ENIAC bir elektronik mucizeydi. Saniyede beş bin hesaplama yapabiliyor, ürettiği sinyaller saniyede 100.000 çevrim gerçekleştiriyordu. Dönemin kullanılan mekanik veya elektro-mekanik hiç bir bilgisayarı böyle bir hıza ulaşamıyordu.

Yaklaşık 20 yıl sonra, Massachusetts'teki Framingham Computer Control şirketi, DDP-124'ü açık artırmaya çıkardı. DDP-124, yatak yanına koyulan AM-radyo vericilere benzeyen küçük, derli toplu bir bilgisayar. Bir yazı makinesi ve hafıza ünitesiyle, bu bilgisayar takımı tipik çalışma masasına sığıyor. DDP-124 saniyede 285.000'in üzerinde hesaplama yapabiliyor. Yaklaşık 33.000 kelimayı saklayabilecek kadar genişleyebilen gerçek bir hafıza deposuna sahip (ENIAC'ın "hafızası", günümüz bilgisayarlarının esnekliğini sağlayamayan önceden kurulmuş takılı kablolardı); saniyede 1,75 milyar çevrim yapıyor. DDP-124 herhangi bir soğutma mekanizması gerektirmiyor; tamamen güvenilir ve çok az işletim problemi çıkarıyor. ENIAC'ın gerektirdiği üretim maliyetinden çok daha küçük miktara üretilebiliyor.

ENIAC ve DDP-124 arasındaki fark türsel olmaktan ziyade seviyeseldir. Hafıza ünitelerini bir yana bırakırsak, iki dijital bilgisayar da aynı elektronik prensipler uyarınca çalışır. Ancak ENIAC aslen geleneksel elektronik parçalardan (vakum lambaları, dirençler, vb) ve binlerce metre kablodan oluşmuştur. DDP-124 ise, aslen mikrodevreler üzerine kuruludur. Bu mikrodevreler çok küçük elektronik ünitelerdir, ENIAC'ın benzer temel elektronik bileşenlerini çok daha küçük olan bir inç (parmak) boyutuna toparlar.

Bilgisayar parçalarının minyatürleşmesine paralel olan şey geleneksel teknoloji biçimlerinin dikkate değer karmaşılaşmasıdır. Büyük makinelerin yerini giderek küçük makineler almaya başlar. Örneğin, süreğen sıcak demir haddehanesinin boyutunun küçülmesinin başarılması önemli bir ilerlemedir. Bu türden bir haddehane, modern sanayinin en büyük ve en pahalı tesislerinden biriydi. Tek başına bir makine olarak, neredeyse yarım mil uzunluğunda, on ton ağırlığında, 6 inç kalınlığında ve 15 inç genişliğindeki bir metal kütüğü, on-on beş inç inceliğindeki ince bir kütüğe dönüştürür. Bu tesisatın kendisi, ısıtma fırınları, bobin sarıcılar, uzun role yolları,

tufal kırıcı ayaklar ve binalarla birlikte, onlarca milyon dolar maliyetindedir ve 50 veya daha çok akre boyutunda alanı kaplar. Bir saatte üç yüz ton çelik plaka üretir. Verimli olması için bu türden bir haddehane büyük kok ocağı takımları, açık ocak fırınları, kütük haddehaneleri vb. ile birlikte kullanılmalıdır. Bu tesisler, sıcak ve soğuk haddehanelerle birleştiğinde, bir kaç mil uzunluğunda arazi kaplar. Böyle bir çelik kompleksi ulusal emek iş bölümüne, hayli konsantre hammadde kaynaklarına (çoğunlukla kompleksten uzakta yer alan), ulusal ve uluslararası pazarlara bağlıdır. Tamamen otomatikleşmiş olsa bile, çalışması ve yönetilmesi küçük, yerel bir topluluğun kabiliyetini aşar. Gerektirdiği yönetim sistemi merkezileşmiş toplumsal biçimleri güçlendirir.

Neyse ki artık, modern çelik sanayiye —bir çok açıdan daha verimli— alternatiflerimiz var. Yüksek eritme fırınları ve açık fırınlar yerine, genellikle oldukça küçük, çok iyi dökme demir ve çelik üreten çeşitli elektrik fırınları mevcut; bunlar yalnızca kok ile değil, aynı zamanda kömür, odun kömürü ve hatta linyitle bile çalışabiliyor. Yahut, birinci kalite cevherlerin doğal gaz kullanımıyla dönüştürülmesi veya sünger demire sıkıştırılmasını içeren toplu işleme yöntemi olan HyL işlemini tercih edebiliriz. Yahut, odun kömürü, karbon monoksit ve hidrojen kullanan Wiberg sürecine dönebiliriz. Her örnekte, kok fırınlarına, yüksek fırınlara, açık fırınlara ve belki de katı indirgeyici maddelere duyulan ihtiyacı azaltabiliriz.

Bir çelik kompleksinin topluluk boyutlarında ölçeklendirilmesi açısından en önemli adımlardan biri T. Sendzimir'in seyyar değirmeni geliştirmesidir. Seyyar değirmen, genelde kullanılmakta olan haddehaneyi basit seyyar ayaklı bir tezgaha ve hafif bitirme tezgahına dönüştürür. Sıcak çelik kütük, iki çeyrek inç kalınlığında, 2 küçük parça ısıtılmış rulo silindirden ve iki destekleyici silindir taşıyan iki yuvarlak kafese takılı bir ezme silindir takımından geçer. Kafesleri ve destekleyici silindirleri farklı dönüş hızlarıyla işletildiğinde, ezme silindirler iki yönde dönmeye başlarlar. Bu hareket çelik kütüğü dehşet verici şekilde ezer ve onu bir inçin onda biri kalınlığındaki parçalara ayırır. Sendzimir'in seyyar değirmeni mühendislik aklının bir sıçramasıdır; küçük ezme silindirler, iki yuvarlak silindir üzerin-

de dönerek, klasik haddehanenin 4 kocaman hazırlama ayağıyla 6 bitirme ayağına duyulan ihtiyacın yerine geçer.

Sıcak çelik kütüklerin Sendzimir'in tasarımındaki dönüş süreçleri kesintisiz sıcak şerit haddehanesindekinden çok daha küçük bir alanda gerçekleşir. Dahası, kesintisiz döküm yaparak, büyük ve pahalı döküm değirmenlerine ihtiyaç duymadan çelik kütükler üretebiliriz. Elektrikli fırınlara, kesintisiz döküme, seyyar değirmene ve küçük ve sürekli soğuk azaltıcı değirmenlere dayanacak olan geleceğin çelik kompleksi, geleneksel tesislerden çok daha küçük bir alana ihtiyaç duyacaktır. Düşük düzeylerde yakıt tüketerek, bir kaç orta ölçekli topluluğun çelik ihtiyacınıysa tamamen karşılayabilecektir.

Betimlediğim kompleks, bir ulusal pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmamıştır; aksine, küçük veya orta ölçekli toplulukların ve sınai açıdan gelişmemiş ülkelerin çelik ihtiyacına uygundur. Dökme demir üretimine yönelik elektrik fırınların çoğu günde yüz ila iki yüz elli ton arası demir üretirken, büyük yüksek fırınlar yalnızca üç yüz ton demir üretirler. Bir seyyar değirmen bir saatte yalnızca yüz ton çelik kütüğü döndürebilir, kabaca kesintisiz sıcak şerit haddesinin üçte biri oranında çıktı sağlar. Ancak, bizim hipotetik çelik kompleksimizin ölçeği onun en çekici özelliğidir. Aynı zamanda, bizim kompleksimizde üretilen çelik daha dayanıklıdır, böylece topluluğun çelik ürünlerini yenileme oranı önemli miktarda azalır. Daha küçük bir kompleks daha az cevher, yakıt ve indirgeyici maddeye ihtiyaç duyacağından, bir çok topluluk ihtiyaç duyduğu hammaddeyi kendi yerel kaynaklarından sağlayacak, dolayısıyla merkezi olarak konumlanmış tedarik kaynaklarında yoğunlaştırılmış kaynakları daha çok koruyacak, geleneksel merkezi ekonomi karşısında topluluk bağımsızlığını güçlendirecek, taşıma masraflarını azaltacaktır. İlk bakışta maliyetli ve verimsiz bir kopyalanma olarak, bir kaç merkezi çelik kompleksiyse aşılabılır gibi görünen şeyin, uzun vadede daha verimli ve toplumsal olarak daha arzulanır olduğu kanıtlanacaktır.

Yeni teknolojiler yalnızca elektronik bileşenlerinin minyatürleştirilmesi veya üretim tesislerinin küçültülmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda çok yönlü, çok amaçlı makineler de üretilmiştir. Bir yüzyıldan fazla zamandır, makine tasarım eğilimi teknolojik özel-

leşmeye ve tek amaçlı cihazlara yönelmiş, bu durum yeni fabrika sisteminin yoğun iş bölümünü pekiştirmiştir. Sınai faaliyet tamamen ürüne tabi kılınmıştır. Eric W. Leaver ve John J. Brown, zamanla bu dar pragmatik yaklaşımın “sanayiye makine üretimindeki mantıki çizgiden uzaklaştırmış” olduğunu gözlemlemiştir: “Ekonomik olmayan bir özelleştirmeye yol açtı... Makinenin son ürüne odaklı özelleşmesi, ürünün artık ihtiyaç duyulmadığı zaman makinenin de çöpe atılmasını gerektiriyordu. Halbuki üretim makinesinin yaptığı işler —biçimleme, tutma, kesme ve benzeri— bir takım temel işlevlere indirgenebilir, ve bu işlevler, doğru analiz edilerek, ihtiyaç duyuldukça paketlenip bir parçaya da uygulanabilir.”⁴⁶

İdeal olarak, Leaver ve Brown’un tasavvur ettiği türden bir delme makinesi ince bir kabloyu tutacak kadar küçük ya da büyük bir boruyu içine alabilecek kadar büyük bir delik açabilir. Böylesine işlem aralığı olan makineler bir zamanlar fahiş değerde sayılıyorlardı. Halbuki, 1950’lerin ortalarından itibaren, bu türden bir takım makine gerçekten de tasarlandı ve kullanıma sunuldu. Örneğin, 1954’te Ford Motor Şirketi’nin Michigan Dearborn’da bulunan River Rouge Fabrikası için İsviçre’de yatay matkap yapıldı. Bu matkap, Leaver ve Brown’ın makinesi olarak güzelce nitelendirilebilirdi. Beş optik mikroskop tipinde aydınlatılmış kontrol ölçüsüyle donanmış bu matkap, iğneden küçük ya da insan yumruğundan büyük delik açar. Bu delikler için binde biri kadar hatasızdır.

İşletme alanı böylesi geniş olan makinelerin önemi kolay yadsınamaz. Bunlar, tek bir tesis içinde, yüksek çeşitlilikte ürün üretmeyi mümkün kılar. Küçük veya orta ölçekte bir topluluk, çok amaçlı makineleri kullanarak az kullanılan sanayi tesislerinin yükünü çekmeden sınırlı sınai ihtiyacını karşılayabilir. Aletlerin sökülmesindeki kayıp azalacak ve tek yönlü tesislere daha az ihtiyaç duyulacaktır. Toplulukların ekonomileri, sınai olarak gelişmiş ülkelerde bulunan topluluklardan daha derli toplu ve çok yönlü, daha bütüncül ve kendine yeterli olacaktır. Fabrika makinelerinin yeni ürünler için düzenlen-

46. Eric W. Leaver ve John J. Brown, “Machines without Men,” *Fortune*, Kasım 1946.

mesine yönelik çaba ciddi oranda azalacaktır. Yeniden düzenlemek, tasarımdan çok boyutlandırmayla ilgili olacaktır. Son olarak, geniş işletme aralığı olan çok amaçlı makineleri otomatikleştirmek görece olarak daha kolaydır. Bu makineleri sibernetik endüstri tesislerinde kullanmak için gereken değişiklikler genellikle makine biçimi ve yapısından ziyade devre elemanları ve programlamayla ilgili olacaktır.

Tek amaçlı makineler elbette, var olmaya ederek geniş bir ürün çeşitliliğinin seri imalatında kullanılmaya devam edilebilir. Günümüzde, özerk topluluklar küçük değişikliklerle hayli otomatik, tek amaçlı makineleri kullanabilirler. Şişeleme ve konserve makineleri, örneğin, derli toplu, otomatik ve hayli rasyonalize edilmiş donanımlardır. Daha küçük otomatik tekstil, kimya işleme ve gıda işleme makineleri görmeyi bekleyebiliriz. Geleneksel otomobil, otobüs ve kamyonlardan elektrikli araçlara doğru büyük geçiş, şüphesiz ki mevcut otomotiv tesislerinden çok daha küçük sanayi tesislerine yönelecektir. Arda kalan merkezi tesisler de, onları yalnızca olabildiğince küçülterek ve kullanımlarını birkaç topluluk arasında paylaştırarak, etkin bir şekilde özerkleştirilebilir.

İnsanın ekonomik etkinliklerinin tamamının merkezileştirilebileceğini iddia etmiyorum; ama çoğunluğu elbette insani ve komüniter boyutlarda ölçeklendirilebilir. Şurasıysa kesin: iktisadi gücü ulusal ölçekten yerel ölçeğe, merkezi bürokratik biçimlerden yerel, halk meclislerine geçirebiliriz. Bu geçiş büyük oranda devrimci bir değişimdir, çünkü yerel toplulukların egemenliği ve özerkliği için güçlü iktisadi temeller yaratır.

Teknolojinin Ekolojik Kullanımı

Buraya kadar, zahmeti, maddi güvencesizliği ve merkezileşmiş ekonomik kontrolü ortadan kaldırmanın —eğer “ütöpik” ise de, elle tutulabilir olan— imkanlarıyla uğraşmaya çalıştım. Bu bölümde, büyük oranda öznel görünebilecek, ama yine de zorlayıcı bir öneme sahip olan bir problemle —insanın doğal dünyaya bağlılığının, kültürünün görünür ve canlı bir parçası kılma ihtiyacı— uğraşmak istiyorum.

Bu problem fiilen yüksek oranda kentleşmiş ve endüstrileşmiş toplumlara özgüdür. Sanayi öncesi toplumların neredeyse tümünde

insanın doğal dünyayla kurduğu ilişki iyi tanımlanmış, uygulanabilir ve geleneğin tüm ağırlığıyla kutsanmıştır. Mevsimlerdeki değişim, yağışlardaki farklılık, insanların gıda ve giyim için bağlı olduğu bitki ve hayvanların yaşam döngüleri, topluluğun yaşadığı bölgenin belirgin özellikleri —hepsi tanıdık ve algılanabilirdi, ve insanda dinsel bir hürmet ve korkuya, doğayla bir olma, ve daha pragmatik olarak, saygı duyan bir bağlılık hissine sebep oldu. Batı dünyasının ilk medeniyetlerine baktığımızda, bu ilişkiyi reddedecek kadar zorba ve insafsız bir toplumsal zorbalık sistemine dair çok az kanıt buluruz. Kırsal kültürlerin doğaya yönelik hürmetli yaklaşımı barbarca işgaller ve ticari medeniyetlerin daha sinsice gelişmeleri tarafından tahrip edilmiş; tarımsal sistemlerin olağan gelişimi, insanı sömürüyor olsa bile toprağın ve çevrenin tahribatına çok nadir yol açmıştır. Antik Mısır ve Mezopotamya'nın tarihindeki en baskıcı dönemlerde, yönetici sınıflar sulama bentlerinin iyi bakılmasını sağlamış ve gıda yetiştirmenin rasyonel yöntemlerini geliştirmeye çalışmıştır. Hatta Antik Yunanlılar, varisi oldukları erozyona uğramış ince, dağlık orman arazisinin ekilebilir kısımlarının çoğunu zekice geri alarak bostan ve bağa çevirmişlerdir. Ticari tarım sistemleri ve yüksek oranda kentleşmiş toplumların gelişimine kadar doğal çevrenin sınırsızca sömürüsü söz konusu değildi. Kuzey Afrika ve İtalya yarımadasındaki büyük, köle emeğine dayanan örnekler, Antik dünyada yaşanan en kötü toprak tahribatı örnekleridir.

Kendi zamanımızda, teknolojinin gelişimi ve kentlerin büyümesi, insanın doğaya yabancılaşmasını kırılma noktasına taşımıştır. Batılı insan kendini geniş sentetik kent çevresinde hapsedilmiş, topraktan fiziksel olarak koparılmış ve doğal dünyayla ilişkisi tamamen makinelerle dolayımlanmış olarak bulur. Sahip olduğu malların bir çoğunun nasıl üretildiğine pek aşina değildir; tükettiği gıdalar, geldikleri yerlerdeki hayvan ve bitkilere en ufak bir benzerlik göstermemektedir. Sterilize edilmiş kentsel çevreye paketlenmiş (biçim ve görüntüde neredeyse kurumsallaşmış) modern insan, kendi maddi ihtiyaçlarını karşılayan tarımsal ve sanayi sistemlerinde seyirci rolünü bile reddetmektedir. O saf bir tüketici, aldrışsız bir taşıyıcıdır. Onun doğal çevreye saygısız olduğunu söylemek haksızlık olur; doğrusu,

ekolojinin ne anlama geldiği veya çevresinin bir dengede kalması gerektiğini pek az bilmektedir.

İnsanla doğa arasındaki ilişki onarılmalıdır. Başka bir yerde göstermeye çalıştığım üzere, insanla doğal dünya arasında bir denge kurmadığımız sürece, insan türünün yaşamı ölüm tehlikesiyle baş başadır.⁴⁷ Burada, insanın çevreye bağlılığına dair sağduyusunun uyandırılmasında teknolojinin ekolojik olarak nasıl kullanılabileceğini; doğal dünyayı insan deneyimine yeniden sokarak, insan bütünlüğüne ulaşmaya nasıl katkı sağlanabileceğini göstermem gerekiyor.

Klasik ütopyacılar, bütünlüğe yönelik ilk adımın, kentle kır arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılması olduğunu tamamen farkına varmışlardır. Fourier, yaklaşık bir buçuk yüzyıl önce şöyle yazmıştır: “Kır işçilerini, ya da en azından bostanda, bahçede, sürüyle, kümesle, çeşitli hayvan ve bitki türleriyle çalışan işçileri oyuna katmadan düzenli ve dengeli bir toplum örgütlemek imkansızdır.” Sanayi Devrimi’nin toplumsal etkilerinden sarsılmış Fourier, şunu ekler: “Kendi başına bir toplumsal birliği yerine getiremeyecek olan zanaatçılar ve imalatçı emekle bu deneyimi yaşadıkları İngiltere’de, bu ilkedен haberleri yoktur.”⁴⁸

Modern kent sakininin yeniden “kır emekçiliğinden” zevk almasını tartışmak korkunç bir şakaya benzer. Fourier’in zamanında var olan köylü tarımını yeniden restore etmek ne mümkün ne de arzulanabilir. Charles Gide tarımsal emeğe dair şu gözleminde elbette haklıydı: “endüstriyel emekten daha çekici değildir; toprağı kazmak her zaman... bir kişinin alın teriyle yapılan acılı, zahmetli bir çalışmadır.”⁴⁹ Fourier bu itiraza bir yanıt vermez ve Falansterlerin tahıl yerine temelde meyve ve sebze üretmesini önerir. Eğer bakış açımız mevcut toprak yönetim tekniklerini aşmayacak olsaydı, köylü tarımına tek alternatif, günümüz sanayide kullanılan metotlara paralel tekniklerle, hayli uzmanlaşmış ve merkezileşmiş tarım biçimi olurdu. Kentle kır arasında bir denge sağlamayı başarmaktan uzakta,

47. Bkz: “Ekoloji ve Devrimci Düşünce”.

48. F. M. C. Fourier, *Selections from the Works of Fourier*, (Londra: S. Sonnenschein and Co. 1901), sf. 93.

49. Charles Gide, “Introduction to Fourier”, *ibid.*, sf. 14.

doğal dünyayı tamamen asimile etmiş olan sentetik bir çevreyle karşı karşıya kalırdık.

Eğer ki toprakla topluluğu fiziksel olarak yeniden bütünleştirmek istiyorsak, eğer ki topluluk insanın doğada sarıh bir bağılılığı olduğunu anlatan bir tarımsal matriste olacaksa, karşılaştığımız soru, bu dönüşümü gerçekleştirmek için topluluk üzerinde “acılı, zahmetli çalışmayı” empoze etmeden bunun nasıl gerçekleşeceği. Kısacası, hayvancılık, ekolojik gıda yetiştiriciliği ve tarım insani ölçekte, mekanizasyona kurban gitmeden nasıl gerçekleştirilecek?

2. Dünya Savaşı'ndan beri tarımda gerçekleşmiş en parlak teknolojik atılımlar toprak yönetiminin küçük ölçekli, ekolojik biçimlerine uygun olduğu kadar, geçtiğimiz birkaç on yıl içinde yaygın hale gelen, ucu bucağı olmayan, endüstri tipi ticari işletmeler için de uygundur. Augermatik hayvan besleme sistemleri, rasyonel çiftlik mekanizasyonunun esas prensiplerinden birini —konvansiyonel makine ve aletlerini, zahmetli tarımsal emeği neredeyse ortadan kaldıracak şekilde yerleştirmek— gösterir. Bir seri siloyu delgilerle yerleştirip, birkaç düğmeye basarak ve şalteri hareket ettirerek, farklı besin maddeleri karıştırılabilir ve ağıllara taşınabilir. Dirgen ve kovayla beş altı kişinin yarım günde yapacağı işi, bir kişi bir kaç dakikada gerçekleştirebilir. Bu tip bir mekanizasyon aslen doğaldır: çok büyük bir sürüyü ya da yüzlerce büyükbaş hayvanı beslemek için kullanılabilir. Silolarda doğal veya sentetik, hormonlu yem olabilir; yemlik görelî küçük çiftliklerde karışık hayvanlar için kullanılabilir gibi sığır eti yetiştiren çiftliklerde, veya her ölçekteki büyük çiftliklerde bulunabilir. Kısacası, augermatik yem sistemi en istismarcı tipteki ticari sömürü için kullanılabilir gibi ekolojik prensiplerin en duyarlı uygulamaları için de kullanılabilir.

Bu durum son yıllarda tasarlanmış (bir çok örnekte, çok yönlülük sağlanması için basitçe yeniden tasarlanan) bir çok tarım makinesi için geçerlidir. Örneğin, modern traktör süper mekanik becerinin bir çıktısıdır. Bahçe tipi modeller aşırı esnek şekilde bir çok işte kullanılabilir; bu tipler hem hafif hem de yönetilmesi çok kolaydır, toprağa hiç zarar vermeden en sert hattı takip edebilir. Büyük traktörlerin, özellikle sıcak havada çalışanlarının kabininde havalandırma

mevcuttur; bunlara sürme için ekipmanlar takılabildiği gibi çukur açma ekipmanları da takılabilir, böylece forklift araçlarının işlerini yapmak, hatta tahıl ambarlarına enerji üniteleri sağlamak için de kullanılabilirler. Sabanlar, toprağı sürmedeki her türlü duruma karşılık geliştirilmiştir. Gelişmiş modelleri, toprak yüzeyine bağlı olarak yükselme ve alçalma yapacak şekilde hidrolik düzeneğe sahiplerdir. Mekanik ekiciler neredeyse her türlü ekin için mevcuttur. “Minimum çift sürme”, rastgele toprak, gübre ve pestisit (elbette!) uygulayan yetiştiriciler tarafından gerçekleştirilmiş olup, farklı çeşitteki operasyonları iç içe geçiren, mevcutta ağır makinelerin kullanımıyla oluşan toprak sıkışmasını en aza indiren bir tekniktir.

Mekanik hasatçıların çeşidi başdöndürücü sayılara ulaşmıştır. Bostan ürünleri, küçük taneli meyveler, bağlar, sebzeler ve tarla bitkilerinin bir çok çeşidi için hasatçılar geliştirilmiştir. Ahırlar, besleme kümesleri ve depolama üniteleri delgi, taşıma kayışı, hava geçirmez silolar, otomatik gübre kaldırıclar ve iklim kontrol cihazları tarafından tamamen kökten değişmiştir. Mahsuller mekanik olarak ayıklanır, yıkanır, sayılır, dondurularak veya konserve olarak saklanır, paketlenir ve sandıklanır. Somut bir hatta sahip sulama hendeklerinin yapımı, bir veya iki kazma makinesinin gerçekleştirebileceği basit bir mekanik operasyona dönüşmüştür. Zayıf drenaj veya toprakaltına sahip araziler, esas toprağın ötesine girebilen kazı ekipmanları ve zirai aletlerle iyileştirilebilir.

Her ne kadar tarımsal araştırma zararlı kimyasal maddelere ve besleyiciliği şüpheli ekinlere adanmış olsa da, besin bitkilerinin genetik iyileştirilmesine yönelik inanılmaz ilerlemeler de sağlanmıştır. Bir çok yeni tahıl ve sebze türleri böceklerle, bitki hastalıklarına ve soğuk havaya karşı daha dirençli. Bir çok örnekte, bu türler doğal atalık türler karşısında ciddi ilerlemeler sağlamış olup büyük ölçekli zorlu alanların gıda üretimine açılması için kullanılmışlardır.

Burada bir ara verelim ve bizim özgür topluluğumuzun kendi doğal çevresiyle nasıl entegre olabileceğini hayal edelim. Böylesi bir topluluğun, alanın doğal ekolojisi üzerine —hava ve su kaynakları, iklim, jeolojik yapı, hammadde kaynakları, toprak, doğal fauna ve flora— ihtiyatlı bir inceleme sonrasında kurulduğu varsayılır. Toprak

yönetimi ekolojik ilkeler tarafından yönlendirilmektedir, böylece çevreyle insanlar arasında bir denge sağlanmıştır. Sınai bütünlüğe sahip olan topluluk, bir doğal matris içerisinde belirgin bir birim olarak, yerleştiği alanda sosyal ve estetik bir denge oluşturur.

Toplulukta tarım hayli mekanize edilmiştir; ancak bitki, hayvan ve orman ürünleri açısından olabildiğince çeşitlenmiştir. Flora ve fauna çeşitleri, zararlı istilasını kontrol etmek ve doğal güzelliği pekiştirmek için teşvik edilir. Büyük ölçekli tarım ancak bölgenin ekolojisiyle çatışmadığı yerlerde yapılır. Gıda yetiştirmenin genel karışık karakterine bağlı olarak, tarım, her biri diğerleriyle sıra ağaçlar, çalılar, meralar ve çayırlarla ayrılmış küçük çiftlik birimleri tarafından yapılır. Eğimli, tepeli veya dağlık bölgelerde, keskin meyilli topraklar keresteyle kaplanarak erozyon önlenir ve su korunumu sağlanır. Her akredeki toprak iyice incelenerek en uygun ürünün ekimi yapılır. Her çaba, kırla kenti, ikisinin de insan deneyimine sağladığı özgün katkısı feda etmeden, harmanlar. Ekolojik bölge, bir topluluğun veya kaynakları paylaşan bir kaç topluluğun yaşayan sosyal, kültürel ve biyotik biçimlerini oluşturur. Her topluluk bir çok sebze ve çiçek bahçelerine, çekici çardaklara, park alanlarına, hatta balıkları ve su kuşlarını destekleyen ırmaklara ve göletlere sahiptir. Gıda ve hammaddelerin tedarik edildiği kırsal topluluğun yürüyerek erişebildiği bir çevre olmakla kalmaz, aynı zamanda topluluğun içini kaplar. Her ne kadar kent ve kırsal kendi kimliğini sürdürmekte ve her birinin biricikliği değerli ve teşvik edilmekteyse de, doğa kentin her yanında ortaya çıkar ve kent, doğayı kucaklamakta ve üzerinde nazik bir insan izi bırakmaktadır.

Özgür bir topluluğun, tarım ve hayvancılığı, zanaatkarlık kadar anlamlı ve keyifli bir etkinlik olarak göreceğine inanıyorum. Tarımsal makineler sayesinde zahmetten arındırıldığında, sık sık bahçeciliğe atfedilen keyif ve yaratıcı yaklaşım, topluluğun mensupları tarafından gıda yetiştirmeye de atfedilecektir. Tarım, insan toplumunun canlı bir ögesi, zevkli bir fiziksel aktivite, ve ekolojik taleplerinden dolayı, entelektüel, bilimsel ve sanatsal bir çetin iş haline gelecektir. Topluluğun bölgeyle organik olarak bütünleştiği ölçüde, topluluk üyeleri de onları çevreleyen yaşantıyla birleşir. İlkel insanlardan beri mevcut

olan doğayla birlik hissini yeniden kazanırlar. Doğa ve onun her zaman beslediği organik düşünme biçimleri, insan kültürünün entegre parçası haline gelecektir; insanın resminde, edebiyatında, felsefesinde, dansında, mimarisinde, ev içi döşemede, gündelik etkinliklerdeki davranışlarında canlı bir ruh olarak ortaya çıkar. Kültür ve insan psişesi, yeni bir animizm tarafından yayılır. Bölge hiç bir şekilde sömürülmez, ama tüm imkanları kullanılır. Topluluğunun ihtiyaçlarını karşılamak için yapılacak her türlü girişim —enerji kaynaklarını, minerallerini, kerestesini, toprağını, suyunu, hayvanlarını ve bitkilerini olabildiğince rasyonel ve hümanist, aynı zamanda ekolojik prensiplere zarar vermeden kullanmak— yerel olacaktır. Bu bağlamda, kendilerini bölgesel olarak temellenmiş bir ekonomiye enfes bir şekilde vermiş ve bugün hâlâ gelişmekte olan teknolojilerin topluluk tarafından kullanılacağı öngörülebilir. Burada bahsettiğim teknolojiler, toprak, su ve havadan iz ve seyreltik kaynak çıkaran; güneş, rüzgar, hidroelektrik ve jeotermal enerji; ısı pompası, sebze yakıtı, güneş havuzu, termoelektrik dönüştürücüler, ve zamanla, denetimli termonükleer reaksiyonların kullanılmasıdır.

Önceki kuşaklar tarafından uzun zamandır terk edilmiş olan, bir zamanların gelişen iktisadi etkinliklerine dair kanıtları bir çok alanda açığa çıkaran, bir tür endüstriyel arkeoloji. Hudson Vadisi, Rhine Vadisi, Apalaş Dağları ve Pireneler’de maden kalıntıları ve bir zamanlar ileri düzeyde gelişmiş metalurjik el ürünleri, yerel sanayinin parçalar halindeki kalıntıları, ve uzun zamandır çölleşmiş tarlaların ana hatlarını buluyoruz —hepsi, yerel hammadde ve kaynaklara dayanan topluluklardan geriye kalan izler. Bu topluluklar, yaptıkları ürünlerin, seri üretim teknikleri ve yoğunlaşmış hammaddeye dayanan geniş ölçekli ulusal sanayi tarafından piyasa dışına itilmesiyle, düşüş gösterdiler. Eski kaynaklar, yerel toplulukların kullanımı için hala mevcutlar; hayli kentleşmiş bir toplumda “değersiz” olan bu kaynaklar, ademimerkeziyetçi toplulukların kullanımı için fevkalade uygun olup küçük ölçekli, yüksek kaliteli üretim için adapte edilmiş sınaî tekniklerin uygulanmasını beklemektedirler. Eğer dünyanın nüfussuzlaşmış bölgelerindeki kaynaklarına yönelik dikkatli bir inceleme yapacak olsak, toplulukların maddi ihtiyaçlarını yerelde kar-

şılayabileceğine dair imkanın bizim tahminimizden çok daha fazla olduğunu görürüz.

Teknoloji, sürekli gelişimiyle birlikte, yerel imkanları genişletme eğilimindedir. Örneğin, teknolojik gelişmelere bağlı olarak kullanıma hazır hale gelen, görünüşte önemsiz ve hayli kontrol edilemez kaynakları bir değerlendirelim. On dokuzuncu yüzyıl boyunca ve erken yirminci yüzyılda, Mesabi bölgesi Amerika demir sanayine yüksek zenginliğe sahip cevherler sunmuş, bu avantaj ülkedeki metal sanayinin hızlıca gelişmesini sağlamıştır. Bu kaynakların düşüşüyle birlikte ülke, demirden %40 oranda düşük kalitedeki takonit (kumlu demir—ÇN.) madenciliği yapma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu madencilikte, geleneksel maden yöntemleri neredeyse imkansızdı; darbeleri sondajla, bir saatte ancak bir adım takonit kazılabilirdi. Günümüzdeyse, takonit madenciliği yapılabilir hale geldi; ateşli delginin geliştirilmesiyle birlikte saatte 20 ila 30 adım takonit kazılabilir. Delikler ateşle yakıldıktan sonra, yeni mükemmelleştirilmiş olan öğütme, ayırma ve toplama işlemleriyle, çıkan maden parçalanarak ve işlenerek metal sanayine sunulur.

Yakında, yüksek oranda yayılmış veya seyreltilmiş maddeleri topraktan, geniş çeşitlilikteki gazlı atıklardan ve denizden çıkarmak mümkün hale gelecek. En değerli bazı metaller gerçekte oldukça yaygındır, ancak hayli seyreltilmiş yahut eser miktarda bulunurlar. Bir parça toprağın ya da sıradan bir kaya parçasının içinde eser miktarda altın, daha çok miktarda uranyum, ve hatta daha çok miktarda sanayinin kullanışlı elementleri olan magnezyum, çinko, bakır ve sülfürün bulunmama durumu zordur. Dünyanın kabuğunun yaklaşık yüzde beşi demirdir. Bu kaynakları nasıl çıkartabiliriz? Bu problem, kimyacıların bu elementleri bulmak için kullandıkları analitik tekniklerle, en azından ilkesel olarak, çözülmüştür. Kimyacı Jacob Rosin'in tartıştığı üzere, eğer bir element laboratuvarında tespit edilebiliyorsa, sanayide kullanılmak üzere yeterli ölçekte çıkarılmasını umut etmek için bir sebep vardır.

Yarım yüzyıldan fazla süredir ihtiyaç duyulan ticari nitrojenin büyük kısmı atmosferden elde edilmektedir. Magnezyum, klor, brom ve kostik soda deniz suyundan, sülfür de kalsiyum sülfat ve sinai

atıklardan elde edilir. Sınai olarak kullanışlı hidrojen tuzlu suyun elektrolizinin bir yan ürünü olarak toplanmaktaysa bile, normalde klor üreten tesisler tarafından yakılmakta veya havaya salınmaktadır. Çok yüksek miktarlarda karbon (doğada göreceli olarak azdır) duman-dan kurtarılabilir ve ekonomik olarak kullanılabilir; ancak o da diğer gazlarla beraber atmosferde dağılmış durumdadır.

Sanayi kimyageri için, değerli elementleri ve bileşenleri denizden ve sıradan kayalardan çıkarmakla ilgili temel sorun, gerek duyulan enerji maliyetidir. İki yöntem vardır— iyon değişimi ve kromatog-rafi— ve, eğer gelecekte sanayide kullanılmak üzere geliştirilirlerse, bunlar çözeltilerdeki istenilen maddelerin seçilmesi veya ayrıştırılması için kullanılabilirler; ancak, bu yöntemlerin kullanılması için gereken enerji miktarı, gerçek zenginliği düşündüğümüzde, çok fazladır. Çıkarma tekniklerinde beklenmeyen bir atılım olmadığı takdirde, konvansiyonel enerji kaynaklarının —kömür ve petrol gibi fosil yakıtlar— bu problemi çözmekte kullanılması küçük bir olasılıktır.

Mesele bizim *tek başına* enerji eksikliğimiz değil, ama neredeyse sonsuz miktarda mevcut olan kaynakları nasıl kullanacağımızı öğrenmeye başlamamızdır. Gezegenin yüzeyine çarpan güneş kaynaklı brüt ışık enerjisinin yaklaşık miktarı, insanlığın bir yılda harcadığı enerjinin üç yüz katı civarındadır. Bu enerjinin bir bölümü rüzgara çevrilse veya bitkiler tarafından fotosentez için kullanılsa da, şaşırtıcı miktarı başka şeylere kullanılmak üzere mevcuttur. Sorun, enerji ihtiyacımızın bir bölümünü karşılamak üzere bunun nasıl toplanacağıdır. Örneğin, güneş enerjisi hanelerde ısıtma amaçlı kullanılırsa, normalde kullandığımız konvansiyonel enerjinin yüzde yirmi ila otuz civarı başka amaçlara yönlendirilebilir. Güneş enerjisini yemek, su ısıtma, döküm ve enerji üretiminin hepsi veya büyük bir kısmı için kullanabilseydik, fosil yakıtlara göreceli olarak az ihtiyacımız olur veya hiç ihtiyacımız olmazdı. Güneş enerjisi cihazları neredeyse tüm bu işlevleri taşıyacak şekilde tasarlanmıştır. Yalnızca güneşin enerjisini kullanan cihazlarla, evleri ısıtabilir, yemek pişirebilir, su kaynatabilir, metalleri eritebilir ve enerjiyi verimli üretebiliriz; ancak bunu dünyanın her enleminde yapmak mümkün değildir ve hâlâ çarpıcı araştırma programlarıyla çözülebilecek bir takım teknik problemlerle karşı karşıyayız.

Bu yazının yazılma zamanında, güneş enerjisiyle ısınan çok az sayıda ev mevcuttur. ABD’de en bilinenleri Massachusetts’teki MIT deneysel binaları, Denver’daki Lof evi, Washington DC’deki Thomason evleridir. Güneş enerjisiyle ısıtılan evin yakıt masrafı kabaca yıllık 5 dolara yaklaşmakta olan Thomason, elimizdeki en pratik sistemi geliştirmiştir. Thomason evindeki güneş ısı çatıdan alınır ve su sirküle edilerek zemindeki saklama tankına iletilir. (Bu arada su aynı zamanda evi ısıtmak ve yangın veya içme suyu için acil durumlarda kullanılabilir). Bu sistem basit ve hakikaten ucuzdur. 14. paralel yakınında Washington’da konumlanmış olan Thomasın evleri “güneş kuşağının” eşiğinde —0 ila 40 derece enlemler arasında— bulunur. Bu kuşak, güneş ışınlarının ev ve sanayide enerji olarak en verimli şekilde kullanılabildiği coğrafi bölgedir. Thomason yeterli güneş enerjisiyle, çok küçük ölçüde takviye konvansiyonel yakıt kullanarak, Washington evini ısıtabilir.

Daha serin bölgelerde güneş enerjisiyle ısınan evler için iki yaklaşım bulunmaktadır: ısınma sistemleri daha dikkatli hazırlanmış olabilir, böylece konvansiyonel yakıtların tüketimini Thomason evlerindeki düzeylere düşürebilir; yahut basit konvansiyonel yakıt sistemleri ihtiyaç duyulan ısınmanın yüzde on ila on beşini karşılayacak şekilde her yerde kullanılabilir. Hans Thirring (maliyet ve verimi dikkate alarak) şöyle bir gözlemde bulunur:

Güneşle ısınmanın nihai avantajı, pervaneleri çalıştırmak için gerekli olan çok küçük miktardaki elektrik enerjisi dışında, herhangi bir maliyet yaratmamasıdır. Sistemin kurulması için ilk yatırım yapıldıktan sonra, evin ısınma gideri için bir daha hiç para harcanmaz. Ek olarak, sistem otomatik çalışır ve duman, is, sis üretmez; odun atma, yakıt ikmali, temizleme, tamir ve diğer işlerin getirdiği tehlikelerden kurtarır. Güneşle ısınmayı bir ülkenin enerji sistemine dahil etmek ulusal zenginliği artırır; koşulları uygun her bölgede bulunan haneler güneş enerji sistemleriyle donanımlı olsalardı, her yıl milyonlarca sterline tekabül eden yakıt kullanılmamış olurdu. Telkes, Hotel, Lof, Bliss ve güneşle ısınma için yolu açan diğer bilim insanlarının

çalışmaları, gelecekte önemi daha açık bir şekilde ortaya çıkacak olan gerçek öncü çalışmalardır.⁵⁰

Güneş enerjisi cihazlarının en yaygın kullanımı yemek pişirmede ve su ısıtmadadır. Azgelişmiş ülkelerde, ayrıca Japonya ve Amerika'nın serin bölgelerinde binlerce güneş ısıtıcısı kullanılmaktadır. Isıtıcı, şemsiye benzeri bir reflektördür ve parlak güneş ışığında on beş dakika içerisinde et pişirilecek veya çeyrek galon (yaklaşık bir litre-ç.n.) suyu ısıtabilecek donanıma sahiptir. Bu tür bir ısıtıcı güvenli, portatif ve temizdir; herhangi bir yakıt veya kibrite ihtiyaç duyulmaz ya da rahatsız edici duman üretmezler. Taşınabilir güneş fırını dört yüz elli dereceye kadar ısınabilmektedir ve bir güneş ısıtıcısına nazaran kontrolü daha kolaydır. Güneş enerjili su-ısıtıcıları özel hanelerde, apartmanlarda, çamaşırhanelerde ve yüzme havuzlarında yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu ünitelerden yaklaşık yirmi beş bin tanesi Florida'da kullanılmakta ve Kaliforniya'da da git gide moda haline gelmektedir.

En iyi ihtimalle marjinal ve doğasından kaynaklı olarak çoğunlukla deneysel olsalar da, güneş enerjisi kullanımının bazı en etkileyici ileri örnekleri sanayide ortaya çıkmıştır. En basiti, güneş fırınıdır. Toplayıcı genellikle tek geniş parabolik bir aynadır, ya da büyük olasılıkla, büyük bir binaya yerleştirilmiş bir çok parabolik aynanın oluşturduğu kocaman bir dizidir. Bir heliostat —güneşin hareketlerini izleyen, daha küçük, yatay olarak takılmış bir ayna— ışınları toplayıcı içine yansıtır. Bunlardan birkaç yüz tanesi şu an kullanımdadır. En büyüklerinden biri, Dr. Felix Trombe'nin Mont Louis fırını, yetmiş beş kilowatt elektrik enerjisi üretmekte ve temelde yüksek ısıli araştırmalarda kullanılmaktadır. Güneş ışınları herhangi bir kirlenme içermediğinden, bu fırın geleneksel teknikler tarafından üretilmiş atığa ihtiyaç duymadan yüz pound ağırlığındaki metali eritecektir. Nattick Massachusetts'te bulunan U.S. Quartermaster Corps tarafından üretilmiş güneş fırını beş yüz santigrat derece üretebilmektedir —bu ısı çelik putrelleri eritmek için yeterlidir.

50. Hans Thirring, *Energy for Man* (Harper & Row; New York, 1958), sf. 266.

Güneş fırınlarının bir çok kısıtı bulunmaktaysa da bunlar aşılmaz değil. Pus, sis, bulutlar ve atmosfer kirliliği, ayrıca, ekipmanların yönünü saptıran ve güneş ışınlarının tam odağına giren ağır rüzgar yükleri, fırınların verimliliğini gözle görülür oranda azaltabilir. Bu sorunların bazılarını çözmek için kayar tavanlar, aynalar için kaplama malzemeleri, ve sağlam, koruyucu binalar gibi girişimler vardır. Diğer yandan, güneş fırınları temizdir, iyi çalışma koşullarında verimlidir ve mevcutta kullanılan konvansiyonel fırınların hiçbirinin sağlayamayacağı yüksek kalitede metal üretirler.

Güneş enerjisini elektrige çevirmeye yönelik girişimler de eşit derecede umut veren bir araştırma alanıdır. Teorik olarak, bir yarda [91 cm —ÇN.] kare civarı boyuta sahip dikey bir bölge, bir kilowatt enerjiye denk düşen güneş ışığı alır. “Dünyanın kurak bölgelerinde milyonlarca metre kare çöl arazi enerji üretmek için boşta,” diye gözlemektedir Thirring, “mevcut uygun alanın yalnızca yüzde birini güneş santralleri için kullanarak, halihazırda dünyada var olan yakıtle çalışan veya hidroelektrik enerji santrallerinin tümünün kapasitesinden daha yüksek kapasiteye ulaşılabilir.”⁵¹ Pratikte, Thirring’in önerdiği çizgide bir çalışma maliyet etmenleri, pazar faktörleri (projenin en uygun olduğu dünyanın bu gelişmemiş ve sıcak bölgelerinde bu boyutta enerji talebi yoktur) ve özellikle enerji sektöründeki tasarımcıların muhafazakarlıkları tarafından kısıtlanmaktadır. Araştırmalar, güneş pillerinin —“uzay programı” çalışmalarının sonucu olarak— geliştirilmesine vurgu yapmaktadır.

Güneş pilleri termodinamik etkilerine dayanmaktadır. Örneğin, antimon şeritleri ve bizmut bir halkada birleştiğinde, bir derece farkı yapılıp, sözgelimi, bir birleşimde ısı artışı, elektrik enerjisiyle sonuçlanır. Güneş pilleri üzerine on yıl ya da buna yakın zamandır yapılan araştırmalar yüzde onbeş kadar yüksek oranda enerji dönüştürmeyle sonuçlanmıştı ve bu oranın yakın zamanda yüzde yirmi-yirmi beşe kadar çıkması gayet mümkündür.⁵² Büyük paneller altında gruplanmış güneş pilleri elektrikli arabaları, küçük tekneleri, telefon

51. a.g.y., sf. 269.

52. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse, benzin motorunun verimi yüzde on bir civarındadır.

hatlarını, radyoları, fotoğrafları, rıhtımları, dikiş makinelerini ve diğer gereçleri çalıştırmak için kullanılmaktadır. Nihayetinde, güneş pillerinin maliyetinin evlere ve hatta küçük sanayi tesislerine elektrik enerjisi sağlayacak bir noktaya düşmesi beklenmektedir.

Son olarak, güneş enerjisi hâlâ başka bir şekilde —bir su kütle-sinde sıcaklığı toplayarak— kullanılabilir. Mühendisler bir süredir güneşin denizdeki sıcaklığının değişiminden elektrik enerjisi elde etmenin nasıl mümkün olduğunu araştırmaktalar. Teorik olarak, bir kilometrekare alanda kurulan güneş havuzu senelik 30 milyon kilovatsaat elektrik üretmektedir —bu miktar günde 12 saatten fazla çalışan büyükçene bir enerji santralinin yılda ürettiği miktara tekabül eder. Henry Tabor'un gözlemine göre enerji, hiçbir yakıt maliyeti olmadan üretilir: “yalnızca güneş altında yatan havuz vasıtasıyla.”⁵³ Sıcak suyun bir ısı değiştirici üzerinden geçmesi ve sonra suyun havuza geri verilmesi yöntemiyle buradaki ısı dışarı çıkarılır. Sıcak enlemlerde, on bin mil kare büyüklüğünde bu yöntemle yapılan enerji üretimi dört yüz milyon kişinin elektrik ihtiyacını karşılayabilir!

Okyanusun gelgitleri de elektrik enerjisi için bakabileceğimiz, hala yararlanılmamış bir kaynaktır. Doğal bir havzada —bir koy veya nehir ağzı gibi— okyanus suyunu deniz kabardığında yakalayabilir, türbinler yoluyla inik denizde bırakabiliriz. Büyük miktarlarda elektrik enerjisi üretebilecek, yeterli deniz yüksekliğine sahip bir kaç yer vardır. Fransızlar, St. Malo'da bulunan Rance nehrinin ağzına çoktan büyük bir gelgit enerji santrali yaptılar ve bu santralden yılda 544 milyon kilovatsaat net enerji üretimi beklenmektedir. Başka bir santrali de Mont-Saint-Michel kıyısında yapmayı planlamaktalar. İngiltere'de, Severn Nehri'yle Wye Nehirleri'nin birleştiği yerde gelgit barajı yapılması için hayli elverişli koşullar bulunmaktadır. Burada yapılacak bir baraj, milyonlarca ton kömürle üretilen elektrik enerjisini karşılayabilir. Maine ile Yeni Brunswick sınırı üzerinde yer alan Passamaquoddy Kıyısı'nda da gelgitten elektrik enerjisi üretmek için süper bir konum bulunmakta; ayrıca, Artık'teki Rus kıyı bölgesi olan

53. Henry Tabor, “Solar Energy,” *Science and the New Nations* içinde, ed. Ruth Gruber (New York: Basic Books, 1961), sf. 109.

Mezen Körfeşi'nde de iyi yöreler bulunmaktadır. Arjantin'in, Atlantik kıyılarında bulunan Puerto Desire'ye yakın bulunan Desedo nehri halicinin üzerinde bir gelgit barajı yapma planları vardır. Başka birçok bölge de gelgit enerjisinden elektrik üretmek için kullanılabilir, ancak Fransa haricinde bu kaynak üzerinde çalışmaya başlamış bir ülke bulunmamaktadır.

Denizde ve topraktaki ısı farklılığı üzerinden büyük miktarda elektrik enerjisi üretebilirdik. On yedi santigrat derece kadar yüksek bir sıcaklık farkı tropik suların üst tabakalarında sıradışı değildir. Sibiry'a'nın kıyı bölgelerinde, buz kütesinin altındaki suyla hava arasında kışları otuz derece sıcaklık farklılıkları bulunmaktadır. Aşağıya doğru indikçe, dünyanın içi artan bir şekilde ısınır, yüzeye kıyasla belirgin ısı farklılıkları sağlar. Sınai amaçlar veya hane ısıtması için bu farklardan yararlanmak için ısı pompası kullanılabilir. Isı pompası bir mekanik soğutucu olarak çalışır; döner bir soğutucu ortamdan ısıyı alır, dağıtır ve işlemin tekrarlanması için geri verir. Kış aylarında, sık bir kuyuda dönen soğutucu, yüzeyaltı ısınısını yakalamak ve hane içine iletmek için kullanılabilir. Yazın bu süreç tersine çevrilebilir: hane içinde yayılan ısı toprağa verilebilir. Pompalar pahalı bacalara ihtiyaç duymaz, atmosferi kirletmez, fırına odun vermek ve külleri taşımak gibi karın ağrısı işleri ortadan kaldırır. Eğer ki güneş enerjisi, rüzgar enerjisi veya ısı farklılıklarından doğrudan enerji üretebilsek, bir hanenin ya da fabrikanın ısınma sistemi tamamen kendini idame ettirebilir; değerli hidrokarbon kaynaklarını ya da dışsal ikmal kaynaklarını tüketmez.

Rüzgar da dünyanın birçok yerinde elektrik enerjisi sağlamak için kullanılabilir. Dünyanın yüzeyine ulaşan güneş enerjisinin kırkta biri rüzgara dönüşmektedir. Bunun büyük bir kısmı jet akımını oluştursa da, yüzeyin bir kaç yüz fit üzerinde kullanıma hazır büyük rüzgar enerjisi bulunmaktadır. Bir BM raporu, rüzgar enerjisinin uygunluğunu ölçmek için parasal ölçütler kullanılarak, birçok bölgede verimli rüzgar enerjisi santrallerinin ortalama her kilovatsaat için beş mil maliyete elektrik üretebileceğini, bunun da ticari olarak üretilen enerji fiyatına yakın olduğunu söylemektedir. Bir çok rüzgar jeneratörü halihazırda başarıyla kullanılmaktadır. Vermont Rutland

yakınında bulunan 1250 kilowattlık ünlü Grandpa's Knob jeneratörü, II. Dünya Savaşı'nda yaşanan ve tesisin yenilenmesini engelleyen parça kısıtına kadarki süreçte, Central Vermont Public Service Co. tarafından sunulan iletim hattını alternatif akımla başarıyla beslemiştir. O günden sonra, daha büyük, verimli jeneratörler tasarlanmıştır. Federal Enerji Komisyonu için çalışan P. H. Thomas kilowatt başına 68\$ sermaye yatırımıyla elektrik enerjisi sağlayan 7.500 kilovatlık rüzgar jeneratörü tasarlamıştır. Eugene Ayres'in işaret ettiği üzere, Thomas'ın rüzgar jeneratörü tasarımcısının öngördüğünden iki kat fazla yapım maliyeti oluşturmuş, "yine de rüzgar tribünleri kilovat başı 300\$ maliyeti olan hidroelektrik tesislerine kıyasla tercih edilir görünmektedir."⁵⁴ Dünyanın birçok bölgesinde rüzgar enerjisinden elektrik üretmek için çok büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Örneğin İngiltere'de, üç yıllık detaylı çalışma sonucunda muhtemel rüzgar enerji bölgeleri saptanmış, daha yeni rüzgar tribünlerinin yılda bir kaç milyon kilovat enerji üretebileceği, böylece iki ila dört milyon ton kömür tasarruf edileceği keşfedilmiştir.

Kayalardan çıkarılan iz mineralleri, güneş ve rüzgar enerjisi, veya ısı pompaları kullanımı konusunda herhangi bir illüzyon olmamalıdır. Şüphesiz gelgit enerjisi ve hammadde denizden çıkartılması dışında, bu kaynaklar insanlığa, yoğun ölçüde kümelenmiş ve yüksek oranda merkezileşmiş endüstrilerin ihtiyaç duyduğu büyük miktarda hammadde ve geniş enerji kütlelerini sağlayamaz. Güneş cihazları, rüzgar tribünleri ve ısı pompaları görece olarak küçük miktarda enerji üretecektir. Yerelde ve diğerleriyle birleşik olarak kullanıldıklarında muhtemelen küçük toplulukların tüm enerji ihtiyaçlarını karşılayacak olsalar da, New York, Londra ve Paris ölçeğindeki şehirlerin mevcutta kullandıkları enerji miktarını ne zaman karşılayacaklarını öngöremeyiz.

Kapsam alanının sınırlı olması, ekolojik bakış açısı için temel bir avantajı temsil edebilir. Güneş, rüzgar ve toprak, insanlığın kadim zamanlardan beri saygılı bir şekilde ve algı yoluyla karşılık verdiği

54. Eugene Ayres, "Major Sources of Energy," *American Petroleum Institute Proceedings*, section 3, Division of Refining, vol. 28 III. (1948), sf. 117.

deneyimsel gerçeklikler. Bu başlıca elementler içinden insan doğal çevreye yönelik kendi bağıllık duygusunu —ve saygısını— geliştirmiş, bu bağıllık onun yıkıcı etkinliklerini kontrol altında tutmuştur. Sanayi Devrimi ve sonrasında gelen kentsel dünya, doğanın insan yaşamındaki rolünü —güneşi dumanın kasvetiyle saklayarak, rüzgarı kocaman binalarla engelleyerek, yayılan şehirlerle toprağa saygısızlık ederek— 'görünmez kıldı. İnsanın doğal dünyaya olan bağıllığı görünmez hale gelmiştir; bu bağıllık artık ders kitaplarının, monografilerin ve derslerin konusu olan teorik, entelektüel bir karaktere sahiptir. Doğrudur, bu teorik bağıllık doğal dünyaya dair sezgimizi (en çok da kısmi yanlarımızı) beslemiştir, ancak, tek yanlılığı, doğa üzerindeki tüm duysal bağıllığımızı, tüm görsel ilişkimizi ve birliğimizi çalmıştır. Bunları kaybederek, canlılar olarak hissedenden bir yanımızı da kaybettik. Doğaya yabancılaştık. Teknolojimiz ve çevremiz tamamen cansızlaştı, tamamen sentetikleşti —insanın ve düşüncelerinin cansızlaşmasını teşvik eden, safi inorganik fiziksel bir çevreye dönüştü.

Güneşi, rüzgarı, toprağı, hatta yaşam dünyasını geri getirip teknolojiye, insanın hayatta kalma araçlarına katmak, insanın doğayla bağlarını devrimci bir şekilde yenilemek olacaktır. Bu bağıllığı her toplulukta bir bölgesel biriciklik hissini —yalnızca genelleşmiş bir bağıllık hissi değil, belirli bir bölgede kendine özgün nitelikleri de olan bir bağıllık hissi— yaratacak şekilde gerçekleştirmek, bu yenilenmeye hakiki ekolojik karakterini verecektir. İncelikle birbirine geçme örüntüsüne sahip yerel kaynaklarla, sürekli öğrenme ve sanatsal değişiklikle şereflenecek, gerçek bir ekolojik sistem ortaya çıkacaktır. Hakiki bir bölgecilik hissi geliştiğinde, her kaynak kendi yerini doğal, istikrarlı bir dengede; toplumsal, teknolojik ve doğal elementlerin organik birliği içerisinde bulacaktır. Sanat, toplumsallaşarak teknolojiyi kullanacak, topluluğun tamamının sanatı haline gelecektir. Özgür topluluk, hayatın temposunu, insanın çalışma kalıplarını, kendi mimarisini ve insani boyutlarda ulaşım ve iletişim sistemlerini yeniden ölçeklendirmeyi başaracaktır. Sessiz, yavaş ve temiz elektrikli araba, tercih edilen kentsel ulaşım aracı olarak güdültülü, pis, yüksek hızlı otomobilin yerini alacaktır. Tek raylı demiryolları, kursalı yaran

otoyolların sayısını azaltacak, toplulukları birbirine bağlayacaktır. El işi ürünler, seri imalatı tamamlayarak hak ettikleri değeri bulacak, hane içi, gündelik sanatçılığın bir biçimi haline gelecektir. Bugün sürmekte olan üretimin kesinkes niceliksel kriterinin yerine, inanıyorum ki, yüksek bir mükemmellik kriteri gelecektir; malların dayanıklılığı ve hammaddenin tasarrufuna yönelik bir saygınlık, pespaye, işportaya yönelik, üretilirken modası geçme ve cansız bir tüketim kültürüyle sonuçlanan kriterin yerini alacaktır. Topluluk yaşamın güzelce birleştiği bir sahne, canlılık katan bir kültür kaynağı ve son derece bireysel, insan dayanışmasını giderek daha çok besleyen bir kaynak haline gelecektir.

Yaşam İçin Teknoloji

Geleceğin devriminde, teknolojinin en acil görevi bol miktarda malı minimum düzeyde çalışmayla üretmek olacaktır. Bu görevin en acil amacıysa, toplumsal alanı kalıcı olarak devrimci insanlara açmak, *devrimi kalıcı hale getirmektir*. Şimdiye kadarki tüm toplumsal devrimler, tehlike çanları atölye çanlarının baskın sesinden dolayı duyulamadığı için, bataklığa saplanmıştı. Özgürlük ve fazlasına dair hayaller, geçim araçlarının üretimine dair bayağı, gündelik sorumluluklar tarafından kirlenmiştir. Tarihin çıplak gerçeklerine baktığımızda, devrim insanlar için özveri ve feragat anlamına geldiği sürece, iktidarın dizginleri politik “profesyonellerin”, Termidor’un bayağılığının eline geçmiştir. Bu gerçekliği, Fransız Konvansiyonu’ndaki liberal Jironden’lerin ne kadar iyi anlamış olduklarını, Paris halk meclislerinin —1793’teki müstesna seksiyonlar— devrimci enerjisini düşürmedeki çabasını, toplantıların “akşam onda” veya Carlyle’nin bize söylediği üzere “çalışan insanların işlerinden gelmesinden önce” bitirilmesi emrini değerlendirerek ölçebiliriz.⁵⁵ Emir etkili olmamış, ancak amacı iyi tasarlanmıştı. Temelde, geçmiş devrimlerin trajedisi, eninde sonunda, kapıların “akşam onda” kapanmasıdır. *Modern teknolojinin en kritik işlevi devrimin kapılarını sonsuza kadar açık kılması olmalıdır!*

55. Thomas Carlyle, *The French Revolution* (New York: Modern Library, 2010), sf. 593.

Yaklaşık yarım yüzyıl önce, Sosyal-Demokrat ve Komünist teorisyenler topluma dair “herkese iş” gevezeliği ederken, Dadaistler, o büyük deliler, herkes için işsizlik talep ediyorlardı. Yıllar bu talebin öneminden herhangi bir şey götürmedi, onun içeriğini genişletti. Zahmetin olabilecek en az düzeye indiği veya tamamen ortadan kalktığı anda, hayatta kalma sorunlarının yerini yaşamsal sorunlar alacak, teknolojinin kendisi de insanın acı ihtiyaçlarının hizmetkârı olmaktan çıkıp onun yaratıcılığının ortağına dönüşecektir.

Bu meseleye biraz daha yakından bakalım. Teknolojinin “insanın bir uzantısı” olduğuna dair çok yazıldı. Bu ifade, tüm teknolojilere uygulandığında, yanıltıcıdır. Bu aslen geleneksel el sanatları ve muhtemelen, erken dönem makine gelişiminde geçerlidir. Zanaatçı araçlarına hakimdir: emeği, zanaatkar yatkınlıkları ve kişiliği üretim sürecindeki egemen faktörlerdir. Emek, salt bir enerji harcaması değildir; aynı zamanda ürünü hazırlama, biçim verme ve sonunda insan kullanımı için dekore etmeye duyumsal olarak yöneltilmiş bir insanın kişisel çalışmasıdır. Zanaatkar araçlarını yönetir, araçlar onu değil. Zanaatkarla ürünü arasında ortaya çıkabilecek herhangi bir yabancılaşma, Friedrich Wilhelmsen’in vurguladığı üzere, “zanaatkar bir yargıyla —yapılması gereken bir şeye dair yargıyla—” hızlıca giderilir.⁵⁶ Araç zanaatkarın bir *insan* olarak gücünü pekiştirir; yeteneklerini gerçekleştirmek için güçlerini geliştirir ve kişiliğini yaratıcı bir varlık olarak hammadde üzerinde açığa çıkarır.

Makinenin gelişimi insanla üretim araçları arasındaki yakın ilişkiyi koparma eğilimindedir. İşçiyi, önceden belirlenmiş sanayi görevlerini yapması için özümlemler, ki bu görevlerin hiç biri üzerinde işçinin herhangi bir denetimi yoktur. Makine artık ona yabancı —hayatta kalma araçlarının üretimi dışında ve yine de buna bağlı— bir güç olarak görünür. Teknoloji, önceleri “insanın bir uzantısı” olsa da, onun üzerinde bir güce dönüşmüş, sanayi bürokrasisinin belirlediği puanlara göre onun yaşamını düzenler hale gelmiştir. İnsan değil, tekrar ediyorum, ama bir *bürokrasi*, bir *toplumsal makine*. Seri üretimin

56. Friedrich Wilhelmsen, “Preface,” Friedrich G. Juenger, *The Failure of Technology* içinde (Chicago: Regnery, 1956), sf. vii.

hakim üretim biçimi haline gelmesiyle birlikte insan makinenin bir uzantısına dönüşmüş, bu da yalnızca üretim süreçlerindeki mekanik aletler için değil, aynı zamanda toplumsal süreçlerdeki toplumsal aygıtlar için de gerçekleşmiştir. Makinenin uzantısı haline geldiğinde, kendisi için yaşaması sonlanmıştı. Toplum, sert bir düstur tarafından yönetilmektedir: “üretim için üretim.” Zanaatkardan işçiye, aktif bir kişilikten giderek pasif bir kişiliğe düşüş —tatları, değerleri, düşünceleri ve duyguları “düşünce havuz”larındaki bürokratik “takımlar” tarafından tasarlanan bir ekonomik varoluş olan— tüketici *sıfatıyla* tamamlanmıştır. Makineler tarafından tek tip edilmiş insan, maki-neye indirgenmiştir.

Makine-insan bürokratik idealdir.⁵⁷ Bu ideal, yaşamın yeniden doğuşu, gençliğin yeniden ortaya çıkışı ve bürokrasiyi istikrarsızlaştıran çelişkiler tarafından sürekli sarsılmaktadır. Her kuşak yeniden asimile edilmelidir ve her seferinde direniş hakkı ortadadır. Bürokrasi, buna karşılık, hiçbir zaman kendi teknik ideallerini yerine getiremez. Vasatlık tarafından tıkanan bürokrasi sürekli hata yapar. Muhakemesi, yeni durumların gerisinde kalır; toplumsal ataletle muzdarip olur ve tesadüfen harabeye döner. Toplumsal makinede açılan her çatlak, hayatın güçleri tarafından genişletilir.

Yaşayan insanla ölü makineyi birbirinden ayıran çatlağı, insanı veya makineyi feda etmeden, nasıl iyileştirebiliriz? Hayatta kalmak üzerine kurulu teknolojiyi nasıl olur da yaşam için teknolojiye dönüştürebiliriz? Bu soruların herhangi birini Olymposvari kendine güvenle yanıtlamak ahmakçadır. Geleceğimizin özgür insanı, öngörülemez teknolojik yeniliklere dayanan, karşılıklı paylaşılmayan veya birleşebilir çeşitli işler arasından kendine seçim yapacak. Veya bu geleceğin insanları basitçe teknolojiler bütünüünün üzerinden atlamayı

57. Polis bürokrasisinin “ideal insanı” en derindeki düşünceleri yalan detektörleri, elektronik dinleme cihazları ve “hakikat” ilaçları tarafından işgal edilebilen bir varlıktır. Politik bürokrasinin “ideal insanı” yaşamının en derinliklikleri genetik mutasyona yol açan kimyasallar tarafından şekillenen ve kitle medyası tarafından toplumsal olarak içermiş bir varlıktır. Sanayi bürokrasisinin “ideal insanı” en derindeki yaşantısı, bilinçdışına yönelen ve tahminen güvenilir olan reklamcılık tarafından işgal edilmiş bir varlıktır. Askeri bürokrasinin “ideal insanı” yaşamın derinlikleri soykırım amacı tarafından işgal edilmiş bir varlıktır.

tercih edecek. Sibernetik makineyi bir yer altı teknolojik dünyasına gizleyebilir, toplumsal yaşantıdan, topluluktan ve yaratıcılıktan tamamen ayırabilirler. Toplum tarafından göz önünde olmayan bu makinelerin tümü insanlar için çalışabilir. Özgür topluluklar, sibernetik montaj hattının sonunda sepetleriyle bekleyip, gelen ürünleri evlerine taşıyabilir. Sanayi, ara sıra ortaya çıkan hastalık nöbetlerinde bedenlerimizin ihtiyaç duyduğu onarımı yapan, özerk sinir sistemi gibi, kendi başına çalışır. İnsanı makineden ayıran çatlak iyileşmez. Basitçe görmezden gelinir.

Teknolojiyi görmezden gelmek, elbette, çözüm değil. İnsan böyle yaptığında —üretici etkinliği, makineyi teşvik eden— hayati bir faaliyetten uzak kalır. Teknoloji insanın karakterinin oluşumunda hayati bir rol oynayabilir. Lewis Mumford'un iddia ettiği üzere her sanatın, kendiliğindenliğin kendi eylemliliğini ifade ettiği bir düzene ihtiyaç duyan, deneyimin estetik anların çoğunda nesnel dünyayla ilişkisini sağlayan, teknik bir yönü bulunur.

Özgürleşmiş bir toplum, bana göre, teknolojiyi tam olarak yadsımayacaktır çünkü o özgürleşmiştir ve bir denge sağlayabilir. Makineyi sanatsal ustalık için kullanabilir. Bununla söylemek istediğim, makinenin üretken süreçteki zahmeti ortadan kaldıracabileceği, sanatkar kısmınıysa insana bırakabileceği. Makine, gerçekten insan yaratıcılığına katılabilir. Ürünlerin, özellikle de kişisel kullanım amaçlı olanların bitirilmesi, topluluk yerine otomatik, sibernetik makineye bırakılmaması için hiçbir sebep yok. Makine, madencilik, döküm, hammaddelemlerin ulaşımı ve şekillendirilmesindeki zahmeti ortadan kaldırabilir, sanatsal ve zanaatkar son kısımlarıysa bireye bırakabilir. Ortaçağ katedrallerinin yapımında kullanılmış taşların bir çoğu yatırılma ve yapıştirilmesi için karelemek ve standardize edilmek durumunda kaldılar —bugün artık modern makineler tarafından hızlıca ve zahmetsizce yapılabilen, kimsenin takdir etmediği, tekrar eden ve sıkıcı bir görev. Taş bloklar yerlerine yerleştirildiğinde, ustalar ortaya çıkar; zahmet yerini yaratıcı insan emeğine bırakır. Özgürleşmiş bir toplulukta, endüstri makineleri ve zanaatkarın araçları, insanlık tarihinde eşi benzeri olmayan bir karmaşıklığa ve yaratıcı bağımsızlığa erişebilir. William Morris'in zanaatkarlığa dönüş vizyonu

nostaljik nüanslarından kurtulur. Gerçekten, teknikte niteliksel bir ilerlemeden —yaşam için teknoloji— söz edebiliriz.

Doğal çevreye ve onun kaynaklarına can veren bir hürmet kazandıktan sonra, özgür-özzerk topluluk “ihtiyaç” kelimesine yeni bir anlam verecektir. Marx’ın “zorunluluk alanı”, sonsuza kadar genişlemek yerine, kısıtlanma eğiliminde olacak; ihtiyaçlar insanileşecek, yaşamın daha yüksek değerlenmesi ve yaratıcılık üzerinden ölçeklenecektir. Nitelik ve sanatsallık, mevcuttaki nicelik ve standartlaşma vurgusunun yerini alacak; dayanıklı olmak mevcuttaki tüketilebilir olma vurgusuyla değişecek; gelenek ve geçmiş kuşakların kişilik ve zanaatçılığına yönelik merak duygusuyla kutsanan sevilen şeylerin ekonomisi, akılsızca tasarlanan mevsimlik metallerin yerini alacak; yenilikler, kitle medyası tarafından tat kirliliği yaratmış bir mühendislikten ayrılarak insanın doğal eğilimlerine yönelik bir hassasiyetle yapılacaktır. Her şeyde, atığın yerini koruma alacak. Bürokratik manipölasyondan özgürleşmiş insan daha basit, düzenlenmiş maddi hayatın güzelliğini yeniden keşfedecek. Giyim, beslenme, dekorasyon ve barınma, insana empoze edilen şeyler olma hissi karşısında, yeniden insan için olduğuna dair bir hisse kavuşacak. Çirkin ritüeller olan pazarlık ve biriktirmenin yerini yapma ve armağan gibi duygusal eylemler alacak. Eşyalar, fakir bir egonun koltuk değneği ve düşük kişiliklerin aracısı olmaktan çıkacak; gelişmiş, yaratıcı bireylerin ürünleri, entegre, gelişen kişiliklerin armağanı haline gelecek.

Yaşam için teknoloji, toplulukların birbirine entegrasyonunda hayati bir rol oynayabilir. El sanatlarının dirilmesi ve maddi ihtiyaçların yeni bir kavramsallaşmasına yeniden ölçeklendirilmiş olan teknoloji, konfederasyonun kaynağı işlevini görebilir. Emegın ulusal iş bölümü ve sanayinin merkezileşmesi, teknolojinin insan ölçeğini aşması açısından tehlikelidir; giderek kavranamaz hale gelir ve bürokratik manipölasyona yanaşır. Topluluk kontrolünden uzaklaşma, gerçek maddi koşullara (teknolojik ve ekonomik olarak) genişleyerek gerçekleştiğinde, merkezi kurumlar, insanların hayatları üzerinde gerçek iktidarı ele geçirir ve baskının kaynağına dönüşme tehlikesi oluşur. Yaşam için teknoloji topluluğa *dayanmalıdır*; topluluğa ve bölgesel düzeye uygun hale getirilmelidir. Bu düzeyde, ancak, fabrikaların ve

kaynakların paylaşılması gerçekte topluluk grupları arasında dayanışmayı pekiştirir; toplulukların konfedere olmasına yalnızca ortak tinsel veya kültürel açıdan değil, ortak maddi ihtiyaçlar üzerinden hizmet eder. Bölgelerin kaynaklarına ve özgünlüklerine bağlı olarak, kendine yeterlilik, sanayi konfederasyonu ve emeğin ulusal iş bölümü arasında akılcı, insani bir dengeye ulaşılabilir.

Acaba toplum, gelişmiş sanayi uygarlığının ademimerkeziyetçi bir yaşam için teknolojiyle çelişkili duracağı kadar “karmaşık” mı? Benim bu soruya cevabım kesin bir *hayır*. Zamanımızın toplumsal “karmaşasının” kaynağında kırtasiye, idare, manipülasyon ve kapitalist girişimciliğin yarattığı daimi israf bulunmaktadır. Küçük burjuvazi, burjuva dosyalama sistemi karşısında korku içindedir —faturalarla dolu dolap çekmeceleri, muhasebe defterleri, sigorta kayıtları, vergi belgeleri ve kaçınılmaz dosyalar. Sanayi yöneticilerinin, mühendislerin, ünvan tacirlerinin, finansal manipülatörlerin ve pazara rıza üreten “uzmanların” karşısında büyülenmiştir. Devlet karşısında tamamen şaşkındır —polis, mahkemeler, cezaevleri, suç büroları, müdüriyetler, baskı, kontrol ve tahakkümün leş kokan tüm kütlesi. Modern toplum inanılmaz ölçüde karmaşık, insan aklının alabileceğinden de karmaşık, eğer öncüllerini kabul edersek — mülkiyet, “üretim için üretim”, yarışma, sermaye birikimi, sömürü, finans, merkezileşme, baskı, bürokrasi ve insanın insana tahakkümü. Bu öncüllerle ilişkili, onları hayata geçiren kurumlar vardır —ofisler, milyonlarca “personel” formu, tonlarca kağıt, masalar, daktilolar, telefonlar, ve, elbette, çekmeceleri dolduran alaylarca şey. Kafka’nın romanlarında olduğu gibi, bunlar gerçektir ama garip biçimde hayal gibidir, toplumsal peyzaj üzerinde tanımlanmamış gölgedir. Ekonominin daha büyük bir gerçekliği vardır, akıl ve duyularla basitçe öğrenilebilir, ama hayli giriftir —düğmelerin binlerce farklı biçim verildiği, tekstil ürünlerinin sonsuz sayıda türde ve desende farklılaşarak yenilik ve değişiklik illüzyonu yarattığı, banyoların göz kamaştırıcı çeşitte ilaç ve losyonla dolup taşıdığı, mutfakların sonsuz sayıdaki embesil gereçlerle karışmış olduğu büyük bir karmaşa. Bu iğrenç çöplüğü ayıklayacak olsak bir veya iki tane yüksek kaliteli faydalı ürüne ulaşırız, ve eğer, toplumu zoraki bir talep, güvencesizlik ve tahakküm durumunda tutmak için

gerekli olan para ekonomisini, devlet iktidarını, kredi sistemini, evrak işlerini ve polis işlerini bertaraf edecek olursak, toplum yalnızca epeyce insanileşmekle kalmaz, aynı zamanda da epeyce basitleşir.

Tek bir metre kaliteli elektrik kablosu arkasında yatan bakır madenini, onu işlemesi gereken makineyi, izolasyon materyali üreten bir tesisi, bakır eriten ve şekil veren bir kompleksi, elektrik tellerini dağıtan bir ulaşım sistemini —ve bunların her birinin ardındaki diğer madenleri, tesisleri, makineleri, dükkanları ve benzeri —olguları küçümsemek istemem. Bakır madenleri, kesinkes, mevcut makinelerle kullanılabilen bir tür olarak, her yerde bulunmamaktadır; yeterli bakır ve diğer faydalı metaller mevcut toplumumuzun molozundan hurda olarak çıkarılabilir ve gelecek kuşakların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilir olsa da. Ama bakırın, yalnızca yurt çapında yaygın bir dağıtım sistemi tarafından tedarik edilebilecek, oldukça büyük bir malzeme kategorisi içerisinde yer alacağını kabul edelim. Hangi açıdan, bugünkü anlamıyla iş bölümüne ihtiyaç olacaktır? Hiç bir ihtiyaç olmayacaktır. Birincisi, bakır, diğer mallarla birlikte, onu çıkaran veya ona ihtiyaç duyan, serbest, otonom topluluklar arasında dağıtılabilir. Bu dağıtım sistemi merkezleşmiş bürokratik kurumların aracılığına ihtiyaç duymayacaktır. İkincisi, ve muhtemelen daha önemlisi, bol bakır kaynağına sahip bir bölgede yaşayan topluluk, salt bir maden topluluğu olmayacaktır. Bakır madenciliği, çok sayıdaki —daha büyük, bütüncül, organik ekonomik alanın bir parçası olarak— ekonomik etkinliklerden yalnızca biri olacaktır. Aynı şey, belirli bir ürün üretimi için uygun iklim koşullarına sahip bir topluluk için veya tüm toplum için değerli nadir kaynakları olan topluluklar için de geçerlidir. Her topluluk iktisadi açıdan yerel veya bölgesel yeterliliğe yaklaşacaktır. Tamlığa erişmeye çalışacaktır, çünkü tamlik, çevresiyle simbiyotik bir ilişkide yaşayan tamamlanmış, bütünleşmiş insanı üretir. Ekonominin önemli bir kısmı ulusal iş bölümü içerisinde yer alsa da, toplumun genel ekonomik ağırlığı hala topluluk elinde olacaktır. Eğer topluluklarda bozulma yoksa, insanlığın herhangi bir bölümünün, bir bütün olarak insanlığın çıkarı için kendini feda etmesi gerekmeyecektir.

İnsan davranışlarının temelinde, basit bir nezaket, sempati ve karşılıklı yardımlaşma duygusu yatar. Bu alçak burjuva toplumunda

bile bir yetişkinin, yaptığı eylem kendi hayatını tehlikeye atsa bile, bir çocuğu tehlikeden kurtarmasını yadırgamayız; örneğin, madencilerin çalışma arkadaşlarını göçüklerden kurtarmak için hayatlarını tehlikeye atacaklarını, yoğun ateş altında kalan askerlerin yaralı yoldaşlarını sürünerek taşıyacaklarını da yadırgamayız. Bizi şaşırtan şey böylesi durumlarda yardım edilmemesi —orta sınıf bir mahallede bıçaklanan ve öldürülen bir kızın çığlıklarının duymazdan gelinmesidir.

Yine de bu toplumda hiç bir şey bir molekül dayanışmayı bile garanti edemez. Topluma rağmen ve onun bütün gerçeklikleri karşısında bulduğumuz dayanışma, insanın içkin nezaketiyle toplumun içkin ahlaksızlığı arasındaki bitmeyen mücadeledir. Bu nezaket tam olarak özgürlüğüne kavuştuğunda, toplum bireye saygı, hatta sevgi kazandığında, insanın nasıl davranacağını tahayyül edebilir miyiz? Biz hala vahşi, kana batırılmış, cibilliyetsiz bir tarihin —insanın insana hükmetmesinin— ürünleriyiz. Bu tahakküm durumunu hiç bir zaman bitiremeyebiliriz. Gelecek bizi ve baştan savma uygarlığımızı Wagner'in *Götterdämmerung*'una düşürebilir. Ne kadar ahmakça olurdu. Ama insanın insan üzerindeki tahakkümünü sona da erdirebiliriz. Nihayet zincirleri kırarak geçmişte bırakabilir ve insancıl, anarşist bir toplum yaratabiliriz. Kendi çağımıza ait, hor gördüğümüz kriterlerle gelecek kuşakların davranışlarını ölçmek en yüksek absürtlük, hatta küstahlık olmaz mı? Özgür insan aç gözlü olmayacak; özgürleşmiş bir topluluk, potansiyel bakır tekeline sahip olduğu için bir diğerine hakim olmaya çalışmayacak; bilgisayar "uzmanları" oto tamircilerini esir etmeye çalışmayacak; ve ümitli, verimli bakirelere dair duygusal romanlar yazılmayacak. Geleceğin özgür kadın ve erkeklerinden tek bir şey isteyebiliriz: bu kadar uzun sürdüğü ve bu kadar zor olduğu için bizleri bağışlamalarını. Brecht gibi, bize insafsız davranmamalarını, bize sempati duymalarını ve toplumsal cehennemin derinliklerinde yaşadığımızı anlamalarını isteyebiliriz.

Elbette, bizim söylediklerimize gerek duymadan da, ne düşünmeleri gerektiğini bileceklerdir.

New York
Mayıs 1965

ÖZGÜRLÜĞÜN BİÇİMLERİ

Özgürlüğün biçimleri vardır. Hakim kurumlara yönelik saldırı ne kadar kişisel, bireyleşmiş veya dadaesk olursa olsun, özgürlükçü bir devrim her zaman mevcut toplumsal biçimlerin yerine ne koyulacağı sorusunu taşır. Bir noktada, devrimci bir halk yaşam araçları olan toprak ve fabrikaların nasıl idare edileceğini çözmek zorundadır. Bunun için, alınacak kararların tüm topluluğu etkileyeceği düşünülerek, öyle bir hareket tarzı benimsenmelidir. Nihayetinde, devrimci düşünce gerçekten ciddiye alınacaksa, toplumsal idarenin sorunları ve biçimleriyle doğrudan ilgili olmalıdır. Özgürlükçü toplumsal biçimlerin yaratıcı gelişimini içeren sorunları kamuya açmalıdır. Deneyimin yerini alabilecek herhangi bir özgürlük teorisi olmasa da, kişisel ve toplumsal özgürlüğün tam olarak gerçekleşmesi için hangi toplumsal biçimlerin olması gerektiğini işaret edecek yeterli tarihsel deneyim ve meseleleri kapsayan teorik formülasyon bulunmaktadır.

Hangi toplumsal biçimlerin mevcutta olanların yerini alacağı, özgür insanların kendi aralarında ne tür ilişkiler kuracağına dayanır. Her kişisel ilişkinin bir toplumsal boyutu vardır; her toplumsal ilişkinin derin bir kişisel yanı bulunur. Genellikle, bu iki yön ve bunların birbirleriyle ilişkisi gizlenmiş olup, bunları açıkça görmek zordur. Hiyerarşik toplum tarafından üretilen kurumlar, özellikle de devlet kurumları, toplumsal ilişkilerin kendi evreninde, politik veya bürokratik bölmelerinde özelleşmiş olduğu aldanmasını üretir. Gerçekte, tam anlamıyla kişisel olmayan politik veya toplumsal

boyut bulunmamaktadır; geçmişin ve günümüzün tüm toplumsal kurumları, insanların gündelik hayat ilişkilerine, özellikle de hayatta kalmak için gerekli olan gündelik ilişkiler boyutuna —geçim araçlarının üretim ve dağıtımı, gençlerin yetiştirilmesi, yaşamın idaresi ve yeniden üretimine— dayanır. İnsanın özgürleşmesi —muğlak bir “tarihsel”, ahlaki veya felsefi açıdan değil, gündelik ilişkilerin derin detaylarındaki anlamıyla— son derece toplumsal bir eylemdir ve insanlar arasındaki ilişkiler olarak toplumsal biçimler sorununu ortaya koyar.

Toplumsal olan ve bireysel olan arasındaki ilişki günümüzde özel bir vurguyu gerektirir, zira geçmişte hiçbir zaman, kişisel ilişkiler hiç bu kadar kişisel-olmayan, toplumsal ilişkiler de hiç bu kadar toplumsal-olmayan bir hale gelmemişti. Burjuva toplum insanlar arasındaki ilişkileri *insani* içeriklerinden yoksun bırakarak ve bir *nesne* olarak ele alarak, en soyut düzeye çıkarmıştır. Nesne —meta— daha önce topluluğa ait olan rollerin, (birçok durumda para ilişkisi olarak gerçekleşen) değişim ilişkileri neredeyse tüm diğer insan ilişkisi biçimlerinin yerine geçmektedir. Bu bakımdan burjuva toplum, insan ilişkilerinin doğrudan ve yüz yüze olmayıp *dolayımlandığı* pre-kapitalist ve de kapitalist toplumsal yapıların tarihsel doruk noktası haline gelmektedir.

Toplumsal İlişkilerin Dolayımlanması

Bu gelişmeyi daha berrak bir şekilde konumlandırmak için, kısaca tarihe bakalım ve toplumsal ilişkilerin dolayımlanması ne anlama geldiğini saptayalım.

İnsanlar arasında kendilerini ilk toplumsal “uzmanlar” olarak konumlandıranlar —ilişkilerini kalıcı bir şekilde dolayımlayan rahipler ve kabile şefleri— hiyerarşi ve sömürünün *formal* biçimlerini kurmuşlardır. Bu formal biçimler teknolojik —çoğunluğun kendini feda ederek bir azınlığın yaşamasına olanak veren yeterli maddi üretim fazlası üreten— gelişmeyle birlikte sağlamlaşmış ve derinleşmiştir. Topluluğun her üyesinin kendi ortak meselelerine dair karar verdiği ve doğrudan yönettiği kabile meclisi şefliğe, topluluk da toplumsal sınıflara doğru çözülmüştür.

Toplumsal denetimin bir avuç insana, hatta tek bir insana takdimi artarken, pre-kapitalist toplumlarda insanlar diğer insanların ilişkilerine aracılık ediyordu —konsey meclisin, şeflik de konseyin yerini alıyordu. Burjuva toplumdaysa, toplumsal ilişkilerin insan tarafından dolayımlanması yerini şeyler, metalar almıştır. Toplumsal dolayımı kişisel olmamanın en yüksek noktasına taşıyan meta toplumu, dikkati dolayımın bizzat kendisine çekmeye başladı; dolaylı temsile, azınlığın yönettiği kamu işlerine, “seçim”, “yasama”, “yürütme” gibi kavram ve pratiklerin belirgin varoluşuna dayanan toplumsal örgütlenmenin *tüm* biçimlerini tartışmaya açıyordu.

Bu toplumsal yeniden odaklanmanın en çarpıcı kanıtı, Amerikan gençleri arasında kabilecilik ve topluluğa dair neredeyse sezgisel olarak yükselen taleplerin giderek artmasıdır. Bu talepler yalnızca, hiyerarşi öncesi özgürlük biçimlerine *geçici* olarak dönmeleri açısından “gericidir”. Yapısal olarak özgürlüğün hiyerarşik *olmayan* biçimlerine geri gitmeleri açısından son derece ilericidirler.

Buna karşın, (Hannah Arendt’in “devrimci miras” olarak tanımladığı) *konsey* biçimindeki örgütlenmelere yönelik geleneksel devrimci talep, hiyerarşik toplum alanından tam bir kopuş sağlamaz. İşçi konseylerinin köklendiği şey *sınıf* konseyidir. İşçilerin hiyerarşik topluma karşı, *işçi* olmalarından gelen çıkarlarından dolayı bu devrimci önlemlere yöneldikleri varsayılmazıkça (benim kesinlikle reddettiğim bir varsayım), bu konseyler sınıflı toplumu yok etmek yerine onu devam ettirmek için kullanılır.⁵⁸ Oysa göreceğimiz ki, konsey biçimi hiyerarşinin gelişimini destekleyen bir çok yapısal sınıra sahiptir. Şimdilik şunu söylemekle yetinelim: işçi konseylerini savunanlar halkı temelde ekonomik birimler olarak, ya işçi ya da işçi olmayanlar olarak görür. Bu kavramsallaştırma tek taraflı kişiliğe dokunmaz. İnsan, çatallaşmış bir varlık olarak, insanı insandan ve her kişiyi de kendisinden ayıran toplumsal gelişimin bir ürünü olarak görülür.

Bu tek yanlılığa dayanan yaklaşım işçilerin üretimi yönetme ve iş sürelerini azaltma talepleriyle de düzeltilemez, çünkü bu yaklaşım çalışmanın *doğasına* ve işçinin çalışma dışı serbest zamanının *niteliğine*

58. İşçi sınıfı mitine dair bir tartışma için “Dinle, Marksist!” metnine bakınız.

de dokunmaz. İşçi konseyleri ve üretimin yönetimi, çalışmayı keyifli bir etkinliğe, serbest zamanı fevkalade bir deneyime, işyerini de bir topluluğa dönüştürmüyorsa, bunlar salt biçimsel yapılar, aslında *sınıf* yapıları olarak kalırlar. Proletaryanın sınırlarını burjuva toplumsal durumun bir ürünü olarak sürdürürler. Aslında, işyerinin çevresinde radikal dönüşümler teşvik etmeyi denemeyen bir işçi konseyi talebinde bulunan hiç bir hareket devrimci sayılamaz.

Son olarak, konsey örgütlenmeleri yüz yüze ilişkilerden ziyade dolaylı ilişkiler biçimidir. Bu dolaylı ilişkiler doğrudan ilişkiler tarafından sınırlanıp, politik kararları doğrudan ilişkilere ve basit idare faaliyetini de dolaylı ilişkilere bırakmadığı sürece konseyler iktidar merkezine dönüşür. Hatta, konseylerin yerini halk meclisleri almadıkça, fabrikalar yeni tipte topluluklara entegre olmadıkça, konseyler de fabrikalar da insanın insanla ve insanın işle yabancılaşmasının sürmesini sağlar. Esasen, bir toplumdaki özgürlük, insanları bir araya getiren ilişki türlerine bakarak ölçülebilir. Bu ilişkiler açık, yabancılaşmamış ve yaratıcıysa, toplum özgürdür. Eğer açık ilişkileri baskı veya dolayım yoluyla önleyen yapılar mevcutsa, —burada işçilerin üretimi yönetimi de olsa— özgürlük olmayacaktır. İşçilerin yönettikleri *tek şey* üretim olacaktır —yani yaşamın ön koşulları, ancak koşulları değil. Hiç bir toplumsal örgütlenme türü örgütlediği toplumsal koşullardan izole edilemez. Konseyler ve meclislerin ikisi de, hem hiyerarşik toplumun çıkarlarını hem de devrimi teşvik etmişlerdir. Özgürlük biçimlerinin yalnızca biçim olarak ele alınması, yasal kavramların yalnızca içtihat soruları olarak ele alınması kadar absürttür. Özgürlüğün biçimi ve içeriği, hukuk ve toplum gibi, karışıklıkla belirlenir. Aynı sebeple, özgürlük amacını güçlendiren veya onu hükümsüz bırakan örgütlenme biçimleri olmuştur. Toplumsal koşullar da bazen birine bazen de ötekine iltimas gösterir. Herhangi bir dereceye kadar, bu biçimler, onu kullanan bireyi ya değiştirir ya da gelişimini kısıtlar.

Bu makale, burjuva ekonomisine el koymanın devrimci aracı olarak işçi konseylerine —daha doğrusu, *fabrika komitelerine*— duyulan ihtiyaca karşı çıkmıyor. Aksine, deneyim tekrar tekrar göstermiştir ki fabrika komitesi ekonomik yönetimin ilk biçimi olarak hayati

öneme sahiptir. Ancak hiç bir devrim konseyleri ve komiteleri, “işçilerin üretimi yönetmelerinin” nihai iktisadi biçimi, hatta toplumsal örgütlenmenin örnek model biçimi olarak gösteremez. Ne de “işçilerin üretim yönetimi”, ekonomik yönetimin nihai bir biçimi olarak düşünülebilir. Bu iki örgütlenme de işi, serbest zamanı, ihtiyaçları ve toplumsal yapının tamamını devrimciileştirecek yeterli *genişliğe* sahip değildir. Bu makalede konsey ve komitelerin devrimci yönü kabul edilir; buradaki amacım, onlarda bulunan, devrimci projeyi bozan muhafazakar özellikleri değerlendirmektir.

Geçtiğimiz yüzyıllarda yaşanmış sözde “proletarya” devrimlerinin toplumsal kurumsallaşma modellerine bakmak her daim revaçta olmuştur. 1871 Paris Komünü, 1905 ve 1917 Rus sovyetleri, 1930’ların İspanyol devrimci sendikaları ve 1956 Macaristan konseyleri gelecek toplumsal örgütlenmelerin örnekleri olarak dikkatlice incelenmiştir. Burada sormaya değer olan şey: bu örgütlenme modellerinin sahip oldukları ortak şey nedir? Dolaylı biçimler olarak kısıtları haricinde, cevap çok sınırlıdır. İspanya, göreceğimiz üzere, hoş giden istisna bir örnektir: diğerleri, ya çok kısa sürmüştür, ya da bize kaynak sağlamak için mit olmanın ötesine geçemeyerek, basitçe çok fazla tahrif edilmiştir.

Paris Komünü bir çok farklı sebeple —sarhoş edici libidinal serbestliği, radikal popülizmi, ezilenler üzerinde derin devrimci etkisi, yenilgiye kahramanca meydan okuması— kutsanmıştır. Ancak Komün’ün kendisi, bir *yapısal* birim olarak ele alındığında, bir halkçı şehir meclisinden ötede değildir. Benzer diğer yapılardan daha demokratik ve plebyen olsa da, konsey yine de parlamenter hatlarda yapılanmıştır. Coğrafi seçim bölgelerine göre gruplanmış “yurttaşlar” tarafından seçilmiştir. Yasamayı yürütmeyele birleştiren Komün, günümüz Amerika Birleşik Devletleri’nde yer alan kent konserlerinden pek fazlaca gelişmiş değildir.

Neyse ki devrimci Paris, Komün kurulduktan sonra onu görmezden geldi. Ayaklanma, kent meselelerinin gerçek yönetimi ve Versailles karşısındaki son direniş çoğunlukla halk kulüpleri, mahalli asayiş komiteleri ve Ulusal Muhafız taburları tarafından yürütülmüştür. Paris Komünü (Kent Konseyi) hayatta kalsaydı, bu esnek

yapıdaki sokak ve milis oluşumlarıyla çelişki yaşamamayı başara-
cağı son derece kuşkuludur. Hatta, ayaklanmadan altı hafta sonra,
Nisan sonu itibarıyla Komün, Jakoben Diktatörlüğünü ve yüzyıl
öncesinin Büyük Devriminde yalnızca sağı değil aynı zamanda solu
da bastıran Terör Dönemi'ni hatırlatan "tüm iktidara" sahip Halk
Sağlığı Komitesi'ni kurmuştur. Her koşulda tarih Komün'e yalnızca
üç hafta (ay olmalı—ÇN.) yaşam şansı vermiş, bunlardan ikisi de
Thiers ve Versailles karşısında barikat savaşlarında ölüm sancılarıyla
tükenmiştir.

Paris Komünü'nün "tarihsel" olarak hiçbir zaman taşımadığı
yükleri ondan almak, ona çamur atmak değildir. Komün sokakların
festivaliydi, taraftarları temelde zanaatkarlar, seyyar entelektüeller,
pre-kapitalist dönemin artıkları ve lümpenlerdi. Bu kesimleri "prole-
ter" olarak ele almak, kelimeyi absürtlük noktasına kadar karikatürize
etmektir. Sanayi proletaryası Komünarlar arasında azınlıktı.⁵⁹

Komün, Büyük Devrim'den sonraki bir yüzyıl boyunca Paris'te
yaşamış Fransız *ayaktakımının* [sans-culottes] son büyük isyanıydı.
Nihayetinde, bu hayli karışık kesim Versailles'in silahlarıyla değil,
sanayinin gelişimiyle yok olmuştur.

1871 Paris Komünü büyük ölçüde, devrimci çalkantı koşulla-
rı altında kent idaresini koordine etmek üzere kurulmuş, bir kent
konseyiydi. 1905 Rus sovyetleri büyük ölçüde, St. Petersburg'da
neredeyse isyana varan grevleri koordine etmek üzere oluşturulmuş
mücadele örgütleriydi. Bu konseyler neredeyse tamamen fabrikalara
ve sendikalara dayanıyordu: her beş yüz işçi için bir delege (daha az

59. Eğer ki Komünarlar kütlesini "proleterler" olarak değerlendirecek olursak, veya (Fransız Sitüasyonistlerinin yaptığı gibi) geçim araçları üzerinde kontrolü olmayan her kesimi "proleter" olarak ele alacak olursak, o zaman köleleri, serfleri, köylüleri ve orta sınıfların büyük bölümünü de "proleterler" içine dahil ederiz. Ancak "prole-
tarya" ile burjuvazi arasında böyle her farkı geçersiz kılan bir antitez üretmek,
bu sınıfları belirli, tarihsel olarak kısıtlı kesimler olarak karakterize eden belirle-
nimlerini ortadan kaldırır. Toplumsal analize bu baş döndürücü yaklaşım, Marx'ın
kendisinin keşfettiğini düşündüğü (hiç bir şekilde yanlış olmayan, ama yetersiz bir
teorik proje) sanayi proletaryası ve burjuvazinin tüm tarihsel özgün niteliklerini
elinden alır; Marksist projeye süreklilik sağladığını gösterirken, Marksizmin ciddi
bir eleştirisinin sorumluluklarına ve "lassiz-faire" kapitalizminden devlet kapitalizmi-
ne gelişmeye gizlice sızar.

sayıda işçi barındıran tekil fabrikalar ve dükkanlar da oy vermek amaçlı bir araya geliyordu), ve ek olarak, sendikalardan ve siyasi partilerden de birer delege bulunuyordu. Sovyet tipi örgütlenme en berrak ve kararlı biçimini, yeni örgütlenmiş profesyonel sendikaların temsilcilerinin de katıldığı, azami dört yüz delegenin olduğu St. Petersburg'da almıştır. St. Petersburg sovyeti hızlıca büyük bir grev komitesinden tüm ezilen sınıfların parlamentosuna dönüşmüş, temsil yetisini, taleplerini ve sorumluluklarını genişletmiştir. St. Petersburg dışındaki şehirlerden delegeler kabul edilmiş, politik talepler ekonomik taleplere baskın hale gelmiş, köylü örgütlenmeleriyle bağlar kurulmuş ve onların delegeleri de müzakere yapısının parçası haline gelmiştir. St. Petersburg'dan esinlenerek, sovyetler Rusya'nın tüm büyük kentlerinde ve kasabalarında yayılmış ve otokrasinin yönetsel kurumlarına karşılık olarak henüz başlamakta olan devrimci iktidara doğru gelişmiştir.

St. Petersburg sovyeti iki aydan kısa bir süre yaşamıştır. Bir çok üyesi 1905 Aralık ayında tutuklanmıştır. Sovyet, hiçbir zaman silahlı ayaklanmayla yükselmemiş ve geç sonbaharda ticaretin başlamasıyla birlikte grevdeki sayıları ve militanlığı azalmış St. Petersburg proletaryası tarafından geniş ölçüde terk edilmiştir. İronik olarak, sovyetin erken dönem militanlığını aşmış olan tek kesim Moskova öğrencileriydi. Öğrenciler 22 Aralık'ta ayaklanmış, beş gün boyunca mükemmel düşünülmüş kent gerillası savaşıyla yerel polisi ve askeri güçleri etkisiz kılabilmıştır. Demiryolu işçileri az sayıdaki hatlardan birinde Çar'ın kuvvetlerini Moskova'ya taşımayı kabul etmemiş olsalardı, proletaryanın büyük ilgisizliğine rağmen, sokaktaki mücadeleleri süresiz olarak devam edebilirdi.

1917 sovyetleri, 1905 sovyetlerinin gerçek mirasçısıdır ve zaman zaman bazı yazarların yaptığı gibi bunları birbirinden ayırmak yanlıştır. On iki yıl önceki öncelleri gibi 1917 sovyetleri de geniş ölçekte fabrikalara, sendikalara ve parti örgütlerine dayanmaktaydı; ayrıca bunlar askeri güçler içinden ve oldukça büyük sayıda dağınık radikal entellektüelden delegeler içerecek şekilde genişlemişlerdi. 1917 sovyetleri, "sovyetçiliğin" tüm kısıtlarını yansıtır. Sovyetler çok değerli yerel mücadele örgütleri olsalar da, *ulusal* kongreleri giderek

temsil etmeyen organlardan oluştuğunu kanıtlamıştır. Kongreler çok hiyerarşik çizgiler etrafında örgütlenmiştir. Şehirlerde, kasabalarda ve köylerde, ilçe ve bölge delegeleri seçilir; bunlar da ülke ölçeğindeki kongreyi oluşturur. Daha büyük şehirlerde, kongrede temsil edilmek daha dolaysızdır, ama yine de dolaylıdır: büyük bir şehirdeki oy veren kentsel sovyeti, kentsel sovyet de ulusal kongre temsilcisini seçer. Her durumda kongre, bir veya daha çok temsil düzeyinde oy veren kitleden ayrılmaktadır.

Sovyet kongreleri üç ayda bir toplanmak üzere planlanmıştır. Bu durum, iki oturum arasında uzun bir zaman sürecine izin vermiştir. Haziran 1917’de yapılan ilk kongrede sekiz yüz civarında delege bulunmuştur; sonraki kongreler daha da kalabalık olup binleri aşan sayıda delege katılmıştır. Kongre çalışmalarını “hızlandırmak” ve üç aylık oturumların arasında süreklilik sağlamak amacıyla kongre tarafından yürütme komitesi seçilmiş, komitenin üye sayısı 1918’de 200’ü aşmayacak şekilde belirlenmiş, 1920’de de maksimum üç yüz kişiyle sınırlandırılacak şekilde genişletilmiştir. Bu yapı aşağı yukarı sabit kalmış, ancak o da hantal olarak nitelenmiş ve Ekim devrimi sonrasında bir çok sorumluluğu küçük bir gruptan oluşan Halk Komiserleri Konseyi’ne bırakılmıştır. İkinci Sovyetler Kongresi’nin (Ekim 1917) kontrolünü bir kere eline geçiren Bolşevikler, iktidarı Komiserler Konseyi’nde ve sonra Komünist Parti Politik Büro’da merkezileştirmekte zorlanmadılar. Sovyetlerdeki muhalefet grupları ya İkinci Kongre’yi terk ettiler ya da daha sonra tüm sovyet organlarından atıldılar. Üç aylık kongre buluşmalarının sona ermesine izin verildi: Bolşevik Merkez Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi’nin tamamı bunları, basitçe ifade etmek gerekirse, toplamadı. Sonunda, kongre yalnızca yılda bir yapıldı. Benzer şekilde, ilçe ve bölge sovyetlerinin toplanma aralığı gittikçe uzadı ve kongre tarafından daimi olarak oluşturulmuş Yürütme Komitesi’nin toplantıları bile giderek düzensiz hale geldi, sonunda yılda yalnızca üç defa yapılır oldu. Yerel sovyetlerin iktidarı Yürütme Komitesi’nin eline, Yürütme Komitesi’nin iktidarı Halk Komiserleri Konseyi’ne, Halk Komiserleri Konseyi’nin iktidarı da sonunda Komünist Parti Politik Bürosu’nun eline geçti.

Rusya sovyetlerinin gerçek halk demokrasisinin anatomisini sağlamadaki yetersizliği yalnızca hiyerarşik yapısına değil, aynı zamanda kısıtlı toplumsal köklerinde de yüklenmelidir. Sovyetlere gerçek çarpıcı gücünü veren isyancı askeri taburlar, özellikle Çar güçlerinin nihai çöküşü sonrasında hayli istikrarsızdı. Yeni Kızıl Ordu Bolşevikler tarafından oluşturulmuş, düzenlenmiş, merkezileşmiş ve sıkı sıkıya kontrol edilmiştir. Partizan gruplar ve donanma güçleri dışında, sovyet askeri grupları iç savaş boyunca durağan olmuştur. Köyler kendi iç sorunlarına yönelmiş ve ulusal sorunlara duyarsız kalmıştır. Bu durum, fabrikaları sovyetlerin en önemli politik tabanı haline getirmiştir. Burada devrimci iktidarın *sınıf* kavramlarına dair bir çelişkiyle karşılaşırız: proleter sosyalizm, iktidarın tam da özellikle fabrikalara dayandığını vurguladığı için, merkezi, hiyerarşik politik yapıyla çelişki oluşturmaktadır.

Toplumsal pozisyonu “özyönetim” sistemiyle ne kadar güçlendirilse de, fabrika özerk bir toplumsal organizma değildir. Fabrikanın toplumsal denetim sağlama düzeyi epey sınırlıdır, çünkü fabrika, çalışmasında ve basit varlığında diğer fabrikalara ve hammadde kaynaklarına bağlıdır. İronik olarak, sovyetler kendilerini temelde fabrikaya dayandırarak ve fabrikaları bulundukları yerel çevreden izole ederek, iktidarı topluluktan ve bölgeden ulusal ölçeğe, ve nihayetinde toplumsal tabandan zirveye kaydırmıştır. Sovyet sistemi girift karmaşık toplumsal ilişkiler dolayımına sahip olarak, ülke ölçeğinde sınıf hatlarıyla örülmüştür.

Muhtemelen işçi sınıfının özyönetim sisteminin bir *sınıf* örgütlenmesi biçimi olarak başarı sağladığı tek örnek, anarko-sendikalizmin çok sayıda işçiyi ve köylüyü kendi bayrağı altına çekebildiği İspanya’da yaşanmıştır. İspanyol anarko-sendikalistleri *bilinçli olarak* merkezileşme eğilimini kısıtlamaya çalıştılar. İspanya’daki geniş anarko-sendikalist birlik olan *Confederación Nacional del Trabajo - CNT* (Ulusal Emek Konfederasyonu), yerel yapıları ve ulusal kongreleri denetlemek üzere seçilmiş komite sistemine sahip ikili bir örgütlenme yaratmıştır. Meclislerin konseylerden delegelerini geri çekme ve konsey kararlarını geçersiz kılma gücü bulunuyordu. Tüm pratik nedenlerle, CNT’nin “daha yüksek” organları koordinasyon organları

olarak işlev görüyordu. Bu örgütsel şemanın verimliliğiyle ilgili herhangi bir yanıla düşmeyelim: CNT'nin her üyesine ağır sorumluluk duygusu, örgütün etkinlik ve politikalarında doğrudan, dolayimsız ve kişisel etkinlik yüklemiştir. Bu sorumluluk yüksek bir bilinçlilikle gerçekleştirilmiş ve bu CNT'yi iki savaş arasındaki dönemde Avrupa'daki en militan ve en büyük devrimci hareket yapmıştır.

1936 İspanyol Devrimi CNT sistemini pratikte sınıması ve sistem gayet iyi işlemiştir. Barselona'da CNT üyesi işçiler fabrikalara, ulaşım hizmetlerine ve tesislerine el koymuş ve bunları anarko-sendikalist çizgide yönetmişlerdir. Her politik inanca mensup ziyaretçinin tanıklık ettiği üzere şehrin ekonomisi —Cumhuriyetçi burjuva hükümetinin ve İspanya Komünist Partisi'nin sistematik sabotaj pratiklerine rağmen— dikkate değer başarı ve verimlilikle işlemiştir. Bu deneyim, merkezi hükümetin hücum kıtalarının 1937 Mayıs'ında, proletaryanın bir ayaklanmasını takiben Barselona'yı işgal etmesiyle, nihayetinde katliam ve yıkımla çökmüştür.

Dikkate değer bir etkileri olmasına rağmen, İspanyol anarşistlerinin işçi sınıfının ve köylülerin belirli kesimleri dışında neredeyse hiç kökü bulunmuyordu. Hareket temelde Katalonya, Akdeniz'in kıyı alanları, Aragon kırsalı ve Endülüs'le sınırlıydı. Deneyimi yok eden şey İspanya'da izole kalması ve onu ezmek için gelişen —hem Cumhuriyetçi hem faşist, hem Stalinist hem de burjuva— güçlerin harekete geçmesiydi.⁶⁰

1918'de Almanya'da, 1934'te Asturias'ta ve 1956'da Macaristan'da ortaya çıkan konsey tipi örgütlenmeleri detaylıca ele almak faydasız olacaktır. Alman konseyleri ümitsizce yoldan çıkmıştı: "çoğunluk" (reformist) denilen sosyal demokratlar yeni oluşan konseyleri kontrolüne almayı başardı ve bunları karşı devrimci amaçlar için kullandılar. Macaristan ve Asturias'taki konseyler karşı devrim tarafından hızlıca yok edildi, ama gelişmiş olsalar bile, kaderlerinin Rusya'daki

60. Bu bir çok "önder" İspanyol anarşistin yaptığı büyük politik hataları unutmak anlamına gelmez. Öncülük eden anarşistler her ne kadar Katalonya'da bir diktatörlük inşa etme alternatifleriyle karşı karşıya kalsalar da, ki bunu yapmak için (neyse ki!) hazır değillerdi, bu durum oportünist taktikleri uygulamanın bütünlükle bir bahanesi olamaz.

sovyetlerden farklı olmasını düşünmek için bir sebep yoktu. Tarihin gösterdiği üzere konsey tipi işleyişi çarpıtan yalnızca Bolşevikler değildi. Anarko-sendikalist İspanya'da bile, 1937 itibarıyla CNT'nin komite sistemiyle meclis sistemi arasında çatışmaların olduğuna yönelik kanıtlar vardır; bunun sonucunda ne çıkacağı artık bilinmez, lakin tüm deneyim Komünistlerin ve Cumhuriyetçi hükümetin Barcelona'ya karşı saldırısıyla sonuçlanmıştır.

Konsey tipi örgütlenmenin merkezileşme, manipülasyon ve yozlaşmaya karşı bağımsızlığa sahip olmadığı gerçeği değişmiyor. Bu konseyler hala toplumsal yönetimin tikel, tek yanlı ve dolayimli biçimleridir. En iyi ihtimalle, merkezlessiz toplum yolunda basamak taşları olabilirler —en kötüsü, hiyerarşik toplumsal örgütlenme biçimlerine kolayca entegre olabilirler.

Meclis ve Topluluk

Dolayimsız toplumsal ilişkileri kavramak için halk meclislerine dönelim. Meclis, muhtemelen şefler ve konseyler tarafından etkisizleştirilene kadar erken dönem klanların ve kabile toplumlarının yapısını oluşturmaktaydı. Klasik Atina'da *ecclesia*⁶¹ olarak ortaya çıktı; daha sonra, orta çağda ve Rönesans Avrupa kasabalarında yeniden ortaya çıktı. Son olarak, Büyük Devrim zamanında Paris'te isyancı yapılar şeklindeki meclisler, "seksiyonlar"⁶² olarak ortaya çıkmıştı. *Ecclesia* ve Paris *seksiyonları*, üzerinde detaylıca çalışmayı hak ediyor. İkisi de kendi dönemlerinin en karmaşık kentlerinde ortaya çıkmış ve hayli karmaşık biçimler yüklenmiş olup, farklı toplumsal kökenlerden gelen bireyleri, her ne kadar geçici olsa da dikkate değer bir çıkarlar

61. Metnin bütünü boyunca, antik Yunanca'da *Ekklesia*, İngilizce'de *ecclesia* kelimesiyle karşılanan, antik Yunan'da yurttaşlardan oluşmuş politik meclisleri ifade eden bu terimi, jenerik meclis terimiyle karıştırmamak adına *ecclesia* olarak kullanacağız. *Ecclesia* olarak karşıladığımız yerlerde yazarın yurttaşlar meclisinden bahsettiğini hatırlayabiliriz. Yazarın *assembly* jenerik terimini kullandığı yerlerde biz de *meclis* ifadesini kullanacağız—ÇN.

62. Fransız Devrimi'nde Paris'i alt bölgelere ayıran yapılara verilen teknik bir isim olan seksiyonlar [sections—İng] Türkçe'de bölüm, bölge, kısım gibi ifadelerle karşılanabilmektedir. Yazarın bir devrimci oluşum olarak ifade ettiği bu yapıların örgütlenme özelliğini ortaya çıkarmak ve yazarın Türkçe'ye çevrilmiş diğer metinleriyle tutarlılık sağlamak amacıyla, bu terimi seksiyon olarak karşılayacağız —ÇN.

topluluğunda eritebilmiştir. Çok derece özgürlükçü, hatta pratikte eriştikleriyle, en yaratıcı ütopyaların bile düşünmeyi başaramadığı yöntemleri kullanmaları, yine de onların kısıtlarını minimize etmez.

Atina *ecclesiasının* kökü muhtemelen eski Yunan kabilelerinin meclislerine dayanır. Mülkiyet ve toplumsal sınıfların gelişimiyle birlikte, kabilelerin yerini feodal bir toplumsal yapı almış, kabileler yalnızca halkın toplumsal belleğinde kalmıştır. Bir dönem Atina toplumu Roma'nın birkaç yüzyıl sonra takip edeceği içsel çürüme rotasını planlar gözükür. Ağır ipotekli geniş bir köylü sınıfı, sayısı artmakta olan serfe benzeyen yarıcılar, ve geniş sayıda kent emekçileriyle köleler, az sayıdaki güçlü toprak sahibi ve yeni zenginleşmiş ticari orta sınıf karşısında kutuplaşmıştır. MÖ. altıncı yüzyılda Atina ve Attika'da (yakındaki tarımsal bölge) toplumsal savaş için tüm koşullar olgunlaşmıştır.

Atina tarihinin rotası Solon reformlarıyla tersine çevrilmiştir. Alınan sert önlemler serisiyle köylülük ekonomik açıdan canlı koşullara yeniden kavuşturulmuş, toprak sahipleri sahip oldukları pek çok güçten yoksun bırakılmış, *ecclesia* diriltilmiş, ve makul ölçüde eşitlikçi bir adalet sistemi tesis edilmiştir. Halk demokrasisine yönelik eğilim yaklaşık bir buçuk yüzyıl boyunca gelişmeye devam ederek, daha önce herhangi bir yerde bir benzeri görülmeyen biçime ulaşmıştır. Atina'da Perikles zamanında mükemmelleşen *polis* [kent yönetimi] antik dünyanın maddi kısıtları içerisinde akılcılığın zaferini temsil etmiştir.

Yapısal olarak, Atina *polisinin* temeli *ecclesiadır*. Her yılın onuncu günü güneş doğduktan hemen sonra, Attika'nın her yerinden binlerce erkek yurttaş Atina'nın dışında bulunan Pnyx tepesinde meclisi gerçekleştirmek için toplanırdı. Burada, açık havada, toplantının başlaması için duacının vakur sesi duyulana kadar, arkadaş grupları aheste bir şekilde kendilerini eğlendirirdi. Gündemler, meclisin duyuruluşundan günler önce "dinsel", "dinle ilgili olmayan" ve "dış işleri" üç başlığında düzenlenmiş olurdu. Gündemlerin içermediği herhangi bir konu eklenemez veya çıkarılamaz olsa da, *ecclesia* iradesiyle konular yeniden düzenlenebilirdi. Bireysel yurttaşları etkileyen önerilen kararnameler dışında, yeter sayıya gerek duyulmuyordu.

Ecclesia, Atina toplumunun tüm kurumları ve hizmetleri üzerinde tam egemenlik icra ediyordu. Savaş ve barış kararları alıyor, generalleri seçiyor ve görevden alıyor, askeri stratejileri gözden geçiriyor, içişleri ve dışişlerini tartışarak oyluyor, şikayetleri onarıyor, yönetsel organların çalışmalarını gözden geçiriyor ve aklıyor, istenmeyen yurttaşları uzaklaştırıyordu. Kabaca, yurttaşlar arasında 6 kişiden 1 tanesi herhangi bir zamanda topluluk meseleleriyle ilgili idarede görev alıyordu. Yaklaşık 1500 kişi, kurayla seçilerek, vergilerin toplanması, nakliye işlerinin yönetilmesi, gıda tedarığı ve kamu işleri, kamusal inşaatların planlarının hazırlanması gibi işlerin sorumluluğunu taşıyan yapılarda çalışırlardı. Attika'nın on kabilesinin her birinden çağırılmış kişilerden oluşan ordu, seçilmiş görevliler tarafından yönetiliyor; kentin emniyeti okçu yurttaşlar ve İskit kent köleleri tarafından sağlanıyordu.

Ecclesianın gündemleri, 500'ler Konseyi adındaki organ tarafından hazırlanırdı. Konseyin *ecclesia* üzerinde herhangi bir otorite sağladığı durumda, Atinalılar konseyin kompozisyonunu ve işlevlerini dikkatlice sınırlıyordu. Kabileler tarafından yıllık olarak seçilmiş olan listelerden kurayla seçilen Konsey, her biri yılın onda bir parçasında görev yapan on alt komiteden oluşuyordu. Her gün, alt komitedeki on beş kişi arasından kurayla bir başkan seçilir ve denetlemekle görevli olurdu. 24 saatlik ofis hayatı boyunca Konsey'in başkanı kentin mührünü, kale ve kamu arşivlerinin anahtarlarını taşır, ülkenin başı işlevini yürütürdü. Bir kere seçildikten sonra bir daha aynı pozisyona gelemeydi.

On kabilenin hepsi yılda altı yüz yurttaş Atina mahkemelerinde yargıç olarak —bizim jüri olarak ifade edeceğimiz— hizmet etmesi için seçerdi. Her sabah, günün mahkemelerinin kurayla belirlendiği Thesus tapınağına tırmanılırdı. Her mahkeme en az 201 jüri üyesinden oluşur ve mahkemeler, tüm yargı pratiğinin tarihsel standartlarına bakıldığında, adil bir şekilde yapılırdı. \\\

Bir bütün olarak ele alındığında, bu sistem kayda değer bir toplumsal yönetimdir; neredeyse tamamen amatörler tarafından yürütülen Atina kenti, kamu politikalarının formülasyonu ve yürütmesini kamu işine indirgemıştır. W. Warde Fowler'ın ifadesiyle "burada

ayrıcalıklı bir sınıf, vasıflı politikacılar sınıfı, bürokrasi yoktur; Roma Senatosu gibi, Devlet'in sırlarına vakıf ve tüm topluluğun bilgeliğini kendinde toplamış, bakılan ve güvenilen bir insanlar grubu bulunmamaktadır [...] Atina'da başkasının deneyimine ihtiyaç duyulacak herhangi bir vasıf bulunmuyordu, ve aslında gerekli de değildi; her kişi, kendi geçici görevlerinin detaylarına akıllıca giriyor ve yerine getiriyor, ve söyleyebileceğimiz kadarıyla, bunu beceri ve dürüstlikle yapıyordu.”⁶³ Kentte kölelere ihtiyaç duyulan ve kadınların herhangi bir görev almasını reddeden sınıflı bir toplumun varlığı açısından bu bakış abartılı olsa da, gerçeğin sunduğu üzere Fowler'ın açıklaması özünde geçerlidir.

Aslında, kölelik, patriarka ve sınıf unsurlarına sahip olması açısından klasik toplumlarla benzerlik gösterse de, Atina'da kelimenin gerçek anlamıyla çalışan bir demokrasiye dönüştüğü için başarı büyüktür. Daha az kayda değer olmayan şey, belki bizim zamanımız için teselli edici olan, kentin toplumsal çöküşe doğru tepeüstü bir rota izlerken bu başarının gerçekleşmiş olmasıdır. En iyi durumda Atina demokrasisi antik toplumun daha istismarcı ve acımasız yönlerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Diğer tarihsel dönemlerle kıyaslandığında, —kapitalist girişimler için kullanıldıkları durumlar haricinde— kölelerin yükü daha azdır. Kölelerin kendi gelirlerini biriktirmesine genellikle izin verilmiş; Attika'nın yararlı tarımsal alanlarında kölelerle efendileri aynı koşullarda çalışıp ve aynı yiyecekleri paylaşmış; köleler Atina'da kıyafetleri, davranış ve tavırlarıyla yurttaşlardan ayırtılamayacak şekilde hayata katılabilmektedir —ki bu durum yabancı ziyaretçiler için alay konusu edilmiştir. Bir çok atölyede köleler özgür insanlarla yan yana çalışmakla kalmamış, onların ve diğer kölelerin üzerinde denetleyici roller de üstlenmişlerdir.

Tüm bunları göz önünde tuttuğumuzda, Atina uygarlığına yönelik, cömert ve insancıl görünümünü kölelerin sırtında yaratmış olan bir köle ekonomisi imajı yanlıştır —Edward Zimmerman'ın gözlemiyle, “geçmiş ele alışında ve geleceğe dair güvenli kötümserliği

63. W. Warde Fowler, *The City State of the Greeks and Romans* (Londra: Macmillan & Co., 1952), sf. 168.

açısından, kasten yanıltır, her şeyin ötesinde, insan doğasına dair sinik kestiriminden dolayı [...] Toplular, insanlar gibi, bölmelerde yaşayamazlar. Başkalarının yaşamlarına gaddarca davranarak eriştikleri serbest zamanın kullanımında değişiklik yaparak mükemmelliğe erişmeyi ümit edemezler. Sanat, edebiyat, felsefe ve bir ulusun tüm diğer yetenek ürünleri, artık haczedilmiş bir seranın narin ürünleri değildir; bunlar, ulusal yaşamın geniş ortak toprağında sağlıklı bir şekilde köklenmiş ve sürekli beslenme imkanı bulmuştur. Eğer ders çıkarmak için geçmişe bakacaksak, antik Yunan öğrenebileceklerimizden bir tanesidir.”⁶⁴

Atina’da halk demokrasisi, geniş kapsamlı bir toplumsal dönüşümün nihai ürünü olarak ortaya çıktı. İki milenyumdan fazla zaman sonra Paris’teyse, toplumsal geçişin kaldırıcı olarak, devrimci bir biçim ve ayaklanmacı bir güç olarak ortaya çıktı.

Erken 1790’ların Paris seksiyonları, 1905 ve 1917 sovyetleri gibi mücadele organları rolü oynamış olsalar da, seksiyonlar arasındaki ilişkilerin hiyerarşik bir yapı tarafından dolayımınlanmamış olması, aralarındaki belirgin farkı oluşturur. Egemenlik, devrimci meclislerin elinde kalmış, onların üzerinde yükselmemiştir. Paris seksiyonları doğrudan Genel Meclis seçimleri için oluşturulan oy sisteminden ortaya çıkmıştır. 1789 yılında monarşi, başkenti 60 oy bölgesine ayırmıştır. Bölgelerin hepsi, kentin sözde “aktif” veya vergi veren, kent için oy verebilen yurttaşlarının katıldığı meclisler şeklinde oluşturulmuştur. Bu temel meclislerin, başkentin altmış temsilcisini seçecek olan bir seçilmişler organını seçmesi beklenmiştir. Seçim işlevini yerine getirdikten sonra meclislerin dağılması beklenmiş, ancak bunlar monarşie meydan okuyarak varlıklarını sürdürmüş ve kendilerini kalıcı kentsel organlar olarak kurmuştur. Giderek tüm “aktif” yurttaşların katıldığı, biçim, kapsam ve güçleri açısından her bölgede değişkenlik gösteren mahalli meclislere dönüşmüşlerdir.

Mayıs 1790 tarihli kent kanunu, mevcuttaki altmış bölgeyi 48 seksiyon olarak yeniden organize etti. Yasanın amacı halk meclislerini

64. Edward Zimmerman, *The Greek Commonwealth*, 5th ed. (New York: Modern Library, 1931), sf. 408–9.

sınırlamaktı, ancak seksiyonlar bunu temelde kabul etmedi. Tabanlarını genişletmeye ve Paris üzerindeki denetimlerini güçlendirmeye devam ettiler. 30 Haziran 1792'de Théâtre-Français seksiyonu “aktif” ve “pasif” yurttaş ayırımına son vererek, *ayaktakımının* en yoksul ve muhtaç kesimlerini meclise katılmaya davet etti. Diğer seksiyonlar da Théâtre-Français'yi takip etmiş, böylece bu dönemle birlikte seksiyonlar hakiki halk organları —hatta, Büyük Devrim'in gerçek ruhu— haline gelmiştir. Yeni devrimci 10 Ağustos Komünü'nü kuran, Tuileries'e saldırıyı düzenleyen ve sonunda Bourbon monarşisine son veren bu seksiyonlardır; Jirondenler'in devrimci Paris'e karşı bölgeleri ayaklandırma çabasını sebatla engelleyen bu seksiyonlardır; durmayan kıskırtmalarıyla, bitmeyen delegasyonları ve silahlı gösterileriyle, 1791 sonrasında devrimin belirgin şekilde sola doğru gitmesine yön kazandıran bu seksiyonlardır.

Ancak seksiyonlar yalnızca savaş örgütleri değildi; özyönetimin hakiki biçimlerini de temsil ediyorlardı. Gelişebildikleri en üst düzeyde, kent yönetimini tamamen ele geçirmişlerdir. Her tekil seksiyon kendi bölgesinde emniyeti sağlamış, kendi yargıçlarını seçmiş, gıda dağıtımının sorumluluğunu üstlenmiş, yoksullara yardımı örgütlemiş ve Ulusal Muhafızların idame ettirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Nisan 1792'de savaş ilan edilince, seksiyonlar sorumluluklarına devrimci orduya gönüllü katmak ve bunların ailelerine bakmayı, savaş harcamaları için bağış toplamayı ve taburların donatılması ve erzak ikmalini eklemişlerdir. Yüksek enflasyondan kaçınmak için fiyatlar ve ücretler üzerinde denetim tesis edildiği “maksimum” zamanında, hükümetin belirlediği fiyatların sağlanmasına yönelik sorumluluklar üstlenmişlerdir. Paris için gıda satın almak ve ulaşımını sağlamak, ayrıca bu gıdanın adil fiyatlarla dağıtıldığını denetlemek için temsilcilerini kura göndermişlerdir.

Akılda tutulması gerekir ki, son derece önemli bu etkinlikler profesyonel bürokratlar tarafından değil, büyük çoğunlukla sıradan esnaf ve sanatkarlar tarafından yürütülmüştür. Seksiyonun sorumluluklarının çoğu çalışma saatleri dışında, üyelerin serbest zamanlarında yapılmıştır. Seksiyonların halk meclisleri genelde akşamları mahalle kiliselerinde toplanmıştır. Meclisler genelde mahallenin tüm yetişkin-

lerine açıktır. Acil durumlarda meclis toplantıları gündüz saatlerinde yapılmış, elli üyenin çağrısıyla özel toplantılar düzenlenmiştir. İdari işlerin çoğu komiteler tarafından yürütülmüş, ancak halk meclisleri seksiyonların tüm politikalarını belirlemiş, değerlendirmiş tüm komitelere işleri aktarmış, talep olduğunda görevlileri değiştirmiştir.

Kırk sekiz seksiyon, başkentin kent konseyi olan Paris Komünü tarafından koordine edilmiştir. Acil durumlar oluştuğunda seksiyonlar geçici delegeler yoluyla doğrudan birbirleriyle işbirliği yapmıştır. Bu tabandan işbirliği biçimi hiç bir zaman kristalleşerek kalıcı bir ilişki halini almamıştır. Büyük Devrim'in Paris Komünü hiç bir zaman buyurucu, kemikleşmiş bir kurum haline gelmemiştir; neredeyse her önemli aciliyette değişmiş, sabitliği, biçimi ve işlevleri çoğunlukla seksiyonların taleplerine bağlı kalmıştır. 10 Ağustos 1792 ayaklanmasını önceleyen günlerde, örneğin, seksiyonlar eski kent konseyini askıya almış, Paris valisi Petion'u sınırlamış, Komün'ün tüm otoritesi ve Ulusal Muhafızlar'ın komutası seksiyonları destekleyen ayaklanma komiserlerine geçmiştir. Neredeyse aynı prosedür, 9 ay sonra, Jirondenler'in İhtilal Meclisi'nden kovulması zamanında, bir farkla, Komün'ün ve Paris valisi Pache'nin, radikal seksiyonların ayaklanmasına (ikna edici "davranışlar" sonrasında) rıza göstermelerinde izlenmiştir.

İhtilal Meclisi'ndeki konumlarını sağlamlaştırmak için seksiyonlara dayanan, Jakobinler seksiyonları yok etmek için de Meclis'e bel bağlamaya başladılar. Eylül 1793'te Meclis, seksiyon meclislerini haftada iki güne sınırlandırdı; üç ay sonra seksiyonlar sulh hakimlerini seçme hakkından mahrum bırakılmış ve insani yardım rolleri ellerinden alınmıştır. Fransa'da 1793 ile 1794 yılları arasında Jakobinler'in üstlendiği geniş kapsamlı merkezileşme, seksiyonların ortadan kaldırılmasını tamamlamıştır.⁶⁵ Seksiyonların emniyet üzerindeki denetimi reddedilmiş ve idaresel sorumlulukları maaşlı

65. Not edilmeli ki Marx [ve Engels— ÇN.] Jakobinler'e Fransa'yı "merkezileştirmeleri" sebebiyle büyük hayranlık duymuş ve meşhur "Merkez Komitesinin Komünist Birliğe Çağrısı" (1850) metninde Almanya'ya yönelik politikalarını onlar üzerinden modellemiştir. Bu akıl almaz boyutlara sahip bir dar görüşlülük—ve devrimci harekette yer alan insanların öz-etkinliği ve öz-yaratımına dair brüt duyarsızlığı açığa çıkaran kurumsal bir vurgudur. Bkz "Dinle, Marksist!".

bürokratların ellerine bırakılmıştır. Ocak 1794 itibarıyla seksiyonların canlılığı iyice baltalanmıştı. Michelet'in gözlemlediği üzere: "Seksiyon genel meclisleri ölmüştü ve bunların tüm gücü devrimci komitelere geçmişti, ki bunlar artık seçilmiş organlar değil, otoriteler tarafından atanmış görevlilerin oluşturduğu gruplardı ve bunların içinde de pek canlılık kalmamıştı."⁶⁶ Seksiyonlar, İhtilal Meclisi'nde iktidara yükselen devrimci liderlerin tam olarak kendileri tarafından yıkılmıştır. Robespierre, Saint-Just ve Lebas, zamanı geldiğinde seksiyonlara karşı Meclis'e başvurmuş, çoğunluk onlar için neredeyse hiç bir şey yapmamıştır. Hatta, devrimci Gravilliers seksiyonu —1793'te Jacques Roux ve *enragés* [öfkeli] hareketini dürüstçe savunan insanlar— silahlarını kindarca Thermidorcular'ın hizmetine sunarak Robespiercilere —birkaç ay önce, Roux'u intihara sürüklemiş ve solun sözcüsünü gilyotinden geçirmiş Jakobin liderlerine— karşı yürümüşlerdir.

"Buradan" "Oraya"

Klasik Atina ve devrimci Paris meclislerinin altını oyan faktörler çok fazla tartışma gerektirmez. İki durumda da, meclis tipi örgütlenme yalnızca dışarıdan değil —sınıf karşıtlıklarının gelişimiyle beraber— içeriden de kırılmıştır. Her ne kadar akıllıca planlanmış olsa da, verili bir toplumun içeriğini aşacak bir biçim yoktur. Bu tür sınıf karşıtlıklarını aşabilecek maddi kaynaklara, teknolojiye ve iktisadi gelişim düzeyine sahip olmadığından, Atina ve Paris özgürlük biçimlerine ancak geçici süreyle —ve yalnızca, tam toplumsal çöküş gibi daha ciddi bir tehditle uğraşmak için— yaklaşabilmiştir. Atina'da meclis bir kaç yüzyıl devam etti çünkü kent hala kabile tipi örgütlenmelerle canlı bir ilişki halindeydi; Paris seksiyon tipi örgütlenmeleri bir kaç yıl sürdürebildi, bunun sebebi büyük ölçüde, nadir bir araya gelen talihli koşulların *baldirıçıplakları* bir anda devrimin başına taşınmasıdır. Meclis ve seksiyonların ikisi de sınırlamak istediği ancak

66. Metnin orijinalinde yazar burada doğrudan bir referans vermemektedir. Peter Kropotkin'in Fransız Devrimi üzerine yaptığı incelemelerde de doğrudan referans vermeden yaptığı bu alıntının, Fransız Tarihçi Jules Michelet'e ait olduğunu düşünüyorum —ÇN.

ortadan kaldırmayı başaramadıkları koşullar tarafından —mülkiyet, sınıf antagonizması ve sömürü— baltalandılar. Onlarla ilgili belirlenen şey, karşılaştıkları kocaman sorunlar ve üstesinden gelmek zorunda oldukları zorluklar göz önüne alındığında, gayet iyi işlemiş olmalarıdır.

Akılda tutulmalıdır ki Atina ve Paris büyük şehirlerdir, köy değildirler; dahası, kendi zamanlarına nazaran kompleks, hayli karmaşık şehirlerdir. Atina, çeyrek milyondan fazla, Paris yedi yüz binden fazla bir nüfusu besliyordu. Her iki şehir de dünya çapında ticaretin içindeydi; ikisi de kompleks lojistik sorunlarla uğraşıyordu; ikisi de oldukça gelişkin kamu idaresinin karşılayabileceği çoklu ihtiyaçlara sahipti. Günümüz New York veya Londrası'nın nüfusundan çok daha düşük bir nüfusa sahip olsalar da, bunun getirdiği avantaj oldukça ilkel iletişim ve ulaşım sistemleri sebebiyle geçersiz kılınmakta, ve yokluk sebebiyle, en azından Paris için, meclis üyeleri yaşamlarının büyük bölümünü aşırı zahmete adanmaktaydı. Yine de Paris, en az Atina kadar, amatörler tarafından idare ediliyordu; bu kişiler, bir kaç yıl için ve kendi serbest zamanlarında bir kentin idare edilmesini devrimci mayalanma içinde görmüşlerdir. Devrimlerini yaptıkları, kazanımlarını organize ettikleri ve sonunda onu içeriden karşıdevrime, dışarıdansa işgale karşı muhafaza ettikleri araçları mahalli kamusal meclisleriydi. Bu meclislerin ve oluşturdukları komitelerin verimsiz veya teknik açıdan yetersiz olduklarını gösteren herhangi bir kanıt yoktur. Aksine, halkın inisiyatif almasını, eylemde sebat etmesini ve hiç bir profesyonel bürokrasinin, ne kadar iddialı olursa olsun, erişmeyi umut dahi edemeyeceği devrimci bir amaç duygusunu uyandırmıştır. Hatta, vurgulamak önemlidir ki Atina Batı felsefesini, matematiği, dramayı, tarihçiliği ve sanatı kurmuş, devrimci Paris de döneminin kültürüne ve Batı dünyasının politik düşüncesine payına düşenden fazla katkıda bulunmuştur. Bu başarıların gerçekleştiği alan bürokratik bir aygıt etrafında yapılmış klasik devlet değil, dolaylımsız ilişkiler sistemi, kamusal meclislerde örgütlenmiş yüz yüze demokrasidir.

Seksiyonlar, büyük bir şehirde, merkezi siyasal devletten potansiyel bir merkezsiz topluma devrimci geçiş sürecinde, meclis örgütlen-

mesinin taslak bir modelini sunmaktadır. *Ecclesia* bize merkezless bir toplumdaki meclis örgütlenmesinin taslak modelini sağlamaktadır. “Model” kelimesi bilerek kullanılmıştır. *Ecclesia* ve seksiyonlar yaşamış deneyimlerdi, teorik hayaller değil. Ancak, tam da bu sebeple, çoğu zaman “hayalci” ve “gerçekçi olmamak” iddiasıyla görmezden gelinmiş olan bir çok anarşik teorik spekülasyonu geçerli kılmışlardır.

Mülkiyetli toplumu, sınıf yönetimini, merkezileşmeyi ve devleti ortadan kaldırma hedefi, mülkiyetin, sınıfların ve devletin tarihsel olarak ortaya çıkışı kadar eskidir. İlk zamanlarda başkaldıranlar, klanlara, kabilelere ve federasyonlara dönüp bakabiliyorlardı; o zamanlar geçmiş, geleceğe nazaran daha yakındı. Daha sonraysa geçmiş, can çekişen “altın çağ” ve “Cennet Bahçesi” hayalleri dışında, insanın tahayyülünden ve hafızasından geriye düştü.⁶⁷ Bu noktada özgürlük kavramı spekülative ve teorik hale gelmiş ve tüm katı teorik tahayyüller gibi güncel toplumsal materyallere bezenmiştir. Ancak, More’dan Bellamy’ye ütopya hipotetik bir gelecek imgesi değil, akılcılığın —ya da absürtlüğün— mantıksal sonuçlarının geleceğe uyarlamasıdır. Ütopyalarda köleler, krallar, prensler, oligarklar, teknokratlar, elitler, varoşlar ve çok miktarda küçük burjuva vardır. Solda bile, mülksüz, devletsiz bir toplumu ütopyanın amacı olarak tanımlarken, bir takım tahminler serisi olarak sunmak gelenek haline gelmiş, bu amaçlara ulaşmak için de devlet kullanılmıştır. Dolayimli iktidar gelecek tahayyülüne girmiştir; daha kötüsü, Rusya’daki gelişimin gösterdiği üzere, devlet artık yalnızca belirli bir sınıfın “icra komitesi” olmaktan çıkarak insanlık durumunun kendisi haline gelmiştir. Yaşamın kendisi bürokratikleştir.

Mevcut toplumun tamamen ortadan kalkmasını tahayyül ederken *iktidar* meselesinden —kendi hayatlarımız üzerinde iktidar, “iktidarın ele geçirilmesi”, veya iktidarın ortadan kalkması— kaçamayız. Bugünden geleceğe giderken, “buradan” “oraya” giderken, sormamız gerekir: iktidar nedir? Hangi koşullarda ortadan kalkar? Ve ortadan kalkması ne anlama gelir? Devletli bir toplumda, tutsaklığın absürt-

67. İnsanlığın komünal geçmişini yeniden keşfetmesi, Bachofen ve Morgan’ın 1860’lardaki çalışmalarına kadar olmamıştı. Bu tarihten sonra bu keşif burjuva aile ve mülkiyet karşısında eleştirel bir silaha dönüştü.

lük noktasına taşındığı —tahakküm için tahakküm uygulanan— bir toplumda, özgürlük biçimleri, toplumsal hayatın dolayimsız ilişkileri nasıl ortaya çıkacak?

Tartışmamızın başında, neredeyse bütün büyük devrimci ayaklanmaların, tarihsel olarak kendiliğinden⁶⁸ başladığı tarihsel olgusuna tanıklık ettik: 1789 Haziran'ında Bastille'in alınmasından önceki üç günlük "kargaşa", Montmartre'de topçu birliğinin 1871 Paris Komünü'ne neden olan savunması, Şubat 1917'de Petrograd'da meşhur "beş günler", Barselonada Haziran 1936'daki ayaklanma, 1956'da Budapeşte'nin alınması ve Rus ordusunun defedilmesi. Neredeyse tüm devrimler *aşağıdan*, "kitlelerin" moleküler hareketinden, ilerici bireyselleşmelerinden ve patlamalarından — otoriter "devrimcileri" tamamen gafil avlayan bir patlama— gelmiştir.

Devrimci sürecin devrimci amaçlardan ayrılması mümkün değildir. Özyönetime dayanan bir topluma özyönetim araçlarıyla ulaşmak zorundadır. Bunun imlediği şey, bireyin bir kalıpta dövülmesi (evet kelimenin gerçek anlamıyla devrimci süreçte dövülme) ve sahip olabileceği bir yönetim tipidir.⁶⁹ Eğer "iktidarı" insanın insan üzerindeki iktidarı olarak tanımlayacaksak, iktidar ancak insanın kendi hayatı üzerinde iktidarı elde etmesi, kendini yalnızca "tanımadığı" ama aynı zamanda, daha anlamlı şekilde, kendiliğini onun tüm toplumsal boyutları içerisinde formüle ettiği bir süreç tarafından ortadan kaldırılabilir.

Özgürlük, algılandığı şekliyle, bir "devrim"—hele ki otorite ve iktidarın tuzaklarıyla büyülenmiş sosyal-kültürsüzlerin ulaştığı bir "devrim"— tarafından bireye "son ürün" olarak "dağıtılamaz". Meclis ve topluluk, yasama veya kararnameyle hayata geçirilemez. Şüphe-

68. Hatta burada "tarih"in bize öğreteceği bir şey var: çünkü tam olarak bu kendiliğinden ayaklanmalar tarih değillerdir, ama aynı fenomenin farklı dışavurumlarıdır: devrim. Her kim ki kendine devrimci diyor ancak bu hadiseleri *kendi* terimleriyle incelemiyorsa, bütünlükle ve teorik olarak yerleşmiş fikirlerle, devrimcilik oynayan bir heveskardır.

69. Wilhelm Reich ve sonrasında Herbert Marcuse'un açığa çıkardığı üzere "kişisel" yalnızca bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir boyuta sahiptir. Meclis ve toplulukta ifadesini bulan bir birey, kelimenin gerçek anlamıyla, öz-ifadesini bulan meclis ve topluluktur —biçim ve içeriğin tam uyumu.

siz, bir devrimci grup bunu kasten ve bilinçli bir faaliyet uyarınca, bu biçimlerin yaratılmasını geliştirmek için arayışta olabilir; ancak eğer meclis ve topluluğun organik bir şekilde ortaya çıkmasına izin verilmez, gelişimleri kısıktırılmaz, geçerli olan toplumsal süreçler tarafından geliştirilip olgunlaştırılmazsa, bunlar gerçekten halka ait biçimlere dönüşemezler. Meclis ve topluluk devrimci sürecin içinden ortaya çıkmalıdır; hatta, devrimci süreç meclis ve topluluğun oluşum süreci *olmalı*, bununla iktidar ortadan kaldırılmalıdır. Meclis ve topluluk, uzaktaki mucizevi çözüm olmamalı, “meydan okumalıdır”. Mevcut topluma karşı *mücadele tipleri* olarak yaratılmalıdır, teorik veya programatik soyutlamalar olarak değil.

Bu noktaya hakkıyla vurgu yapmak çok mümkün değil. Geleceğin sokaklarında, mahallelerinde ve bölgelerindeki halk meclisleri —geleceğin devrimci seksiyonları— bugünün en “devrimci” başlıklarına sahip komitelerinden, sendikalarından, partilerinden ve kulüplerinden daha yüksek toplumsal düzeyde olacaklardır. Burjuva toplumun çözölen bedeninde, ütopyanın yaşayan nüveleri olacaklardır. Oditoryumlarda, tiyatrolarda, meydanlarda, salonlarda, parklarda ve —kendilerinden öncekiler, 1793 seksiyonları gibi— kliselerde buluşarak, buraları kitle olmanın parçalandığı yerlere dönüştürecekler, çünkü devrimci sürecin özü halkın birey olarak eylemesidir.

Bu noktada, meclis yalnızca burjuva devlet iktidarıyla değil —meşhur “ikili iktidar” meselesi— aynı zamanda henüz gelişmekte olan devlet tehlikesiyle de yüz yüzedir. Paris seksiyonlarının yaşadığı gibi, yalnızca İhtilal Meclisi’yle değil, aynı zamanda dolayımı toplumsal ilişkiler yaratma eğilimiyle de mücadele etmek durumunda kalacaklardır.⁷⁰ Sanayi yönetimini ele alacak biçim olan fabrika komiteleri, mutlaka fabrikalardaki işçi meclisleri tarafından doğrudan yönetilmelidir. Benzer şekilde, mahalle komiteleri, konseyleri ve kurulları tamamen mahalle meclislerinden kökenmelidir. Her durumda meclisin sorularına yanıt verebilir olmalı; kendileri ve yaptıkları çalışmalar her daim meclis tarafından değerlendirilebilir olmalı; üyeleri meclis

70. Fikirlerini yaymak yanında anarşistlerin en önemli işi halk hareketinin kendiliğindenliğini, otoriterlerle teorik ve örgütsel düello yaparak savunmak olacaktır.

tarafından her an geri çağırılabilir olmalıdır. Toplumun bu özgül ağırlığı, kısacası, tabana —kalıcı meclisteki silahlı halka— geçmelidir.

Meclisin alanı modern burjuva kent olduğu sürece devrim çetin bir çevreyle karşılaşacaktır. Burjuva kent, doğası ve yapısı gereği, merkezileşmeyi, kitleselleşmeyi ve manipülasyonu teşvik eder. İnorganik, devasa ve fabrika gibi örgütlenmiş kent organik, bütünsel topluluğun gelişmesini kısıtlar. Evrensel çözücü rolündeki meclis kentin kendisini ortadan kaldırmaya çalışmalıdır.

Genç insanların, toplumsal hayatı yeniledikleri gibi insan türünü de yenileyeceğini tahayyül edebiliriz. Kenti terk ederek, artan sayıda daha yaşlı insanın onarmaya başlamış oldukları çekirdek ekolojik toplulukları kurmaya başlarlar. Geniş kaynaklar onların kullanımı için seferber edilir; mevcuttaki en yetkin ve yaratıcı insanlar ekolojik araştırmalar ve öneriler geliştirmek üzere onların kullanımına sokulur. Modern kent buruşmaya, küçülmeye ve kaybolmaya başlar, tıpkı bin yıl öncesinde antik atalarının olduğu gibi. Yeni, tam ekolojik toplulukta, meclis kendi hakiki çehresini ve gerçek barınağını bulur. Biçim ve içerik artık tamamen uyumludur. “Buradan” “oraya”, seksiyonlardan meclise, kentlerden topluluklara yolculuk tamamlanmıştır. Artık fabrika özelleşmiş bir olgu değil, topluluğun organik bir parçası haline gelmiştir. Fabrikanın topluluk içerisinde kaybolması, mülkiyete dayanan, sınıflı ve her şeyden öte, dolayimli toplumun kalıntılarının yeni bir *polis* [yurttaş kenti —ÇN.] için kaybolmasıdır. Ve artık insan yaşamının gerçek draması, tüm güzellikleri, ahengi, yaratıcılığı ve keyfiyle serimlenir.

Ocak 1968
New York

DİNLE, MARKSİST!

Otuzların tüm zıvalıkları —“sınıf çizgisi”, “işçi sınıfının rolü”, “eğitilmiş kadrolar”, “öncü parti” ve “proletarya diktatörlüğü” saçmalıkları— geri döndü. Hepsi geri döndü ve eskisinden çok daha bayağılaşmış biçimde döndüler. *Progressive Labor Party* [İlerici Emek Partisi] tek örnek değil, yalnızca en kötüsü. Troçkist gruplar, Uluslararası Sosyalist Kulüpleri ve Savaş ve Faşizme Karşı Gençlik bir yana, aynı bokun kokusu *Students For a Democratic Society*—SDS'nin çeşitli kollarından, kampüslerdeki Marksist ve Sosyalist kulüplerden de geliyor.

Bu durum en azından otuzlarda anlaşılabilirdi. ABD, tarihindeki en derin ve en uzun kronik ekonomik krizle felce uğramıştı. Kapitalizmin duvarlarını salları görünen tek canlı güç CIO'nun büyük örgütsel inisiyatifiydi —etkileyici oturma eylemleri, radikal militanlık ve polisle kanlı çatışmalar. Dünya çapında siyasal atmosfer, klasik işçi sınıfı devrimlerinin sonuncusu olan İspanyol İç Savaşı'nın elektriğiyle şarj olmaktadır ve Amerika solunun tüm radikal hizipleri, Madrid ve Barselona'daki bölüklerle kendi milisleri arasında özdeşlik kuruyordu. Bu otuz yıl önceydi. O zamanlar “savaşma, seviş” diyen herhangi biri tuhaf olarak değerlendirilirdi; o zamanın sloganı “savaşma, iş bul” —kıtlıkla yüklenmiş bir çağın sloganıydı, o zamanlar sosyalizmin başarısı “fedakarlıklar” ve maddi bolluk ekonomisi için bir “geçiş dönemi” gerektiriyordu. 1937'de on sekiz yaşında olan bir çocuk için bilgisayarla kumanda kavramı en çalgın bilim kurgu, uzaya yolculuk tahayyülüyle karşılaştırılabilir bir fantezi olarak görünebilirdi. O zaman on sekiz yaşındaki çocuk şimdi elli yaşına ulaştı ve onun kökleri günümüz ABD'nin gerçeklerinden farklılaşmak açısından *nitelsel* olarak çok uzak bir dönemde gelişmiştir. O zamandan beri kapitalizmin kendisi

de değişmiş, otuz yıl önce ancak bulanık bir şekilde öngörülebilecek, giderek tabakalaşan bir biçim almıştır. Ve şimdi bizim “sınıf çizgisine”, “stratejilere”, “kadrolara” ve ortaya çıkmış yeni meseleleri ve imkanları küstahça önemsemeyen, o uzakta kalmış dönemin örgütlenme biçimlerine dönmemiz isteniyor.

Hangi cehennem zamanda, yüzünü nihayet geçmişe değil de geleceğe dönmüş bir hareket yaratacağız? Ne zaman, ölmekte olandan değil de doğmaktan olandan öğrenmeye başlayacağız? Marx’a duyulan saygının kalıcı olmasının sebebi, bunu kendi zamanında yapmaya çalışmasındandır; 1840’ların ve 1850’lerin devrimci hareketlerinde geleceğe ait bir ruhu uyandırmaya çalışmıştır. *Louis Bonaparte’in Onsekiz Brumaire’i* adlı kitabında “Ölü nesillerin geleneği, yaşayanların beynine bir kabus gibi çöküyor” diye yazdı. “Ve tam da şeyleri ve kendilerini dönüştürmekle, henüz ortada bulunmayan bir şeyi yaratmakla uğraşır göründüklerinde, tam da böylesi devrimci bunalım çağlarında, korku içinde geçmişin ruhlarını yardıma çağırır, dünya tarihinin yeni sahnesini eski oldukları için saygı duyulan giysilerle ve devralınan bir dille oynamak üzere, onların adlarını, savaş sloganlarını ve kostümelerini ödünç alırlar. Luther işte bu şekilde kendisini Havarî Pavlus olarak maskeleydi, 1789-1814 Devrimi dönüşümlü olarak Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu kılıklarına büründü, 1848 Devrimi ise, bazen 1789’un, bazen de 1793-1795’in devrimci geleneklerinin gülünç taklitlerini yapmanın ötesine geçemedi... On dokuzuncu yüzyılın toplumsal devrimi, şiirini geçmişten değil, yalnızca gelecekte çıkarabilir. Geçmiş hakkındaki tüm boş inançlardan sıyrılmadan, kendisini başlatamaz... On dokuzuncu yüzyılın devrimi, kendi öz içeriğine ulaşmak için, ölümlere kendi ölümlerini gömdürmek zorunda. Orada söz içeriği aşıyordu, burada içerik sözü aşıyor.”⁷¹

Yirmi birinci yüzyıla yaklaştığımız günümüzde, acaba sorun farklı mıdır? Bir kez daha ölümler aramızda geziyor —ironik bir şekilde, on dokuzuncu yüzyılda ölümleri gömmeye çabalamış olan Marx’ın ismini kuşanarak. Öyle ki günümüz devrimi, sırayla 1917 Ekim Devrimi ve

71. Karl Marx, *Louis Bonaparte’in 18 Brumaire’i*, Çev. Erkin Özalp, İstanbul: Yordam, 2016, sf: 19, 20 ve 23.

1918-1920 iç savaşlarının “sınıf çizgisi”, “Bolşevik Parti”, onun “proletarya diktatörlüğü”, püriten ahlakı ve hatta “sovyet iktidarı” sloga-nıyla, parodi dışında, hiç bir şey başaramaz. Kendi günümüzün kıtlık, tahakküm ve hiyerarşiden ortaya çıkmış “toplumsal sorununu” nihayet çözebilecek olan eksiksiz, bütüncül devrimi, “toplumsal sorunun” salt biçimi değiştirilerek, bir tahakküm ve hiyerarşi sisteminin yerine bir başkasını koyan eskinin kısmi, tamamlanmamış, tek taraflı devrimini izliyor. Burjuva toplumun kendisinin ona istikrar sağlayan toplumsal sınıfların tümünü dağıttığı bir dönemde “sınıf çizgisine” yönelik boş talepler duyuyoruz. Hiyerarşik toplumun tüm politik kurumlarının derin bir çöküş yaşadığı bir dönemde, “kadrolara”, “öncülere”, “liderlere” yönelik boş talepler duyuyoruz. Merkezileşme ve devletin tarihte en çok olumsuzlandığı bir dönemde, “merkezi harekete” ve “proletarya diktatörlüğüne” yönelik boş talepler duyuyoruz.

Geçmiş zamanda bir güvence bulma arayışı, yaratıcı düşünce ve praksisin yerine sabit bir dogmada ve örgütsel hiyerarşide cennet bulma girişimi, bir çok devrimcinin tüm toplumu devrimcileştirmek şöyle dursun “kendilerini ve şeyleri devrimcileştirmede” ne kadar başarısız olduklarına acı bir kanıttır. İlerici Emek Partisi (PLP)⁷² “devrimcilerin” derinlerinde köklenmiş muhafazakarlık neredeyse acı verecek şekilde aşıkardır; erkin ve okul bürokrasisinin yerini otoriter lider ve hiyerarşi almıştır; burjuva toplumun disiplininin yerini Hareket disiplini almıştır; devletin yerini politik itaatın otoriter kodları almıştır; püritenlik töresi ve çalışma ahlakının yerini “proleter ahlak” inancı almıştır. Sömürücü toplumun eski tözü yeni biçimlerde ortaya çıkar, kızıl bayrağı kuşanarak, Mao (veya Castro veya Che) portreleriyle dekore edilerek ve “Kızıl Kitap” veya başka kutsal ayinlerle bezenerek.

Bugün PLP içinde olmaya devam eden insanların çoğunluğu buna layıktır. Eğer kendi sloganlarını sinik bir şekilde DRUM⁷³

72. Bu satırlar yazıldığında PLP, SDS içinde büyük oranda etkiliydi. PLP’nin artık öğrenci hareketi içerisinde etkisi büyük oranda azalmış olsa bile, bu örgüt Eski Sol içerisinde yaygın olan zihniyet ve değerlere dair iyi bir örnek oluşturmaktadır. Yukarıdaki nitelendirme bir çok Marksist-Leninist grup için de aynı oranda geçerlidir, çünkü bu pasajdakiler ve PLP’ye yapılan başka atıflar, büyük değişimler yaşamamıştır.

73. Detroit merkezli Devrimci Siyah İşçiler Birliği’nin parçası olan Dodge Devrim-

fotoğraflarının altına yazan bir harekete tahammül edebiliyorlarsa; eğer Marcuse'yle ilgili "dönek mi polis mi" sorusunu soran dergileri okuyabiliyorlarsa; eğer kendilerini "ifadesiz, programlanmış otomatlara dönüştüren bir "disiplini" kabul ediyorlarsa; eğer başka örgütleri manipüle etmek için (burjuva şirket operasyonlarının ve parlamentarizmin foseptiğinden ödünç aldıkları) en iğrenç teknikleri kullanabiliyorlarsa; eğer yalnızca kendi partilerini büyütme için neredeyse her eyleme —bu durum eylemin yenilgisi anlamına gelse bile— parazit oluyorsa, o zaman bunlar aşağılıktır. Bu kişilerin kendilerine kızıl ismini vermesi, kendilerine saldırıları anti-komünistlikle ele almaları, McCarthyiliğin tersten biçimidir. Troçki'nin Stalinizme dair ilginç tanımını başka bir şekilde ifade edecek olursak, bunlar günümüz radikal gençlik hareketinin frengisidir. Ve frengi yalnızca bir şekilde —argümanla değil, antibiyotikle— tedavi edilebilir.

Bizim burada dikkate aldıklarımız, samimi bir şekilde tutarlı bir toplumsal görüş ve etkili bir devrim stratejisi arayışında oldukları için yüzünü Marksizme, Leninizme veya Troçkizme dönmüş olan dürüst devrimcilerdir. Aynı zamanda, Marksist ideolojinin teorik repertuarından dehşete düşmüş ve daha sistematik alternatiflerin yokluğunda onunla flört etmeye hevesli kişilerle de ilgiliyiz. Bu kişileri kendi kardeşimiz olarak görüyoruz ve onları ciddi bir tartışma ve kapsamlı bir değerlendirme yapmaya davet ediyoruz. Marksizmin günümüzde uygulanabilirliğinin sona ermiş olması onun fazla tahayyülcü ve devrimci olmasından değil, yeteri kadar olmamasından kaynaklanıyor. Marksizmin kurtluk döneminde doğduğuna ve bu döneme yönelik, özellikle sanayi kapitalizmine dair, çok güzel bir eleştiri ortaya koyduğuna inanıyor; Marksizmin ana hatlarını yalnızca kısmen ve tek taraflı bir şekilde öngörmüş olduğu doğmakta olan yeni dönemi yeteri kadar kapsamadığına inanıyoruz. Sorunun Marksizmi "terk etmek" ya da "hükümsüz kılmak" olmadığını, tıpkı Marx'ın Hegelci felsefeyi, Ricardo iktisadını ve Blanquici taktikleri ve örgütlenme tiplerini aştığı gibi, bu sefer Marx'ın kendisini diyalektik olarak aşmak olduğunu öne sürüyoruz. Marx'ın yüz yıl önce üzerinde çalıştığı

düzenden daha gelişkin bir kapitalizmde, öngördüğünden daha ileri bir teknolojik gelişmede, yeni bir eleştirinin gerekli olduğunu dile getirmeli, bunun da sonuçta yeni mücadele tiplerine, örgütlerine, propagandasına ve yaşam tarzına ihtiyaç duyduğunu öne sürmeliyiz. Bu yeniliklere ne isim vermek isterseniz verin. Biz bu yeni yaklaşıma, aşağıdaki sayfalarda daha belirgin hale gelecek olan bir takım kendini dayatan sebeplerden dolayı, kitlik sonrası anarşizm adını vermeyi tercih ediyoruz.

Marksizmin Tarihsel Sınırları

En büyük teorik katkılarını 1840 ila 1880 yılları arasında yapmış bir kişinin kapitalizmin bütün diyalektiğini “öngörebilir” olduğu düşüncesi, onun karşısında, tamamen mantık dışıdır. Marx’ın sezgilerinden hala öğrenebiliyorsak; maddi kitlik dönemi tarafından, yalnızca elektrik enerjisi içeren bir teknolojiyle sınırlanmış bir kişinin, kaçınılmaz hatalarından daha çok öğrenebiliriz. Kendi çağımızın geçmiş *tüm* tarihten nasıl daha farklı olduğunu, karşımızda duran potansiyellerin niteliksel olarak nasıl yeni olduklarını, başka bir tarihsel düşük yapma değil, bir devrim yapmak istiyorsak gözümüzün önündeki meselelerin, analizlerin ve praksisin ne kadar özgün olduğunu öğrenebiliriz.

Sorun, Marksizmin bir “yöntem” olarak “yeni durumlara” yeniden uygulanması ya da “neo-Marksizmin” geliştirilerek “klasik Marksizmin” kısıtlarını aşması değildir. Sistem yerine yöntemi vurgulayarak veya kutsal bir kelimeye “neo” ekleyerek Marksçı kökeni kurtarma girişimi, eğer tüm *pratik* sonuçları bu çabalarla sağlam bir şekilde çelişiyorsa, düpedüz gizemleştirmedir.⁷⁴ Açıkçası günümüz Marksçı

74. Marksizm her şeyden önce bir praksis teorisidir, ya da bu ilişkinin perspektifi-ni düzeltmek gerekirse, teorisinin praksisidir. Marx’ın, (Genç Hegelcilerin Hegel’in bakış açısını sınırlamaya çalıştıkları) öznel boyutlardan alarak nesnel boyutlara, felsefi eleştiriden alarak toplumsal eyleme dönüştürdüğü diyalektiğin anlamı budur. Eğer teori ve praksis birbirinden ayrılırsa, Marksizm ölmez, intihar etmiş olur. Bu onun en hayranlık verici ve asil özelliğidir. Ahmakların girişimleri, Marx’ın yolundan sistemi Maurice Dobb ve George Novack usulünde düzeltmeler, yorumlar ve yarım yamalak “bilginlikler”, Marx’ın adını küçülterek aşağılamakta ve onun arkasında olduğu her şeyi iğrenç bir şekilde kirletmektedirler.

yorumunun durumu tam olarak budur. Marksistler, Marksçı sistemin geçmişin mükemmel bir yorumunu sunduğuna yaslanmakta, ancak günümüzle ve gelecekle ilgili büsbütün yanıltıcı unsurlarını isteyerek görmezden gelmektedir. Tarihsel materyalizm ve sınıf analizinin tarihe kazandırdığı yorumu, *Kapital*'in iktisadi sezgilerinin sanayi kapitalizminin gelişimini açıkladığını ve Marx'ın önceki devrimlere dair analizleri ve tesis ettiği taktik sonuçların tutarlı olduğuna atıf yapan Marksistler, onun zamanında var olmayan, niteliksel olarak yeni sorunların ortaya çıktığının farkında değillerdir. Kaçınılamaz kıtlık dönemine ait sınıf analizinin tarihsel sorunları ve yöntemlerinin, politik bolluğun yeni dönemine birebir aktarılabileceği akla yatkın mı? Öncelikli olarak sanayi kapitalizminin “serbest rekabet” sistemine odaklanan bir analizin, devletin ve tekellerin iktisadi hayatı manipüle etmek için birleştiği gözetimli kapitalist sisteme aktarılması akla yatkın mı? Kömür ve demirin endüstriyel teknolojinin temelini oluşturduğu bir dönemde formüle edilen stratejik ve taktiksel repertuarların, radikal bir şekilde yeni enerji kaynaklarına, elektroniğe ve sibernetiğe dayandığı bir döneme aktarılması akla yatkın mı?

Bu aktarımın sonucu olarak, bir yüzyıl önce özgürleştirici olan bir teorik külliyat bugün deli gömleğine dönüşmüştür. Kapitalizmin belirgin bir şekilde toplumun neredeyse tüm katmanlarında, özellikle de gençlik içerisinde, düşman yarattığı ve devrimci ürettiği bir dönemde, devrimci “aktör” olarak işçi sınıfına odaklanmamız söyleniyor. Son otuz yıldır ufukta görünmezken, taktik yöntemlerimizi bir “kronik iktisadi kriz” tasavvuruna göre yönlendirmemiz isteniyor.⁷⁵ Bolluk teknolojisinin elimizde olduğu bir dönemde bizden “proletarya diktatörlüğünü” —amacı yalnızca karşıdevrimcileri baskulamak değil ama her şeyden öte bolluk teknolojisini geliştirmek olan uzun “geçiş dönemi— kabul etmemiz bekleniyor. Devrimci duyarlığın maddi bolluk koşulları altında, yaşamın sıradanlığı karşısında geliştiği bir dönemde, “strateji” ve “taktiklerimizi” yoksulluk ve maddi güçsüzlüşme etrafında yönlendirmemiz isteniyor. Hiyerarşik toplumun

75. Aslında Marksistler bu günlerde —Marx'ın iktisat teorisinin odak noktası olan— “kapitalizmin kronik iktisadi krizinden” çok az bahsetmekte.

tarihinde hiç olmadığı kadar merkezileşmenin, elitizmin ve devletin sorgulandığı; ayrıca, siyasi partilerin, merkezi örgütlerin, “devrimci” hiyerarşi ve elitlerin, devletin düşüşe geçtiği bir dönemde, bunların yenilerini kurmamız isteniyor.

Kısacası, bizden istenen geriye dönmemiz, büyümek yerine yok olmamız, günümüz gerçekliğinin umutlarını, vaatlerini, nabzını yok saymamız; ölmekte olan ön varsayımların daha fazla yaşaması için, bunlardan vazgeçmemiz. Bizden istenen, yalnızca teorik olarak aşılmış ilkelerle değil, toplumsal gelişme tarafından da aşılmış olan ilkelerle hareket etmemiz. Tarih, Marx, Engels, Lenin ve Troçki öldükten sonra yerinde saymadı, yahut düşünceleri on dokuzuncu yüzyılda veya yirminci yüzyılın başında köklenen düşünürlerin çizdikleri basit yolu —ne kadar güzel olsa da— takip etmedi. Kapitalizmin kendisinin, sosyalist olarak görülen birçok görevi (maddi bolluk teknolojisinin geliştirilmesi dahil) yerine getirdiğini gördük; mülkiyeti “kamulaştırdığını”, gerekli olan yerlerde ekonomiyi devletle birleştirdiğini gördük. İşçi sınıfının her ne kadar hala *burjuva* çerçevesi içinde daha fazla ücret, daha kısa iş saatleri ve “ek olanaklar” için mücadele etse de, “devrimci değişimin aktörü” olarak etkisizleştiğini gördük. *Klasik* anlamdaki sınıf mücadelesi ortadan kalkmadı; kapitalizm tarafından içerimlenmek gibi daha susturucu bir kaderle mağdur oldu. İleri kapitalist ülkelerdeki devrimci mücadele tarihsel olarak yeni bir alana kaydı: herhangi bir kronik ekonomik kriz bilmeyen gençlikle, yaşama dair perspektifi kısıtlı, suçluluk, feragat, çalışma ahlakı ve maddi güvence arayışı tarafından şekillenmiş yaşlı kuşağın kültürü, değerleri ve kurumları arasında bir mücadele haline geldi. Düşmanımız yalnızca gözle görünen yerleşik burjuvazi ve devlet aygıtları değil, aynı zamanda liberaller, sosyal demokratlar, kitle medyasının dalkavukları, geçmişin “devrimci” partileri ve —Marksizm destekçilerine acı verici olabilir ama— fabrika hiyerarşisi, endüstri rutini ve çalışma ahlakı tarafından tahakküm altına alınan işçide desteğini bulan bir bakış açısidir. Sorun şu ki, artık tartışma neredeyse tüm sınıf hatlarını kesiyor ve kısıtlı topluma dair analogilere dayanan hiç bir Marksistin öngöremeyeceği bir sorunlar spektrumuna yükseliyor.

Proletarya Miti

Geçmişin tüm ideolojik enkazını bir kenara bırakalım ve sorunun teorik köklerine gidelim. Zamanımız için, Marx'ın devrimci düşünceye en büyük katkısı toplumsal gelişimin diyalektiğidir. Marx, ilkel komünizmden özel mülkiyete, oradan daha yüksek biçimdeki —özgürlükçü teknolojiye dayanan komünal toplum olan— komünizme doğru büyük hareketi açığa çıkarmıştır. Marx'a göre, bu harekette insanlık, insanın doğa tarafından tahakkümünden yola çıkar, insanın insan tarafından tahakkümüne, ve nihayetinde doğanın insan tarafından⁷⁶ tahakkümü ve bu türden bir toplumsal tahakküme geçer. Bu daha büyük diyalektik içinde Marx —insanın insan tarafından tahakküm altına alındığı son tarihsel “aşama”yı oluşturan bir toplumsal sistem olan— kapitalizmin kendi diyalektiğini inceler. Burada Marx güncel devrimci düşünceye derin katkılar yapmakla kalmaz (özellikle meta ilişkilerine dair o nefis analiziyle) aynı zamanda bizim zamanımızda da son derece kısıtlayıcı bir yol oynayan zaman ve mekanın rolünü gözler önüne serer.

Bu kısıtların en ciddiisi Marx'ın kapitalizmden sosyalizme, sınıflı bir toplumdaki sınıfsız bir topluma geçişi anlatma girişimiyle ortaya çıkar. Vurgulamak hayati derecede önemlidir ki bu açıklama neredeyse tamamen feodalizmden kapitalizme geçişin —bu geçiş, *bir sınıflı toplumdaki başka bir sınıflı topluma*, bir mülkiyet sisteminden diğerine— analojisiyle düşünülmüştür. Buna bağlı olarak Marx'ın işaret ettiği üzere, feodalizmde kır ile kent arasındaki (daha doğrusu, zanaatla tarım arasında) bölünmenin sonucunda burjuvazinin gelişmiş olduğu gibi, modern proletarya da kapitalizm içerisinde endüstriyel teknolojinin ilerlemesi sonucu gelişmiştir. Bize söylenene göre, iki sınıf da kendi toplumsal çıkarlarını —hatta, onları içine doğdukları eski toplum karşısına çıkaran devrimci toplumsal çıkarları— geliştirirler. Burjuvazi, iktisadi hayat üzerindeki kontrolünü feodal toplumu devirmeden çok daha önceleri kazanmış olsa da, proletarya devrimci gücünü fabrika sistemi içerisinde “disiplin altına alınıp, birleşip, örgütlendiğinde” kazanır.⁷⁷

76. Ekolojik sebeplerle, “doğanın insan tarafından tahakkümü” nosyonu olarak Marx tarafından bir yüzyıl önce yapılmış bu basit ifadelendirmeyi kabul etmiyoruz. Bu problemle ilgili, bkz. “Ekoloji ve Devrimci Düşünce”.

77. Proletaryanın “iktisadi gücü” hakkında konuşan Marksistlerin, Marx'ın keskin bir

Her iki durumda da, üretici güçlerin gelişimiyle geleneksel toplumsal ilişkiler bağdaşmamıştır. “Kabuk parçalanır.”⁷⁸ Eski toplumun yerini yenisi almıştır.

Karşı karşıya kaldığımız kritik soru şudur: sınıflı bir toplumdansınıfsız bir topluma geçişi, sınıflı bir toplumdansınıflı topluma geçişi açıklayan diyalektiği kullanarak açıklayabilir miyiz? Bu soru mantıksal soyutlamalarla hokkabazlık yapacağımız bir ders kitabı sorusu değil, günümüz için son derece gerçek ve somut bir meseledir. Burjuvazinin feodalizm altında gelişmesiyle proletaryanın kapitalizm altında gelişmesi arasında, Marx’ın ya öngörmeyi başaramadığı ya da hiçbir zaman gerçekten yüzleşemediği derin farklılıklar bulunur. Burjuvazi, devlet iktidarını ele geçirmeden çok önce iktisadi hayatı kontrol ediyordu; politik hakimiyetini kurmadan önce maddi, kültürel ve ideolojik olarak hakim sınıf haline gelmişti. Proletaryaysa iktisadi hayatı kontrol etmiyor. Sınai süreçlerde vazgeçilmez bir pozisyonu olsa da, sanayi işçisi sınıfı nüfusun çoğunluğu bile değildir ve onun stratejik iktisadi pozisyonu bilgisayarla kumanda ve teknolojik gelişmeler tarafından aşındırılmıştır.⁷⁹ Ayrıca, proletaryanın toplumsal bir devrime ulaşabilmesi için

şekilde karşı çıktığı anarko-sendikalistleri sahiden çağırıyor olması ironiktir. Marx, proletaryanın “iktisadi gücüyle” değil ama *politik* gücüyle ilgileniyordu; proletaryanın, nüfusun çoğunluğu haline geleceğine dair apaçık bir olguydu bu. *Sanayi* işçilerinin, esasen kapitalist sermaye birikim eğilimi sonucu maddi yoksunlukları sebebiyle devrime yöneleceklerine inanmıştı. Fabrika sistemi tarafından örgütlenmiş ve endüstri rutini tarafından *disipline edilmiş* bu işçilerin sendikalar kurabileceği, ve her şeyden öte siyasal partiler kurarak, bazı ülkelerde ayaklanma yöntemleri kullanmaya zorlanarak, bazılarındaysa (İngiltere, Birleşik Devletler ve sonraki yıllarda Engels’in eklediği üzere Fransa’da) seçimler yoluyla iktidara gelerek sosyalizmi hayata geçirebilirlerdi. Tipik olarak, İlerici Emek Partisi ve *Challenge* okuyucuları gibi bir çok Marksist, Marx ve Engels’e dürüst davranmayarak önemli tespitlerinin çevirilerini yapmadılar veya Marx’ın kastettiklerini ağır şekilde tahrif ettiler.

78. Karl Marx, *Kapital Cilt 1*, çev: Mehmet Selik ve Nail Satılğan, İstanbul: Yordam, 2011, 729.

79. Burası, emek gücünü satan herhangi bir kişinin “proleter” olduğuna dair kavrayışı çürütmek için uygun yerlerden biri. Marx’ın proletaryayı bu şekilde tanımladığı doğrudur, ancak o, aynı zamanda proletaryanın gelişiminde tarihsel bir diyalektik kullanmıştır. Proletarya, sömürülen mülksüz bir sınıftan gelişmiş, en ileri biçimini, sermayenin en gelişkin biçimine karşılık gelen *sanayi* proletaryasında bulmuştur. İlerleyen yıllarda Marx, çoğunlukla lüks malların üretiminde yer alan Parisli işçileri hor görmüş, —Avrupa’da robota en çok benzeyen— “bizim Alman işçilerimize” dünyanın proletaryası olarak atıfta bulunmuştur.

yüksek bilinç düzeyiyle hareket etmesi gerekir. Bugüne kadar bu bilinç düzeyine erişim, fabrika ortamının çalışma ahlakı, hiyerarşik yönetim sistemleri, liderlere itaat ve özellikle günümüzde gereksiz miktarlarda metanın ve askeri teçhizatın üretildiği en köklü alanlardan biri olması sebebiyle engellenmiştir. Fabrika, işçilerin yalnızca “disipline edilmesi”, “birleşmesi” ve “örgütlenmesine” hizmet etmez, bunu burjuva tarzında yapar. Marx’ın gözlemlediği gibi fabrikada kapitalist üretim, her gün yalnızca kapitalizmin toplumsal ilişkilerini yenilemekle kalmaz, aynı zamanda kapitalizmin ruhunu, değerlerini ve ideolojisini de yeniler.

Marx bu olguyu yeterince hissettiğinden, proletaryayı devrimci eylem içerisine sevk etmek için salt sömürü olgusu, ücretler veya iş saatleri dışında daha zorlayıcı sebepler aramıştır. Kapitalist birikime dair genel teorisinde, proletaryanın devrimci rol üstlenmesine zorlanacağı sert, nesnel yasaları tarif etmeye çalışmıştır. Buna bağlı olarak, ünlü sefalet teorisini geliştirmiştir: kapitalistler arasındaki rekabet, rakiplerin fiyatları düşürmesini zorunlu kılar; bu da işçilerin ücretlerinin sürekli düşürülmesiyle ve mutlak sefaletle sonuçlanır. Proletarya ayaklanmak zorundadır, çünkü rekabet ve sermayenin merkezileşmesi süreçleriyle birlikte “sefalet, baskı, kölelik, bozulma, sömürü alabildiğine artar.”⁸⁰

Ancak kapitalizm Marx’ın zamanında olduğu haliyle yerinde saymamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında yazan Marx’ın, sermayenin merkezileşmesi ve teknolojinin gelişmesi konusundaki öngörülerinin tam sonuçlarını kavraması beklenemezdi. Kapitalizm, merkantilizmden Marx’ın zamanının egemen sınai biçimine —devlet

80. Marx, *a.g.y.* Marx’ın sefalet teorisini ulusal yerine uluslararası koşullar üzerinden tanımlama çabası düpedüz hiledir. Öncelikle, bu teorik hokkabazlık basitçe sefaletin neden kapitalizmin güçlü kalelerinde, *sınıfsız topluma geçmek için teknolojik açıdan yeterli olan tek alanda*, gerçekleşmediği sorusundan yan çizer. Eğer kolonyal dünyayı “proletarya” olarak görerek umutlarımızı perçinleyeceksek, bu pozisyon çok gerçek bir tehlikeyi gizlemektedir: soykırım. Amerika ve onun yeni müttefiki olan Rusya’nın gelişmekte olan ülkeleri bombalayarak boyunduruk altına alabilecekleri tüm teknik olanakları mevcuttur. Tarihsel ufukta bir tehdit saklıdır —Birleşik Devletlerin nazi tipi gerçek bir faşist egemenliğe doğru gelişimi. Bu ülkenin “kağıttan kaplan” olduğunu söylemek düpedüz zırvadır. O bir termonükleer kaplandır ve Amerika yönetici sınıfı, herhangi bir kültürel dizgine sahip olmadan, pekala Almanlar’dan daha zalim olabilir.

destekli ticaret tekellerinden hayli rekabetçi sinai birimlere— doğru gelişmekle kalmayıp, sermayenin merkezileşmesiyle birlikte, kapitalizmin daha yüksek gelişmişlik düzeyindeki merkantilist kökenlerine dönmüş ve devlet destekli tekелci biçimleri yeniden tazelemiştir. Ekonomiyle devlet çakışmaya başlamış, kapitalizm gelişimini tamamen rekabet ve piyasa güçlerine terk etmektense kendisi “planlamaya” başlamıştır. Emin olalım, sistem geleneksel sınıf mücadelelerini ortadan kaldırmamış, engin teknolojik kaynaklarını kullanarak işçi sınıfının en stratejik kesimlerini sindirmiş, içermiştir.

Sefalet teorisinin tüm hamlesi böylece körelmiş ve ABD’de geleneksel işçi mücadelesi sınıf savaşına dönüşmeyi başaramamıştır. Tamamen burjuva boyutları içinde sürmektedir. Marksizm, doğrusu, bir ideolojiye dönüşmüştür. En gelişkin devlet kapitalizmi hareketi —elbette Rusya— tarafından asimile olmuştur. Tarihin inanılmaz bir ironisiyle, Marksçı “sosyalizm” büyük ölçüde Marx’ın kapitalizmin diyalektiğinde⁸¹ öngörmekte başarısız olduğu devlet kapitalizmine dönüşmüştür. Proletarya, kapitalizmin rahminde devrimci bir sınıfa dönüşmek yerine, burjuva toplumun bedeninde bir organa dönmüştür.

Tarihin bu geç anında sormak zorunda olduğumuz soru, sınıfsız bir toplumu amaçlayan bir toplumsal devrimin sınıflı bir toplumda yer alan geleneksel sınıfların çelişkisinden mi ortaya çıkacağı, yoksa, böylesi bir toplumsal devrimin yalnızca geleneksel sınıfların dağılmasıyla, hatta *gerçek özü itibariyle, kendisi bir sınıf-olmayan*, tamamen yeni bir “sınıfın”, genişleyen bir devrimciler tabakasının ortaya çıkmasıyla mı gerçekleşeceğidir. Bu soruyu yanıtlamaya çalışırken, Marx’ın feodal toplumdan kapitalist topluma geçişten ödünç aldığı modele dönmek yerine, insan toplumlarının tamamı için geliştirdiği geniş diyalektiğe geri dönmek öğretici olacaktır. İlkel akraba kabilelerinin farklılaşarak sınıflara dönüştüğü gibi, günümüzde de sınıfların,

81. Lenin bunu hissetmiş ve sosyalizmi “*tüm insanların faydalanabileceği* kapitalist devlet tekeline başka bir şey değil” şeklinde tanımlamıştır. Bunun sonuçları düşünüldüğünde, bu son derece sıradışı bir önermedir ve epeyce çelişki barındırır. Bkz: V.I. Lenin, “The Threatening Catastrophe and How to Fight It,” *The Little Lenin Library*, cilt II (New York, International Publishers, 1932), sf. 37.

kapitalist olmayan ilişkilere benzeyen yeni alt kültürlere tamamen parçalanması eğilimi söz konusudur. Bunlar artık katı ekonomik gruplar değildir; aslında, kıtlık toplumunun iktisadi kategorilerini aşan toplumsal gelişme eğilimlerini yansıtır. Aslında bunlar, kıtlık hareketinin kıtlık sonrası toplumuna dönüşmesinin ham, muğlak, *kültürel* ön-biçimlerini oluştururlar.

Sınıfların parçalanması süreci tüm boyutlarıyla anlaşılmalıdır. Burada “süreç” kelimesine vurgu yapmak gerekir: geleneksel sınıflar ortadan kaybolmuyor, aynı şey sınıf mücadelesi için de geçerli. Yalnızca bir toplumsal devrim, hakim sınıf yapısını ve onun oluşturduğu çelişkileri ortadan kaldırabilir. Buradaki nokta, geleneksel sınıf mücadelesinin devrimci çıkarımlarının artık bitmiş olmasıdır; kendisini artık egemen toplumun psikolojisi olarak gösterir, doğum sancısı olarak değil. Aslında geleneksel sınıf mücadelesi kapitalist toplumun (ücretler, iş saatleri, enflasyon, işsizlik vb.) suistimallerini “düzelterek” onu dengede tutar. Kapitalist toplumdaki sendikalar sınıai tekeller karşısında kendilerini karşı-“tekel” olarak inşa eder ve yeni tabakalardan oluşan ticaret ekonomisine bir varlık olarak dahil olur. Bu tabaka içinde daha küçük ve daha büyük çelişkiler vardır, ancak bir bütün olarak ele alındığında, sendikalar sistemi güçlendirir ve onun sürmesine hizmet eder.

“İşçi sınıfının rolü” hakkında gevezelik ederek bu sınıf yapısına destek vermek, “devrimci” bir içerik yükleyerek geleneksel sınıf mücadelesini pekiştirmek, günümüzün yeni devrimci hareketine “işçilik” bulaştırmak *sapına kadar gericidir*. Sınıf savaşları tarihinin, meşhur “toplumsal sorun” tarafından açılmış yaraların oluşturduğu bir hastalık tarihi olduğu, insanın başka insanları tahakküm altına alarak, doğanın kontrol altına alınma çabası olarak insanın tek yanlılığının gelişimi olduğunu Marksist doktrinlere hangi sıklıkla hatırlatmalı? Eğer bu hastalığın yan ürünü teknolojik gelişmeysse, ana ürünleri baskı, korkunç şekilde dökülen insan kanı, insan ruhunun dehşet verici bozulmasıdır.

Bu hastalık sona yaklaşırken, yaralar en derin köşelerinde iyileşmeye başlamışken, süreç artık bütünlüğe doğru gelişmektedir; geleneksel sınıf mücadelelerinin *devrimci* çıkarımları teorik düşünceler

ve toplumsal gerçeklikler olarak anlamını yitirmiştir. Parçalanma süreci yalnızca geleneksel sınıf yapısını kucaklamaz, aynı zamanda patriarkal aileyi, otoriter çocuk yetiştirme tiplerini, dinin etkisini, devlet kurumlarını; zahmet, feragat, suçluluk ve bastırılmış cinsellik etrafında kurulmuş ahlaki da kucaklar. *Kısacası parçalanma süreci, artık genelleşmekte ve tüm geleneksel sınıfları, değerleri ve kurumları kesmektedir. Tamamen yeni meseleler, mücadele tipleri ve örgütlenme biçimleri oluşturur, teori ve praksise tamamen yeni bir şekilde yaklaşmaya davet eder.*

Bu tam olarak ne anlama geliyor? İki yaklaşımı, Marksist ve devrimci yaklaşımları karşılaştıralım. Marksist doktrin, işçiye yaklaşmamızı —daha doğrusu, fabrikaya “girmemizi” — ve başka herkese karşı onu “tercih” ederek kendine döndürmemizi ister. Amaç nedir? İşçiyi “sınıf bilinçli” yapmak. Eski soldan en ilkel örneklerle atıfta bulunmak gerekirse, kişi saçlarını keser, alışılagelmiş spor kıyafetleriyle kendine çeki düzen verir, bira ve sigara için esrarı bırakır, sıradan dans eder, “kaba saba” bir üslup tutturur, espri anlayışı olmayan, ruhsuz, fiyakacı bir tavır geliştirir.⁸²

Kısacası, kişi en kötü karikatürize edilmiş işçiye dönüşür: “yozlaşmış bir küçük burjuvaya” değil elbette, ama *burjuva* yozlaşmışlığa. İşçi efendisinin bir taklidi haline geldiği ölçüde kişi de işçinin taklidi haline gelir. Öğrencinin “işçiye” dönüşümünün altında korkunç bir sinizm yatar. Fabrika ortamında aşılana disiplini, işçiyi partiye disipline etmek için kullanır. İşçinin sanayi hiyerarşisine duyduğu saygıyı parti hiyerarşisiyle birleştirir. Başarılı olduğunda, bir hiyerarşiyle diğerini değiştirmekten başka bir şeye yol açmayan bu iğrenç süreç, işçilerin gündelik iktisadi talepleriyle ilgilenirmiş gibi görünerek başarılır. Marksist teori bile bu yanlış işçi imajına uyum sağlamak için alçaltılır. (*Challenge*’ın —Solun *National Enquirer*’i— herhangi bir sayısına bakılabilir. İşçiyi bu türden yazından daha çok boğan başka bir şey yoktur.) Sonunda işçiler, kendi sendikalarının bürokrasisiyle, gündelik mücadelelerinde Marksist parti bürokrasisinden daha iyi

82. O nedenle, Eski Sol kendi ilkel imajını Amerika işçisine yansıtır. Gerçekte bu imaj daha çok sendika bürokratına ya da Stalinist komiserlere benzemektedir.

sonuçlar elde edeceğini bilecek kadar açıkgözdürler. Kırklı yıllar bunu son derece dramatik bir şekilde göstermiştir; bir veya iki yıl içinde sendikalar, tabanın herhangi bir protestosu olmadan, emek hareketi içinde on yıldan fazla süredir ön açıcı çalışmalar yapan, hatta eski CIO enternasyonallerinin en üst yönetimine kadar yükselebilmüş binlerce “Marksisti” sendikalardan kovmayı başarmışlardır.

İşçi daha fazla işçi olarak değil, kendi “işçiliğinden” soyunarak *devrimci* hale gelir. Bunda yalnız da değildir; aynı şey çiftçi, öğrenci, büro elemanı, işçi, bürokrat, uzman —ve Marksist için de— geçerlidir. İşçi de çiftçi, öğrenci, büro elemanı, bürokrat, uzman —ve Marksist’ten— daha az “burjuva” değildir. Onun “işçiliği” maruz kaldığı *hastalığıdır*; bireysel boyutlarla iç içe geçmiş bir toplumsal felaket. Lenin bunu *Ne Yapmalı?* kitabında anlamış olsa da, kızıl bayrak altındaki eski hiyerarşiye ve devrimci laf kalabalığına gizlice sokulmuştur. İşçi, kendi “işçiliğini” bozduğu, burada ve her yerde bulunan kendi sınıf konumundan tiksindiğinde, Marksistlerin onda en çok önem verdiği özelliklerini —çalışma ahlakını, sanayi disiplini—nden kaynaklanan karakter yapısını, hiyerarşiye duyduğu saygıyı, liderlere itaatini, tüketimciliğini, püritanizm kalıntılarını— üzerinden atmaya başladığı zaman, devrimcileşmeye başlar. Bu açıdan, sınıf statüsünü üzerinden atan ve sınıf-*olmama* bilinci kazanan işçi devrimcileşir. Üzerinden attığı şey, açıkçası, onu *tüm* tahakküm sistemlerine bağlı kılan prangalardır. Kendisini tüketimciliğe, varoşlara ve yaşamın muhasebecilik şeklinde kavranmasına köleleştiren *sınıf* çıkarlarını bırakır.⁸³

83. Bu anlamda işçi, tarihe en devrimci öğeleri sağlayan, toplumsal olarak geçişken insan tipine yaklaşır. Genel olarak, “proletarya” geçiş süreçlerinde, sınıai sistem tarafından fiziksel olarak en az şekilde “proletaryalaştırıldığı” zamanlarda, en devrimci olmuştur. Klasik işçi devrimlerinin ana odağı olan Petrograd ve Barselona’da işçiler doğrudan köylü geçmişinden sökülüp gelmişlerdi ve Paris’te, hâlâ zanaata bağlılardı veya doğrudan zanaatçı geçmişinden gelmekteydiler. Bu işçiler kendilerini sanayi tahakkümüne alışturmakta zorlandılar, toplumsal ve devrimci huzursuzluğun süregelen kaynağı oldular. Aksine, sabit bir işçi soyundan gelen işçi sınıfı sürpriz bir şekilde devrimci olamadı. Marx ve Engels’in Avrupa proletaryası için model olarak atıfta bulunduğu Alman işçilerinin çoğuysa 1919’da Spartakistleri desteklemedi. İşçi Konseyleri Kongresi’nde büyük bir çoğunluk yüzlerini resmi Sosyal Demokratlara, sonraki yıllarda Reichstag’a döndüler; 1933’e kadar da sabit bir şekilde Sosyal Demokrat Parti’nin peşinden koştular.

Bugün fabrikalarda en ümit verici gelişme esrar içen, işlerini bırakıp giden, fabrikanın bir içine ve bir dışına sürüklenen, uzun veya uzunca saç bırakan, yüksek ücret yerine serbest zaman talep eden, çalan, tüm otorite figürlerini rahatsız eden, denetlenmeyen ve çalışma arkadaşlarına bağlılık duyan genç işçilerin ortaya çıkışıdır. Bundan daha ümit verici olan şeyse, bu insan tipinin meslek okullarında ve liselerde, sanayi işçi sınıfının gelecekteki işgücü rezervi olmasıdır. İşçilerin, meslek öğrencilerinin ve liselilerin yaşam tarzlarını belirli açılardan anarşist gençlik kültürüne bağlamaları ölçüsünde, işte o ölçüde proletarya yerleşik düzeni koruyan bir güç olmaktan çıkarak devrimci bir güce dönüşecektir.

İnsan, maddi kıtlığa dayanan baskıcı bir sınıflı toplumdan, maddi bolluğa dayanan özgürlükçü sınıfsız bir topluma dönüşümle karşılaşmış olur. Geleneksel sınıf yapısının çözülmesiyle birlikte giderek yeni bir insan tipi —*devrimci*— yaratılır. Bu devrimci, yalnızca hiyerarşik toplumun ekonomik ve politik önermelerine değil, kendisine de meydan okur. Toplumsal devrime yönelik talebi yükseltmekle kalmaz, aynı zamanda mevcut toplumda mümkün olduğu ölçüde devrimci bir tarzda *yaşamaya* çalışır.⁸⁴ Tahakküm mirası tarafından yaratılmış biçimlere saldırmakla kalmaz, şiiirini gelecekte alan yeni özgürlük biçimlerine ses olur.

Geleceğe yönelik bu hazırlanma, kitlik sonrası özgürlükçü toplumsal ilişkilerle yapılan bu deneysellik, gelecek bir sınıfın başka bir sınıfla

84. Bu devrimci yaşam tarzı fabrikalarda olduğu gibi sokaklarda da, okullarda olduğu gibi geçici yerlerde de, varoşlarda olduğu gibi Bay-Area-East Side ekseninde de gelişebilir. Özü, tahakkümün tüm törelerine, kurumlarına ve parolalarına karşı çıkmak ve kişisel "eylemin propagandası"dır. Toplum devrimci dönemin eşliğine ulaştığında, fabrikalar, okullar ve mahalleler devrimci "oyunun" —ki çok ciddi bir temeli vardır— gerçek mekanları haline gelir. Grevler kronik bir duruma dönüşür ve rutinin sahte sınırlarını kendi hesaplarına kırmaya, neredeyse her saat topluma meydan okumaya, burjuva normallüğünün ruh halini kırmaya davet eder. İşçilerin, öğrencilerin ve mahallelilerin bu yeni ruh hali devrimci dönüşümün aktüel zamanının mustusudur. Bunun en bilinçli ifadesi "özyönetim" talebidir; işçiler "yönetilen" varlık olmaya, bir *sınıf* varlığı olmaya karşı çıkar. Bu süreç en açık şekilde 1936 devrimi arifesinde İspanya'da yaşanmıştır. Her kentte ve kasabada işçiler "eğlence için" grev çağrısı yapmışlar —bağımsızlıklarını, aydınlanma hislerini, toplumsal düzenden ve burjuva yaşamdan kopuşlarını ifade etmişlerdir. Bu aynı zamanda 1968'de Fransa'daki genel grevin de temel özelliklerinden biriydi.

yer değiştirmesini içerdii ġürece aldatıcı olabilir; sınıflı toplumun *kalıntıları* üzerine kurulacak bir sınıfsız toplumu içeriorsa, vazgeçilmez olacaktır. O halde, devrimci değişimin “aktörü” ne olacaktır? O tam olarak, toplumun büyük çoğunluğu; tüm geleneksel sınıflardan gelen ve mevcut sınıf yapısının kurumlarının, toplumsal biçimlerinin, değerlerinin ve yaşam tarzlarının çözümlerek ortak bir devrimci güçte kaynaşması olacak. Tipik olarak, bu devrimci gücün en ileri öğesi gençliktir —herhangi bir kronik ekonomik krizi bilmeyen ve otuzlar kuşasında yaygın bir şekilde görülen maddi güvence mitinden her geçen gün daha çok uzaklaşan gençlik.

Toplumsal devrimin, işçilerin aktif veya pasif desteği olmadan kazanılamayacağı doğruysa, aynı ölçüde çiftçilerin, teknik elemanların ve uzmanların da aktif veya pasif desteği olmadan kazanılamayacağı doğrudur. Her şeyden öte, bir toplumsal devrim, yönetici sınıfların askeri gücünü devşirdikleri gençliğin aktif desteği olmadan gerçekleşemez. Eğer yöneten sınıflar askeri güçlerini korurlarsa, *ne kadar çok işçi desteklerse desteklesin*, devrim kaybedilir. Bu durum canlı bir şekilde yalnızca otuzlarda İspanya’da değil, aynı zamanda ellilerde Macaristan’da ve altmışlarda Çekoslovakya’da yaşanmıştır. Günümüz devrimi yalnızca askerleri ve işçileri kazanmakla kalamaz, —hatta doğası gereği, *bütünlük arayışından kaynaklı olarak*— *askerleri, işçileri, teknisyenleri, çiftçileri, bilim insanlarını, uzmanları ve bürokratları bile kendi saflarına kazanmış olmalıdır*. Geçmişin taktik el kitaplarını bir köşeye attığımızda, geleceğin devrimi asgari direniş patikasını takip edecek, “sınıf pozisyonuna” bağlı olmadan, nüfusun en uygun alanlarında kendi yolunu açacaktır. Yalnızca 1860’ların veya 1917’nin çelişkilerinden değil, burjuva toplumun *tüm* çelişkilerinden beslenecektir. Sömürü, yoksulluk, ırkçılık, emperyalizm, ve aynı zamanda tüketimcilik, varoşluk, kitle medyası, okul, aile, süpermarket ve egemen bastırılmış cinsellik sistemlerinin yüklerini hisseden herkesi saflarına çekecektir. Burada, devrimin biçimi de içeriği kadar bütüncülleşecek —sınıfsız, mülkiyetsiz, hiyerarşisiz, ve *büsbütün* özğürleştirici hale gelecektir.

Bu devrimci gelişmenin içine Marksizmin eskimiş devrim reçetelerini sokmak, “sınıf çizgisi” ve “işçi sınıfının rolü” hakkında ge-

vezelik etmek, şimdi ve geleceğin yerine geçmişini koymak anlamına gelir. Ölmekte olan ideolojiyi “kadrolar”, “öncü parti”, “demokratik merkezîyetçilik” ve “proletarya diktatörlüğü” hakkında gevezelik ederek açıklamak, düpedüz karşıdevrimcidir. Bundan dolayı, artık “örgüt sorununa” —Leninizmin Marksizme bu hayati katkısına— dikkatimizi verebiliriz.

Parti Miti

Toplumsal devrimler partiler, gruplar veya kadrolar tarafından yapılmaz; derinden gelen tarihsel güçlerin ve nüfusun büyük çoğunluğunu harekete geçiren çelişkilerin sonucu olarak yaşanır. (Troçki’nin iddia ettiği gibi) yalnızca “kitlelerin” mevcut toplumu tahammül edilemez bulmasından dolayı gerçekleşmez, aynı zamanda gerçek durumla muhtemel arasındaki, olanla olabilecek arasındaki gerilimden dolayı gerçekleşir. Berbat sefalet tek başına devrimleri üretmez; ondan daha çok, amaçsız bir demoralizasyon, ya da daha kötüsü, bireysel, kişiselleşmiş bir hayatta kalma mücadelesi üretir.

1917 Rus Devrimi, büyük oranda yıkıcı emperyalist bir savaşın “dayanılmaz koşullarının” ürünü olduğu için, akıllarda bir cehennem ağırlığına sahiptir. Devrimin tüm hayalleri, daha kanlı bir iç savaş, kıtlık ve ihanet tarafından, tamamen yok edilmiştir. Devrimden ortaya çıkan şey eski toplumun kalıntıları değil, yeni bir topluma ulaşmak için sahip olunan umutların harabesiydi. Rus Devrimi sefil bir şekilde başarısız oldu; çarlığın yerine devlet kapitalizmini getirdi.⁸⁵ Bolşevikler kendi ideolojilerinin trajik

85. Troçki bu olguyu hiç anlamamıştır. Kendi kavramsallaştırması olan “birleşik gelişme”yi mantıksal sonuçlarına hiç götürmemiştir. Troçki, Avrupa’da burjuvazinin gelişimini arkadan takip eden Çarlık Rusyası’nın, bu gelişimi en başından itibaren takip etmek yerine, gelişmiş sınai biçimlerini ve sınıf yapılarını zorunlu olarak edindiğini (oldukça doğru bir şekilde) görmüştür. Ancak, içeride büyük kabbarmalarla çalkalanan Rusya’nın, Avrupa’nın başka yerlerindeki kapitalist gelişmenin önünden gidebileceğini görememiştir. “Kamulaştırılmış mülkiyet eşittir sosyalizm” formülüyle hipnotize olduğundan, tekelci kapitalizmle devletin kendi içsel diyalektikleri sonucunda bir araya gelme eğilimine sahip olduğunu anlayamamıştır. (Avrupa ve Amerika’da devlet kapitalizminin gelişiminde hâlâ kontrol görevine sahip olan) Burjuva toplumsal örgütlenme biçimlerini temizlemiş olan Bolşevikler, dikkatsizce “saf” devlet kapitalizmine oyun alanını hazırlamış, devlet nihayetinde yönetici sınıf haline gelmiştir. Teknolojik olarak ilerlemiş Avrupa’dan destek ala-

kurbanlarıydı ve bunun bedelini otuzlardaki tasfiyede çok sayıda kişi kendi hayatlarıyla ödedi. Bu kıtlık devriminden herhangi bir bilgelik çıkarmaya girişmek saçmadır. Geçmiş devrimlerden öğrenebileceğimiz şey tüm devrimlerde ortak olan şeydir ve bize artık açık olarak görülen sayısız imkanla karşılaştırıldığında, sahip oldukları sonsuz kısıtlardır.

Geçmiş devrimlerin en vurucu özelliği kendiliğinden başlamış olmalarıdır. Hangisini incelemek istersek isteyelim, 1789 Fransız Devrimi, 1848 devrimleri, Paris Komünü, Rusya'da 1905 devrimi, 1917'de Çarlığın alaşağı edilmesi, 1956 Macaristan devrimi, veya 1968 Fransa genel grevinin başlangıç aşamaları genellikle aynıdır; mayalanma dönemi kendiliğinden kitlesel bir yükselmeye dönüşür. Bu yükselişin başarılı olup olamayacağı onun kararlılığına ve silahlı güçlerin halkın üzerine gidip gitmediğine bağlıdır.

Eğer bir “şanlı parti” varsa, neredeyse her zaman, olaylara geç kalır. 1917 Şubat'ında Bolşeviklerin Petrograd örgütlenmesi, çarı devirmeyi amaçlayan devrimin arifesinde grev çağrısına karşı çıkmıştır. Neyse ki işçiler Bolşevik “talimatları” dinlememiş ve greve gitmişlerdir. Takip eden olaylarda, Bolşevikler de dahil olmak üzere kimse, olaylara “devrimci” partilerden daha fazla şaşırmamıştır. Bolşevik lider Kayurov'un anımsadığı üzere: “Partinin neredeyse hiç yönlendirici bir inisiyatifi hissedilmemiştir... Petrograd komitesi yakalanmış, Merkez Komite'de bulunan yoldaş Shliapnikov, ilerleyen günlerde herhangi bir yönlendirme yapmayı başaramamıştır.”⁸⁶ Elbette bu isabetliydi. Petrograd komitesi tutuklanmadan önce, Shliapnikov'un durum üzerine değerlendirmeleri ve süreçte üstlen-

mayan Rus Devrimi içsel bir karşıdevrime dönüşmüştür: Sovyet Rusya, “toplumun tamamının faydalanmadığı” bir devlet kapitalizmi biçimi almıştır. Lenin'in “sosyalizm” ve devlet kapitalizmi arasında kurduğu analogi, Stalin zamanında korkunç bir gerçekliğe dönüşmüştür. Hümanist özüne karşın Marksizm, kendi “sosyalizm” kavramının, kapitalizmin sonraki aşamasına —yüksek sanayi düzeyinde ticaret biçimlerine dönüş— ne kadar benzediğini kavrayamamıştır. Bu gelişimi anlamakta yaşanan başarısızlık, günümüz devrimci hareketinde, Troçkistler'in bu meselede yaşadıkları bölünmede olduğu gibi, büyük teorik kafa karışıklığına yol açmaktadır.

86. Leon Trotsky, *The History of the Russian Revolution* (New York: Simon & Schuster, 1932), cilt.1, sf.144. (*Rus Devriminin Tarihi, Cilt 1*, Çev. Bülent Tanatar, İstanbul: Yazın).

dikleri rolü öyle sönüktü ki, işçiler onun yönlendirmesini takip etse-lerdi, devrimin o gün olduğu zamanda gerçekleşmesi hayal olurdu.

Aynı türden hikayeler 1917'yi önceleyen ve onu takip eden dal-galar için de geçerlidir —biz burada en yenisinden, Mayıs-Haziran 1968'de Fransa'da yaşanan öğrenci başkaldırısı ve genel grevden aktarım yapalım. Paris'te o dönem “sıkıca merkezileşmiş” onlar-ca Bolşevik-tipi parti olduğunu unutmak, kullanışlı bir eğilimdir. Bu “öncü” grupların neredeyse hepsi, sokak çatışmalarının ciddi bir şekilde patladığı 7 Mayıs'a kadar öğrenci başkaldırısını küçük gördüklerinden, bunlardan çok nadir söz edilir. Troçkist *Jeunesse Communiste Révolutionnaire* [Devrimci Komünist Gençlik] hatırısayılır bir istisnadır —özellikle de 22 Mart Hareketinin inisiyatiflerini, neredeyse tek başına takip etmiştir.⁸⁷ 7 Mayıs'a kadar, tüm Maoist gruplar öğrenci başkaldırısını çevresel ve önemsiz olmakla eleştirmiş; Troçkist Devrimci Öğrenciler Federasyonu başkaldırıcıyı “maceracı” olarak nitelemiş ve öğrencilerin 10 Mayıs barikatlarını terk etme-lerine çalışmış; Komünist Parti, tabii ki, tamamen haince bir rol oynamıştır. Maoistler ve Troçkistler, halk hareketine liderlik yapmak şöyle dursun, ona tamamen esir düşmüştür. İronik olarak, bu Bolşevik grupların çoğu Sorbonne öğrenci meclisini kontrol etmek için utanmazca manipülatif teknikler kullanmış, bir kargaşa atmosferi yaratarak tüm yapının moralini bozmuştur. Son olarak, bu ironiyi tamamlamak gerekirse, halk hareketi —onların “yönlendirmelerine” rağmen ve çoğunlukla bu hareketlere muhalefet eden bir pozisyonda olan bu hareketler— çöktüğü zaman bu Bolşevik grupların tamamı “merkezi önderlik” hakkında gevezelik yapmışlardır.

Anılmayı hak eden devrimler ve ayaklanmalar, yalnızca görkemli bir şekilde anarşik başlangıç dönemlerine sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda kendi devrimci özyönetim biçimlerini kendiliğinden yaratmaya girişmişlerdir. 1793-94 Paris seksiyonları, toplumsal dev-

87. 22 Mart Hareketi olaylarda bir liderlik olarak değil, katalizör olarak işlev görmüştür. Kumanda etmemiş, olaylara bir esneklik bırakarak, ön ayak olmuştur. Öğrencilerin kendi ivmelerinde ilerlemelerini sağlayan bu esneklik, başkaldırının diya-lektiği açısından vazgeçilmezdir, ve bu esneklik olmasaydı, işçilerin genel grevini tetikleyen 10 Mayıs barikatlarının kurulması söz konusu olmazdı.

rimler tarafından tarih boyunca yaratılmış özyönetim biçimlerinden en dikkate değer olanıdır.⁸⁸ Biçim olarak daha yakın olanları 1905'te Petrograd işçilerinin kurdukları konseyler ya da "sovyetlerdir". Seksiyonlardan daha az demokratik olsalar da, konseyler, daha sonrasının devrimlerinde tekrar ortaya çıkmıştır. Yine başka bir devrimci özyönetim biçimi olarak fabrika komiteleri, 1936 İspanyol Devrimi'nde anarşistler tarafından kurulmuşlardır. Son olarak, Mayıs-Haziran 1968 başkaldırısı ve Paris genel grevinde seksiyonlar, öğrenci meclisleri ve eylem komiteleri biçiminde tekrar görülmüştür.⁸⁹

Burada sormamız gereken şey, "devrimci" partinin bu gelişmelerde nasıl bir rol oynadığıdır. Başlangıçta, gördüğümüz üzere, "öncülük" rolü değil, kısıtlayıcı bir rol oynamıştır. Etkisinin olduğu yerlerde, devrimci güçleri "koordine" etmek yerine, olayların akışını yavaşlatmaya çalışmıştır. Bu, tesadüfi değildir. Parti, *karşısında olduğunu öne sürdüğü toplumun aynısını yansıtan* hiyerarşik hatlar etrafında yapılanmıştır. Teorik iddialarının aksine, aparatları ve kadrolarının işlevi iktidarı *dağıtmak* olmayan, *almak* olan bir burjuva organizma, bir devlet minyatürüdür. Devrim öncesi dönemde köklenen parti, bürokrasinin tüm biçimlerini, tekniklerini ve zihniyetini bünyesinde taşır. Parti üyeleri itaatle ve katı bir dogmanın varsayımlarıyla yetiştirilmiş olup liderliğe saygı duymak için eğitilmiştir. Buna karşın, parti liderleri emir, otorite, manipülasyon ve aşırı bencillik tarafından yetiştirilmiştir. Bu durum, partinin parlamento seçimlerine katılmasıyla birlikte daha kötü bir hal alır. Seçim kampanyalarında öncü parti kendini tamamen mevcut burju-

88. Bkz: "Özgürlüğün Biçimleri"

89. Yalnızca kısmen cehalete atfedilecek bir ulvi kibirle, bir takım Marksist gruplar bu saydığımız tüm özyönetim biçimlerini gerçekten "sovyet" olarak adlandırmaktadır. Bu farklı biçimlerin hepsini tek bir başlıkta toplama çabası yalnızca yanıltıcı değil aynı zamanda bilinçli bir gericiliktir. Gerçek sovyetler devrimci biçimler arasındaki en az demokratik olanlardır ve Bolşevikler kurnazca bunları kendi partilerine iktidar devşirmek için kullanmışlardır. Sovyetler, Paris seksiyonları veya 1968 öğrenci meclisleri gibi yüz yüze demokrasiye dayanmamaktaydı. Aynı zamanda, İspanyol anarşistlerinin fabrika komiteleri gibi ekonomik özyönetime de dayanmıyorlardı. Sovyetler aslında bir işçi parlamentosu oluşturmuş, hiyerarşik olarak örgütlenmiş, temsilcilerini fabrikalardan ve daha sonrasında askeri birliklerden ve köylerden almıştır.

va biçimlerine göre modeller ve seçim partisinin tüm teçhizatlarıyla kendini donatır. Parti, geniş ölçekli basın, pahalı merkez büroları ve merkezi olarak kontrol edilen geniş süreli yayın envanterleri edinerek, ücretli bir “aparât” — kısacası, yerleşik maddi çıkarlara sahip bir bürokrasi— geliştirir.

Parti genişledikçe, liderlikle neferler arasındaki mesafe giderek artar. Liderler “önemli şahsiyetler” haline gelmekle kalmaz, aynı zamanda tabandaki canlı durumla bağları kopar. Kendi durumlarını uzaktaki herhangi bir liderden daha iyi bilen yerel gruplar, kendi öngörülerini yukarıdan gelen direktiflere göre ikinci konuma atarlar. Yerel sorunlara dair herhangi bilgisi olmayan liderlik, bu sorunlara uyuşuk ve ihtiyatlı bir şekilde yanıtlar üretir. Her ne kadar “geniş bakış açısı”, daha büyük “teorik yetkinlik” iddiasında bulunsa da, liderlerin yetkinliği kişinin yönetim hiyerarşisinde yükselmesiyle kaybolur. Kişi, gerçek kararların verildiği düzeye ne kadar yükselirse, karar alma süreçlerinin doğası o kadar muhafazakardır, etkili olan faktörler daha bürokratik ve ikincildir, hayal gücünün yerini daha çok prestiji ve kısıtlamaları düşünmek alır, devrimci amaçlara adanmışlıkta daha çok ilgisizlik baş gösterir.

Parti, hiyerarşide, kadrolarda ve merkezileşmede daha çok verimlilik aradıkça, devrimci bakış açısından daha az verimli hale gelir. Kararlara herkes ayak uyduruyor olsa da, bu kararlar genellikle yanlıştır; ve özellikle de —her devrimde olduğu gibi— olaylar daha hızlı gelişmeye ve beklenmeyen şekiller almaya başladıkları zamanlarda. Parti yalnızca bir konuda etkilidir: devrim başarılı olursa, toplumu kendi hiyerarşik imgesinde biçimlendirmekte. Bürokrasiyi, merkezileşmeyi ve devleti yeniden yaratır. Bürokrasiyi, merkezileşmeyi ve devleti besler. Bu türden bir toplumu meşru kılan tüm toplumsal koşulları besler. Hatta, “sönümlenip ortadan kaybolmak” yerine, “şanlı parti” tarafından kontrol edilen devlet, devletin —ve onu “koruyacak” partinin— var oluşunu “zorunlu kılan” koşulların kendisini muhafaza eder.

Diğer yandan, bu türden bir parti baskı dönemlerinde son derece kırılğandır. Burjuvazinin hareketin tümünü tamamen yok etmesi için liderliği ele geçirmesi yeterlidir. Parti, liderlerinin cezaevine

girmesi veya saklanmasıyla felce uğrar; itaatkar üyelerin itaat edecek kimsesi kalmaz ve debelenmeye başlarlar. Moral bozukluğu hızlıca baş gösterir. Parti yalnızca baskı atmosferi sebebiyle değil, aynı zamanda iç kaynaklarının zayıf olması sebebiyle de parçalanmaya başlar.

Yukarıdaki açıklamalar varsayımlara dayanan çıkarımlar serisi değildir, geçtiğimiz yüzyıldaki tüm kitlesel Marksist partilerin — Sosyal Demokratlar, Komünistler ve (kendi türünün tek kitlesel örneği olan) Sri Lanka Troçkist partisi—[deneyimlerinin] bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir tasvirdir. Bu partilerin Marksist ilkeleri ciddiyetle ele almakta başarısız olduğunu iddia etmek, başka bir soruyu gizlemektedir yalnızca: her şeyden önce, neden başarısız olundu? Gerçek şudur ki, bu partiler burjuva toplum tarafından içerimlenmiştir, çünkü burjuva hatlar etrafında yapılandırılmışlardır. İhanet mikrobi onlarda doğuştan bulunmaktadır.

Bolşevik parti 1904-1917 yılları arasında bu yazgıdan tek bir sebeple kaçınabilmiştir: devrime giden yılların çoğunda parti bir illegal örgüttü. Parti süregelen olarak bozulmuş ve yeniden kurulmuş, bu sebeple iktidarı alana kadar hiç bir zaman tamamen merkezi, bürokratik, hiyerarşik bir aygıt dönüşmemiştir. Dahası, hizipler tarafından delik deşik edilmiş; bu yoğun hizipsel atmosfer 1917'den iç savaşa kadar sürmüştür. Bununla beraber, Bolşevik liderliği, olağan olarak, aşırı derecede muhafazakardı ve Lenin, 1917 boyunca — ilk olarak, Merkez Komitesi'ni geçici hükümet karşısında yeniden yönlendirme çabasında (meşhur “Nisan Tezleri” anlaşmazlığı), daha sonraysa Merkez Komitesi'ni Ekim ayaklanmasına yönlendirmede— bununla mücadele etmiştir. İki durumda da Merkez Komite'den ayrılmakla ve görüşlerini “partinin düşük rütbelerine” taşımakla tehdit etmiştir.

1918 yılında Brest-Litovsk anlaşmasına dair hizipsel çekişmeler öyle ciddi bir hal almıştır ki Bolşevikler neredeyse iki komünist partiye bölünüyorlardı. Kızıl Ordu içerisinde Troçki'nin merkeziyetçilik eğilimi karşısındaki muhalefet hareketleri bir yana, Demokratik Merkeziyetçiler ve İşçi Muhalefeti gibi muhalif gruplar 1919 ve 1920 yılları boyunca parti içinde keskin bir mücadele sürdürdüler.

Bolşevik Parti'nin tamamen merkezileşmesi —daha sonraları “Leninist birlik” olarak isimlendirilmiş şey— 1921'den önce olmamış, ancak Lenin'in Onuncu Parti Kongresi'ni hiziplerin yasaklanması- na ikna etmesiyle gerçekleşmiştir. Bu tarih itibariyle, Beyaz Ordu güçlerinin büyük çoğu ezilmiş ve yabancı müdahaleciler güçlerini Rusya'dan çekmişlerdir.

Bolşevikler'in partiyi işçi sınıfından izole olacak raddeye kadar merkezileştirme eğiliminde oldukları ne kadar vurgulansa azdır. Bu ilişki daha sonraki Leninist çevrelerde nadiren incelenmiş olsa da, Lenin bunu kabul edecek kadar dürüsttü. Rus Devrimi'nin tarihi yalnızca Bolşevik Parti'nin ve onun destekçilerinin tarihi değildir. Sovyet tarihçileri tarafından betimlenen resmi olaylar dışında, başka, daha basit bir gelişme vardır —işçilerin ve devrimci köylülerin kendiliğinden hareketi, bunların daha sonra Bolşevikler'in bürokratik politikaları tarafından ezilmesi. Şubat 1917'de çarın alaşağı edilmesi sonrası Rusya'nın hemen her fabrikasında işçiler kendiliğinden fabrika komiteleri kurmuş ve sınıai etkinliklere giderek daha çok sahip çıkmışlardır. 1917 Haziran ayında Petrograd'da tüm Rusya fabrika komiteleri konferansı gerçekleşmiş ve bu konferans “üretim ve dağıtım üzerinde emeğin tam kontrolü” çağrısında bulunmuştur. Konferans Bolşevikler'le aynı çizgide yer alsa da, Rus Devrimi'ne dair Leninist aktarımlarda bu konferanstan nadiren bahsedilir. Fabrika komitelerini “tüm ülkede proletaryanın en doğrudan ve kuşkusuz temsili” olarak tarif eden Troçki, devrimi anlatan koca üç ciltlik eserinde komitelerle dışsal bir mesele gibi ilgilenir. Bu kendiliğinden özyönetim organizmaları öyle önemlidir ki, 1917 yazında sovyetleri kazanma konusunda umutsuz olan Lenin, “Tüm iktidar sovyetlere” sloganı yerine “Tüm iktidar fabrika komitelerine” sloganını kullanmaya hazırlanıyordu. Bu talep Bolşevikleri tamamen anarko-sendikalist bir pozisyona fırlatacaktı, tabi orada pek uzun kalabilecekleriye şüpheliydi.

Ekim Devrimi'yle birlikte tüm fabrika komiteleri bulundukları yerlerde denetimi ele geçirdi, burjuvaziyi kovdu ve sanayinin tüm kontrolünü eline aldı. Lenin'in 14 Kasım 1917'deki meşhur kararnamesindeki işçi denetimi kavramının kabul edilmesi, aslında

yalnızca gerçekleşmiş bir durumun tanınmasıdır; Bolşevikler bu erken tarihte işçilere karşı gelmeye cesaret edememişlerdi. Ancak, fabrika komitelerinin gücünü yavaş yavaş azaltmaya başladılar. 1918 Ocak ayında, işçi kontrolünü “karara bağladıktan” ancak 2 ay sonra, Lenin fabrikaların yönetiminin işçi sendikalarının kontrolüne geçmesi gerektiğini savunmaya başladı. Bolşeviklerin “sabırlı bir şekilde” işçi denetimini deneyimledikleri, ancak bundan sonra bu denetimi “verimsiz” ve “kaotik” buldukları bir mittten ibarettir. “Sabırları” ancak bir kaç hafta sürdü. Doğrudan işçi kontrolüne, 14 Kasım Kararnamesi’nden bir kaç hafta sonra, Lenin’in itirazıyla sınırlı kalınmadı, sendika denetimi de kurulduktan kısa bir süre sonra sona erdi. 1918 yazı itibariyle, neredeyse tüm Rusya sanayisi burjuva yönetim biçimleri altına geçti. Lenin’in söylediği üzere, “devrimin talebi... tam da sosyalizmin çıkarı olarak kitlelerin, emek sürecinin liderlerinin *tek iradesine sorgulamadan boyun eğmektir*.”⁹⁰ Bundan sonra, işçi denetimi “verimsiz”, “kaotik” ve “kullanışsız” olarak itham edilmekle kalmadı, aynı zamanda “küçük burjuva” olarak da itham edildi.

Sol Komünist Osinsky tüm bu düzmece iddialara keskince saldırmış ve partiyi uyarmıştır: “Sosyalizm ve sosyalist örgüt proletaryanın kendisi tarafından kurulmalıdır, ya da bunlar hiç bir şekilde kurulamaz, ama başka bir şey kurulmuş olur —devlet kapitalizmi.”⁹¹

90. V.I. Lenin, “The Immediate Tasks of the Soviet Government” *Selected Works*, vol 7 (International Publishers; New York, 1943), sf 342. (*Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri*, Çev. Metin Dinç, İstanbul: Ekim Yayınları, 1976). Bu sert metinde Lenin, bir yıl önce *Devlet ve Devrim*’de geliştirmiş olduğu özgürlükçü yaklaşımı tamamen terketmiştir. Makalenin temel temaları fabrikalar üzerindeki otoriter denetimin ve (Lenin’in devrim öncesinde insanı makinenin kölesi yaptığı gerekçesiyle karşı çıktığı) Taylor sisteminin kurumsallaşması için ihtiyaç duyulan “disiplin”dir. Metin, Bolşevik yönetiminin göreceli olarak sakin bir dönemde yazılmıştır, Brest-Litovsk anlaşmasının imzalanmasından iki ay sonra, Çek Birlikleri’nin Urallar’da —iç savaşı geniş ölçekte başlatan ve Bağlaşık güçlerinin Rusya’ya doğrudan müdahalesininin kapısını açan— ayaklanmasından bir ay önce yazılmıştır. Son olarak, metin Alman devriminin yenilmesinden neredeyse bir yıl önce yazılmıştır. “Acil Görevleri” Rusya iç savaşı veya Avrupa devriminin başarısızlığı üzerinden açıklamak zordur.

91. V. V. Osinsky, “On the Building of Socialism,” *Kommunist*, no. 2, (Nisan, 1918)’den aktaran: R. V. Daniels, *The Conscience of the Revolution* (Cambridge: Harvard University Press, 1960), sf. 85–86.

“Sosyalizmin çıkarı” adı altında, Bolşevik parti, proletaryanın kendi çabaları ve inisiyatifiyle kazandığı alanlardan onu çıkarmıştır. Parti, devrimi koordine etmemiş ve hatta yönetmemiş, onu boyunduruğu altına almıştır. Önce işçi sonra da sendika denetiminin yerini, devrim öncesi zamanlarda olduğu kadar canavarı bir karmaşık hiyerarşi almıştır. Sonraki yılların gösterdiği üzere, Osinsky’nin kehaneti gerçekleşmiştir.

“Kimin hayatta kalacağı” sorusu —Bolşevikler mi yoksa Rus “kitleler” mi— asla yalnızca fabrikalarla sınırlı değildi. Mesele, kentlerde olduğu gibi kırdaki başkaldırı, asla toprağın özel mülkiyete yeniden bölüşümüyle sınırlı değildi. Ukrayna’da, Nestor Makhno’nun anarşist milislerinden etkilenen ve “herkesten yeteneği kadar, herkese ihtiyacı kadar” komünist vecizesi tarafından yönlendirilen köylüler çok sayıda kır komünü kurdular. Başka bir yerde, kuzeyde ve Sovyet Asya’da, bu oluşumlardan binlercesi kuruldu. Bunlar, kısmen Sol Sosyal Devrimcilerinin inisiyatifiyle, çoğunlukla da Rus köyü olan *mir*’in geleneksel kolektivist itkilerinin bir sonucu olarak kuruldu. Bu komünlerin sayısı veya çok sayıda çiftçiyi kapsayıp kapsamadığı önemli değildir; bunlar hakiki halk oluşumlarıydı, burjuva toplumun insandıştırtıcı değerlerinin çok ötesinde bir ahlaki ve toplumsal ruhun çekirdekleriydiler.

Bolşevikler en başından beri bu oluşumlardan hoşnutsuzlardı ve zamanla bunları suçlamışlardır. Lenin’e göre, daha tercih edilebilir, daha “sosyalist” tarımsal işletme biçimi —devletin toprağa ve tarımsal araçlara sahip olduğu, çiftçileri ücret bazında işe alan yöneticilerin atandığı— devlet çiftliği tarafından temsil ediliyordu. İşçi denetimi ve tarımsal komünlere yönelik bu *yaklaşım*da Bolşevik Parti’ye sinmiş olan burjuva ruhu ve zihniyeti görülür —bu zihniyet yalnızca onun teorisinden değil, aynı zamanda şirket tipi örgütlenmesinden meydana gelmektedir. Aralık 1918’de Lenin, köylülerin bu komünlere girmeye “zorlandığı”nı bahane ederek komünlere saldırmaya başladı. Gerçekte, bu komünal özyönetim örgütlenme biçimi yok denecek kadar az ölçüde baskı uygulamıştır. Sovyet komünlerini

detaylı bir şekilde analiz eden Robert G. Wesson şöyle hükmeder: “Komünlere girenlerin büyük çoğunluğu bunu kendi iradeleriyle yapmış olmalılar.”⁹² Komünlerin tüm gelişimleri, yirmilerin sonu ve otuzların başında, Stalin’in zorla kolektivizasyon hamlesinin içine katılana kadar bastırılmamış, ancak gelişimleri caydırılmış.

1920’yle birlikte Bolşevikler kendilerini Rus işçi sınıfı ve köylülüğünden izole etmişlerdi. İşçi denetiminin ortadan kaldırılması, Makhnovtsy’nin bastırılması, ülkedeki kısıtlayıcı politik atmosfer, şişmiş bürokrasi ve iç savaş yıllarından kalan, ezici maddi yoksulluğun hepsi birlikte ele alındığında, Bolşevik yönetimine karşı derin bir düşmanlık oluşmuştu. Bu düşmanlığın sonucunda, Rus toplumunun derinliklerinden —Bolşevikler’in idda ettiği gibi, geçmiş restore etmek değil, kitleleri 1917 Bolşevik programının etrafında toplayan ekonomik ve politik özgürlük amacını gerçekten gerçekleştirmeyi amaçlayan— bir “üçüncü devrim” dalgası yükseldi. Yeni hareket Petrograd proletaryası ve Kronştad denizcileri içerisinde en bilinçli tarzını buldu. Aynı zamanda parti içerisinde kendini ifade etti: merkezizetçilik karşıtı ve anarko-sendikalist eğilimlerin Bolşeviklerin arasında gelişmesiyle birlikte, bu meselelere yönelmiş bir muhalefet bloğu, Moskova eyalet konferansında Merkez Komite’yi destekleyen 154 koltuk karşısında 124 koltuk kazandı.

2 Mart 1921’de Kronştad’ın “kıızıl denizcileri”, “Emekçilerin Üçüncü Devrimi” pankartıyla açık bir isyana kalkıştılar. Kronştad programı sovyetlerde serbest seçimlerin yapılması, anarşist ve sol sosyalist partilerin basın ve ifade özgürlüğü, sosyalist partilerin üyesi olan tüm tutsakların serbest bırakılması etrafında şekilleniyordu. Bolşevikler bu başkaldırıyı, daha sonra küstahlığı kabul edilecek en utanmaz biçimlerde aktardılar. Ayaklanma, Kronştad’taki Komünist Parti üyelerinin büyük çoğunluğunun —*tam da Komünistler olarak*— parti liderlerini Ekim Devrimi’ne ihanet etmekle suçlayarak denizcilere katılmasına rağmen “Beyaz Muhafızların komplosu” şeklinde tanımlandı. Robert Vincent Daniels’in Bolşevik muhalefet

92. Robert G. Wesson, *Soviet Communes* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1963), sf. 110.

hareketleri üzerine çalışmasında gözlemlediği üzere: “Sıradan komünistler, doğrusu o kadar güvenilmezdi ki... ne Kronştad saldırısının kendisinde ne de Kronştad’ın destek için umudunu çoğunlukla yüklenen Petrograd’da düzeni korumak için, hükümet bunlara dayandı. Birliklerin ana gövdesi Çeka mensuplarından ve Kızıl Ordu eğitim okullarındaki öğrencilerden oluşuyordu. Kronştad’a son saldırı Komünist Parti’nin en üst düzey görevlileri tarafından yürütülmüş —Onuncu Parti Kongre delegelerinden büyük bir grup bu sebeple Moskova’dan aceleyle ayrılmıştır.”⁹³ Rejim içeride öyle güçsüzdü ki elitler kendi kirli işlerini kendileri yapmak zorunda kalmıştı.

Kronştad ayaklanmasından daha belirgin olan şeyse, denizcilerin isyanının kıvılcımını çakan, Petrograd işçileri arasında gelişen grev hareketidir. Leninist tarih, bu kritik öneme sahip gelişmeden bahsetmez. İlk grevler 23 Şubat 1921’de Troubotchny fabrikasında baş gösterdi. Hareket bir kaç gün içerisinde bir fabrikadan diğerine sıçradı, 28 Şubat itibariyle meşhur Putilov fabrikasının —“Devrimin ocağı”— işçileri greve çıkana kadar yayıldı. İşçiler yalnızca ekonomik taleplerde bulunmadı, bir kaç gün sonra Kronştadlı denizciler tarafından yükseltile tüm talepleri önceleyerek politik talepler de belirgin bir şekilde ifade edildi. 24 Şubat tarihinde Bolşevikler Petrograd’da “sıkıyönetim” ilan etti ve grev liderlerini yakaladı, işçilerin gösterilerini askeri okul öğrencisi subaylarla bastırdı. Gerçek şudur ki, Bolşevikler yalnızca “denizcilerin ayaklanmasını” bastırmadı; işçi sınıfının kendisini ezdi. Lenin’in Rusya Komünist Partisi’ndeki hiziplerin yasaklanması talebi tam bu noktada gerçekleşti. Partideki merkezileşme artık tamamlanmış —ve Stalin’e giden yol döşenmiştir.

Bu olayları detaylarıyla tartışıyoruz, çünkü Marksist-Leninistler’in görmezden gelme eğilimi gösterdikleri son ürün olan bir sonuca çıkıyorlar: Bolşevik Parti en yüksek merkezileşme düzeyine Lenin’in zamanında ulaşmış olup buradaki amaç *bir devrime ulaşmak veya Beyaz Muhafızların karşı devrimini bastırmak değil*,

93. R. V. Daniels, *ibid*, sf. 145.

temsil etmeyi iddia ettiği toplumsal güçlerin kendisine karşı, bir karşı devrim gerçekleştirmektir. Hiziplerin yasaklanması ve bir monolitik parti yaratılması iddia edildiği üzere “kapitalist restorasyonu” önlemek amacıyla değil, sovyet demokrasisi ve toplumsal özgürlük amacı güden işçilerin kitlesel hareketini baskı altında tutmak içindir. 1921’in Lenin’i, 1917’nin Lenin’inin karşısında durmuştur.

Ondan sonra, Lenin basitçe debelenmiştir. Partisinin sorunlarını toplumsal çelişkiler içerisinde tespit etmeye çalışan bu insan kendini, kendi yarattığı bürokrasiyi son bir denemeye yakalamaya çalışan, kelimenin tam anlamıyla örgütsel bir “sayı oyunu” oynarken bulmuştur. Lenin’in son yıllarından daha acıklı ve trajik bir şey yoktur. Basitleştirilmiş Marksist formüllerle kötürüm kalan Lenin, örgütsel karşı önlemlerden daha iyisini düşünemezdi. Parti ve devlet içerisindeki bürokratik bozulmaları düzeltmek için İşçilerin ve Köylülerin Teftiş Kurulu’nun oluşturulmasını önermiştir —ve bu yapı Stalin’in denetimine geçerek kendi gerçekliğinde hayli bürokratikleşmiştir. Daha sonra Lenin, Teftiş Kurullarının sayısının azaltılarak Kontrol Komisyonlarıyla birleşmelerini önermiştir. Merkez Komitesi’ni genişletmeyi savunmuştur. Bu böylece gider: şu yapı genişlesin, bu yapı bir diğeriyle birleşsin; hala bir başkasının yapılandırılması veya kaldırılması gerekir. Örgüt biçiminin bu garip bale dansı, sanki sorun örgütsel olanaklarla çözülebilmemiş gibi, ölümüne kadar devam etmiştir. Lenin’in açık hayranlarından biri olan Mosche Lewin, Bolşevik liderin “yönetmelik sorunlara tamamıyla seçkin bir hükümet başkanı edasıyla yaklaştığını [...] yönetime toplumsal analiz yöntemlerini uygulamadığını ve bunu tamamen örgütsel yöntemler ekseninde tarifleme isteğinde olduğunu”⁹⁴ kabul eder.

Eğer burjuva devrimlerinde “ifadenin içeriğin önüne geçtiği” doğruysa, Bolşevik devriminde içeriğin yerini biçim almıştır. Sovyetler işçilerin ve onların fabrika komitelerinin yerini, parti sovyetlerin yerini, Merkez Komite Parti’nin yerini, Politik Büro da Merkez Komitesi’nin yerini almıştır. Kısacası, araçlar amaçların yerini al-

94. Mosche Lewin, *Lenin’s Last Struggle* (New York: Pantheon, 1968), sf. 122. (*Lenin’in Son Kavgaşı*, Çev. Bülent Tanatar, Yazın Yay. 2019.)

mıştır. Biçimin içerikle bu inanılmaz yer değiştirmesi Marksizm-Leninizmin en karakteristik özelliklerinden biridir. Mayıs-Haziran olayları sırasında Fransa'da, tüm Bolşevik örgütler Sorbonne öğrenci meclisini yok ederek kendi etkilerini ve üye sayılarını arttırmaya hazırlanmışlardır. Bunların umursadıkları temel şey devrim değildi, kendi partilerinin büyümesiydi.

Rusya'da büyüyen bürokrasiyi ancak bir güç durdurabilirdi: toplumsal güç. Rus proletaryası ve köylülüğü; kendi ayakları üzerinde durabilen fabrika komiteleri, kırsal komünler ve özgür sovyetler aracılığıyla özyönetimin etki alanını genişletebilseydi, ülke tarihi bambaşka bir yola girebilirdi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da sosyalist devrimlerin başarısızlığı sonucunda Rusya'daki devrimin izole olduğu da su götürmezdir. Rusya'nın maddi yoksunluğu, onu çevreleyen kapitalist dünyanın basıncıyla bir araya geldiğinde, sosyalist veya özgürlükçü bir toplumun gelişimine açıkça engel olmuştur. Ancak Rusya, devlet kapitalizmi çizgisinde gelişmek zorunda da değildi; Lenin ve Troçki'nin ilk beklentilerinin aksine, devrim dış güçlerin işgaliyle değil, içsel güçler tarafından yenilgiye uğratıldı. Tabandan gelen hareket 1917'deki devrimin ilk kazanımlarını korumayı başarabilseydi, işçilerin sanayi üzerindeki kontrolüne, tarımda köylülerin özgürce gelişen ekonomisine; fikirlerin, programların ve siyasi hareketlerin canlı etkileşimine dayanan çok yönlü bir toplum gelişebilecekti. En sonunda, Rusya totaliter prangalar tarafından hapsedilemeyecek ve Stalinizm dünya devrimci hareketini zehirleyemeyecek, faşizmin ve İkinci Dünya Savaşı'nın taşları döşenmeyecekti.

Ancak, Bolşevik Parti'nin gelişimi —Lenin ve Troçki'nin “iyi niyetlerine” rağmen— toplumun gelişimini engelledi. Sanayideki fabrika komitelerinin gücünün ortadan kaldırılması, Makhnovtsy ve Petrograd işçileriyle Kronştad denizcilerinin ezilmesi sonucunda Bolşevikler, Rusya toplumu üzerinde Rus bürokrasisinin zaferini garanti altına aldılar. Merkezi parti —tamamen burjuva bir kurum olarak— karşı devrimin sığınabildiği en kötü biçim haline gelmiştir. Bu, kendini kırmızı bayrak altında ve Marx'ın terminolojisi ardında gizleyen, gizli bir karşıdevrimdi. Nihayetinde, 1921'de

Bolşevikler'in bastırdığı şey bir "ideoloji" veya "Beyaz Muhafızların komplosu" değil, *Rus halklarının* kendi zincirlerinden kurtulmak ve kendi kaderlerini ellerine almak için dahil oldukları *esas mücadele-siydi*.⁹⁵ Rusya için bunun sonucu Stalinist diktatörlük kabusuydu; otuzlar kuşağı için faşizm dehşeti ve Komünist Partiler'in Avrupa ve ABD'deki ihanetleridir.

İki Gelenek

Leninizmin tek bir insanın eseri olduğunu varsaymak inanılmaz bir naiflik olurdu. Hastalık daha derinde yatmaktadır, yalnızca Marksist teorinin kısıtlarında değil, ama Marksizmi üreten toplumsal dönemin kısıtlarında. Eğer bu açık bir şekilde anlaşılmazsa, Marx, Engels, Lenin ve Troçki'nin kendi dönemlerinde olduğu gibi, biz de kendi dönemimizde yaşamakta olanların diyalektiğine kör kalırız. Bizim için bu körlük çok daha ayıplanacak bir şey olur, zira bizim önümüzde bu kişilerin kendi teorilerini geliştirirken sahip olmadıkları bir deneyim zenginliği bulunmaktadır.

Karl Marx ve Friedrich Engels —yalnızca politik olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik olarak da— merkezizetçiydiler. Onlar bu gerçekliği hiç bir zaman reddetmediler ve eserleri politik, örgütsel ve ekonomik merkezizetçiliğe parlak methiyelerle serpilmiştir. Mart 1850 gibi erken bir zamanda, meşhur "Merkez Komitesinin Komünist Birliğe Çağrısı"nda, işçilerin yalnızca "tek ve bölünmez Alman Cumhuriyeti için değil, aynı zamanda iktidarın en kararlı bir şekilde devlet otoritesinin ellerinde merkezileşmesi"

95. Rus işçilerin ve köylülerin bu esas hareketini "Beyaz Muhafızların komplosu", "kulak direniş eylemleri", "uluslararası sermayenin kumpası" şeklinde yorumlayan Bolşevikler inanılmaz bir teorik seviyeye düşmüş ve yalnızca kendilerini kandırmışlardır. Parti içerisinde gizli polis politikasına, itibar suikastlarına ve sonunda Moskova mahkemelerine ve Eski Bolşevik kadroların yok edilmesine varan ruhsal bir erozyon gelişmiştir. Bu iğrenç zihniyete, "Marcuse: Dönek mi Polis mi?" gibi —Marcuse'yi bir CIA ajanı olarak tanımlamak isteyen— PL metinlerinde dönüldüğü görülebilir (Bkz. *Progressive Labor*, Şubat 1969). Bu makalede yer alan ve Parisli bir eylemciyi gösteren fotoğrafın altında şu yazmaktadır: "Marcuse Mayıs eylemlerini durdurmak için Paris'e gelmekte geç kaldı". PLP'nin hasımları bu paçavra tarafından sabit bir şekilde "komünizm düşmanı" ve "işçi karşıtı" olarak nitelendirilmektedir. Eğer Amerikan solu bu polis yaklaşımı ve itibar suikastlarını reddetmezse önümüzdeki yıllarda bunun bedelini acı bir şekilde ödeyecektir.

için de çabalamaları çağrısında bulundular. Bu talep hafife alınmasın, durmadan yeniledikleri paragraf şöyle bitmektedir: “1793’te Fransa’da olduğu gibi, bugün de Almanya’da en katı merkezileşmeyi sağlamak gerçek bir devrimci partinin görevidir.”

Bu tema gelecekteki yıllarda da sık sık karşımıza çıkar. Franco-Prusya savaşının patlamasıyla birlikte Marx, Engels’e şöyle yazar: “Fransızlar’ın bir hezimete ihtiyaçları var. Prusyalılar kazanırsa, devlet iktidarının merkezileşmesi, Alman işçi sınıfınının merkezileşmesi açısından kullanışlı olacaktır.”⁹⁶

Ancak Marx ve Engels, merkezîyetçiliğin mutlak erdemleri sebebiyle merkezîyetçi değillerdi. Aksine; Marksizm ve anarşizmin ikisi de, özgürlükçü, komünist bir toplumun merkezîyetçiliğin dağıtılması, bürokrasinin tasfiye edilmesi, devletin ortadan kalkması ve büyük şehirlerden vazgeçilmesini gerektirdiği konusunda her daim anlaşmışlardır. Engels *Anti-Dühring*’de şöyle yazar: “Kentle kırsal arasındaki antitezin lağvedilmesi, yalnızca mümkün değildir. Bir zorunluluk haline gelmiştir. . . Havanın, suyun ve toprağın mevcut zehirlenmesi ancak kente kırsal kaynaşmasıyla sonlandırılabilir. . .” Engels’e göre bu kaynaşma “tüm nüfusun ülkeye düzgün bir şekilde dağılmasını” içerir.⁹⁷ Kısacası, kentlerin fiziksel olarak merkezîleştirilmesini.

Marksist merkezîyetçiliğin kökeninde ulusal devletin oluşumuyla ortaya çıkan sorunlar yer almaktadır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısının belirli bir süresine kadar Almanya ve İtalya çok sayıda bağımsız dükalıklara, prensliklere ve krallıklara bölünmüştü. Bu coğrafi birimlerin birleşik bir ulusta toplanması, Marx ve Engels’e göre, modern sanayi ve kapitalizmin gelişmesi için olmazsa olmaz bir koşuldur. Merkezîyetçiliğe yaptıkları övgü, merkezîyetçiliğin üstünlüğünden değil, içinde yaşadıkları dönemin olaylarından —teknolojinin, ticaretin, birleşik işçi sınıfının ve ulus devletin gelişmesi— meydana gelmiştir. Yani bu konudaki endişeleri, önlenemez maddi

96. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Selected Correspondence* (New York: International Publishers, 1942), sf. 292.

97. Frederick Engels, *Herr Eugen Dühring’s Revolution in Science* (New York: International Publishers, 1939) sf. 323. (*Anti-Dühring: Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor*, Çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 1966).

kıtlık döneminde kapitalizmin ortaya çıkışıyla, burjuva devriminin görevleriyle ilgilidir. Diğer yandan, Marx'ın "proletarya devrimi-ne" yaklaşımı önemli derecede farklıdır. Paris Komünü'nü hevesle "Fransa'nın tüm sanayi merkezlerine bir model olarak" övmüştür. "Bu rejim bir defa Paris'te ve diğer ikincil merkezlerde kuruldu mu, eski yönetim taşrada da çökerek üreticilerin özyönetimine yol verecektir." (Vurgu eklenmiştir.) Ulusal birlik elbette kaybolmayacak ve komünizme geçişte merkezi bir devlet, işlevleri kısıtlanmış olarak, varlığını sürdürecektir.

Buradaki amacımız Marx ve Engels'ten alıntılar kullanarak bir fikri ortaya atmak değil ama Marksizmin —bugün hiç eleştirilmeden kabul edilen— temel görüşlerinin ABD ve Batı Avrupa'da kapitalizmin gelişmesiyle birlikte çok zaman önce nasıl aşılmış olduğunu vurgulamaktır. Marx kendi zamanında yalnızca "proleter devrimin" sorunlarıyla değil, aynı zamanda, özellikle Almanya, İspanya, İtalya ve Batı Avrupa'daki burjuva devrimin sorunlarıyla da meşguldür. Sanayi Devrimi'nin kömür-demir teknolojisini çok ilerletememiş kapitalist ülkelerde, kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunlarıyla, zanaatkarlık ve localık sisteminden çok öteye gidememiş olan ülkelerde feodalizmden kapitalizme geçiş sorunlarıyla ilgilendi. Bu çabaları daha geniş bir düzlemde ele alacaksak, Marx her şeyden öte, (merkezsizleşme, toplulukların oluşumu, insani ölçek, doğrudan demokrasi gibi) özgürlüğün *koşullarından* ziyade, (teknolojik gelişme, ulusal birliğin kurulması, maddi kıtlık gibi) özgürlüğün *önkoşullarıyla* meşgul olmuştur.

Bu kavrandığı noktada, Marx'ın teorik mirası —bizim zamanımızın tarihsel olarak sınırlı, hatta aksatıcı engelleriyle, zengin katkılarını birbirinden ayırdığımızıda— anlamlı bir perspektife oturtulabilir. Marksçı diyalektik, tarihsel materyalizm tarafından sunulan ufuk açıcı öngörüler, meta ilişkilerinin harikulade eleştirisi, yabancılaşma teorisi ve her şeyden öte, özgürlüğün maddi önkoşullarının olduğuna yönelik kavrayışı —bunların hepsi devrimci düşünceye kalıcı katkılarıdır.

Aynı şekilde, Marx'ın devrimci değişimin "aktörü" olarak sanayi proletaryasını görmesi, sınıflı toplumdan sınıfsız topluma geçişi

açıkladığı “sınıf analizi”, proletarya diktatörlüğü kavramı, merkeziyetçiliğe yaptığı vurgu, (devlet kapitalizmiyle sosyalizmin birbirine karışmasına neden olan) kapitalist gelişme teorisi, politik eylemi seçim partileriyle yapmayı savunması —bunlar ve başkaca bir sürü kavram hem bizim çağımızın bağlamı açısından yanlış ve yanıltıcıdır, hem de göreceğimiz üzere, Marx’ın kendi çağı için de öyledir. Bunlar Marx’ın bakış açısının, —daha doğrusu, döneminin— kıstıllılığından ortaya çıkar. Marx’ın kapitalizmi tarihsel olarak ilerici, sosyalizmin gelişmesi için kaçınılmaz bir aşama olarak gördüğü ve özellikle Almanya’nın burjuva-demokratik görevleri ve ulusal birliği oluşturması sorunlarıyla karşılaştığı bir dönemde pratik geçerlilik taşıdığını düşündüğü hatırlandığı sürece bu yaklaşımların bir anlamı vardır. (Marx’ın taşıdığı bu yaklaşımın doğru olduğunu söylemiyoruz, yalnızca bu yaklaşımın ortaya konduğu zaman ve mekan göz önüne alındığında bir anlam ifade edeceğini söylüyoruz.)

Nasıl ki Rus Devrimi, Bolşevizmle çatışık olan “kitlelerin” gizli hareketini içerdiği gibi tarihte de her türlü otorite sistemiyle çatışan bir yeraltı hareketi mevcuttur. Bu hareket bizim çağımıza “anarşizm” ismiyle girmiş olsa da hiç bir zaman tek bir ideoloji veya kutsal metinler tarafından içerimlenmemiştir. Anarşizm sınıflı toplum, sınıf iktidarı ve devletin ortaya çıkışına kadar uzanan her türlü baskı karşısında insanlığın libidinal hareketidir. O zamandan beri ezilenler, toplumsal düzenin kendiliğinden gelişimini hapsedmeye çalışan her biçime karşı direnmişlerdir. Anarşizm bayrağı, bir tarihsel dönemden diğerine belirgin geçiş dönemlerinde, ön saflarda dalgalanmıştır. Antik ve feodal dönemin gerilemesi sürecinde dünya kitlesel hareketlerin başkaldırısına tanıklık etmiş, bunlar bazı durumlarda vahşi Dionysusçu bir karaktere sahip olmuş, her türlü otorite, ayrıcalık ve baskı rejiminin sona ermesini talep etmişlerdir.

Geçmişin anarşist hareketleri, büyük oranda maddi kutlıktan, düşük seviyeli teknolojinin işlevsizliğinden dolayı insan çıkarlarının organik bütünleşmesini sağlayamadığı için başarısız olmuştur. Yoksullukta eşit olmaktan azıcık daha fazla maddiyat önerebilen herhangi bir toplum her zaman yeni bir ayrıcalık sistemini geri getirmek için köklü eğilimler ortaya çıkardı. İş günü saatlerini azaltabilecek bir

teknolojinin yokluğunda, özyönetime dayalı toplumsal kurumlar çalışma ihtiyacı tarafından geçersiz kılınmıştır. Fransız Devrimi'nin Jirondenleri, devrimci Paris'e karşı iş gününü kullanabileceklerini kurnazca farketmişlerdir. Seksiyonlardan radikal öğeleri dışlamak için, tüm meclislerin Parisli işçilerin işten dönme saatleri olan gece 10'dan önce bitmesini yasallaştırmaya çalışmışlardır. Elbette, geçmiş devrimlerin anarşik dönemlerini sona erdiren şey yalnızca "öncü" örgütlerin manipülatif teknikleri ya da dönemlikleri değildir; aynı zamanda geçmişin maddi sınırlılıklarıdır. "Kitleler" her daim yaşam boyu süren zahmetli çalışmaya geri dönmeye zorlanmış ve devrimin ötesine gidebilecek özyönetim organlarını inşa edecek serbest zamanı çok nadir bulabilmişlerdir.

Bakunin ve Kropotkin gibi anarşistler Marx'ı, merkeziyetçiliğe dair vurgusu ve seçkinci örgütlenme kavrayışı konusunda eleştirmektedir. Haksız değillerdi. Merkeziyetçilik, geçmişin teknolojik gelişmeleri için muhakkak gerekli miydi? Ticaretin yaygınlaşması için ulus devlet vazgeçilmez miydi? İşçi hareketi hayli merkezileşmiş iktisadi teşebbüsler ve "bölünemez" bir devletin ortaya çıkmasından faydalandı mı? Marksizmin bu görüşlerini neredeyse hiç değerlendirmeden kabul etme eğilimi gösteririz; bunun büyük oranda sebebi, kapitalizmin merkezileşmiş siyasi arena içerisinde gelişmiş olmasıdır. Geçtiğimiz yüzyılın anarşistleri Marx'ın merkeziyetçi yaklaşımının, zamanın olaylarını etkileyebildiği oranda, burjuvaziyi ve devlet aparatını güçlendireceği, böylece kapitalizmi alaşağı etmenin oldukça zor bir hale geleceği konusunda uyarılarda bulundular. Devrimci bir parti merkeziyetçi, hiyerarşik özellikleri kopyalayarak, devrim sonrası toplumunda hiyerarşi ve merkeziyetçiliği yeniden üretebilir.

Bakunin, Kropotkin ve Malatesta anarşizmin bir gecede kurulabileceğine inanacak kadar saf değillerdi. Bu fikri Bakunin'in üzerine yapıştıran Marx ve Engels, Rus anarşistlerinin görüşlerini saptırmıştır. Geçtiğimiz yüzyılın anarşistleri ayrıca, Marx'ın gerici ifadesiyle ve Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de düşüncesizce tekrar ettiği gibi, devletin ortadan kalkmasının devrimden hemen sonra "silahların bırakılmasını" gerektirdiğine inanmazlar. Aslında, *Devlet ve Devrim*'de "Marksizm" diye anlatılan bir çok şey saf anarşizmdir —örneğin,

profesyonel ordunun yerini devrimci milislerin, parlamento yapısının yerini de özyönetim organlarının alması. Lenin'in kitapçığında gerçekten Marksist olan şeyler "katı merkeziyetçilik" talebi, "yeni" bir bürokrasinin kabulü ve sovyetlerin bir devletle özdeşleştirilmesidir.

Geçtiğimiz yüzyılın anarşistleri "kitlelerin" devrimci ruhunu ezmeden ve özgürleşmeye yeni engeller koymadan sanayileşmenin sağlanması meselesiyle derinden ilgilendiler. Merkeziyetçiliğin burjuvazinin devrime direnme kapasitesini güçlendireceğinden ve işçilerde itaat hissini yerleştireceğinden korktular. Özgür topluma, hem yapısal hem tinsel açıdan bir sıçrama tahtası sağlayabilecekleri düşüncesiyle tüm o kapitalizm öncesi komünal biçimleri (Rus *mir*ler ve İspanyol *pueblolar* gibi) kurtarmaya çalıştılar. Yani, kapitalizm altında bile merkezsizleşme ihtiyacını vurguladılar. Marksist partilere karşıt olarak, onların örgütleri "bütünsel eğitim" adını verdikleri şeye —*tamamlanmış* insanın gelişimi— dikkatle eğilerek burjuva toplumun alçaltıcı ve sıradanlaştırıcı etkilerine karşı koymak istediler. Anarşistler, kapitalizm altında olabildiği ölçüde geleceğin değerleriyle yaşamaya çalıştılar. "Kitlelerin" inisiyatifiğini geliştirmek, ayaklanmanın ruhunu korumak, kendiliğindenliği teşvik etmek için doğrudan eyleme inandılar. Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmaya dayanan, denetimin yukarıdan aşağı değil, aşağıdan yukarı sağlandığı örgütler geliştirmeye çalıştılar.

Burada bir ara vererek anarşist örgütlenme biçimlerinin doğasını değerlendirmeliyiz, çünkü bu konu korkunç boyutta zırvalık tarafından anlaşılmaz hale gelmiştir. Anarşistler, veya en azından anarko-komünistler örgüt ihtiyacını kabul eder.⁹⁸ Bu noktayı tekrar etmek durumunda kalmak, Marx'ın bir toplumsal devrime ihtiyaç duyup duymadığını tartışmak kadar absürt sayılmalıdır.

Buradaki gerçek soru, örgüt karşısında örgütlenmeme değil, anarko-komünistlerin ne *türden* bir örgüt kurmaya çalıştıklarıdır.

98. "Anarşist" terimi "sosyalist" terimi gibi genel bir kelimedir ve muhtemelen ne kadar değişik sosyalist varsa o kadar değişik de anarşist vardır. Her iki durumda da yelpaze görüşleri liberalizmden ("bireyci anarşist", sosyal demokratlar) devrimci komünistlere (anarko-komünistler, devrimci Marksist, Leninist ve Troçkişter) kadar farklı görüşlere sahip bireyleri kapsayacak şekilde geniştir.

Anarko-komünist örgütler arasında ortak olan şey, aşağıdan organik gelişmelerdir, yukarıdan tasarlanarak kurulmuş yapılar değil. Bunlar, yaratıcı bir devrimci teoriyle yaratıcı bir devrimci yaşam tarzını birleştiren toplumsal hareketlerdir; yaşam tarzları onu çevreleyen burjuva çehreden farklılaşmayan partiler veya “denenmiş ve test edilmiş programlara” indirgenmiş katı bir ideoloji değildir. İnsani ölçekte mümkün olduğu kadar, amaçladıkları özgürleşmiş toplumu yansıtmaya çalışırlar, hakim hiyerarşi, sınıf ve otorite sistemlerini kölece kopyalamazlar. Birbiriyle yakın ilişkilere, erkek ve kadınların kardeşliğine dayanan gruplardan —yakınlık grupları— oluşur; bu grupların ortak eyleme becerisi inisiyatif almaya, fikirlerin serbestleşmesine ve kişilerin derinden katılımına dayanır; uysal bir üyeliğe dayalı bürokratik aparata veya her şeyi bilen bir avuç liderin yukarıdan manipülasyonlarına değil.

Anarko-komünistler gruplar arasında koordinasyona, disipline, titiz planlamaya ve eylemde birliğe duyulan ihtiyacı yadsımaz. Ancak koordinasyon, disiplin, planlama ve eylemde birlik *gönüllükle*, karşılıklı ikna ve anlayışla beslenen bir öz-disiplin vasıtasıyla sağlanmalıdır; baskıyla veya yukarıdan gelen emirlere akılsızca, sorgulamadan itaat ederek değil. Merkezîyetçiliğe yüklenen etkililiğe, gönüllülük ve sezgi vasıtasıyla ulaşmaya çalışır, hiyerarşik ve merkezi bir yapı kurarak değil. İhtiyaçlara veya koşullara bağlı olarak, yakınlık grupları bu etkililiğe meclisler, eylem komiteleri ve yerel, bölgesel veya ulusal konferanslar yoluyla ulaşabilir. Ancak, kendinde bir amaca dönüşen örgütsel yapılar, pratik görevleri bittikten sonra da var olmaya devam eden komiteler, “devrimciyi” akılsız bir robota indirgeyen “liderlikler” kurmaya güçlü bir şekilde karşı çıkarlar.

Bu hükümler hercai “bireyci” itkilerin sonuçları değildir; tam aksine, geçmiş devrimlerin, devrimci süreçlerde merkezileşmiş partilerin etkilerinin ve potansiyel maddi bolluk döneminde toplumsal değişimin doğasının titizce değerlendirmesiyle ortaya çıkmışlardır. Anarko-komünistler *tüm büyük toplumsal devrimlere yolu* açan anarşik evreyi korumaya ve uzatmaya çalışır. Marksistlerden bile daha çok olmak üzere, devrimlerin derin tarihsel süreçler tarafından üretildiğinin farkındadırlar. Hiç bir merkez komite devrim “yapmaz”; en iyi haliyle,

bir *darbe* sahneler, bir hiyerarşinin yerine başkasını geçirir —veya en kötüsü, devrimci bir sürecin yaygınlaşması karşısında, onun önüne geçer. Merkez komitesi bir iktidar elde etme, iktidarı *yeniden yaratma*, “kitlelerin” kendi devrimci çabalarıyla kazandıkları ne varsa kendine toplama organıdır. Geçtiğimiz iki yüzyılda yaşananlara bakıp bu temel gerçekleri kabul etmemek için kör olmak gerekir.

Geçmişte Marksistler merkeziyetçi bir partinin gerekli olduğuna dair (geçersiz olsa bile) akılcı iddialarda bulunabiliyorlardı, çünkü devrimin anarşik evresi maddi kısıktan dolayı boşa düşüyordu. Ekonomik olarak, “kitleler” her zaman gündelik hayatın zorlu çalışma koşullarına geri dönmeye mecbur ediliyorlardı. Devrim akşam onda kapanıyordu, 1793 Jirodinleri’nin gerici eğilimlerinden hayli uzakta; düşük teknoloji düzeyine yakalanıyordu. Bugün artık bu mazeretler, özellikle de ABD ve Batı Avrupa’da, kıtlık sonrası teknolojisinin gelişmiş olmasından dolayı ortadan kalkmıştır. Neredeyse bir gecede, “kitlelerin” Marksçı anlamda “özgürlük alanını” etkili bir şekilde genişletecekleri bir noktaya —en yüksek derecede özyönetime ulaşabilmek için gerekli olan boş zamana— erişilmişti.

Fransa’da Mayıs-Haziran olaylarının gösterdiği şey, Bolşevik-tipi partiye bir ihtiyaç duyulması değil, “kitleler” arasında daha geniş bilinçlilik oluşmasına duyulan ihtiyaçtır. Paris göstermiştir ki fikirleri —tabi yalnızca fikirleri değil, özyönetim kavramını yaygınlaştıran fikirleri— sistematik olarak çoğaltacak bir örgüte ihtiyaç vardır. Fransız “kitlelerin” sahip olmadıkları şey onları “örgütleyecek” veya “yönetecek” bir merkez komite veya Lenin değil, fabrikaları işgal etmek yerine onları *işletebileceklerine* dair kanaatlerinin olmayışıdır. *Bolşevik-tipi partilerden bir tanesinin bile özyönetim talebini yükseltmemiş olması* kayda değerdir. Bu talebi yalnızca anarşistler ve Sitüasyonistler yükseltmiştir.

Devrimci örgüte ihtiyaç vardır —ancak bu örgütün işlevi her daim açık bir şekilde akılda tutulmalıdır. Onun ilk amacı propagandadır, Lenin’in tarifıyla “sabırlıca anlatmak”. Devrimci bir durumda, devrimci örgüt en ileri talepleri ortaya koyar: devrimci süreci ilerletmek için gerekli olan acil görevleri —en somut tarzda— yerine getirmek için olayların her dönemecine hazırdır. Eylemde ve devrimin karar alma organlarında en cesur öğeleri sağlar.

O halde, anarko-komünist gruplar hangi açıdan Bolşevik tipi partilerden ayrışır? Elbette örgüte, planlamaya, koordinasyona, her biçimiy-le propagandaya veya bir toplumsal programa ihtiyaç duyulması gibi konularda değil. Esasen, Bolşevik parti tipinden ayrıştıkları husus, gerçek devrimcilerin *devrim tarafından yaratılmış yapılarda* işlev görmesi gerektiğidir, parti tarafından yaratılmış biçimlerde değil. Bunun anlamı şudur: onlar, özyönetimin devrimci organlarına bağlılık duymaktadır, devrimci “örgüte” değil; *toplumsal* biçimlere bağlılık duyar, *politik* biçimlere değil. Anarko-komünistler fabrika komitelerini, meclisleri veya sovyetleri *halkçı özyönetimin gerçek organlarına* dönüşmeleri için ikna etmeye çalışırlar, onlara hakim olmaya, manipüle etmeye, veya herşeyi-bilen siyasi partiye bağlamaya çalışmazlar. Anarko-komünistler, halka ait bu devrimci organları bir devlet yapısı olarak yükseltmeye çalışmaz, aksine, devrim öncesi dönemde gelişmiş olan tüm örgütsel biçimleri (kendilerinki dahil) bu gerçek devrimci organlar içerisinde eritmeye çalışırlar.

Bu farklar belirleyicidir. Retorik ve sloganlarına rağmen, Rus Bolşevikler hiç bir zaman sovyetlere inanmamış, onları Bolşevik Parti’nin bir aracı olarak görmüşlerdir; benzeri bir yaklaşım Fransız Troçkistler’in Sorbonne öğrenci meclisine yaklaşımında, Fransız Maoistler’in Fransız işçi hareketiyle kurduğu ilişkide, Eski Sol grupların SDS’yle kurdukları ilişkide yinelenmiştir. 1921 itibariyle sovyetler aslında ölmüş ve tüm kararlar Bolşevik Merkez Komitesi ve Politik Büro tarafından alınmıştır. Anarko-komünistler yalnızca Marksist partilerin bunu tekrar etmemesi için çabalamaz, aynı zamanda kendi örgütlerinin benzer bir rol oynamamasını da ister. Bu sebeple, kendi saflarında bürokrasinin, hiyerarşinin ve elitlerin ortaya çıkmasını önlemek için çabalarlar. Daha az önemli olmamak üzere, *kendilerini yeniden yapmaya* girişirler; hiyerarşik toplumun doğuşundan beri içerisinde taşıdığı otoriter özellikleri ve elitist eğilimleri kökünden değiştirmeye çalışırlar. Anarşist hareketin yaşam tarzını ele alış şekli yalnızca kendi dürüstlüğünden kaynaklanmaz, aynı zamanda devrimin kendisine dürüst olmaktan kaynaklanır.⁹⁹

99. Eklememiz gerekebilir ki, anarşist Dadaizmi, anarşist çılgınlığı motive eden şey bu amaçtır ve PLP tiplerinin odun suratlarında dehşet verici bir buruşukluk yaratır. Anarşist çılgınlık hiyerarşik toplumda yerleşik olan içsel değerleri tuzla buz etme-

Zamanımızın tüm kafakarıştırıcı ideolojik ters akıntılarının ortasında, bir soru her zaman ortada olmalıdır: biz ne cehenneme devrim yapmak istiyoruz? Hiyerarşiyi yeniden üretmek, gelecekteki özgürlüğün bulutlu bir hayalini insanlığın gözleri önünden sarkıtmak için mi? Teknolojik gelişmeyi daha da teşvik etmek, bugünkünden çok daha büyük bir bolluk yaratmak için mi? Burjuvaziden “öç almak” için mi? PL’yi iktidara getirmek için mi? Ya da Komünist Partiyi? Ya da Sosyalist İşçi Partisini? “Proletarya”, “Halk”, “Tarih”, “Toplum” gibi soyutlamaları özgürleştirmek için mi?

Ya da nihayet hiyerarşi, sınıf iktidarı ve baskıyı ortadan kaldırmak, —*her bireyin kendi hayatı üzerinde kontrol sahibi olmasını mümkün kılmak*— için mi? Her anı en üst düzeyde fevkalade kılmak ve her bireyin yaşam döngüsünü dopdolu bir deneyime dönüştürmek için mi? Eğer devrimin gerçek amacı PL’nin neandertal insanlarını iktidara taşımaksa, devrim yapmaya değmez. Bireysel gelişmelerle toplumsal ve komünal gelişmeleri birbirinden ayırmaya dair saçma sorular hakkında tartışmamızsa hiç gerekmez; ikisinin birlikte gerçekleştiği açıktır. Tam insanın temeli bütüncül toplumdur; özgür insanın temeli özgür bir toplumdur.

Bu meselelerin yanında, hala Marx’ın 1850’de ortaya koyduğu soruyla yüz yüzeyiz: şiirimizi ne zaman geçmişten değil de gelecekte alacağız? Geçmişe sünger çekmeye izin vermek gerekir. Marksizm, maddi kıtlık çağından kökünü aldığı, imkanları maddi yoklukla sınırlandırılmış için ölmüştür. Marksizmin en önemli toplumsal mesajı özgürlüğün ön koşullarının olduğudur —yaşamak için hayatta kalmak zorundayız. Marx’ın zamanında en çığgın bilim kurgunun bile hayal edemeyeceği teknolojik gelişmelerle birlikte kıtlık sonrası toplum imkanı önümüzde durmaktadır. Mülkiyetli toplumun tüm kurumları —sınıf iktidarı, hiyerarşi, patriarkal aile, bürokrasi, kent, devlet— tükenmiştir. Günümüzde, insani ölçeği yeniden tesis etmeyi arzulamanın yanında, yaşayabilir ekolojiyi yeniden yaratmak, gezegendeki yaşamı yıkıcı kir-

ye çalışır, burjuva toplumsallaşma süreçlerinde öğretilmiş olan sertliği patlatmaya çalışır. Kısacası, kendiliğindenliği, hayal gücünü ve duygusallığı felç eden süper egoyu kırmaya çalışan, arzu, imkan ve fevkaladelik hissini onarmaya —devrimi özgürleştirici, keyifli bir festival yapmaya— çalışan bu girişimdir.

leticiler ve erozyondan korumak, nefes alınabilir bir atmosferi ve doğal dengeyi sağlamak için de merkezsizleşme gereklidir. Eğer ki toplumsal devrim her bireye kendi gündelik hayatının kontrolünü sağlayacaksa, kendiliğindenlik teşvik edilmelidir.

Sınıf mücadelelerinin eski yapıları sınıflı toplumun çözülmesiyle birlikte tamamen ortadan kalkmaz, ancak sınıfsız toplumun meseleleri tarafından aşırlar. İşçileri kazanmadan toplumsal devrim olamaz, yani sömürüye karşı açtıkları her savaşta aktif dayanışmamızı sunmamız gerekir. Toplumsal suçlar her nerede ortaya çıkıyorsa, bunlarla savaşıyoruz —emek sömürüsü ciddi bir toplumsal suçtur. Ama aynı zamanda ırkçılık, kendi kaderini tayin hakkının inkarı, emperyalizm ve yoksulluk da ciddi toplumsal suçlardır— ve bu sebeple kirlilik, azgın kentleşme, gençliğin kötücül bir şekilde toplumsallaşması ve cinsel baskı da öyle. İşçi sınıfını devrime kazanma sorunu açısından, burjuvazinin varlığının ön koşulunun proletaryanın gelişmesi olduğunu akılda tutmalıyız. Bir toplumsal sistem olarak kapitalizm *her iki* sınıfın da var oluşunu gerektirir ve her iki sınıfın gelişimiyle kendini idame eder. Burjuva-olmayan sınıfların en azından kurumsal, psikolojik ve kültürel olarak sınıfsızlaşmasını teşvik ederek, sınıf iktidarının temellerini sarsmaya başlarız.

Tarihte ilk defa, geçmiş devrimlerin başlangıcı olan anarşik evre, çağımızın teknolojik gelişimiyle kalıcı bir durum olarak korunabilir. Bu evrenin anarşik kurumları —meclisler, fabrika komiteleri, eylem komiteleri— özgürleşmiş toplumun öğeleri olarak, yeni özyönetimin öğeleri olarak sabitleştirilebilir. Bunları savunan bir hareket inşa edebilecek miyiz? Bu devrimci kurumlara dönüşerek ortadan kaybolma kapasitesine sahip yakınlık gruplarının örgütünü yaratabilecek miyiz? Ya da, bunlara egemen olacak, sonra yerlerini alacak, nihayetinde de yok edecek hiyerarşik, merkezileşmiş, bürokratik bir parti mi kuracağız?

Dinle, Marksist: inşa etmeye çalıştığımız örgüt, devrimle yaratacağımız toplumun cinsindendir. Ya geçmiş —kendimizde ve aynı zamanda gruplarımızda— tarihe gömeceğiz, ya da basitçe, kazanacağımız bir gelecek olmayacak.

New York
Mayıs 1969

YAKINLIK GRUPLARI ÜZERİNE BİR NOT

“Yakınlık grubu” terimi, Franco öncesi dönemde görkemli İberya Anarşist Federasyonu’nun (FAI) temeli olarak tasarlanan örgütlenme biçimi olan *grup de afinidad* İspanyolca terimin çevirisidir [İngilizcesi: affinity groups]. (FAI, büyük anarko-sendikalist işçi sendikası CNT içerisinde yer alan en idealist militanlardan oluşuyordu.) FAI’nin örgütsel biçimi ve yöntemlerinin körü körüne taklit edilmesi ne mümkün ne de caziptir. Otuzlardaki İspanyol anarşistler bugün Amerika anarşistlerinin karşı karşıya oldukları toplumsal sorunlardan tamamen farklı sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Ancak yakınlık grubu, herhangi toplumsal duruma uygulanabilecek özellikler taşıır ve Amerikalı radikaller bunları sıklıkla sezgisel olarak uyarlamış, ortaya çıkan örgütlere “kolektifler”, “komünler” veya “aileler” adını takmışlardır.

Bir yakınlık grubu, akrabalık bağlarının yerini derin empatik insan ilişkilerinin aldığı, genişlemiş bir aile olarak kolaylıkla ele alınabilir —ilişkiler ortak devrimci idealler ve pratiklerden beslenir. Amerika karşı kültüründe “kabile” popülerlik kazanmadan çok önce, İspanyol anarşistler kendi kongrelerine *asambles de las tribus* —kabile meclisleri— ismini verdiler. Her yakınlık grubu, onu oluşturanların en yüksek düzeyde yakınlığını sağlamak amacıyla, kasten küçük tutuldu. Özerk, komünal ve doğrudan demokratik olan gruplar gündelik davranışlarda devrimci teoriyle devrimci yaşam tarzını birleştirirler. Devrimcilerin kendilerini bireysel ve aynı zamanda toplumsal varlıklar olarak yeniden kurabilecekleri özgür alanlar oluştururlar.

Yakınlık grupları halk hareketleri içerisinde “öncüler” olarak değil, katalizör işlevi görmeyi amaçlar; “genel kurmaylık” yapmak veya “yönetim” kaynağı olmak yerine, inisiyatif ve bilinç sağlarlar. Gruplar moleküler düzeyde çoğalırlar ve kendi “düzensiz hareketlerine” sahiplerdir. Birbirleriyle birleşecekleri veya ayrılacakları, uzaktaki bir merkezin bürokratik emirleri tarafından değil yaşanan durumlar tarafından belirlenir. Siyasi baskı koşullarında yakınlık grupları polisin sızmasına karşı dirençlidir. Katılımcıların yakın ilişkileri sayesinde grupların içine sızmak çoğunlukla zordur, ve bir sızmanın olduğu durumda, içeri sızan ajana hareketin geneli hakkında bilgi verecek merkezi bir yapı bulunmamaktadır. Böylesi zor koşullarda dahi, yakınlık grupları dergileri ve yayınları vasıtasıyla birbirleriyle ilişki kurmaya devam edebilir.

Etkinliklerin yükseldiği dönemlerde, yaşamsal durumların gerektirdiği herhangi bir ölçekte, yakınlık gruplarının birlikte çalışmasına hiç bir şey mani olamaz. Yerel, bölgesel veya ulusal meclisler yoluyla ortak politikalar belirlemek için birleşebilir, (1968’de Fransız öğrenci ve işçilerin yaptığı gibi) belirli görevleri yürütmek için geçici eylem komiteleri kurabilirler. Ancak, yakınlık grupları daima halk hareketi içerisinde köklenir. Sadakatları devrimci insanlar tarafından yaratılmış toplumsal biçimlere aittir, kişisel olmayan bir bürokrasiye değil. Bu özerklik ve yerelciliğin sonucu olarak, gruplar yeni olanaklara yönelik duyarlı bir değerlendirmeye sahip olurlar. Ciddi oranda deneyisel ve renkli yaşam tarzlarıyla, birbirleri üzerinde ve aynı zamanda halk hareketinde ilgi uyandırılırlar. Her grup kendi çalışmaları için gerekli olan kaynağı kendi bulmaya çalışır. Her grup, bireysel gelişim üzerinde burjuva toplumun dayattığı toplumsal ve psikolojik sınırları aşmak için bütüncül bilgi ve deneyime sahip olma arayışındadır. Her grup, bilinçliliğin ve deneyimin bir çekirdeği olarak, halkın kendiliğinden devrimci hareketini, grupların artık devrim tarafından kurulan organik toplumsal yapılar içerisinde çözüleceği bir noktaya iletletmeye çalışır.

“DİNLE, MARKSİST!” ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Monthly Review dergisinin Nisan 1970 sayısında yayınlanan bir makalede Robert B. Carson, 'Dinle, Marksist!' makalesinin “başlıca amacının” “toplumun sınıf-temelli bir çözümlemesini ve devrimci etkinliği yok etmek” olduğunu yazdı. Bu eleştiri, makaleyi okuyan bir çok Marksist tarafından da yapıldı.¹⁰⁰

Carson'un ithamları hayli absürttür. Metni hızlıca gözden geçirmekten öteye gittiğinden şüpheliyim. Carson devamında benim yaklaşımımın “tarih-dışı” olduğunu ve —metnimin büyük bölümünün daha önceki devrimlerden önemli tarihsel dersler çıkarmaya çalıştığı ve su götürmez bir şekilde anarko-komünizme sadık olduğu halde— benim “bireyselci anarşizmin kaba bir biçimini” desteklediğimi söylüyor.

Carson'un eleştirisinde en ilgici çekici şey bir çok Marksist'in teorik düzeyini göstermesidir. Açıkça Carson *geleceğe ilişkin* bir yaklaşımı “tarih dışı” olarak ele almıştır. Görülen o ki, her bireyin kendi hayatını kontrol ettiği zaman özgürlüğün var olacağı düşüncemi de “bireyselci anarşizmin kaba bir biçimi” olarak değerlendirmiştir. Burada sorunun özüne geliyoruz. Gelecekçilik ve bireysel özgürlük elbette o metnin “başlıca amaçlarıydı”. Carson'un yanıtı, metinde

100. “Dinle, Marksist!” üzerine bu tartışma metni, çoğunluğu benim New York özgürlük okulu olan Alternate U.'da, anarko-komünizm sınıfımda meydana gelen bir kaç tartışmanın düzenlenmiş bir özetidir. Kitapçığın okuyucuları tarafından ortaya atılan en temsili ve tekrar eden soruları seçtim.

günümüz Marksizmine dair ortaya koymaya çalıştığım şeyi *tamamen* —Marksizmin (burada Marx'tan bahsetmiyorum) *geleceğe ilişkin* olmadığı ve bakış açısının da somut, var oluşsal bir özgürlükle değil, ama soyut bir özgürlükle ilgili olduğunu— kanıtlar. Buna göre özgürlük “Toplum” için, “Proletarya” için, soyut *kategoriler* içindir; insanlar için değil. Oysa Carson'un *gelecekçilikle* itham edeceği ilk kişi ben değilim, *Louis Bonaparte'in On Sekiz Brumeri*'ndeki *gelecekçiliğiyle*, Marx'tır.

Benim “toplumun sınıf temelli çözümlenmesi ve devrimci etkinliğe” karşı olduğuma dair ithama gelince, “sınıf analizinin” metnin içine işlemiş olduğunu söylememe gerek var mı? “Kapitalist” ve “burjuva” gibi kelimeleri “sınıf-temelli analiz” olmadan kullanmam akıl alıyor mu? Başlangıçta bunun şüphe götürmez olduğunu düşünüyordum. “Sınıf analizi” ifadesini de metinde “sınıf çizgisi” olarak değiştirdiğim için, bu değişikliğin yarattığı farkı daha iyi açıklamam gerekirdi elbette.

Carson'un *aslında* söylemek istediği şey, benim *Marksist* “sınıf analizine” —sanayi proletaryasının yoksunluk ve yoksulluktan dolayı devrime gideceği bir “sınıf analizi”— sahip olmamam. Carson açıkça Marx'ın geleneksel “sınıf çizgisinin” sınıf mücadelesi hakkında her şeyi açıkladığını varsaymakta. Bu açıdan, fazla varsayım da bulunuyor. Örneğin, yalnızca Bakunin'e dönecek olsak bile, Marx'tan çok daha farklı —ve bugün daha geçerli olan— bir sınıf analizi görürüz. Bakunin, sanayi proletaryasının hiç de toplumdaki en devrimci sınıfı oluşturmadığını düşünür. Kapitalist sanayinin gelişimiyle birlikte sanayi işçi sınıfının *burjuva değerleri benimseyeceğini* öngördüğü için, bu sınıfa hiç bir zaman itibar etmemiştir. Bakunin'e göre, en devrimci sınıf —“her daim sayıca artan ve kapitalist üretimin kendi mekanizmalarıyla disipline edilen, birleşen ve örgütlenen” (Marx)— sanayi işçi sınıfı değildi, kökünden koparılmış köylülük ve kentsel *déclassés* [bir sınıfa ait olmayanlar —ÇN.], Marx'ın içtenlikle hor gördüğü, kırım ve kentin lümpen öğeleriydi. Bakunin'in Marx'a nazaran daha doğru olduğunu görmek için Amerika'nın merkezi kentlerinden uzağa —Asya'daki pirinç tarlalarına kadar— gitmemize gerek yok.

Açığa çıktı ki, kapitalist sanayinin gelişimi işçi sınıfını yalnızca “disipline etmek”, “birleştirmek” ve “örgütlemekle” kalmamış, ama bu *biçimlendirmelerin tam da kendisi* proletaryayı kuşaklarca bozmuştur. Aksine, günümüz toplumunun geçişken ve lümpen sınıfları (örneğin siyahlar, okullarını terk etmiş gençler, çalışma ahlakına bağlılıkları kültürel faktörlerle sarsılan öğrenciler, entelektüeller ve sanatçılar gibi insanlar) günümüz dünyasının en devrimci öğelerini oluşturmaktadır.

Bir “sınıf analizi” Marx’ın on dokuzuncu yüzyıldaki versiyonuyla başlamak veya bitmek zorunda değil, ben bu versiyonu basitçe geçersiz görüyorum. Dahası, sınıf mücadelesinin başlangıç ve bitiş noktası üretim değildir. Mücadele, bir çoğu hayatlarında bir gün bile sanayide çalışmamış olan işsizlerin ve hiç bir zaman iş sahibi olamayacakların yoksulluğundan ortaya çıkabilir; toplumda yavaşça da olsa, neredeyse tüm geleneksel sınıflara yayılmakta olan yeni bir imkan hissiyle —“olan” ve “olabilecek olan” arasındaki gerilimle— ortaya çıkabilir; kapitalizmin istikrarının dayandığı geleneksel sınıf yapısının kültürel ve fiziksel çözülmesiyle ortaya çıkabilir. Son olarak, her sınıf mücadelesi zorunlu olarak devrimci değildir. Başlangıçtaki Romalı *proletarius* ile *patricius* arasındaki sınıf mücadelesi kesinlikle gericiydi ve neticede, Marx’ın *Komünist Manifesto*’nun açılış cümlelerinde ifade ettiği üzere, “çatışan sınıfların ortak yıkımıyla”¹⁰¹ sonuçlanmıştı.

Bugün yalnızca yoksulluk değil ama —Marx’un hiç bir zaman öngörmediği— görelî bir varsıllık düzeyi de devrimci başkaldırıya yol açmaktadır. Proleterleşmeye kentsel *déclassés* üzerinden başlayarak kendi yaşam döngüsünü başlatan kapitalizm, bu döngüyü yeni kentsel *déclassés* yaratarak bitiriyor; bu sınıf içerisinde çalışmayı, fabrika disiplini veya çalışma ahlakını hiç bir zaman ciddiye almayan, “miskin” genç sanayi işçileri de var. Bu kesim yeni bir ekonomik tabana —kıtlık sonrası teknoloji, otomasyon, görelî bir maddî bolluk ölçüsü— dayanıyor ve Marksistlerin insanlığın gele-

101. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, Çev. Nail Satlıgan, (İstanbul: Yordam, 2013), sf 38.

ceği olarak yürekten tasavvur ettiği sınıfsız toplumu kültürel olarak canlandırıyorlar. Bu dikkat çekici diyalektiğin, bu “olumsuzlamanın olumsuzlanmasının”, Marksist hareketin ağır topraklarında bir titreme yaratacağı, birileri tarafından düşünülebilirdi.

Endüstriyel açıdan gelişmiş herhangi bir kapitalist ülkede, sanayi proletaryasının desteği olmadan bir devrim düşünmek epey zor olurdu.

Elbette. Ayrıca “Dinle, Marksist!” bir toplumsal devrimin sanayi proletaryasının katılımı olmadan mümkün olduğuna dair herhangi bir iddia ortaya atmaz. Makale aslında proletaryanın devrimci harekete nasıl kazanılabileceğini, yaşam ve çalışmanın kalitesini ilgilendiren meselelerin üzerinde durarak göstermeye çalışıyor. “Üretimin işçiler tarafından yönetilmesi” sloganını yükselten Özgürlükçü Marksistler ve anarko-sendikalistlere elbette katılıyorum. Ancak merak ettiğim şey, bu sloganın yeterince ileri gidip gitmediği. Şüphe ettiğim şey, işçilerin devrimci devinime dahil olduklarında, fabrikaları yönetmekten fazlasını isteyecekleridir. Zahmetli çalışmayı ortadan kaldırmayı, ya da aynı anlama gelen, işten özgürleşmeyi talep edeceklerini düşünüyorum. Belirgin şekilde, okulu bırakmaya yönelik bir bakış açısı işçi sınıfı ailelerinden gelen çocuklar arasında —gençlik kültüründen etkilenen lise çocukları— giderek yaygınlaşmaktadır.

Bu duruma başka faktörler de katkı sunabilir olsa da, işçilerin kendi geleneksel işçi-sınıfı karakterini bıraktıkları oranda devrimci bakış açısı geliştirebilecekleri düşüncesi hala geçerlidir. Bana kalırsa, genç işçilerin serbest zaman ve yabancılaşmış emeğin ortadan kaldırılması talepleri giderek artıyor. Eklemeliyim ki, Genç Marx da proletarya içerisinde geleneksel olmayan değerlerin geliştiğinin farkındaydı. *Kutsal Aile* kitabında, Eugene Sue’nin *The Wandering Jew* kitabındaki Parisli işçi sınıfından bir kızın evlilik ve burjuva geleneklerini reddederek aşkını ve sadakatini doğrudan vermesine açık beğeniyle atıfta bulunarak, bu kızın “burjuva erkeklerin ikiyüzlü, katı yürekli, kendine dönük eşleri, tüm burjuva döngüsü,

yani resmi döngü karşısında gerçek insani karşıtlığı oluşturduğunu” yazar.¹⁰² Genç Marx’ın bakışına göre işçi sınıfı mutlak yabancılaşma, aşağılanma ve insandışılaştırmaya maruz kaldığı için, fakat aynı zamanda yaşam güçlerini ve insani değerleri olumladığı için de kapitalizmin yadsınmasıdır. Ne yazık ki bu türden gözlemler Marx’ın sosyalizmi daha “nesnelci” ve (Marx’ın meşhur ama çevrilmemiş ve çok az okunmuş *Grundrisse*’sine rağmen) “bilimsel” hale geldikçe, kaybolmaya başlar. Sonraki dönemin Marx’ı işçilerin burjuva özelliklerine —işçi “disiplini”, “pratikliği”, ve “gerçekçiliği”— devrimci sınıf olmanın zorunlu karakteri olarak değer verir.

Bana kalırsa, Marx’ın *Kutsal Aile*’de kullandığı yaklaşım doğru olmalı. İşçi sınıfının, sınıf *olarak*, sınıflı toplumun tasfiyesini getireceği yaklaşımına hapsolmuş Marx, bu sınıfın burjuvazinin öteki benliği olduğunu göremedi. Yalnızca yeni bir kültürel hareket proletaryanın bakışını değiştirebilir —ve onu proletarya olmaktan çıkarabilirdi. İronik olarak, Marx’ın gençliğinde Parisli işçi kızları sanayi işçileri değil, küçük ve büyük ölçekli üretimi sırtlanan geçiş sınıflarından gelen insanlardı. Bunlar çoğunlukla lümpenleşmiş öğelerdi, tıpkı Fransız Devrimi’ndeki *sans-culottes* gibi.

Eğer ki “Dinle, Marksist!” metnindeki analiz “sınıf temelli” ise, sınıf mücadelesinin doğası nedir?

Sınıf mücadelesi yalnızca maddi sömürü etrafında değil, aynı zamanda tinsel sömürü etrafında da yoğunlaşır. Ek olarak, tamamen yeni meseleler ortaya çıkar: baskıcı yaklaşımlar, işin niteliği, ekoloji (ya da daha genel ifade etmek gerekirse, psikolojik ve çevresel baskı). Dahası, insanların çoğunluğunu üretim araçlarıyla ilişkisi açısından tek bir sınıf değil, toplumun yabancılaşmış ve ezilmiş kesimleri oluşturmaktadır; daha radikal ve daha özgürlükçü hassasiyetler, gençler arasında ortaya çıkar, daha “olgun” yaş gruplarında değil. “Sınıflar” ve “sınıf mücadelesi” gibi ifadeler neredeyse tamamen iktisadi kategoriler ve

102. Karl Marx ve Friedrich Engels, *The Holy Family* (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1956), sf. 102. (*Kutsal Aile: Ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi*, Çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 2003).

ilişkiler olarak kavranmış olup, mücadelenin *evrenselleşmesini* ifade etmek açısından son derece tek boyutludur. Bu ifadeleri isterseniz kullanın (hedef hala sınıf iktidarı ve sınıflı toplumdur), ancak bu terminoloji, geleneksel çağrışımlarıyla, mücadelenin genişliğini ve çok boyutlu doğasını yansıtmaz. “Sınıf mücadelesi” gibi kelimeler, iktisadi mücadeleyle birlikte gerçekleşen kültürel ve tinsel isyanı kapsamakta başarısızdır.

“Dinle, Marksist!” bir kutluk sonrası toplumun potansiyelleri üzerine çok miktarda lafetmekte, peki ya gerçeklikler? Birleşik Devletler’de hala büyük miktarda yoksulluk ve açlık bulunuyor. Enflasyon artan bir sorun, ayrıca işsizlik, kötü barınma koşulları, ırksal ayrımcılık, iş hızlandırma, sendika bürokrasisi ve faşizm, emperyalizm ve savaş tehdidinden bahsetmeye gerek yok.

“Dinle, Marksist!” “toplumsal sorunların (iktisadi ve Üçüncü Dünya’ya yönelmiş “o mu bu mu” nosyonlarıyla) basitleştirilmesi-nin” *New Left* içerisindeki gelişimiyle mücadele etmek için yazıldı. Broşürde geliştirilen kutluk sonrası bakış açısı bir basitleştirmeye (sınıf mücadelesi) bir diğerini (ütopya) yer değiştirmek için tasarlanmadı. Evet, bu iktisadi, ırksal ve bürokratik gerçeklikler ABD ve başkaca ülkelerde milyonlarca insan için geçerlidir. Bu meselelerle enerjik ve militan bir şekilde uğraşmayı önüne koymayan herhangi bir devrimci hareket, bunların biri veya bazılarıyla, diğerlerini dışlamak pahasına uğraşmayı önüne koyan bir devrimci hareket kadar çarpıtılmıştır. Benim kutluk sonrasının imkanlarına, ekolojiye, ütopyaya, gençlik kültürüne ve yabancılaşmaya dair yazılarım, radikal teori ve praksiste yer alan büyük bir boşluğu doldurmaya yardım etmeyi amaçlar, yeni bir boşluk yaratmaya değil.

Bugün yüz yüze kaldığımız gerçekten önemli sorun, mevcuttaki kutluk toplumunun geleceğin bir kutluk sonrası toplumunun imkanlarıyla nasıl ilişkilendiği —ve onlar tarafından nasıl koşullandığıdır. Bu diyalektik sorunla şimdiye kadar gerçekten ilgilenildiğinde, “sol”un ağır topları kendilerini inanılmaz ölçüde kararsız ve aşırı derecede ampirikmiş gibi gösteriyorlar. Sanayileşmiş Batı dünyasında, teknolojik

üretim potansiyeli çok büyüktür ve kıtlık aşılabilecek şekilde zorlanmalıdır. Bir kuşak önce neredeyse pasif bir şekilde katlanılmış olan toplumsal sorunlar artık katlanılamaz hale gelmiştir; çünkü, “olan” ile “olabilecek olan” arasındaki gerilim, “olanın” düpedüz akıldışı olduğu bir noktaya ulaşmıştır. Bu gerilim çeyrek yüzyıl önce yalnızca protesto çırpınışlarına yol açıyorken bugünkü gerçekte patlamalara yol açıyor. Dahası, “olan” ile “olabilecek olan” arasındaki gerilim, kuşaklar boyunca radikal hareketleri meşgul eden tüm geleneksel iktisadi ve toplumsal meseleleri koşullamaktadır. Bu sorunları, kıtlık sonrasının iktisadi, toplumsal ve kültürel imkanlarının ışığında görmediğimiz sürece, onları yeterince çözemeyiz.

Somut bir örnek vereyim. Çocukları için devlet desteği alan annelerin bu desteği artırmak için mücadele ettiğini varsayalım. Geçmişte, bu anneler liberal gruplar veya Stalinistler tarafından örgütlenmiş olurdu; imza kampanyaları hazırlanı, gösteriler örgütlenir ve *muhtemelen* bir veya iki sosyal yardım merkezi işgal edilirdi. Neredeyse kaçınılmaz olarak, gruplardan veya partilerden bunu vaat eden biri seçimler için “reform adayı” olarak gösterilir, seçilirse de, “gözü kara bir şekilde” daha yüksek sosyal destek miktarları için uğraş verirdi. Tüm mücadele, sistemin örgütsel yapıları ve kurumlarıyla sınırlı kalırdı: annelerin (kendini dayatan “örgütçülerin” ipleri tuttuğu) resmi buluşmaları, resmi eylem biçimleri (imza kampanyaları, gösteriler, devlet görevi için seçimlere katılma) ve belki, makul bir miktarda doğrudan eylemle. Mesele, desteklerde yaşanan bir artış taviziyle neredeyse sona erer, yalnızca resmi örgütün gelecekteki sosyal yardım eksenindeki mücadelelerin takipçisi (ve sonra satışı) olmasıyla devam ederdi.

Burada, gerçeklik potansiyellik karşısında tamamen galip gelir. En iyi ihtimalle birkaç anne “radikalize” olabilir, yani Komünist Parti gibi örgütlere, onların politik etkisini artırmak amacıyla katılırlar (ya da utanmazca, onlar tarafından kullanılırlar). Kalanlar içinse, destek alan bir çok anne kendi sefil hayatlarına ve değişik ölçülerde pasif insanlık durumlarına geri dönerler. Kendini “liderler”, “siyasiler”, “örgütçüler” olarak beğenenler dışındakilerin hayatlarında gerçekten bir değişiklik olmamıştır.

(Todd Gitlin'nin ifadesiyle) "kıtlık sonrası bilincine" sahip devrimciler için böylesi durumlar tahammül edilemezdir. Mücadeleyi başlatan somut meseleleri unutmadan, devrimciler anneler arasında alışlagelmiş örgüt biçiminin dayattığı ilişkilerden tamamen farklı bir ilişkilendirme biçimini kolaylaştırmaya çalışır. Katılan kişilerin kendilerinin öznelliğini dönüştürecek derin bir topluluk duygusunu, bütüncül insan ilişkilerini teşvik ederler. Gruplar, dahil olan herkesin tam katılımını sağlamak amacıyla, küçük olacaktır. Kişisel ilişkiler yalnızca gündem temelli değil, yakın da olacaktır. İnsanlar, birbirleriyle *karşılaşmak* için birbirlerini *tanımaya* başlayacaktır; en tamamlanmış, yabancılaşmamış ilişkilere ulaşma perspektifiyle birbirlerini *keşfedeceklerdir*. Kadınlar devlet desteklerinin yanında cinsiyetçiliği, çocuk yetiştirmek yanında mülk sahiplerinin tacizlerini, geçim sıkıntısı yanında hayallerini ve umutlarını da tartışacaklardır.

Bu yakınlaşma üzerinde, umarım, gündelik hayatta yakınlığa, yardımlaşmaya, sempatiye ve dayanışmaya dayanan bir destekleme sistemi gelişecektir. Kadınlar bebek ve çocuk bakımı için rotasyon sistemi, iyi gıdayı epey indirimli almak için kooperatif kurabilir, öğünlerin ortak pişirilmesi ve dağıtılması, hayatta kalma becerilerinin ve yeni toplumsal fikirlerin beraber öğrenilmesi, yaratıcı becerilerin geliştirilmesi ve bir çok paylaşılan deneyimin oluşması için beraber çalışabilirler. Hayatın keşfedilebilir ve değiştirilebilir her yönü yeni türde ilişkilerin bir parçası olacaktır. Keşfedilmiş yakınlıklara ve kolektif etkinliklere dayanan bu "genişlemiş aile", "örgütçüler", "başkanlar", "yürütme komitesi", *Robert's Rules of Order* kitabı, elitler ve politik manipülatörler tarafından dolayımlanmış ilişkilerin yerini alacaktır.

Daha yüksek destek ödemeleri için başlayan mücadele sosyal yardım sistemini aşarak okullara, hastanelere, polise, mahallenin fiziksel, estetik, kültürel ve eğlence kaynaklarına, mağazalarına, hanelere, bölgedeki doktorlara, avukatlara ve benzer şeylere —bölgenin ekolojisinin kendisine— yayılacaktır.

Bu söylediğim şeyler, işsizlik, kötü barınma, ırkçılık, çalışma koşulları gibi, kendini "gerçekçilik" ve "gerçeklik" olarak gizleyen burjuva tipi koşulların sinsice asimile ettiği herhangi bir meseleye

de uygulanabilir. Bir refah mücadelesinden gelişmiş yeni ilişkiler düzeni yalnızca, gerçekliğin kıtlık sonrası bilinciyle haberdar edildiği ve koşullandığı durumlar açısından ütöpiktir.

Kıtlık sonrası bakış açısı muhtemelen ABD ve Avrupa için mümkün olabilir, ancak, teknolojik gelişmenin insanların en temel ihtiyaçlarını giderecek ölçüde gelişmekten fena haldе yetersiz olduğu Üçüncü Dünya için bu yaklaşımın herhangi bir karşılığı olduğunu görmek çok zor. ABD ve Avrupa için mümkün olan özgürlükçü devrim ve baskıcı olmayan, dolayimsız toplumsal ilişkilerin yerini, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da hayli merkezileşmiş, zorlayıcı kurumların titiz planlaması alacaktır. Hatta Carl Oglesby, bu kıtaların Amerika'yı yakalamasına yardım etmek için, Amerikalıların ihtiyaç duyulan malları üretmek amacıyla günde on ila on iki saat çalışmaları gerektiğini öne sürmüştür.

Bence, Üçüncü Dünya'ya dair var olan kafa karışıklığını gidermeliyiz. Bu kafa karışıklığı, kısmen Üçüncü Dünya'ya dair bilginin sığılığınan kaynaklıdır ve bu durum Birinci Dünya'daki radikal hareketlere büyük zarar vermektedir. ABD'deki "Üçüncü Dünya" ideolojisi, Asya ve Latin Amerika'daki hareketleri akılsızca taklit etmeyi teşvik ederek, Birinci Dünya'daki toplumsal görevlerin es geçilmesine sebep olur. Bunun sonucunda Amerikalı radikaller, içerideki meselelere hitap etmeyen, yabancı bir hareket yaratarak Amerika emperyalizminin işini kolaylaştırır. "Hareket" (artık her neyse) izole edilir ve Amerika halkları onların sorunlarına hitap eden gerici, aynı zamanda liberal eğilimler için kolay lokma haline gelir.

Bence bir takım esaslarla başlamalıyız. Üçüncü Dünya bir "sosyalist devrim" yaşamıyor. Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki mücadelelerin gerçek doğasını göz ardı edebilmek için, kişinin — Üçüncü Dünya fetişistlerinin desteklediği— Marksizm hakkında cahil olmaları gerekir. Bu bölgeler, ABD ve Avrupa'da bir yüzyıl önce çözülmüş olan —ulusal birliğin kurulması, ulusal bağımsızlık ve sanayinin gelişimi— meseleleriyle hala uğraşmaktadırlar. ABD ve Avrupa'da devlet kapitalizminin hakim hale gelmeye başladığı

bir dönemde Üçüncü Dünya bu görevlerle karşılaşmakta, bunun sonucunda kendi toplumsal güçleri hayli katmanlaşmış bir karakter kazanmaktadır. Sosyalizmle gelişmiş devlet kapitalizminin biçimlerini birbirinden ayırmak kolay değildir, özellikle de birinin “sosyalizm” şeması hayli şematikse. Hiyerarşiyi kızıl bayrakla süsleyip, ilk birikim ve zorunlu kolektifleştirmenin en kaba biçimlerini “Halkın” ve “Proletaryanın” çıkarı retorığı ardına gizleyip, hiyerarşi, seçkincilik ve polis devletini Marx, Engels ve Lenin’in kocaman portreleriyle kaplayıp, en otoriter dalkavukluğa çağrı yapan küçük “Kızıl Kitaplar” basıp, en saçma sıradanlıkları “diyalektik” ve “sosyalizm” adına vaaz ederek —böylece kendi ideolojisinden kopmuş, ancak henüz patriarkal aileden ve otoriter okuldan edindiği burjuva koşullanmanın farkında olmayan en saf liberal dahi bir anda ateşli bir “devrimci” sosyaliste dönüşebilir.

Tüm bu süreç mide bulandırıcı —ve en çok da, gerçekliğin hiç bir yönüyle uyumlu değil. Kişi çılgın atmaya kışkırtılıyor: “Bakın pislikler! Kendi ülkenizdeki kapitalizmle savaşarak Üçüncü Dünya’ya yardım edin! Ho’nun ve Mao’nun etekleri altına saklanarak, Amerika devriminin gerçek imkanlarıyla ilgilenmek suretiyle kendi ülkenizdeki kapitalizmi alaşağı etme görevinden yan çizmeyin! Kendi ülkenizde bir devrimci proje geliştirin çünkü buradaki her devrimci proje *zorunlu olarak* enternasyonalist ve anti-kapitalisttir, amaçları ve dilinin Amerika’nın koşullarıyla sınırlı olmasının bir önemi yoktur.” Oglesby’nin, Üçüncü Dünyanın ihtiyaçlarına bağlı olarak bizlerin her gün on ila on iki saat çalışması gerektiğine dayanan görüşlerinin kıtlık sonrası yaklaşımına duyduğu düşmanlık absürttür. Amerika devrimiyle birlikte iş saatlerinin yükseleceğini varsaymak, ilk yumruğu atmadan devrimi yenilgiye davet etmektir. Oglesby’nin “devrimi” mucizevi bir şekilde başarılı olursa, Amerika halkının çalışma saatlerinin artmasını, tüm nüfus üzerinde kırbacını sallayan güçlü, merkezileşmiş bir devlet olmadan kabul edeceğini elbette düşünmüyordur. Başka türlü, bu türden bir rejim Üçüncü Dünya’ya nasıl olacak da böyle bir “yardımı önerebilecek”?

Bir çok “Üçüncü Dünya” fanatiklerinin olduğu gibi Oglesby de Amerika’nın sanayi kapasitesi ve Üçüncü Dünya’nın gerçek

ihtiyaçları konusunda yetersiz bilgiye sahip görünmektedir. Amerika emek gücünün yaklaşık yüzde yetmişi tamamen gerçek bir çıktıya veya rasyonel bir dağıtım sisteminin yönetimine dönüşecek üretken bir iş yapmamaktadır. Yaptıkları iş büyük oranda meta ekonomisinin sunumundan ibarettir —kâr ve zarar bildirimi için gerekli olan formların doldurulması, faturalandırılması ve muhasebelendirilmesi, satış promosyonu, reklamcılık, perakende, finans, menkul kıymetler borsası, devlet işleri, askeriye, polisiye vs. *ad nauseam*. Üretilen ürünlerin yaklaşık aynı orandaki bölümü rasyonel bir toplumun gönüllü olarak tüketmeyi bırakacağı, saf çöptür. Devrimden sonra mevcut iş gücünün ve hammaddelerin akılcı bir şekilde kullanılması durumunda, yüksek üretim çıktısında bir düşüş olmadan çalışma saatleri azaltılabilir. Dahası, üretken çıktının niteliği öyle bir iyileştirilebilir ki ürünlerin dayanıklılığı ve kullanılabilirliği üretkenlik kapasitesinde herhangi bir düşüşü fazlasıyla ortadan kaldırır.

Öte yandan, Üçüncü Dünya'nın maddi ihtiyaçlarına biraz daha yakından bakalım. Batılılar olarak “biz” düşünmeden “onların” da Amerika ve Avrupa'da kapitalizmin üretmiş olduğu aynı türde teknoloji ve metalara ihtiyaç duyduklarını veya bunları talep ettiklerini varsayalım. Bu kaba varsayım, milyonlarca siyahi, kahverengi ve sarı tenli insanın “bizim” geniş kaynaklarımıza ve yaşam tarzımıza göz diktiği şeklindeki emperyalist ideolojinin bilinçli olarak ürettiği korku tarafından desteklenmektedir. Bu ideoloji, Amerikalılar veya Avrupalılar olarak “bizim” ne kadar da şanslı olduğumuzu, “serbest girişimin” nimetlerinden faydalandığımızı ve “onların” yoksulluk, sefalet ve nüfus fazlalığının tüm hastalıklarını taşıyarak ne kadar da korkutucu olduklarını hatırlatmaktadır. İronik olarak, “Üçüncü Dünya” fanatikleri de, Asya, Afrika ve Latin Amerika ihtiyaçlarını Batılı terimler içerisinde kavrayarak aynı ideolojiyi paylaşmaktadır —bu yaklaşım teknolojik dev olmaya dair Nkrumah zihniyeti olarak tanımlanabilir. Üçüncü Dünya'nın kapitalizm öncesi toplumunda canlı ve yaşamsal olan ne varsa sınai *maçoluğa* feda edilmiş, bu maçoluk yeni dönüşen radikal erkeğin benmerkezci seçkinciliğine sızmıştır.

Muhtemelen dünyanın hiç bir bölgesi eko-teknolojiye Üçüncü Dünya'dan daha uygun değildir.¹⁰³ Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın büyük çoğunluğu —kuzeyde ve güneyde 40 dereceye kadar olan— “güneş kuşağında” yer almakta olup, bu bölgede güneş enerjisi sınai ve evsel ihtiyaçlar için büyük bir verimlilikle kullanılabilir durumdadır. Yeni, küçük ölçekli teknolojiler, gelişmekte olan ülkelerde diğer ülkelere nazaran daha kolay uyum sağlayabilir. Küçük ölçekli bahçecilik teknolojileri, aslında, yarı-tropik, tropik ve dağlık canlı türlerine uygun toprak yapısının üretken kullanımı için elzemdir. Bu bölgelerdeki köylülerin, teraslama ve bahçe bitkileri konusunda teknolojiye dayanan bilgilere sahip oldukları uzun bir gelenekleri vardır, küçük makineleri hali hazırda kullanmaktadırlar veya bunları hızlıca tasarlayabilirler. Tarım ve sanayide yıl boyunca sulama kaynakları sağlamak amacıyla, sulama teknolojisine dayanan büyük adımlar atılmıştır. Bu bölgelerin halen üstün oldukları makinelerden, el zanaatlarından, zanaatkarlıktan oluşan özgün karışımlar yapılabilir. Hayat standardının ve eğitimin gelişmesiyle birlikte, toprakta basınç oluşturmayacak bir nüfus yayılımının istikrar kazanması beklenebilir. Üçüncü Dünya'nın her şeyden önce ihtiyaç duyduğu şey, ürün bolluğuna sahip bölgelerden ihtiyaç duyulan bölgelere doğru gıda ve mamullerin yeniden dağıtımını sağlayacak akılcı, gelişmiş bir iletişim ağıdır.

Üçüncü Dünya için bu türden teknolojiler, Batı'nın kaynakları üzerinde herhangi bir yersiz basınç oluşturmadan, Amerika ve Avrupa sanayisi tarafından hızlı bir şekilde geliştirilebilir. Bu türden teknolojilerin akılcı kullanımı, Üçüncü Dünya'nın kendisinde kökten bir toplumsal değişimi gerektirir —bana kalırsa bu devrim, ABD'deki bir toplumsal hareketi anında takip edecektir. Emperyalizmin saldırı tehdidi ortadan kalktığı anda, Üçüncü Dünya için yeni bir perspektif açılacaktır. Merkezi hükümetlerin atamış olduğu ve bölgelere ağır zararlar vermiş yerel hiyerarşilerin ortadan kalkmasıyla birlikte, köyler yeni bir birlik hissi kazanacaktır. Temeli kolektivist olsa da,

103. Üçüncü Dünya için “Batı”-tipi teknolojiye ve “nüfus sorununun” çözümüne alternatifler detaylı bir şekilde *Özgürlüğün Ekolojisi* kitabımda tartışılmaktadır.

Üçüncü Dünya'daki değişim ekonomisi var olmaya devam edecektir. Her koşulda emeğin sömürüsü ve kadınların erkekler tarafından tahakküm altına alınması sona erecek, hane geliri farklılıklarının sömürü amaçlı kullanılması önünde sert önlemler alınacaktır.¹⁰⁴ Birinci Dünya'nın kaynakları en devrimci toplumsal alternatiflerin —otoriter bir hareket karşısında halkların hareketi, merkezi ve dolaylı kurumlar karşısında merkezsiz ve dolayimsız ilişkiler— gelişmesi için kullanılabilir.

Birinci Dünya'da gerçekleşen tamamlanmış bir toplumsal devrimi takiben Üçüncü Dünya'da yaşanacak devrimci değişimlerin ne türden kurumsal yapılar ortaya çıkaracağını bugünden söylemek zordur. Şimdiye kadar, Üçüncü Dünya emperyalizme karşı kendi başına mücadele etmek zorunda kalmıştır. Üçüncü Dünya'daki mücadelelere yönelik Amerika ve Avrupa'da yaşayan milyonlarca insanın ciddi uluslararası dayanışması olsa da, temel endüstri bölgelerinden gerçek, karşılık beklemeyen bir maddi yardım olmamıştır. Gelecekte devrimci ABD'nin ve Avrupa'nın Üçüncü Dünyayı tamamen ve çıkarsız bir şekilde desteklemeye başladığında, yalnızca Afrikalı, Asyalı ve Latin Amerikalı insanların iyiliğinden başka bir meselesi olmayan bir sürecin nelere kadir olduğu merak edilir. Bana kalırsa Üçüncü Dünya'daki toplumsal gelişmeler beklediğimizden daha güzel ve özgürlükçü biçimler alacaktır; ve şaşırtıcı biçimde, buradaki maddi kısıtlıla uğraşmak için tahmin edilenden çok daha az baskıya ihtiyaç duyulacaktır.

Her durumda, Üçüncü Dünyadaki yarı-devletçi gelişime dair korku duymaya gerek yoktur, zira bu durum ya geçici olacaktır ya da dünyanın gelişimini etkileyecek düzeyde olmayacaktır. Eğer ki Amerika ve Avrupa özgürlükçü bir yol tutturlarsa, bunların dünya ekonomisindeki stratejik pozisyonu uyarınca, dünyanın geneli için de özgürlükçü bir alternatif yönelmeyi destekleyeceklerini düşünüyorum. Devrim

104. Daha fazlası, Mao ve Ho'nun ve onların temsil ettikleri hareketlerden ziyade İspanyol anarşist hareketinin köy ekonomisi üzerinde yarattığı etkiden öğrenilebilir. Ne yazık ki, bu gelişme üzerine İngilizce'de çok az bilgi yer almaktadır. Franco isyanının başlarındaki haftalarda İspanyol *puebloların* toprağa kendiliğinden el koymaları ve kolektifleştirmeleri, özgürlükçü etkinin köylüler üzerinde nasıl karşılık bulduğuna dair en önemli deneyimi sunmaktadır.

bulaşıcıdır, görelî olarak küçük ve ekonomik açıdan önemsiz bir ülkede gerçekleşse bile. Batı Avrupa ve Amerika'da gerçekleşmiş özgürlükçü bir devrimin etkilerine karşı Doğu Avrupa'nın dayanabileceğini sanmıyorum. Devrim, kitlesel tatminsizliğin yaşandığı Sovyetler Birliğini de, sonunda tüm Asya kıtasını da kesinlikle içine çekebilir. Eğer ki bir kişi bunların gerçekleşme imkanı hakkında şüphe duyuyorsa, dünya ekonomisinin bugüne göre birbirine daha az bağlı olduğu bir zamanda Fransız Devrimi'nin Avrupada yarattığı etkiyi düşünmelidir.

Devrimden sonra, gezen bir bütün olarak ele alınacaktır. Yoğunluğu yüksek bölgelerdeki nüfusun yeniden yerleştirilmesi, yaşam kalitesini artırmaya yönelik akılcı, insancıl doğum kontrol programlarının geliştirilmesi ve ekolojik çizgiyle uyumlu teknolojinin yapılandırılması —bu programların hepsi tarihin gündeminde yer alacaktır. Ekolojiden çıkan bazı temel yol gösterici ilkeler önermek dışında, devrimci dönemde hayatın iyileştirilmesi için dünyanın kaynaklarının ve toprak alanlarının nasıl kullanılabileceğine dair spekülasyon yapmak dışında bir şey yapmak zor. Bu programlar, günümüzde mevcut olan topluluklardan kültürel, psikolojik ve maddi açıdan çok daha yüksek düzeyde olan insan topluluklarının pratikte çözeceği meselelerdir.

“Dinle Marksist!” vulgar Marksistlerin—İlerici Emek, Troçkistler ve diğer “Eski Sol” hareketler— bir eleştirisi olarak son derece yerinde görünüyor. Ancak, daha entelektüel Marksistlere —Marcuse, Gorz ve Gramsci'nin hayranları gibi kişilere— ne demeli? Hakikaten “Dinle, Marksist!” Marksizmin eleştirisine başladığı nokta olarak “Eski Sol”u seçerek ona çok yükleniyor.

Marcuse kendine Marksist diyen düşünürler arasında en orijinal olanıdır ve onunla anlaşılmadığımız noktalar olsa bile, itiraf etmeliyim ki onun söylediği şeyler beni tetikler.

Bu istisna dışında, “Dinle, Marksist!”in yalnızca “Eski Sol”un eleştirisi olması itibarıyla geçerli olduğu iddiasına katılmıyorum. Makale tüm Marksist ideoloji tiplerine uygundur. Marx'ın olgun dönem yazılarında beni uğraştıran iki şey vardır: bu yazıların sahte nesnelliği ve ütopyacı düşünceye koyduğu engeller. Marksçı proje, Marx'ın kendisi

tarafından formüle edildiği üzere, erken dönemin sosyalist geleneklerini derinleştirmek yanında keskinleştirdi de; uzun erimli olarak bu durum safi kazanım değil safi gerileme sağladı.

Marx'ın sahte nesnelciliği derken, Marx'ın on dokuzuncu yüzyıl bilimciliğini şaşılacak düzeyde “bilimsel sosyalizmle” tanımlamasından bahsediyorum. Bugün daha gelişmiş “neo-Marxistlerde” Marx'ın projesine yabancılaşma bağlamında biçim verme eğilimi yaygın olsa da, proje (Marx'ın ellerinde geliştiği şekliyle) her şeyden öte sosyalizmi “bilimsel” yapmayı amaçladı, ona bilimsel eleştirinin otoritesini sağlamaya çalıştı. Bu durum, sosyalizmin hümanist amaçlarını giderek devirmiş ve bunun yerine “nesnelcilik” vurgusunun geçmesine yol açmıştır. Özgürlük ve eros (ikincisi daha sonra tamamen) özgürlüğün maddi önkoşulları için tamamen gömüldü, hatta özgürlüğün kaybı dahi, maddi gelişimi teşvik ettiği durumlarda, özgürlük açısından bir “ilerleme” olarak değerlendirildi. Örneğin Marx, devletin merkezileşmesini üretici güçlerin gelişiminin bir aşaması olarak selamladı, bir kere bile bu sürecin burjuvazinin devrime karşı direnme kapasitesini güçlendireceğini düşünmedi. Toplumun ahlaki açıdan değerlendirilmesini reddetti ve daha sonraki yıllarında artan bir şekilde bilimciliğe ve gerçekliğin matematiksel kriterine hapsoldü.

Bu gelişim sosyalizmin hümanist ve ütopyacı öğeleri açısından büyük bir kayıpla sonuçlanmıştır. Marksizm solu, hukuki zihniyetten neredeyse ayırıştırılamayacak bir sahte-nesnelciliğe gömerek, ona büyük zarar verdi. Ne zaman “New Left” Marksistlerinin bir pozisyona karşı gelirken “nesnel olarak karşıdevrimci”, “nesnel olarak ırkçı”, veya “nesnel olarak cinsiyetçi” ifadelerini okusam, bedenim karıncalanır. Tüm rakiplerine yaptıkları bu rastgele saldırı, analitik veya diyalektik eleştiriye duyulan ihtiyacı ortaya koyar. Kişi, “karşıdevrim”, “ırkçılık” veya “cinsiyetçilik” izlerini önyargılı “nesnel etkiler” olarak ele alır. Marx “Eski Sol” ve “Yeni Sol” yavanlığını, kendisi bu yaklaşımı kullanırken nadiren sergilemiş, ancak kendisi bu yaklaşımı fazlasıyla —ve çoğu zaman bir olgunun çok boyutlu çözümlenmesinin yerine— kullanılmıştır.

Bunun bir sonuç olduğunu görmelisiniz. Özgürlük kendi özerkliğinden, insanlık durumu üzerindeki egemenliğinden uzaklaştırılmış-

tır. Özgürlüğün istenilebilir olup olmadığı, “nesnel” gelişimi ilerletip ilerletmemesine bağlı hale gelmiştir. Bunun sonucunda, “sosyalizmin inşası” veya “emperyalizme karşı direnişi” teşvik ettiği ölçüde herhangi bir otoriter örgüt, herhangi bir baskı sistemi, herhangi bir manipülatif taktik — “sosyalizm” veya “anti-emperyalizm” manipölasyon, baskı ve otoriter örgüt biçimleriyle zehirlendiğinde artık bir anlama sahipmiş gibi— kabul edilebilir, hata hayranlık uyandırır hale gelmiştir. Kategoriler gerçeklerin yerini; soyut amaçlar gerçek amaçların yerini; “Tarih” gündelik hayatın yerini almıştır. Kompleks, çok yönlü bir analizle kavranabilecek olan evrenselin yerini tikel; bütünü yerini de tek yanlılık almıştır.

Ütopik düşünceyi —Charles Fourier ve William Morris’in hayalci atılımları— reddetmenin ciddiyeti de ondan daha aşağı kalır değildir. Martin Buber’in “sosyalizm içindeki ütopik öğelerin” reddedilmesine verdiği tanım “gerçekliğin” “sabit fikirli” ve “nesnel” bir ele alınışıdır. Ancak, aslında bu yaklaşım gerçekliği, kişinin toplumsal deneyim ve veriyi kavrayışıyla sınırlandırarak, buruşturur. Verili gerçekliğin gizli potansiyeli mevcudun “nesnellğine” yapılan bir vurguyla alt üst edilir, ya da en azından, tek yanlı bir ele alışla hafifletilir. Devrimci, deneye hapsolür; ancak diyalektik olarak var olduğu haline, onun *tüm* gerçeklikleri ve potansiyelleri içinde değıl, ancak “bilimsel sosyalizm” tarafından önceden tanımlanmış haline. Eski Sol gibi Yeni Sol da ekoloji meselesinin devrimci potansiyelini hiç bir zaman kavramamış, yahut komünist yeniden kuruluşun ve ütopyanın sorunlarını anlamak için ekolojiyi bir temel olarak kullanmamıştır. En iyi halde meseleye, “kirliliğin” nasıl “kârlı” olduğu saçmalıklarıyla bir yapmacık saygı gösterilmiş; en kötü ihtimalleseyse suni, oyalayıcı ve “nesnel olarak karşı devrimci” şeklinde suçlanmıştır. Bilgili Marksistlerin büyük çoğunluğu, New Left tarikatının üyeleri gibi Marksizmin bu kısıtlayıcı özellikleri tarafından hapsedilmiştir. Bunların farkı, basitçe daha bilgili olmalarıdır.

Bir çok radikal çalışmanın aksine, “Dinle, Marksist!” mütemadiyen “sınıflı toplum” yerine “hiyerarşik toplumdan”, “sömürü” yerine “tahakküm”den bahsetmektedir. Dildeki bu farklılığın anlamı nedir?

Bu, kesinlikle amaçlanarak yapılan bir farktır. Marx öncesi sosyalizm, bir çok açıdan, Marksist türden çok daha geniştir. Yalnızca daha ütöpik değil, aynı zamanda, tikel olandan ziyade genel olanla daha çok meşgul olmuştur. Öfkeli hareketinin sonuncularından biri olan, yoldaşları Jacques Roux ve Robespierre'in solu temizlemesinden sonra hayatta kalabilen Varlet, hükümet ve devrimin tamamen “uyumsuz” olduğu sonucuna varır. Ne müthiş bir sezgi! Bu tek gözlemde devrimci bilinç belirli bir sınıflı toplumun eleştirisinden, böylesi hiyerarşik toplumun eleştirisine genişlemiştir. Marx öncesi sosyalist ve radikal teorisyenler yalnızca sömürüyle değil, tahakkümle de; yalnızca sınıf iktidarıyla değil, hiyerarşiyle de ilgilenmeye başladılar. Fourier'yle birlikte bilinç, toplumun amacının basitçe mutluluk değil, haz olarak görüldüğü bir noktaya yükseldi.

Bunun ne kadar büyük bir kazanım olduğunu görmek zorundasınız. Sömürü, sınıf iktidarı ve mutluluk; tahakküm, hiyerarşi ve haz gibi daha *genelleşmiş* kavramlar içinde *tikel* kavramlardır. Teorik olarak —ve, büyük ölçüde, gerçek olarak— sömürüyü ve sınıf iktidarını ortadan kaldırmak veya mutluluğa erişmek, bu kavramların Marksizm tarafından tanımlanmış halleriyle, bir haz yaşamına ulaşmadan yahut tahakküm ve hiyerarşiyi ortadan kaldırmadan da mümkündür. Sömürüyü, sınıfları ve mutluluğu “bilimsel olarak” ekonomik alana gömerek Marx, orijinal sosyalist değerlerden teorik olarak gerilemenin gerekçesini oluşturmuştur. Marksçı iktisadi çözümler, mülkiyetin kamulaştırılması gibi, hiyerarşinin ortadan kalktığı yanılması bile yaratabilir. Kişi, Troçkist hareketin Rus devletinin doğası üzerine çektiği eziyeti inceleyerek Marksist teorisinin gerçeklerin üzerine ne kadar perde çekebileceğini görebilir.

Genel olanın bu şekilde tikelleştirilmesi Marksizmin başarısıdır. Bir önceki soruya verdiğim yanıtta altını çizdiğim üzere, diyalektik felsefeyi edinen sosyalizm büyük teorik derinlik kazanmış, ancak Marx'ın ekonomi vurgusuyla feci halde daralmıştır. Marx'ın kendi yazıları bile, “olgunlaştıkça” içerik olarak büzüşür. Giderek toplumun “nesnel” iktisadi öğelerinin etrafında kümelenir, ta ki Marx'ın, *Kapital*'in ikinci cildinde bulduğumuz iktisat teorisinin grotesk fetişleştirilmesine batmasına kadar. Marx'ın ölümüyle birlikte, kapitalist dolaşım, birikim ve “gerçekleştirme teorisi” hakkında kocaman bir yorumlama literatürü

ortaya çıkmıştır. Rosa Luxemburg bile bu bataklığa düşmüşken, yazarını *American Economic Review* ve *Science and Society* dergilerinde köpürten Keynesçi Marksistlerden bahsetmiyorum bile.

Marksizm, bir kişinin gerçeklikle ilişki kurmak için ortadan kaldırması gereken heybetli bir entelektüel mobilya yaratmıştır. Alan, saçmalıkları orijinal, hatta diyalektik düşüncüyü neredeyse imkansız kulan “uzmanlar” ve ağır topraklar, akademisyenler ve otoriterlerle dolmuştur. Temellerini kurtardıktan sonra, bu teorik zıvalığı çöpe atmalıyız. Marx öncesi sosyalizmin kurduğu genelleşmiş alana dönmemiz, sonrasında ileriye gitmemiz elzemdir.

Gençlik kültürü “toplumsal sorunu” en zengin ve en anlamlı şartlarda —“yaşama karşı ölüm”— çoktan ortaya koymuştur. Marksizmin sezgilerine bu gözle bakarak, şöyle derdim: “yaşama karşı hayatta kalmak”. Her koşulda Marksizmin tek-boyutlu, baskıcı, perspektifimizi kısıtlayıcı bir tavırla tanımlayan jargonundan kurtulmalıyız. Paul Avrich’in taze kitabı *Kronstadt 1921*’de, devrimci Kronstadt denizcileriyle Bolşeviklerin dillerinin karşı karşıya getirildiği iyi bir paragraf bana bu meseleyi hatırlattı. “İsyancı ajitatörler”, Avrich denizcilerden bahsediyor, “Marksist jargondan ve kulaklara yabancı gelen ifadelerden azade, sade bir dille yazdılar ve konuştular (daha sonra bir röportaj yapıldığı için). ‘Proletarya’ kelimesinden kaçınarak, tamamen popülist bir üslupta, tüm ‘çalışanların’ —köylüler, işçiler ve ‘zahmet içinde çalışan aydın kesiminin’— hakim rol oynayacağı bir toplum çağrısında bulundular. ‘Sosyalist’ devrim yerine ‘toplumsal’ devrimden bahsetmeye meyilliydiler, sınıf savaşını sanayi işçilerine karşı burjuvazi gibi dar bir yaklaşımla görmüyor, geleneksel *narodnik* yaklaşımıyla tüm çalışan sınıfların bütün olarak yoksulluklarına ve sömürülmelerine ön ayak olan herkese karşıydılar, bunlar içinde politikacılar ve bürokratların yanında toprak ağaları ve kapitalistler de bulunuyordu. Marksizm ve liberalizme benzeyen— Batılı ideolojiler onların zihniyet dünyasında çok az yer alıyordu.”¹⁰⁵

105. Paul Avrich, *Kronstadt 1921* (Princeton: Princeton University Press, 1970), sf. 172–73. (*Kronstadt 1921*, Çev. Gün Zileli, İstanbul: Versus.) Kronstadt olaylarına dair farklı bir yaklaşım için Ida Mett’in *The Kronstadt Uprising* (Black Rose Books; Montreal, 1971) kitabına yazdığım önsöze bakabilirsiniz.

Buradaki nokta, elbette, Batılı ideolojiler karşısında Rus ideolojisi, veya “sade bir dil” karşısında “kulaklara yabancı gelen” bir dil değil. Esas nokta “kitlelerin” neredeyse sezgisel olarak iş gördükleri *daha genel* kavramlardır —kendi ezilmişliklerinin deneyiminden ortaya çıkan kavramlar. Denizcilerin “çalışan kitleler” ve onların “ezenleri” hakkında Bolşeviklere nazaran daha geniş bir bakış olduğunu kaydedelim, ki bu bakış açısı elitist Bolşevikleri de ezenler arasında değerlendirir. Yine, iyice altını çizelim, Marksist jargon, gerçek durumu katı bir şekilde reddeden Bolşeviklerin kendilerini ezenlerden ayırmalarına sebep olmuştur. Buna karşın, Amerika’daki New Left’in “işçiler” ve “proletarya” yerine “halk” ifadesini kullanmasından memnunuzum. Hatta, Panthers ve Weathermen gibi Marksist olduklarını iddia eden gruplar bile popülist bir dil kullanmak zorunda kalmaktadır; çünkü bu dil zamanımızın değişen gerçekliğini ve sorunlarını yansıtmaktadır.

Toparlamak gerekirse: üzerine konuşmakta olduğum şey “iktidar” kelimesi tarafından yansıtılan insanlık durumudur. Nihayetinde, tarihsel ve gündelik ikilikleri ortadan kaldırmalıyız: erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarı, insanın insan üzerindeki iktidarı ve insanın doğa üzerindeki iktidarı. İktidar —tahakküm— meselesine içkin olan şeyler iktidarın çelişkili, yıkıcı etkileridir: hayat veren cinselliğin, yaşamı besleyen toplumun, yaşama yönelmiş benliğin, yaşamı sürdüren ekolojinin yozlaşması. “İktidar yozlaştırır” ifadesi herkesçe bilinmemektedir; çünkü hiçbir zaman tam olarak anlaşılmamıştır. Artık anlaşılır hale gelmiş olabilir, çünkü iktidar *yok etmektedir*. Hiç bir ölçekteki teorik tefsir, iktidarı tarihin veya devrimci örgütün hizmetine sokamaz. Bundan sonra mazur görülebilir tek iktidar eylemi, her bireye kendi gündelik hayatı üzerinde iktidar vererek bildiğimiz iktidarı nihayet ortadan kaldıracak tek eylemdir: *halk* devrimi.

New York
Ağustos 1970

FRANSA'DA MAYIS-HAZİRAN OLAYLARI 1: YAŞAM İÇİN HAREKET

Gündelik Yaşamın Niteliği

Mayıs-Haziran 1968 ayaklanması, Fransa'da 1871 Paris Komünü'nden beri yaşanan en önemli olaylardan biriydi. Bu olay Fransa'da burjuva toplumun temellerini sarsmakla kalmamış, modern sanayi toplumunun hiç beklemediği önemde meseleleri gündeme getirmiş ve çözümler önermiştir. Her yerdeki devrimcilerin yakından incelemesini ve detaylı tartışmalar yürütmelerini hak eder.

Mayıs-Haziran ayaklanması sanayileşmiş, tüketim odaklı bir ülkede gerçekleşmiştir —Fransa, ABD'den daha az gelişmiş olsa da, aynı iktisadi kategoride yer alır. Ayaklanma, modern sanayi toplumunun zenginliği ve kaynaklarının, devrimci muhalefetin tamamını zapt edebileceğine yönelik miti parçalamıştır. Mayıs-Haziran olayları, kapitalizm içindeki çelişkilerin ve uzlaşmazlıkların devletleşme ve sanayileşmenin gelişmiş biçimleriyle ortadan kaldırılmayacağını, ancak biçim ve karakter açısından değiştireceğini göstermiştir

Ayaklanmanın Marksist, Sitüasyonist ve anarşist hareketin en ileri teorisyenleri dahil herkesi şaşırtmış olması, Mayıs-Haziran olaylarının önemli olduğunun altını çizmekte ve modern toplumlarda devrimci başkaldırının kaynaklarının yeniden incelenmesine yönelik ihtiyacı ortaya koymaktadır. Paris'in duvarlarındaki yazılamalar —“Hayalgücü İktidara”, “Yasaklamak yasak”, “Zamanı öldürmeden yaşa”, “Asla çalışma” — bu kaynaklara dair geçmişten gelen tüm ciltlerce teorik kitaptan daha derin analizler sunmaktadır. Ayaklanma göstermiştir ki eski bir dönemin sonundayız ve yeni bir dönemin başına ilerliyoruz.

Günümüz devrimini motive eden güçler, en azından sanayileşmiş dünyada, yalnızca kıtlık ve maddi ihtiyaçlar değil, aynı zamanda *gündelik hayatın niteliği meselesi, deneyimin özgürleşmesine yönelik talep ve kişinin kendi kaderi üzerinde kontrol kazanması talepleridir*. Paris duvarlarındaki yazılamaların başlangıçta küçük bir azınlık tarafından ve baştan savma şekilde yapılmış olmasının bir önemi yoktur. Gördüğüm her şeyden anladığım kadarıyla, yazılama (artık bir takım kitabın da içeriği haline gelmiştir) Paris'teki binlerce kişinin hayal gücünü ele geçirmiştir. Bu yazılamalar, kentin devrimci sinir uçlarını hareketlendirmiştir.

Kendiliğinden Çoğunluk Hareketi

Ayakanma, Fransa'daki tüm sınıfsal çizgilerin ötesine geçmesi itibarıyla bir çoğunluk hareketiydi. Yalnızca öğrencileri ve işçileri değil, aynı zamanda teknisyenleri, mühendisleri ve devletin, sınai ve ticaret bürokrasisinin her kademesinden memurları kapsamıştır. Uzmanları ve emekçileri, entelektüelleri ve futbol oyuncularını, televizyon programcılarını ve metro çalışanlarını kendine katmıştır. Paris jandarmasına bile dokunabilmiş, Fransız ordusundaki zorunlu askerlerin pek çoğu ayaklanmadan kesinlikle etkilenmiştir.

Ayakanma, öncelikle gençlik tarafından başlatılmıştır. Üniversite öğrencileri tarafından başlatılmış, daha sonra genç sanayi işçileri, işsiz gençlik, ve “deri ceketliler” —kentin “suçlu gençler” denilenleri— tarafından sürdürülmüştür. Lise öğrencileri ve yeniyetmeleri de özellikle vurgulamak gerekir, zira üniversite öğrencilerinden daha cesaret ve kararlılık göstermişlerdir. Ancak ayaklanma yaşlıları da —mavi ve beyaz yakalı çalışanlar, teknisyenler ve uzmanlar— içine katmıştır. Ayakanma bilinçli devrimciler, özellikle de kimsenin birazcık da olsa varlığının farkında olmadığı anarşist yakınlık grupları tarafından kolaylaştırılmış olsa da, akış, ayaklanma hareketi kendiliğindendi. Kimse “olması için buyurmamış”, kimse onu “örgütlememiş”, kimse onu “kontrol etmeyi” başaramamıştır.

Mayıs-Haziran günlerinin çoğu boyunca festival havası oluştu, Komün'den beri Paris'te görülmemiş bir dayanışma, karşılıklı yardımlaşma, hatta kendilik ve kendini ifade etme uyanışı yaşandı. İnsanlar

kelimenin tam manasıyla kendilerini keşfetti ve hemcinslerini yeniden tanıdı veya kendilerini yeniden yarattılar. Bir çok sanayi kentinde, işçiler meydanları doldurdu, kızıl bayraklar salladı, ellerine geçen her broşürü hevesle okudu ve tartışılar. Milyonlar yaşama heyecanıyla tutuştu, daha önce sahip olduklarını hiç düşünmedikleri duyguları yeniden uyandı, daha önce hissedemeyeceklerini düşündükleri neşe ve sevinçle doldular. Ağızlar serbest kaldı, kulaklar ve gözler yeni duyarlılık kazandı. Eski akorlara yeni ve çoğunlukla müstehcen sözler eklenerek, şarkılar söylendi. Bir çok fabrikanın zemini dans pistine döndü. Bir çok genç insanın donmuş cinsel dürtüleri bir kaç gün içinde kırıldı. Bu ağırbaşlı bir başkaldırı, “öncü” bir parti tarafından bürokratik olarak tasarlanmış ve manipüle edilmiş bir *darbe* değildi; nükteli, hicivli, özgün ve yaratıcıydı —dayanıklılığı, kendiliğinden kitlesel hareket kapasitesi ve bulaşıcılığı buradan geliyordu.

Bir çok kişi, kendi bakış açılarını belirleyen keskin sınırları aştı. Binlerce öğrenci açısından devrim “öğrenciliğin” —Amerika’da “görüş metni” ve “analitik” metnin kibirli sosyoloji jargonuyla ifade edilen imtiyazlı, gösterişli hali— yıktı. Censier’deki¹⁰⁶ eylem komitelerine katılan tekil işçiler, artık eskisi gibi “işçi” olmayı bıraktılar. Devrimciye dönüştüler. Hayatlarını üniversitelerde, fabrikalarda ve ofislerde geçirmiş bu insanlar, tam olarak bu yeni kimlik temelinde, toplumsal “kökenleri” veya “arkaplanlarına” bağlı kalmadan özgürce buluştular, deneyim paylaşımında bulundular ve ortak eylemlere katıldılar.

Ayaklanma kendi sınıfsız, hiyerarşik olmayan toplumunun başlangıcını yarattı. Öncelikli görevi, niteliksel olarak yeni olan bu düzlemi tüm ülkeye —Fransız toplumunun her köşesine— yaymaktır. Umudu, özyönetimin her biçimiyle —genel meclisler ve bunların yönetsel biçimleri, eylem komiteleri, fabrika grev komiteleri— ekonominin her alanına, hatta hayatın kendisine doğru genişlemesindeydi. Bu göreve dair en gelişmiş farkındalık, Komünistlerin yönetimindeki CGT’nin büyük güç sahibi olduğu geleneksel sanayi işçileri arasında değil, elektronik gibi daha yeni ve teknik açıdan daha gelişmiş sanayi işçileri arasında ortaya çıktı. (Bunun kesin olmayan bir çıkarım

106. Sorbonne Edebiyat Fakültesi’nin yeni binası.

olduğunu, öğrenci-işçi eylem komitelerinde benimle ilişkide olan genç militanların dağınık ama etkileyici tecrübelerinden derlendiğini vurgulamalıyım.)

Otorite ve Hiyerarşi

Son derece önem sahibi şeylerden bir tanesi, Mayıs-Haziran ayaklanmasının otorite ve hiyerarşi sorununa tuttuğu ışıktır. Ayaklanma, bireylerin yalnızca bilinçli süreçlerine meydan okumakla kalmamış, aynı zamanda bilinç dışına, toplumsal olarak koşullanmış alışkanlıklarına da meydan okumuştur. (Otorite ve hiyerarşi alışkanlıklarının hayatın başlangıcından beri yerleştirildiğini uzun uzun tartışmak gereksizdir —bebeklik sürecinde aile çevresinde, çocuklukta evde ve okuldaki “eğitimde”, işin, “boş zamanın” ve gündelik hayatın organizasyonunda. Bireylerin karakter yapılarını şekillendiren bu “özgün” görünen itaat ve emir normları, gençlerin “toplumsallaşması” olarak ifade ettiğimiz şeyin özünü oluşturmaktadır.)

Bürokratik “örgütün”, dayatılan, biçimlendirilmiş hiyerarşiler ve yapıların esrarı, devrimci olmayan dönemlerde en radikal hareketleri istila eder. Solun otoriter ve hiyerarşik itkilere dair belirgin hassasiyeti, radikal hareketin sözde ortadan kaldırmayı amaçladığı toplumdaki derin köklerini açığa çıkarır. Bu açıdan, neredeyse tüm devrimci örgütler, karşıdevrimin potansiyel kaynağıdır. Bu karşıdevrimci potansiyelin ortadan kalkması için devrimci örgüt, devrimin başlattığı doğrudan ve merkezi olmayan özgürlük biçimlerini yansıtabilecek şekilde “yapılandırılmalı”, devrimcileri özgürlüğün yaşam tarzı ve kişiliğiyle donatmalıdır. Ancak o zaman devrimci örgüt devrim içerisinde eriyebilir, devrimin yeni, doğrudan demokratik toplumsal biçimleri içerisinde, bir cerrahi müdahalenin yarayı şifalandırması gibi eriyerek kaybolabilir.

Devrim eylemi, yerleşik düzende otorite ve hiyerarşiyi tutan tüm tendonları yırtıp atar. İnsanların toplumsal alana doğrudan girişi devrimin esas özüdür. Devrim, doğrudan eylemin en ileri biçimidir. Bu sebeple, “normal” zamanlarda doğrudan eylem, devrimci eylem için hayati bir hazırlıktır. Her iki durumda da, yerleşik, hiyerarşik yapı içerisindeki politik eylemin yerine aşağıdan toplumsal eylemin

geçmesi anlamına gelir. Her iki durumda da, “kitlelerin”, sınıfların ve toplum kesimlerinin devrimci bireylere moleküler değişimi söz konusudur. Eğer devrim başarıya ulaşacaksa —devrimci ideolojinin maskeleyiği bir karşıdevrime dönüşmeyecekse— bu durum kalıcı hale gelmelidir. Her formülasyon, her örgüt, her “denenmiş ve test edilmiş” program, devrimin taleplerine yol vermelidir. Devrimin kendisinden daha büyük öneme sahip herhangi bir teori, program veya parti yoktur.

Mayıs-Haziran ayaklanmasının önündeki en ciddi engel yalnızca de Gaulle veya polis değildi, aynı zamanda solun katılmış örgütleriydi —bir çok fabrikada inisiyatifi boğan Komünist Parti, Sorbonne genel meclisinde öylesine kötü bir intiba bırakan Leninist ve Troçkist gruplar. Burada, kendini romantik bir şekilde Che, Mao, Lenin veya Troçki’yle (ve çoğu zaman dördüyle de) özdeşleştiren bireylerden değil, tüm benliğini, inisiyatifini ve iradesini sıkı disipline sahip bir hiyerarşik örgüte teslim etmiş kişilerden bahsediyorum. Bu kişiler her ne kadar iyi niyetlere sahip olsalar da, görevleri ayaklanmayı “disipline etmek”, daha açık olarak, örgütlerinin yerleşik düzenden devşirdiği itaat ve otorite alışkanlıklarını ayaklanmaya aşıl原因arak onu devrimcilikten çıkarmaya dönmüştür. Hayli yapılanmış örgütlere —“devrimcilerin” sözde karşı çıktığı toplumları kendisi üzerinden modellemiş örgütlere— katılmaktan gelen bu alışkanlıklar, parlamenter manevralara, gizli parti toplantılarına ve devrimin yarattığı özgürlük biçimlerini “kontrol etme” girişimlerine yol açtı. Sorbonne meclisinde zehirli bir manipölasyon kuruntusu ürettiler. Konuştuğum bir çok öğrenci, bu grupların Sorbonne meclisini “kontrol edemeyecekse” ortadan kaldırmaya hazır oldukları konusunda tamamen ikna olmuşlardı. Gruplar, devrimci yapıların canlılığıyla değil kendilerine ait örgütlerin büyümesiyle ilgileniyorlardı. Herkesin kendi bakış açısını özgürce ifade edebildiği hakiki bir özgürlük biçimi yaratmış bu meclisin tüm bürokratik örgütleri kendi saflarında yasaklaması son derece meşruydü.

22 Mart Hareketinin devrimci meclislere dönüşerek, adı dışında, tamamen yok olduğunu ifade etmek gerekir. 22 Mart Hareketi, kendi meclisleri içerisinde tüm kararlara “bir meclis hissiyle” varıyor,

içinde bütün eğilimleri barındırarak bunların kendilerini pratikte özgürce test etmesine izin veriyordu. Bu türden bir müsamaha hareketin “etkililiğini” bozmuyordu; bu anarşist hareket, gözleyenlerin neredeyse tamamının ortak görüşü, ayaklanmayı kolaylaştırma konusunda diğer tüm öğrenci gruplarından daha fazla katkı sunmuştur. 22 Mart Hareketi, anarşistler ve Sitüasyonistler gibi grupları diğerlerinden ayıran temel şey “iktidarın ele geçirilmesi” için değil ama ortadan kaldırılması için çalışmalarıydı.

Modern Devrimin Diyalektiği

Fransa’da Mayıs-Haziran olayları, canlı ve dramatik bir şekilde devrimin dikkat çekici diyalektiğini açığa çıkardılar. Toplumun gündelik yoksunluğu, arzu ve özgürlüğün gerçekleşmesine dair imkanlar tarafından aydınlatıldı. Bu sebeple, Fransız toplumunun geçtiğimiz yıllarda tarihte hiç olmadığı kadar varlıklı olmasının bir önemi yoktur. Hayli bozulmuş burjuva zenginlik biçiminde yalnızca özgürlüğün maddi koşullarının geliştiğini, yeni, özgürleşmiş bir toplum için teknik imkanların fazlasıyla olgunlaştığını göstermektedir.

Bu imkanların Fransız toplumuna, her ne kadar bir çok kişi tarafından fark edilmese bile, uzun bir süredir musallat olduğu açıktır. Malların çılgınca tüketim grafikleri kendi çarpık haliyle, Fransız toplumunun sefil gerçekliği ve devrimin bugün özgürleştirici potansiyelleri arasındaki gerilimi, tıpkı bireydeki temkinli beslenme alışkanlığıyla müsrif obezite arasındaki gerilim gibi açığa vurur. Öyle bir zaman gelir ki, toplumsal obezite katlanılamaz hale gelir, malların tüketiminin bir tadı kalmaz. Kırılma noktası öngörülemez. Fransa örneğinde kırılma noktası 10 Mayıs barikatlarıydı; bu olay tüm ülkenin bilincini salladı ve işçilerin önüne şu soruyu koydu: “Burjuvaların çocukları olan bu öğrenciler yapabiliyorsa, biz neden yapamayalım?” Fransa’da moleküler bir sürecin gerçekleşmekte olduğu açıktı, bilinçli devrimcilere tamamen görünmez olan bu süreçte barikatlar devrimci eyleme zemin hazırladı. 10 Mayıs’tan sonra, gündelik hayatın vasatlığıyla özgürlükçü bir toplumun imkanları arasındaki gerilim patlayarak tarihin en kitlesel genel grevine dönüştü.

Grevlerin kapsamına bakıldığında Fransız toplumunun tüm katmanlarının belirgin ölçüde hoşnutsuz olduğu ve devrimin yalnızca tek bir sınıfa çakılı kalmadığı, kendini hayat tarafından mülksüzleşmiş, inkar edilmiş ve aldatılmış hisseden herkesi kapsadığı görülür. Devrimci basınç kendini mevcut düzen içinde diğerlerine nazaran en çok “yerleştirmesi” gereken kesimden —gençlikten— gelmiştir. Bu gençlik Gaullecü “uygarlaşma” imtiyazlarıyla yetişmiş, savaş dönemi öncesinin görelî çekici özellikleriyle yeni dönemin sefilliği arasındaki farkı deneyimlememiştir. Ancak, imtiyazlar işe yaramamıştır. İçerikleme ve soğurma gücü, Fransız toplumunun eleştirmenlerinin çoğunun sandığından daha zayıftır. İmtiyazlarla beslenmiş bir toplum, özellikle de gençlik, yaşama yönelik itki karşısında duramaz.

Daha önemsiz olmamak üzere, Fransa’daki gençlerin hayatı, Amerika’dakilerin de olduğu gibi, ebeveynlerinin yaşamını biçimlendiren Depresyon yıllarının ve maddî güvence arayışının yüklerini taşımamıştır. Fransız hayatının hakim gerçekliği, gençlik tarafından olduğu gibi —sefil, çirkin, egoistçe, ikiyüzlü ve ruhani açıdan tüketici— ele alınmıştır. Gençliğin ayaklanması —bu tek olgu— sistemin kendi vaatlerini sürdürmeyi beceremediğinin en lanetli kanıtıdır.

Gaulle’cü toplumun ayaklanmadan on sene önceden sezilenmeye başlanan muazzam içsel çöküşü, “devrimin” yöneldiği herhangi geleneksel, ekonomik formüllere uymamaktadır. Fransız toplumunda “tüketimciliğin” toplumsal istikrarı kirleten bir olgu olduğu çokça yazılmıştır. Kilise, okul, kitle medyası ve aile tarafından geliştirilen geleneksel öznel bağlılıkların yerini nesnelerin, *metaların* alması, beklenenden daha büyük bir toplumsal çözülmenin olduğunun kanıtı olarak görülmelidir. Geleneksel sınıf bilincinin işçi sınıfı içerisinde düşüşte olduğu olgusu, bir azınlığın *sınıf* devrimi yerine çoğunluğun *toplumsal* devrimi için koşulların olgunlaştığına kanıt olmalıdır. Fransız gençliği arasında kıyafet, müzik, sanat ve yaşam tarzında “lümpen” değerlerin yaygınlaşması, konvansiyonel politik protestoların arkasında bir “düzensizlik” ve doğrudan eylem potansiyelinin olgunlaşmakta olduğuna kanıt olmalıdır.

Diyalettik teorinin belirgin bir cilvesiyle, Fransa maddî bolluğun öngörülemeyen yüksekliğine ulaştığında, “burjuvazinin çözülmesi”

süreci yürürlükteydi. Gaulle'ün kişisel popülerliği ne olursa olsun, devlet kapitalizminin toplumsal yapı içerisinde geçmiş herhangi bir zamandan çok daha yerleşik görüldüğü bir dönemde kurumsallaşmanın çözülmesi süreci yürürlükteydi. Fransız toplumu 1920'lerden beri süregelen zamanların en sükunetli halinde görülse de, tekdüze gerçeklikle özgürleştirici potansiyeller arasındaki gerilim artıyordu. Burjuva toplumun değerleri cumhuriyet tarihinin en güvenli zamanlarını yaşıyorduydu da, bir yabancılaşma süreci kesinkes sürüyordu.

Buradaki nokta, toplumsal başkaldırıyı mümkün kılan koşulların niteliksel olarak değişmiş olmasıdır. Hayatta kalmak, kıtlık ve feragat sorunlarının yerini yaşama dair bolluk ve arzuyla ilgili meseleler almıştır. “Amerika rüyası” gibi “Fransız rüyası” da aşınmakta ve üzerindeki örtü kalkmaktadır. Burjuva toplum, eğer “verebileceği” herhangi bir şey varsa, bu açıdan her şeyini —anlamsız, tüketici çalışmayla kazanılan, gereğinden fazla, sefil bir maddiyat— vermiştir. Mayıs-Haziran ayaklanmasında yaratıcılığın kaynağı ve harekete geçirici şey (“öncü partiler” veya “denenmiş ve test edilmiş programlar” değil) deneyimin kendisiydi. Ve bu olması gerekendi. Bir ayaklanmanın kendiliğinden *başlaması* —tarihteki tüm büyük devrimlerin bir özelliği— doğal değildir sadece, aynı zamanda kendiliğinden *açılması, genişlemesi* de doğaldır. Bu, devrimci grupların olaylar öncesinde sessizce beklemesi anlamına gelmez. Fikirleri ve önerileri varsa, bunları sunmak onların sorumluluğudur. Ancak devrim tarafından ortaya çıkarılan toplumsal biçimleri manipülatif amaçlarla kullanmak, devrimin arkasından gizlice çalışmak, ona güvenmemek ve yerine “muzaffer partiyi” geçirmeye çalışmak, tartışmasız suçtur ve affedilemez. Ya devrim *tüm* politik organizmaları zaman içinde yutar, ya da politik organizmaların kendisi amaca —bürokrasi, hiyerarşi ve insanın köleleştirilmesinin kaçınılmaz sonucuna— dönüşür.

Devrimin kendiliğindenliğini ortadan kaldırmak; *kendiliğin* hareketlenmesiyle *kendini* özgürleştirme arasındaki sürekliliği kırmak; *kendiliği* süreçten ayırarak onu geçmişten alınan politik örgütler ve kurumlarla dolayımlemek, devrimin özgürleştirici amaçlarını saptırmaktır. Eğer devrim aşağıdan başlamazsa, kendi toplumsal “tabanını” toplumun kendisi haline gelene kadar genişletmezse, o

yalnızca bir *darbedir*. Eğer gündelik hayatın her bireyi kontrol etmesi yerine, her bireyin kendi gündelik hayatını kontrol ettiği bir toplum yaratmazsa, o bir karşıdevrimdir. Toplumsal özgürlük, yalnızca, aynı zamanda kendiliğinden kişisel-özgürleşme —“kitle” hareketinin en yüksek ölçüde bireyselleşme ve kişisel aydınlanmayı içeren bir öz-etkinlik— olmasıyla gerçekleşir.

Devrimi hazırlayan aşağıdan moleküler hareket koşullarında, devrimi ileri götüren öz hareketlenmede, devrimi sağlamlaştıran neşeli atmosferde —*tüm* bu başarılı adımlarda, iktidarın çözüldüğü, çağımızın imkanlarıyla adeta estetik olarak uyumlu bir şekilde kişisel deneyimin ve özgürlüğün geliştiği bireyleşmede *süreklilik* vardır. Bu süreci görmek ve telaffuz etmek, onu kolaylaştırmak ve sonraki pratik görevleri ortaya koymak, devrimci süreci “kontrol etmeyi” amaçlayan ideolojik hareketlerle kesin surette mücadele etmek —bunlar, Fransa’daki olayların gösterdiği üzere, günümüz devrimcisinin asli sorumluluklarıdır.

Paris
Haziran 1968

FRANSA'DA MAYIS-HAZİRAN OLAYLARI 2: BİR MEKTUPTAN PARÇALAR

Bir Devrim Yapmak: Ne Oldu... Ne Olabilirdi...

Mayıs-Haziran ayaklanmasının başarılı bir toplumsal devrime nasıl dönüşebileceğini sordun.¹⁰⁷ Kendi bakış açımı olabildiğince açık bir şekilde sunmaya çalışacağım. Yanıtlarım, yalnızca Fransa'ya değil, sanayileşmiş herhangi bir ülkeye de uygulanabilir. Fransa'da olan şey, herhangi bir gelişmiş burjuva ülkede bugün toplumsal devrim için model olarak görülebilir. Bugün Birleşik Devletler'de Fransa'yla ilgili çok az tartışma olması beni hayrete düşürüyor. Mayıs-Haziran olayları, mevcut tarihsel dönemde bir devrimin gelişmiş bir sanayi ülkesinde nasıl açığa çıkabileceğine dair gerçekten açık ilk örnektir ve büyük bir dikkatle incelenmesi gerekir.

Fransa'da ücretlerden kaynaklı olarak yaygınlaşan şikayetler, genel grevin tek sebebi değildi; bana göre grevin temel sebebi, insanların artık bıkmış olmasıydı. Grevciler sezgisel olarak, bilinçsizce, sık sık da hayli bilinçlice, tüm sistemden iğreniyordu ve bunu da sayısız biçimde gösterdiler. Mayıs-Haziran olayları sonrasında Fransa'da yayınlanan bir çizgi filmde bir CGT yetkilisinin grevcilere şöyle seslendiği görülür: "Ne istiyorsunuz? Daha iyi maaş? Daha az çalışma? Daha uzun tatil?" Bu vasat Stalinist'in bu soruyu sorduğu her seferinde grevciler sessizlikle yanıt verir. Sonunda, CGT yetkilisi

107. Bu pasajlar Mayıs-Haziran eylemlerinden hemen sonra yazılmış bir mektuptan alınmıştır.

sinirden ağılar: “Lanet olsun, söyleyin bana! Ben sizin temsilcinizim!” Ve grevciler yüksek sesle yanıtlar. “Biz devrim istiyoruz!”

Bu yanıt, büyük ölçüde geçerlidir. Çizgi film, elbette hala çok dağılmış, ama fazlasıyla gerçek olan bir duyguyu ifade etmektedir. Bu yüzden, bu film yayınlandığında Fransa’da çok popüler olmuştu. Bir çok işçinin (özellikle de genç işçilerin) müphem —belki de o kadar da müphem olmayan— bir şekilde ne hissettiğini ifade etmişti.

10 Mayıs öğrenci barikatları, tarihteki en büyük işçi grevi olan genel grevin zeminini hazırladı. İşçiler (özellikle de genç işçiler) kendilerine şöyle dediler: “eğer öğrenciler yapabiliyorsa, biz de yaparız”. Fransa’nın en güçlü anarko-sendikalist eğilimlerine sahip şehri olan Nantes’daki Sud-Aviation fabrikası dışında bütün kent genel greve çıktı. Grev Paris’i silip süpürdü, yalnızca sanayi işçilerini değil, herkesi içine kattı. Sigorta çalışanları, posta işçileri, mağaza tezgahtarları, uzmanlar, öğrenciler, bilimsel araştırmacılar da greve çıktı. Evet, futbolcular bile kendi profesyonel kulüplerini işgal ederek “futbol halka aittir” pankartını astılar. Bu yalnızca bir işçi grevi değil, bir *halk* greviydi ve neredeyse tüm farklı sınıfları kesiyordu. Bunu anlamanız gerekiyor, zira bu bizim zamanımızın imkanlarına dair en önemli olgudur. Nantes’da, köylüler hareketi desteklemek için traktörleriyle kente geldiler ve liman işçileri grevcilere gıda desteği sunmak için gemi ambarlarını boşalttılar. En ileri talepler, vurgulamak gerekir ki, *daha yeni* sektörlerde yükseltildi —örneğin, elektronik fabrikalarında. Çoğunlukla teknik elemanlardan oluşan bu türden bir fabrikada, çalışanların kamuoyuna açıklaması şöyleydi: “İstedığımız her şeye sahibiz. Geçtiğimiz ay (Nisan) yaptığımız müzakereler sonucunda büyük ücret artışı ve daha uzun tatil süreleri kazandık. Şu an yalnızca tek bir talep için grevdeyiz: işçilerin sanayiye kontrolü —ve yalnızca bizim fabrikada değil, Fransa’daki tüm fabrikalarda.”

Ne parmak ısırtan bir gelişme! Ve bu talep tüm durum için gerçekten bir anahtardı. İşçiler fabrikaları işgal ettiler. Ekonomi onların elindeydi. Bu kapsamlı hareketin tamamlanmış bir toplumsal devrime dönüşüp dönüşmeyeceği tek bir şeye bağlıydı —işçiler sadece fabrikaları işgal etmekle kalmayıp, onları *işletecekler* miydi? Aşılması gereken bariyer buydu. İşçiler fabrikaları işçi özyönetimi altında ça-

lıştırmaya başlasalardı, ayaklanma kapsamlı bir toplumsal devrime doğru ilerleyecekti.

İşçiler bu bariyeri gerçekten aşmış olsalardı ne olurdu, bunu hayal edelim. Her fabrika kendi işçileri arasından fabrikayı *idare etmek* amacıyla bir fabrika komitesi seçecekti. (Burada işçiler, devrime birlikte gittikleri teknik elemanlarıyla büyük bir işbirliği yapacaktı). “İdare etmeyi” vurguladım çünkü politikalar işçiler tarafından fabrikada, fabrika katlarında işçi meclisleri tarafından belirlenecekti. Burada gerçek bir devrimci demokrasiye sahip olursunuz ve bu demokrasi, yaşamsal gereçlerin üretildiği alanda gerçekleşir.

Daha ileri gitmeye (ve söylediğim şeyin tamamen mümkün olduğunu görmeye) izin verin. Tüm yerel tesislerin fabrika komiteleri, bir bölgesel yönetim konseyi oluşturmak için artık birbirine bağlanabilir, bu konseyin işlevi var olan tedarik sorunlarını çözmek olabilir. Bu konseyin her üyesi, geldiği fabrikadaki işçiler tarafından sıkı bir şekilde denetlenir ve fabrika meclisine tamamen hesap verir. Konseyin görevi, altını çizmeliyim, yalnızca yönetsel olmalıdır; teknik işlerinin bir çoğu bilgisayarlar tarafından yapılabilir ve konsey üyeliğinde de mümkün olan en sık şekilde rotasyon uygulanır.

Bu sınıai örgütlenme biçimlerinin yanında mahalli örgütlenmeler de olur —1793 devrimci Fransız seksiyonlarına denk düşen meclisler, ayrıca mahalli meclislerin yönetsel işlerini yüklenecek eylem komiteleri. Bunlar da yönetsel konsey oluşturur, bu konseyler fabrika komiteleri-konseyleriyle birlikte çalışır, ortak sorunlarla baş etmek için periyodik olarak toplanırlar. Mahalle meclislerinin —yeni “seksiyonların”— en önemli işlevlerinden bir tanesi ekonominin üretken olmayan (satış, sigorta, reklam, “hükümet” ve diğer toplumsal işlevi olmayan) alanlarındaki iş gücünü üretken alanlara kaydırmak olur. Buradaki amaç, haftalık çalışma saatlerini en hızlı şekilde aşağı indirmektir. Böylece herkes —hem sanayi işçisi, hem de işçinin fabrikada eğittiği eski satış elemanı— neredeyse hemen, toplumun yeni düzenlemelerinden faydalanabilir. Hepsi, burjuva toplumda çalışmaya harcadıkları zamanın çok daha azına, yaşamak için ihtiyaç duydukları hayati gereçlere sahip olurlar. Böylece devrim, bir zamanlar eski hayat koşullarının yenisinden daha iyi olduğunu savunan karşıdevrimci öğelerin önünü keser.

Burada esas olan şey bu yapının pratikte açığa çıkacak hoş detayları değildir; iktidarın, hem fabrika hem da mahalle meclislerine doğru dağılmasıdır. Geçmişte, dolayimli olmayan ilişkilerin ve halk meclislerinin rolüne ve önemine çok az ilgi duyulmuştur. Devrimci grupların ve kişilerin aklında “temsil” kavramı sıkı bir yer tutmuş, meclislerin ortaya çıktıkları yerlerde bu gelişme neredeyse kazara gerçekleşmiştir. Yunan *ecclesia* haricinde, ortaya çıktıkları birçok durumda, bilinçli bir tasarımın sonucu olarak değil, rastlantısal durumların sonucu olarak ortaya çıktılar. Daha önceki devrimlerde çeşitli konsey ve komitelere politika formüle etmeleri açısından genelde inanılmaz bir iktidar verildi; yönetsel işlerle politik kararlar arasındaki sınır, en iyi ihtimalle bulanık kaldı, veya basitçe hiç olmadı. Bunun sonucunda, komite ve konseyler, toplum üzerinde inanılmaz bir politik iktidar uygulayan toplumsal aktörlere dönüştü; toplumun tamamı üzerinde hızlıca denetim kazanan yeni bir devlet aparatı haline geldiler. Kısmen tüm komite ve konseylerin *doğrudan* meclislere hesap verebilir kılınmasıyla, kısmen de yeni teknolojinin haftalık çalışma saatlerini radikal olarak kısaltmasıyla, ve böylece herkesi toplumun yönetimine aktif katılım sağlaması için özgürleştirilmesiyle artık bunun önüne geçilebilir.

En başta, çeşitli komiteler, konseyler ve meclisler toplumun maddi ihtiyaçlarını karşılamak için mevcut tedarik ve dağıtım mekanizmalarını kullanabilir. Çelik Paris’e her zaman geldiği şekilde gelebilir: aynı sipariş yöntemleri ve aynı trenler ve kamyonlarla, muhtemelen aynı mühendisler ve kamyon şoförlerinin çalışması sonucunda. Devrimden önce mal talebi için kullanılan posta, telgraf ve telefon ağı devrimden sonra da kullanılabilir. Son olarak, yapımı tamamlanmış mallar aynı ambarlar ve perakende satış yerleri aracılığıyla dağıtılabilir, ancak yazar kasaların kalkması kaydıyla. Yeni fabrika komite-konseylerinin ve mahalle konseylerinin temel işlevi ortaya çıkabilecek tıkanıklıklarla ve engelleyici pratiklerle uğraşmak ve mevcut kaynakların daha akılcı kullanımına yol açacak öneriler getirmektir.

Kapitalizm hali hazırda dolaşımın fiziki mekanizmasını —herhangi bir devlet mekanizmasına bağlı kalmadan, toplumun devamı

için ihtiyaç duyulan dağıtım ve ulaşımı— yaratmıştır. Bu fiziki do-laşım mekanizması elbette çok daha iyileştirilebilir, ancak devrimden bir gün sonra, devrimden bir gün öncesinde olduğu gibi çalışabilecek durumdadır. Onu sürdürmek için polise, hapishaneye, orduya veya mahkemelere gerek yoktur. Devlet bu teknik sistemin üzerine yerleş-tirilmiştir ve suni bir kutlık sistemini sürdürerek fiilen onu bozmaya hizmet etmektedir. (Günümüzde, “mülkiyetin kutsallığının” gerçek anlamı budur.)

Tekrar vurgulamam gerekir ki, biz kârla değil insan ihtiyaçlarıyla ilgilendiğimiz için, kâr sisteminin işlemediği için ihtiyaç duyulan çok sayıda kişi saçma işlerinden özgürleşebilir. Benzeri bir durum devlet için çalışan kişiler için de geçerlidir. Bu insanların üretken işlerde çalışan kardeşlerine katılmasıyla birlikte, herkesin haftalık iş saati sert bir biçimde düşebilir. Bu yeni sistemde, üreticiler ve topluluk ekonomiyi aşağıdan birlikte yönetecek, fabrika komiteleri, fabrika komitelerinin temsilcilerinden oluşan —hepsi doğrudan fabrika ve mahalle meclislerine hesap verebilen, etkinlikleri sebebiyle geri çağ-ırılabilen— konseyler ve mahalle eylem komiteleri yoluyla yönetsel işleri koordine edebileceklerdir. Bu noktada, toplum kendi mesele-lerinin doğrudan kontrolünü eline alır. Bürokrasisi, ordusu, polisi, yargıçları ve hapishaneleriyle, devlet ortadan kaybolabilir.

Eski üretim ve dağıtım sisteminin hala yapısal olarak merkezi olduğunu ve ulusal iş bölümüne dayandığını söyleyerek itiraz ede-bilirsiniz. Katılıyorum, kesinlikle haklısınız. Ancak, bunun *denetimi* merkezileşmek zorunda mı? Siyaset aşağıdan belirlendikçe ve bunu uygulayan herkes yerel olarak denetlendikçe, üretim araçları yapısal olarak hâlâ açıkça merkezileşmiş olsa bile yönetim toplumsal olarak merkezsizleşmiş olur. Örneğin büyük bir tesisin işlerini koordine eden bir bilgisayar, yapısal merkezileşmenin bir aracıdır. Ancak, eğer bu bilgisayar programlayan ve çalıştıran insanlar tesisteki işçilere tamamen hesap verebilir durumdaysa, onların çalışması toplumsal olarak merkezsizleşmiştir.

Keskin analogiden yönetimin daha geniş sorunlarına geçecek olursak, çelik endüstrisinde hayli yetkin teknisyenlerden oluşan bir kurulun oluşturulduğunu varsayalım. Bu kurulun sanayiye akılcılaştır-

tırmak amacıyla, bir takım fabrikaların kapanması ve başkalarının ülkenin farklı yerlerdeki etkinliklerini genişletmesine yönelik öneriler geliştireceğini bekleriz. Peki bu, “merkezi” bir yapı mıdır, değil midir? Buna yanıt, hem evet, hem hayırdır. Kurulun ülkenin tamamını ilgilendiren bir sorunla uğraşması açısından, evet; tüm ülke için uygulanması *zorunlu* olan kararlar alamayacağı için, hayır. Kurulun kararları, kapatılması önerilen fabrikaların tüm işçileriyle, faaliyetleri genişletilmesi önerilen fabrikaların tüm işçileri tarafından değerlendirilmelidir. Planın kendisi kabul edilebilir, yeniden düzenlenebilir, veya basitçe, reddedilebilir. Kurulun, “kararları” dayatma gücü bulunmaz; yalnızca önerilerde bulunur. Ek olarak, kurulun personeli çalıştıkları fabrikalar ve yaşadıkları yerler tarafından denetlenir.

Eklemem gerekir ki, benzer kurullar, toplumun fiziki olarak merkezsizleşmesini planlamak üzere kurulabilir —bu kurullarda teknisyenler gibi ekolojistler de yer alabilir. Ülkenin farklı bölgelerinde tamamen yeni toprak kullanım yollarına yönelik planları geliştirebilirler. Mevcut çelik sanayiyle uğraşan teknisyenlerde olduğu gibi, bunların da karar alma gücü bulunmamaktadır. Planlarının uygulanması, değiştirilmesi veya kabul görmemesi tamamen içinde oldukları topluluklara bağlıdır.

“Geleceğe” çok fazla gittim. Mayıs-Haziran 1968 olaylarına tekrar dönelim. Gaulle’e, generallere, orduya, polise ne oldu? Burada, Mayıs-Haziran ayaklanmasının karşılaştığı başka bir kritik sorunla karşı karşıyayız. Silah ve cephane işçileri fabrikaları işgal etmekle kalmayıp devrimcileri silahlandırmak için bu fabrikaları işletselelerdi, demiryolu işçileri bu silahları kentlerdeki, kasabalardaki ve köylerdeki devrimcilere taşıyaydı, eylem komiteleri silahlı milisler örgütleyeydi —o zaman Fransa’daki durum keskin bir şekilde değişirdi. Kendi eylem komiteleriyle örgütlenmiş silahlı bir halk (ve gençler arasında silah eğitimi verecek yeterli sayıda personel bulunacaktır) devletin karşısına çıkabilirdi. Konuştuğum bir çok militan, çoğunluğu ezici bir şekilde zorunlu askerlik yapan ordu güçlerinin halka ateş açmayacağına inanıyorlardı. Eğer halk silahlı olsaydı, her sokak bir burca ve her fabrika bir kaleye dönüştürülebilirdi. Gaulle’ün en sadık taburlarının bunlara saldırıp saldırmayacağı ise fazlasıyla sorgulanabilir. Ne yazık ki olaylar o noktaya —her devrimin risk alması gerektiği noktasına— varmadı.

Sizin için yaptığım bu tasarımın tamamının mümkün olduğunun altını çizmek isterim. Burada yazdıklarım Fransız devrimcilerinin karşılaştıkları gerçekliktir. İşçilerin yapması gereken tek şey, fabrikaları işletmek ve grev komitelerini fabrika komitelerine dönüştürmektir. Bu elzem adım atılmadı; ayrıca, insanlar silahlanmamış ve burjuva mülkiyet sistemi parçalanmamıştı. Stalinistler, bir Komünist-Sosyalist koalisyon kabinesi çağrısında bulunarak devrimci hareketi sinsi bir politik çizgiye saptırdılar. Dolayısıyla mücadele, burjuva yapısında bir seçim kampanyasına kanallı oldu. Bu ve başka sebeplerle, ayaklanma geriye çekildi ve bunu yaparak izlemekte ve beklemekte olan halk kitleleri tarafından “geri tepti”. Devrim başarıya ulaşsaydı bu insanlar kazanılabilirdi. Bekliyor görüntüsünde şöyle diyorlardı: “Ne yapabileceğinizi görelim.” Ancak, ayaklanma başarısız olunca, Gaulle’e oy verdiler. De Gaulle’ün en azından bir gerçekliği vardı; devrimse, yenilgi tarafından buharlaştı.

Maoistler ve Troçkistler, “öncü” Bolşevik partiler ve küçük politik gruplar nasıl davrandı? Maoistler, işçi denetimine yönelik her talebi reddetti. (Bunlardan bazıları, ayaklanma başarısız olunca kendi görüşlerini gözden geçirmeye başladı ve bugün “anarko-Maoist” olarak adlandırılıyorlar!) Başkan Mao işçi denetiminin anarko-sendikalizm —ya da bir “küçük burjuva sapma” — olduğunu vaaz etmişti. Maoistler, işçilerin görevi “devlet iktidarını ele geçirmektir” diye bağınıyordu. Dolayısıyla, “Bolşevik gerçekçilik” adı altında, toplumsal devrimin —fabrika işgallerinin— tek tabanı yaşanan durumda herhangi bir gerçekliği olmayan soyut politik sloganlara tabi kılındı. Bir örnek vereyim: Renault’nun Billancourt tesislerine doğru yürürken Maoistler’in taşıdığı büyük pankartta şu yazıyordu: “Yaşasın CGT!” —tam da en devrimci işçilerin CGT’yle keskin bir mücadele yürüttüğü ve bu emek federasyonunun işçilere semer vurduğu bürokratik aparatı sökmeye çalıştığı zamanlardı. Maoistlerin söylediği şey şuydu: “bizi CGT’nin başına geçirin.” Ama, Maoistler kim oluyordular da işçiler onları istiyordu?

Troçkistler mi? Hangisi —FER? JCR? Bölünmüş diğer iki veya üç kol? FER her önemli karar anında açıkça *karşıdevrimci* bir rol oynadı, genel greve yol açan tüm sokak eylemlerini “maceracı” olarak itham

etti. Öğrencileri eve göndermeye çalıştıkları Sorbonne öncesinde, öğrenciler sokak çatışmalarında onlarla birlikteydi; öğrencileri “romantik” olarak nitelendirdikleri 10 Mayıs barikat savaşları öncesinde de. Öğrencilere katılmak yerine Mutualité’de “kitlesel bir toplantı” düzenlediler. Bunların hiçbirisi FER’in —öğrenciler başarı kazandıktan sonra— Sorbonne’un koridorlarında ve meclislerinde delirmiş gibi siyaset yapmasının önüne geçmedi. JCR içinse, çoğu zaman Sorbonne meclislerine ayaklarını sürüyerek gittiler ve orada yaptıkları siyasetle büyük oranda kafa karışıklığı yarattılar. Mayıs-Haziran olaylarının sonuna doğru hareketten geri çekildiler ve kendilerini Stalinist-olmayan sandık soluna yerleştirdiler.

Mayıs-Haziran olaylarında “eksik olan şey” neydi? Elbette ki “öncü” Bolşevik partiler değil. Bu partiler ayaklanmayı bit gibi sarmışlardı. Fransa’da ihtiyaç duyulan şey, işçiler arasında fabrikaları yalnızca işgal etmek veya grev yapmak değil, aynı zamanda *işletmek* yönünde gelişmiş olması gereken bir bilinçti. Başka şekilde söylemek gerekirse, ayaklanmanın sahip olmadığı şey bu *bilinci* işçiler arasında geliştirecek bir hareketti. Böylesi bir hareket anarşik olmalıydı, 22 Mart Hareketine benzer, ya da Censier’i alan ve işçileri yönetmeyi değil onlara yardım etmeye çalışan eylem komiteleri gibi. Bu hareketler ayaklanmadan önce gelişmiş olsaydı, ya da ayaklanma bu hareketlerin etkili bir propaganda ve eylem gücü geliştirmelerine fırsat verecek kadar uzun sürmüş olsaydı, olaylar başka bir yolda ilerleyebilirdi. Her neyse, Komünistler, Gaulle’le birleşerek ayaklanmanın yönünü saptırdı ve nihayet onu ortadan kaldırdılar.

Bana göre bunlar Mayıs-Haziran eylemlerinin gerçek dersleridir. Yazdıklarımı okuduğumda, Amerika’daki Marksist-Leninistlerin Fransa’daki Mayıs-Haziran olaylarını neden çok az tartıştıkları daha açık hale geliyor: olaylar, sadece hatıraları bile, tüm ilkelerine, programlarına ve stratejilerine meydan okuyor.

Paris
Temmuz 1968

ARZU VE İHTİYAÇ

Marat/Sade

Bu zamana kadar Marat/Sade oyunuyla ilgili yazılmış makaleler saçma sapandı ve oyunun yazarı Peter Weiss tarafından basmakalıp yorumlar yapıldı. İyi bir fikir, onu yaratanın ellerinden kayarak kendi diyalektiğini izleyebilir. Bu Balzac'ın başına geldi, Weiss'in başına gelmemesi için de bir sebep yok.

Oyun temelde Arzu ve İhtiyaç arasındaki —Büyük 1789 Devrimi'nde tarihin onları zıtlıklar olarak ve vahşi bir şekilde karşı karşıya getirdiği koşullarda dondurulduğu— bir diyalog. O günlerde, Arzu İhtiyaçla çatışır: biri aristokratik, diğeri plebyen; biri bireylerin hazzı, diğeri kitlelerin ızdırabı; biri tikelin tatmini, diğeri genelin gereksinimi; biri özel bir reaksiyon, diğeri bir toplumsal devrim olarak. Bizim zamanımızda Marat ve Sade yeniden keşfedilmedi; yeniden yorumlandılar. Diyalog sürüyor, ancak yeni bir imkan düzeyinde ve sorunun nihai çözümü yönünde. Eski bir diyalog, yeni bir bağlamda.

Weiss'in oyununda, ortamımız bir akıl hastanesi. Diyalog yalnızca deli insanlar tarafından, deli insanlar arasında takip edilebiliyor. Akıllı insanlar yıllar önce diyalogun ortaya koyduğu soruları çözebilirdi. Bunları pratikte çözüme kavuşturabilirlerdi. Ancak, onlar hakkında sonsuzca konuşuyoruz ve binlerce mistik prizmadan kırarak geçiriyoruz. Neden? Çünkü akıl hastasıyız; patolojik vakalara dönüşmüşüz. Weiss bu konuda açıkça haklı; diyalogu ait olduğu yere, nöbetçiler, rahibeler ve bir yöneticinin kontrol altında tuttuğu bir akıl hastanesine yerleştiriyor. Akıl hastası olmamızın tek sebebi yaptığımız şeyler

değil, aynı zamanda yapmadığımız şeyler. Çok fazla “tahammül ettik”. “Tahammülle” titriyor ve siniyoruz.

Peki, öyleyse nasıl davranmalıyız? Marat’a atfedilen inancı takip ederek, nasıl olacak da kendimizi saçlarımızdan yukarı çekecek, kendimizi ters yüz edecek ve dünyaya canlı gözlerle bakacağız? Peter Brook, metne yazdığı önsözde “Weiss bunu bize söylemeyi reddediyor” diyor ve sonra çelişkilerle yüzleşmek üzerine bir konuşmaya yönelerek sesini kısıyor. Ancak bu, herhangi bir kanı taşıyor. Diyalog, edebi yaratıcısı ve sahne yönetmeninin ortaya koyduğu kendi içsel hareketini, kendi diyalektiğini taşıyor. Corday’in üçüncü ziyaretinde, de Sade onu şehvetle Marat’a sergiliyor ve soruyor: “Genel çiftleşme olmadan bir devrimin anlamı nedir?” De Sade’in sözleri önce oyundaki mimler ve sonra tüm “akıl hastaları” tarafından dile dolanıyor. Brook bile yanıtı kendi haline bırakıyor. Senaryo versiyonunda müphem olan oyunun sonu, film versiyonunda gürültülü bir içki alemine dönüşüyor. “Akıl hastaları” nöbetçileri, rahibeleri, ziyaretçileri ve yöneticiyi etkisiz hale getiriyor; sahnedeki tüm kadınları zorla alıkoyuyorlar ve herkes çılgınlar gibi sevişiyor. Cevap neredeyse tamamen sezgisel bir şekilde belirtmeye başlıyor: İhtiyacı ilga etmeyi amaçlayan bir devrim Arzuyu herkes için tahta çıkarmalıdır. Arzu, İhtiyaç haline gelmelidir.

Kutuplaşmış Arzu ve İhtiyaç

İhtiyaç —hayatta kalma, varoluşun yalın araçlarını güvenceye alma ihtiyacı— hiçbir zaman Arzu’nun kamusal amentüsünü üretemiştir. Elbette, bir dinsel amentü olarak feragat, ya da bir cumhuriyetçi amentü olarak erdem üretebilirdi, ancak bir kamusal amentü olarak duygusallık veya hassasiyet değil. Arzu’nun İhtiyaç olarak, haz ilkesinin gerçeklik ilkesi olarak tahta çıkarılması, bir *kamusal* mesele olarak modern sanayinin üretkenliği ve zahmetsiz bir toplum imkanları tarafından beslenmiştir. Çiçek çocukların tüketim, angarya ve banliyölerin ahlaki değerlerinden geri çekilmeye yönelik çığırkanlıkları bile kökenini modern zenginliğin akıldışlıklarında bulur. Zenginlik olmadan, geri çekilme olmaz. Meseleyi açık açık ortaya koyacak olursak, modern teknolojinin devrimci gelişimi, feragati, yadsımayı ve zahmeti teşvik eden her tarihsel kaideyi sorgulanır hale

getirmiştir. Hayatın ayrıcalıklı, aristokratik bir alanı olarak kavranan her Arzu kavramını geçersiz kılmıştır.

Bu teknoloji yeni bir Arzu boyutu yaratır. Bu boyut, de Sade'in, veya bu sebeple, hala hassasiyet amentüsünü devşirdiğimiz Fransız simbolistlerinin arzu kavramını tamamen aşar. De Sade'in özgün, Baudelaire'in *dandi*, Rimbaud'un sezgisel, her biri izole edilmiş benlikler, nadide bireyler olarak burjuva yaşamın vasatlığı ve gerçek dışılığından hayale kapılmış dalgınlığa kaçmıştır. Yüksek burjuva-karşıtı olumsuzlama ruhuna sahip olsa da, bu benlik belirgin bir şekilde ayrıcalıklı olarak kalmaktadır. Sembolist yazarların en müphemlerinden biri olan Baudelaire, Dandicilik kavramıyla aristokratik doğasını açıkça ifade etmiştir. Baudelaire'e göre Dandi gerçek duyarlılığın insanıdır, serbest zamanın keyfini sürer ve İhtiyaç karşısında kaygısızdır. Bu serbest zaman, Dandinin kalabalığa, tikelin genele karşıtlığıyla tanımlanır. Maratları ve 1793'ün *enrages*'ini besleyen toplumsal koşulların kendisi içinde gömülmüştür —İhtiyaç dünyası. Dandicilik, elbette, kendini mevcut seçkinlerin karşısında konumlandırır, ancak seçkinciliğin karşısında değil; hakim ayrıcalıkların karşısında konumlandırır, ancak ayrıcalığın karşısında değil. Baudelaire keskinlikle şöyle ifade eder: "Dandicilik özellikle geçiş dönemlerinde büyür, demokrasinin henüz daha tam olarak güçlenmediği ve aristokrasisinin yalpalamaya ve düşmeye başladığı bir zamanda. Böyle zamanların telaşesi ortasında, sıkılmış, boşlukta kalan —ama hepsi güçlü kararlılığa sahip— küçük bir grup insan, *déclassés*, eskisinden daha güçlü, yeni bir tür aristokrasi kurmaya yönelik düşüncelyi alır; çünkü o, paranın veya ihtirasın teklif edemeyeceği, en kıymetli, en yok edilemez, tanrı vergisi faktörlere dayanmalıdır." Ancak hakikate göre, bu faktörler tanrı vergisi değildir. Bu güzelliğe âşık seçkinler, nesnel olarak, ruhunda karşı çıktığı aristokrasi ve burjuvazinin kendisini varsaymak suretiyle, toplumsal savaşın yüzeyinde, zengin bir şekilde süslenmiş enkazın üzerinde durmaktadır.

Peki, öyleyse devrimci hareket —toplumsal savaşın tam olarak derinliklerine erişmeye çalışan hareket— nerede duracak? Genelde, kendini neredeyse tamamen duygusalılık amentüsüyle hazırlar. Devrimci hareket içindeki hakim proje olan Marksizm kendini proletar-

yaya, emek süreçlerine, politik faaliyete ve iktidarın ele geçirilmesine yönelmiş sert, ciddi bir doktrin olarak sunar. Şiir ve devrim arasındaki tüm bağları kopararak, sosyalizmini bilimsel olarak ifade eder ve amaçlarını iktisat teorisinin zorlu yazınıyla biçimlendirir. Fransız sembolistlerin somut insan imgesini oyun, cinsellik ve duygusallık gibi özelliklerle kurduğu yerde, İngiltere’de sürgün edilmiş iki büyük kişi, sınıfın evrenselliği, meta ve mülkiyetle tanımlanmış soyut insan imgesini kurmuştur. Tam insan —somut *ve* soyut, duygusal *ve* rasyonel, kişisel *ve* toplumsal— her iki amentüde de yeterli temsili hiçbir zaman bulamaz.¹⁰⁸ Bu durum Hegelci açıdan, iki tarafın da doğru olmasından dolayı, bir trajedidir. Geçmişe baktığımızda, onların dönemlerinde insanlığın kendini tamamen gerçekleştirmesinin toplumsal koşullarının yeterli olmadığını eklemek adil olacaktır. Genelde toplumsal dönem özgür kişiliğe veya özgürleşmiş topluma izin vermez; duygusallığın özgürce ifadesine ve aklın dizginsiz çalışmasına kapıları kapalıdır.

Ancak kapılar hiç bir zaman katı değildir. Öyle anlar vardır ki, esasa dair olaylar, kapıları, ve hatta tüm evi, temellerinden sarsar. Böylesi kriz anlarında, herkesin sınırları toplumsal aciliyetlerin sıradışı keskinlikleri tarafından gerildiğinde, kapılar yıkılır ve insanlar yıkılan bu kapıları, artık kitleler olarak değil, uyanmış kişilikler olarak geride bırakır. Bu insanlar teorik formüller üzerinde çarmıha gerilemez. İnsani gerçekliklerini devrimci eylemde kazanırlar. 1871 Paris Komünü, ne estetik ne de sosyal teorisinin, toplumsal koşulları tam olarak yeterli bir şekilde gösteremeyeceği bir ana işaret eder. Paris’in Belleville bölgesinin, barikatlarda savaşı ve on binlercesi Versailles’in silahlarıyla can veren komünarları, sembolist şairlerin tanımladığı özel dünyalara veya Marksist iktisadın tanımladığı kamusal dünyaya sınırlanmayı reddetmiştir. Yemeyi ve ahlakı, dolu mideyi ve yükseltilmiş duyarlılığı talep etmişlerdir. Komün bir alkol

108. Hegel’in ölümü sonrasında Batı felsefesini bir tamamlanmamışlık hissi sarmış olup Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche, sürrealistler ve güncel varoluşçuların çalışmalarını büyük ölçüde açıklamaktadır. Marksistlerin basitçe bu Hegel sonrası gelişmeyi “burjuva ideolojisi” olarak görmezden gelmesi sorunun kendisini görmezden gelmektir.

denizinde yüzmüştür —Belleville bölgesindeki herkes haftalarca inanılmaz bir şekilde sarhoştur. Eğitimcilerinin orta sınıf özelliklerine sahip olmayan Belleville Komünarları, ayaklanmalarını kamusal eğlence, oyun ve dayanışmanın festivaline dönüştürdüler. Elbette komün yenilmiş olduğundan dolayı, burjuva toplumu giderek Komün şarkılarını —eğer bir kıyım aleminde değilse, çalışmanın gerektirdiği gündelik tavizlerde ve geri çekilmelerde, maddi güvencede ve toplumsal yönetimde— özümsemeye başlamıştır. Kanlı bir çatışma ve neredeyse kesin bir yenilgiyle karşılaşan Komünarlar, bir kez bu deneyimi tattıktan sonra, gündelik rutin, angarya ve yadsımayla dolu tabuta geri dönmeyi kabul edemeyeceklerinden, bireysel hayatlarını bir kenara fırlatmışlardır. Paris'in yarısını yakmışlar, bulundukları bölgelerin tepelerinde intihar edercesine sonuna kadar savaşmışlardır.

1871 Paris Komünü'nde yalnızca toplumsal çıkarın değil, aynı zamanda toplumsal libidonun da ifadesini görürüz.¹⁰⁹ Komünün yenilgisi sonrasında yaşanan vahşi baskının —kitlesel kurşuna dizmeler, acımasız mahkemeler, binlerce kişinin ceza kolonilerine sürgün edilmesi— yalnızca sınıf intikamına dayandığına inanmak zor. Dönemin hatıraları, gazeteleri ve mektuplarına dayanan bir değerlendirme, burjuvazinin intikamını kendi insanlığının yeraltına yönelttiğini göstermektedir. Paris Komünü olarak adlandırdığımız sosyal libidonun kendiliğinden patlamasında burjuvazi hiyerarşik toplumu idare eden baskıcı mekanizmaların çöküşünü gördü. Bir anda kendi bilinçdışı itkileriyle yüz yüze gelerek, korku ve vahşilikle irkildi.

Kendilik: Mit ve Gerçek

Arzu ve devrimci amentünün birbirinden uzak geliştiğini, kimse gerçekten de Belleville bölgesi Komünarlarından öğrenmedi. Birbirlerinden ayrıldığında, ikisi de insani içeriğini yitiriyordu. Arzu amentüsü mistik bir öznelcilikte buharlaşarak tüm sosyal ilgilerinden arınıyor; devrimci amentü yoğun bir nesnelciliğe zorlanarak, neredeyse tamamen toplumsal manipülasyon tekniklerine

109. Başka devrimlerde farklı mıdır? Tarihin tüm büyük devrimlerini açan anarşik, sarhoş edici evrenin yalnızca sınıf çıkarlarının ve toplumsal zenginliği yeniden dağıtma fırsatının bir ifadesi olarak mı değerlendirmeliyiz?

içerimleniyordu. Devrimci amentüyle Arzuyu, veya Arzuyla devrimci amentüyü bütünleme ihtiyacı, günümüz için acil, belki de en acil sorun olarak durmaktadır. 1920'lerde bu bütünlüğe ulaşmaya yönelik ciddi girişimler oldu, sürrealistler ve Wilhelm Reich, Marksizmi yeniden sentezlemeye ve daha büyük bir devrimci proje kavramsallaştırmasıyla aşmaya çalıştılar. Bu proje başarılı olmamış olsa da, başarısız da olmadı. Tüm meseleler bize ulaştı, düşüncenin yeni boyutlarıyla ve günümüz teknolojik gelişmelerinin yarattığı yeni bir dolaysızlık hissiyle dönüştü.

İronik olarak, bu projeyi tamamlamak önündeki en büyük engel devrimci amentünün kendisidir. Leninizm ve ondan filizlenen yaklaşımlar, devrimcinin ilgisini toplumsal amaçlardan politik araçlara, ütopyadan strateji ve taktiklere yeniden odakladı. İnsani amaçlarına dair berrak tanımları olmayan devrimci hareket, en azından mevcuttaki örgütlü yapıları, karşı çıktığını iddia ettiği toplumun kendisinin hiyerarşik yapılarını, protestan ahlakını, çalışma ahlakını ve genel karakterolojisini özümsemiştir. Marksizmin amaçları büyük oranda iktidarın *ortadan kaybolması* yerine iktidarın *ele geçirilmesi* talebine içerimlendi; halbuki ikincisi, bir bütün olarak bir seçkin grubun toplum üzerinde hiyerarşisinin ve iktidarının varlığına işaret eder.

Sürrealistlerin ve Reich'in tahayyül ettiği projenin önünde, neredeyse eşit ölçüde önemli bir engel de, ham, belirleyici özellikleri olmayan, özellikle —içe yolculukla— kendini keşfetme yönünden insanı yeniden keşfetmeye yönelmiş bir öznelciliğin ortaya çıkışıdır. Bu öznelcilik biçiminde yanlış olan şey onun özneye, somut bireye yaptığı vurgu değildir. Hatta, Kierkegaard'ın vurguladığı üzere, bilimin, felsefenin ve sosyolojinin evrensellerinden usandık. Bu öznelciliği yozlaştıran şey onun temel işleyiş ilkesinde yer alan bireyin toplumdan, öznelciğin nesnellikten, bilincin eylemden tamamen ayrılabilceği yanılgısıdır. İronik olarak, bu içsel, izole kendilik, en farazi tümellerden, en tehlikeli soyutlamalardan birine; bilincin genişlemek yerine sıradanlık ve ıvrı zıvırla daraldığı bir metafizik kavrama dönüşür. Felsefi olarak, bunun nihai ifadesi saf varlıktır, hiç bir şeye eklenmeyen deneyim ve içsel sükunetin

saflığı.¹¹⁰ Nihai ifadesi, kısaca, Arzunun düşünceye dalmaya dönüşerek kaybolmasıdır.

Gerçekte kendilik bir içsel “kendi”ye, gerçekliğin katmanları tarafından üzeri örtülen ve gizlenen gizemli bir “ruha” ayrılmaz. Bu soyut biçimde kendilik, gerçeklikle temas edene kadar farklılaşmamış bir potansiyellik, safi bireysel bir eğilimler demeti olarak kalır. Dünyayla uğraşmadan, herhangi bir insani açıdan, basitçe, *yaratılamaz*. Nietzsche, Kendiliğin bu özelliğini şu sözleriyle göz önüne serer: “gerçek doğanız içinizin derinliklerinde saklı değil, ölçülemez derecede sizin üzerinizde, ya da en azında kendilik dediğiniz şeydedir.” Geçerli bir iç gözlem, büyük oranda dünya tarafından kurulan kendiliğin bilinçli bir olumlanmasına döner ve dolayısıyla, dünyanın ve eylemlerin değerlendirilmesi için yeni hatların kurulması ihtiyacı ortaya çıkar. Kendilik bilincinin bu düzeni, zamanımızda tepe noktasına devrimci eylemde ulaşır. Başkaldırmak, başkaldırıcıyı *yaşamak*, bireysel devrimcinin tam yeniden inşası, bir toplumu yeniden yapmak kadar kapsamlı ve radikal bir değişimdir. Birikmiş deneyimlerden kurtulma, yeni deneyimleri entegre etme ve yeniden entegre etme süreçlerinde kendilik eskinin üzerinden gelişir. Bu sebeple, devrim sonrasında insanların devrim öncesindeki davranışlarını beklemek budalacadır. Artık aynı insanlar değillerdir.

Geçerli bir iç gözlemin eylem içinde, kendiliğin gerçek dünyayla yaşadığı deneyimler üzerine yeniden çalışmasıyla doruğa ulaşacağı doğruysa, bu yeniden çalışma bir yön duygusunu yalnızca *mevcut* olandan *mümkün* olana, “olandan” “olabilecek olana” hareket ettiği ölçüde ulaşır. Bu diyalektik tam da psişik gelişim dediğimiz şeydir. Arzunun kendisi mümkünlüğün duyarlı bir idraki, “özlem duymak” suretiyle ulaşılan eksiksiz psişik sentezdir. Bu diyalektiğin acısı olmadan, mümkün olana ulaşmayı sağlayacak mücadele olmadan, gelişme ve Arzu tüm farklılaşmalarından ve içeriğinden yoksun kalır. Mümkünlük kavramını sağlayan *meselelerin* kendileri asla formüle edilemez. Karşı karşıya kaldığımız gerçek sorumluluk, gelişmenin

110. Öznelciliğin bu felsefi boyutuna dair ilgim, onun yalnızca Hindu Cagliostro's'un bir salatasından değil, Norman O. Brown gibi ciddi düşünürler tarafından da geliştirilmiş olmasından geliyor.

psşik acısını ortadan kaldırmak değil, insanlıktan çıkarmanın psşik acısından, hayal kırıklığına uğramış ve boşa düşmüş bir yaşama eşlik eden ıstıraptan kurtulmaktır.

Kaba öznelciliğin hedefi —acının yokluğu, rahatsız edilmeyen bir sükunete erişmek açısından— durağanlıktır. Bu durağanlık, nefreti sevgiye, eylemi temaya, inatçılığı pasifliğe dönüştüren, her şeyi saran bir sükunet yaratır. Duygusal farklılaşmanın yokluğu, gerçek duygunun sonu anlamına gelir. Hissiz bir durağanlığa ulaşmak amacıyla karşı karşıya kalan diyalektik gelişimin, —seçerek sevmek dahil— gerçek bir duyarlılık kazanabilmesi için her türlü duygulanım hakkını —nefret etmek de dahil— talep etmesi meşrudur. Farklılaşmamış tipte duyarlılığın (daha doğru bir ifadeyle, duyumsamanın) öncüsü, bütünleyici iletişim fantezisi tamamen şevk ve yükselmelerden oluşan Marshall McLuhan'dır. Burada teknik sonuçlara, mesaj da araçlara indirgenmiştir.

Parçalanmış Kendilik

Başlangıç noktasına özneyi dahil etmekte başarısız olan bir devrimci amentünün anlamsız olacağı gerçeği ortada duruyor. Psşenin —ne somut bir keskinliği ne de keskin bir evrenselliği olan, ancak ikisi de yenice entegre ve aşkın bir psşe— temel sorunlarının ve ihtiyaçlarının, gerçek dünyanın derinlemesine meşgul olmadan da tartışılabilirceği bir zamana geçtik. Somut psşenin yeniden keşfedilmesi, modern öznelciliğin ve varoluşsal felsefenin devrimci amentüye en geçerli katkısı olmasına rağmen, yeniden keşfedilmiş psşe kısmi ve tamamlanmamıştır, ve çoğu zaman soyutlanmaya çalışılır. Göreli bir varsıllık döneminde, maddi yoksunluğun toplumsal huzursuzluğun tek sebebi olmadığı bir dönemde, devrim son derece öznel ve kişisel nitelikler kazanma eğilimindedir. Devrimci muhalefet, yaşamsal niteliğin bozulması, burjuva toplumun yaşam karşıtı perspektifleri ve yöntemleri karşısında giderek merkezileşmektedir.

Meseleyi başka şekilde ortaya koymak gerekirse, devrimci, tüm burjuva evrensellerin —mülkiyet, sınıf, hiyerarşi, serbest teşebbüs, çalışma ahlakı, babaerkilcilik, çekirdek aile, ve, *ad nauseam*, başka şeyler— çökmesiyle yaratılır ve gelişir. Tüm bu enkazdan kendilik,

kendilik-bilinci kazanmaya, Arzu da kendi bütünlüğünü iyileştirmeye başlar. Kurumsal yapının bütünü istikrarsızlaşınca, herkes —ister iş ister sosyal ilişkiler açısından— kader duygusunu kaybedince, toplumun lümpen kıyıları merkez olmaya başlar ve *déclassés* toplumsal ve kişisel bilincin en gelişmiş biçimleri olarak yol tayin etmeye başlar. Bu sebeple, herhangi bir sanat ürünü ancak lümpenleştigi ölçüde anlam taşır.

Lümpenin benliğine, ortalama toplumsal olumsuzluğun bir yansıması olan olumsuzluk işlemiştir. Bilinci satirinkine benzer ve alaycılığı da burjuva toplumunun ahlaki değerlerinden uzak olmasından kaynaklanır. Ancak bu alaycılığın kendisi, benliğinin zahmet ve feragat gibi baskıcı ideolojileri aşması durumunu yaratır. Lümpenin itaatsiz davranışları yeni düzenin çekirdeği haline gelirken bu davranışların kendiliğindenliği de yeni düzene nasıl erişilebileceğinin ipuçlarını sağlar.

Hegel bu gerçekliği çok güzel anlamıştır. Diderot'un *Rameau'nun Yeğeni* eserini nefis bir şekilde ele aldığı değerlendirmesinde şöyle yazar: "Varoluş karşısındaki alaycı kahkaha, bütünlüğün kafa karışıklığında ve kendiliğin karşısında, parçalanmış bilinçtir, kendinin farkında ve kendini ifade eden, ve aynı zamanda tüm karışıklığının duyulabilen son yankısıdır... Tüm ilişkilerin kendinden-parçalayıcı doğası ve onların bilinçli parçalanmasıdır... Kişiyi bu açıdan dönüş, kişinin kendi gururundaki tüm şeylerin kibridir, veya kişinin kendisi kibirdir... Ancak öfkeli bilinç olarak kendi parçalanmışlığının farkındadır ve bu bilgi hemencecik aşar onu... Bu dünyanın her parçası ya zihninin burada ifade edilmesine yol verir, ya da entelektüel bir şekilde konuşulması ve olanın deklare edilmesine. (Diderot'un diyalogda kendine rol biçtiği¹¹¹) dürüst bilinç her öğeyi kalıcı bir varlık olarak alır ve eğitilmiş düşünceliliği içerisinde onun tam da zıddını yaptığının farkına varmaz. Ancak parçalanmış bilinç, tersine çevrilmiş bilinç, hatta mutlak tersine çevrilmedir; onun hakim ögesi, dürüst bilincin çok geniş düzleme yaydığı düşünceleri bir araya

111. Erdemli insan, küçük burjuva rolünü alan Diderot, çapkın ve kadın simsarı, Figaro'ya benzeyen Rameau'nun yeğeniyle diyaloga girer.

getiren kavramdır; yani, kendi dilinin mükemmelliği. Dolayısıyla, aklın kendisi hakkındaki konuşmalarının içeriği tüm kavramların ve gerçekliklerin tersine çevrilmesinde mevcuttur; kişinin ve ötekilerin evrensel aldanmasında, bu kavramın utanmazlığını deklare etmek en büyük gerçekliktir. Kendi dürüst yolunda Doğru ve İyi'nin melodisini tekdüze bir tonla, örneğin tek bir notayla söyleyen sessiz bilinç için, bu konuşma 'bilgelikle deliliğin bir karışımı olarak' görünür..."¹¹²

Bundan bir buçuk yüzyıl önce yazılmış olan Hegel'in bu analizi, günümüzde keskin bir şekilde geliştirilmiş olan "mutlak reddedişin" tüm öğelerini ön görür ve kapsar. Bugün, olumsuzlamanın ruhu, eğer bir içeriğe sahip olacaksa, hayatın tüm alanlarına doğru genişlemelidir; Maurice Blanchot'un ifade ettiği gibi "suç ortaklığına göz yummayan" mutlak bir samimiyet talep etmelidir. Olumlamanın bu ruhunu eksiltmek, benliğin bütünlüğünü dengeye kurban eder. Kurulu düzen, merkezi ve baskıcı olma eğilimi gösterir; benliğin yalnızca yüzey taraflarındaki egemenliğini değil, aynı zamanda en gizli iç taraflarındaki egemenliği de ele geçirir. Yalnızca görünen suç ortaklıkları değil, aynı zamanda insan ruhunun en korunaklı derinliklerinde de suç ortaklığı arar. Bireyin yaşam hayallerinin kendisini hareketlendirir —tanık olduğumuz üzere, bilinç dışını manipüle edecek teknikleri ve sanat biçimlerini güçlendirir. Özetle, benliğin mümkünlük hissini, onun Arzu kapasitesini yönetmeyi ele geçirmeye çalışır.

Arzu ve Devrim

Parçalanmış bilinçten Arzunun iyileşmesi, yeniden birleşmesi ve gelişimi —mümkünlük temelinde yeni bir duygusallık— çıkmak zorundadır. Bu mümkünlük toplumsal içerik taşımazsa, kabaca bireysel kalmaya devam ederse, basitçe irrasyonel toplum düzeninin mantığını takip eder ve tehlikeli bir nihilizme düşer.¹¹³ Uzun erimli

112. Hegel'den aktaran: Karl Marx ve Friedrich Engels, *Selected Correspondence* (New York: International Publishers, 1942) ss. 542–43.

113. Burası, kapitalizmin bireyselliği veya "bireyciliği" değil, ancak bencilliği teşvik ettiğini vurgulamak için iyi bir yer. Burjuva toplum prekapitalist birlik toplumlarını ego üzerinden çözmüş olsa da, yerine taşıdığı ego da eskisi kadar buruşuktur. Modern devlet kapitalizmi egoyu ancak arkaik Şark dünyasının totaliter toplum-

olarak, —havalı veya ucube— modern bohemın önündeki tercihler toplumsal olarak pasif bir öznelcilik veya politik olarak aktif bir reformizm değil (mevcut toplum, krizden krize koşarak, bu geleneksel lüksleri ortadan kaldıracaktır), SS insanının gerici aşırılığı veya anarşistlerin devrimci aşırılığıdır.

Açıkça, dışarıda kalmak, içerde olmaktır. İnsan yaşamında toplumsal olguların içeri sızmadığı bir yön bulunmamaktadır ve toplumsal gerçekliğin bilgisinde yüzmeyen bir hayali deneyim yoktur. Sürrealistler tarafından son derece içtenlikle geliştirilen *merveilleux* [olağanüstülük —ÇN.] hissi ölüm amentüsü içinde doruğa ulaşmadıkça (*Axel*'de Villiers de l'Isle Adam tarafından tutarlı bir şekilde geliştirilen amentü), kendi hayallerimizin, tahayyüllerimizin ve şiirimizin toplumsal köklerini dürüstçe kabul etmemiz gerekir. Asıl soru *nerede* içeri gireceğimiz, bütünlükle ilişkimizde *nerede* duracağımızdır.

Benzer şekilde, hakim gerçeklikte bütünün yozlaşmasından zehirlenmemiş hiç bir şey yoktur. Çocuk hastalıklı rahimden alınana kadar, özgürlük başlangıç noktası olarak kendini bir hastalık tanısında, sorunun farkındalığında ve doğum uğraşında konumlandıracaktır. İçgörü toplumsal analiz tarafından düzeltilmelidir. Özgürlüğümüz *devrimci* bilince bağlıdır ve *devrimci* eylemle gelişir.

Ancak devrim artık İhtiyaç alanında tutsak edilemez. Yalnızca politik ekonomi yazını tarafından sağlanamaz. Marksist eleştirinin görevi yerine getirilmiştir ve aşılmalıdır. Özne devrimci proje içine tamamen yeni bir deneyim, bütünlüşme, tamamlanma ve *merveilleux* talebiyle girmiştir. Geçmişte devrimci proje tarafından desteklenen karakter yapısı bugün en çekirdek biçimleriyle gündemdedir. İnsan farklılıklarının —cinsel, etnik, kuşaksal veya fiziksel— hiyerarşisine dayanan herhangi bir örgütlenme yerini, çeşitlilik içindeki birlik diyalektik ilkesine bırakmak zorundadır. Ekolojide bu ilke baştan varsayılır: çeşitliliğin korunması, hatta geliştirilmesi doğal dengenin

larıyla karşılaştırılabilecek bir ölçüde homojenleştirme ve büyütme eğilimindedir. Sol tarafından özgürlükçü ögelere yönelik “burjuva bireyciliği” türünde etiketler takılması, burjuva ideolojinin sosyalist proje içine ne ölçüde sızmış olduğunu, hatta, “sosyalist” projenin (özgürlükçü komünist projeden farklı olarak) devlet kapitalizminin bir türü olduğunu gösterir.

sağlanması için ön koşuldur. Bir ekosisteminin birliğini ve dengesini sağlamak için tüm türler eşit öneme sahiptir. İnsan aklının hiyerarşik tiplerinin dayatmaları dışında doğada hiyerarşiler yoktur, ancak canlı varlıklar arasında ve içerisinde basitçe işlevleri olan farklılıklar vardır. Devrimci proje, hiyerarşik düşünme biçimlerini, hatta tahakküme dayalı tüm “ötekilik” kavramlarını, kendi saflarından söküp atma gerekliliğini kavramadıkça yarım ve tek yanlı kalacaktır. Toplumsal hiyerarşi, bugüne kadar kaçınılmaz bir maddi kıtlıkla gerekçelendirilmiş, *nesnel olarak* çıkar çatışmalarından kaynaklanması açısından inkar edilemez bir gerçekliğe sahiptir. Ancak, günümüz burjuva toplumundaki bu kıtlık sorununun çözülebilir olmasından dolayı, devrimci topluluklarda bu hiyerarşik örgütlenme modelinin görünüşleri tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca bu yalnızca devrimci örgütte değil, tekil devrimcinin bakış açısı ve karakterinde de ortadan kaldırılmalıdır.

Pierre Reverdy’nin kelimelerini başka bir şekilde ifade edecek olursak, şair artık kale duvarları üzerinde —yalnızca bir hayalci olarak değil, aynı zamanda dövüşen biri olarak— durmaktadır. Bir düşünce sessizce yol almak, sürreal deneyimin içine işlemek, hayal gücünü tamamen yeni çağrışımlar sağlayan yükseklere kıpırdatmak, nesnel dünyanın özgürleştirici imkanlarıdır. Tarihte ilk defa, nesne ve özne —kız ve erkek kardeşlerden oluşan anarşik, devrimci— yakınlık grubuna katılabilir. Teori ve praksis, amaçlı devrimci eylemde birleşebilir. Düşünce ve sezgi yeni devrimci bakışta bir araya gelebilir. Bilinç ve bilinçdışı, devrimci şölende kaynaşabilir. Özgürlük, —en azından bizim için— tamamlanamayabilir, ancak hayatın tüm yönlerini ve deneyimlerini kapsayacak şekilde bütüncül olabilir. Gerçekleşmesi, bizim çılgın hayallerimizin ötesinde olabilir, ancak görebildiğimiz ve hayal edebildiğimiz şeye doğru yol alabilir. Bizim Varlığımız Olmaktır, durmak değil. Bizim Bilimimiz Ütopya, Gerçekliğimiz Eros, Arzumuz Devrimdir.

New York
Haziran 1967

